પ્રસ્તાવના

શ્રી જૈનદર્શનમા દેવતત્ત્વ, ગુરુતત્ત્વ અને ધર્મતત્ત્વ એ ત્રણ તત્ત્વ પ્રસિદ્ધ છે, તે જ ત્રણ તત્ત્વને આદરપૂર્વક આરાધવાના વિધિરૂપ શ્રી દેવેન્દ્રસૂરીશ્વરજીએ આ ગ્રથમા કહેલા ત્રણ ભાષ્ય રચ્યા છે. તેમાં ચૈત્યવદન ભાષ્ય દેવતત્ત્વરૂપ છે, કારણ કે એમા શ્રી અરિહતદેવને વદના કરવાનો વિધિ ચોવીસ દ્વારોથી દર્શાવેલો છે. ગુરુવદન ભાષ્ય ગુરુતત્ત્વના સ્વરૂપવાળુ છે, કારણ કે એમા ગુરુને વંદના કરવાનો વિધિ દર્શાવ્યો છે અને પ્રત્યાખ્યાન ભાષ્ય ધર્મતત્ત્વરૂપ છે, કારણ કે સાધુનો સર્વવિરતિધર્મ મૂળગુણથી અને ઉત્તરગુણથી એમ બે પ્રકારનો છે. તેમાં પાચ મહાવ્રત તે મૂળ ગુણ ધર્મ અને પિડવિશુદ્ધિ આદિ (આહાર વિધિ વગેરેના) આચાર તે ઉત્તરગુણ ધર્મ, તેમજ શ્રાવકના દેશવિરતિ ધર્મમા પણ પાચ અણુવ્રત તે મૂળગુણ ધર્મ અને બાકીના ૭ વ્રત તે ઉત્તરગુણ ધર્મ છે. ત્યા આ પ્રત્યાખ્યાન [illegible] ૧૦ પ્રકારના કાળ-પ્રત્યાખ્યાનો તે સાધુનો અને શ્રાવકનો ઉત્તરગુણ ધર્મ છે માટે પ્રત્યાખ્યાનભાષ્ય ધર્મતત્ત્વરૂપ છે.

જગચ્ચંદ્રસૂરિ એવું પણ બિરૂદ રાણાશ્રીએ આપ્યું હતું. તેમના શિષ્ય શ્રીમાન્ દેવેન્દ્રસૂરિજીએ ત્રણ ભાષ્યાત્મક આ ગ્રન્થ રચેલો છે. ઉક્ત મહાત્માએ આ સિવાય વંદારૂવૃત્તિ, સારવૃત્તિદશા, કર્મગ્રન્થ તપાસ્તમોપહા, સિદ્ધપંચાશિકા, શ્રાદ્ધદિનકૃત્ય સૂત્ર અને વૃત્તિ. ધર્મરત્નવૃત્તિ, નવીન કર્મગ્રંથ પાંચ વૃત્તિ સહિત, સિદ્ધદંડિકાસ્તવ, સુદર્શનચરિત્ર, સિરિઉસહવદ્ધમાણ પ્રમુખ સ્તવનો વગેરે અનેક ગ્રન્થો બનાવી મદદ્ ઉપકાર કર્યો છે, તેમને 'વિદ્યાનંદ' અને 'ધર્મકીર્તિ' ઉપાધ્યાય નામના બે શિષ્યો હતા. ઉપા. શ્રી ધર્મકીર્તિને પાછળથી સૂરિપદ મળ્યું ત્યારે તેમનું આ શ્રી 'ધર્મઘોષસૂરિ' એવું નામ પડયું. તેઓ દેવેન્દ્રસૂરિની પાટે આવ્યા. તેમણે પણ શત્રુંજયાદિ તીર્થના કાવ્યો, ચોવીસ જિનસ્તુતિ, નંદી સ્તુતિ, સ્વગુરુકૃત-ચૈત્ય ભાષ્યની વૃત્તિ (સંઘાચાર નામની). વગેરે સંસ્કૃત ગ્રંથો તથા કેટલાએક પ્રાકૃત પ્રકરણો અવચૂરિ સાથેનાં બનાવેલાં છે.

આ ગ્રંથની ત્રીજી આવૃત્તિની એક હજાર નકલ અગાઉ છપાવેલ; તે ખલાસ થઈ જતાં તેના ઉપરથી આ ચોથી આવૃત્તિ છપાવી પ્રસિદ્ધિમાં મૂકીએ છીએ. અમે ધારીએ છીએ કે આ ગ્રંથ સર્વ કોઈને વધારે ઉપકારક બનશે.

આ ગ્રંથનું પ્રુફ સંશોધન વગેરેનું કાર્ય પાલીતાણા બ્રાંચના અધ્યાપક કપુરચંદ રણછોડદાસ વારૈયાએ કાળજીપૂર્વક કરેલ છે.

વિધિમાર્ગના અનુભવીઓને આ ગ્રંથના ભાવાર્થમાં કોઈ સ્થાને ભૂલ અથવા [illegible] જણાય તો તેઓ અમને લખીને મોકલશે એવી વિનતિ છે કે જેથી [illegible] સુધારો થઈ શકાય.

આ ગ્રંથના પ્રકાશનમાં પ્રુફ આદિ જોવામાં પૂરતી કાળજી રાખવા [illegible] છતાં પ્રેસદોષથી કે દષ્ટિદોષથી જે કંઈ ક્ષતિઓ અગર ત્રુટિ [illegible] તે સુધારીને વાંચવા વિનતિ છે

વિ. સં. ૨૦૩૩ [illegible]

યશોવિજયજી જૈન સંસ્કૃત પાઠશાળા
અને
શ્રી જૈન શ્રેયસ્કર મંડળ
મહેસાણા

तिन्नि निसीही तिन्नि उ पयाहिणा तिन्नि चेव य पणामा ।
तिविहा पूया य तहा अवत्थ-तिय-भावणं चेव ॥६॥

ति-दिसि-निरिक्खण-विरई पय-भूमि-पमज्जणं च तिक्खु
वन्नाऽऽइ-तियं मुद्दा-तियं च तिविहं च पणिहाणं ॥७

घर-जिणहर-जिणपूआ-वावारच्चायओ निसीहि-तिगं ।
अग्गदारे मज्झे तइया चिइ-वंदणा-समए ॥८॥

अंजलि-बद्धो अद्धोणओ अ पंचंगओ अ ति-पणाम
सव्वत्थ वा तिवारं सिराइ-नमणे पणाम-तियं ॥९॥

अंग-ग्ग-भाव-भेया पुप्फाहारथुईहिं पूय-तिगं ।
पंचुवयारा अट्ठोवयार सव्वोवयारा वा ॥१०॥

भाविज्ज अवत्थ-तियं पिंडत्थ पयत्थ रूव-रहिअत्तं ।
छउमत्थ-केवलित्तं सिद्धत्तं चेव तस्सत्थो ॥११॥

૧. દશત્રિક:

ત્રણ નિસીહિ: ત્રણ પ્રદક્ષિણા: ત્રણ પ્રણામો: ત્રણ પ્રકારની પૂજા: અને ત્રણ અવસ્થાની ભાવના: ॥૬॥

ત્રણ દિશા તરફ જોવાનો ત્યાગ: ત્રણ વાર પગ નીચેની જમીનનું પ્રમાર્જન: વર્ણ વિગેરે ત્રણ: ત્રણ મુદ્રા: અને ત્રણ પ્રકારનું પ્રણિધાન: ॥૭॥

૨. ત્રણ નિસીહિઓ

મુખ્ય બારણે: વચમાં: અને ત્રીજી ચૈત્યવદન વખતે: [અનુક્રમે] ઘરની: જિનમંદિરની: અને [દ્રવ્ય] જિન-પૂજાની: પ્રવૃત્તિના ત્યાગને આશ્રયીને ત્રણ નિસિહીઓ [થાય છે.] ॥૮॥

૩ પ્રણામત્રિક

અંજલિબદ્ધ: અર્ધાવનત: અને પંચાંગ: એ ત્રણ પ્રણામો: અથવા—દરેક ઠેકાણે ત્રણવાર મસ્તક વિગેરે [અંગો] નમાવવાથી ત્રણ પ્રણામો [થાય છે]. ॥૯॥

૪. પૂજાત્રિક

અંગ: અગ્ર: અને ભાવના ભેદે. પુષ્પ: આહાર: અને સ્તુતિએ, કરીને ત્રણ પૂજા; અથવા પંચોપચારી: અષ્ટોપચારી: અને સર્વોપચારી: [એ ત્રણ પૂજા]. ॥૧૦॥

૫. અવસ્થાત્રિક

પિંડસ્થ: પદસ્થ: અને રૂપાતીતપણું: એ ત્રણ અવસ્થા: [illegible] અવસ્થા છે. ॥૧૧॥

न्हवणच्चगेहिं छउमत्थ-वत्थपडिहारगेहिं केवलियं ।
पलियंकुस्सग्गेहि अ जिणस्स भाविज्ज सिद्धत्तं ॥१२॥

उड्ढा-ऽहोतिरिआणं तिदिसाण निरिक्खणं चइज्जहवा ।
पच्छिम-दाहिण-वामाण जिण-मुह-न्नत्थ-दिट्ठि-जुओ ॥१३॥

वन्न-तियं वन्नत्था-ऽऽलंबणमालंबणं तु पडिमाई ।
जोग-जिण-मुत्त-सुत्ती-मुद्दा-भेएण मुद्द-तियं ॥१४॥

अन्नुन्नंतरिअंगुलि-कोसा-ऽऽगारेहिं दोहिं हत्थेहिं ।
पिट्टोवरि कुप्पर-संठिएहिं तह जोग-मुद्दत्ति ॥१५॥

चत्तारि अंगुलाइं पुरओ ऊणाइं जत्थ पच्छिमओ ।
पायाणं उस्सग्गो एसा पुण होइ जिण-मुद्दा ॥१६॥

मुत्ता-सुत्ती मुद्दा जत्थ समा दो वि गब्भिआ हत्था ।
ते पुण निलाड-देसे लग्गा अन्ने अलग्गत्ति ॥१७॥

જિનેશ્વર ભગવંતના સ્નાનઃ અને પૂજાઃ વડે છદ્મસ્થ અવસ્થાઃ પ્રાતિહાર્યો વડે કેવળિપણુંઃ પર્યંકાસનઃ તથા કાઉસ્સગ્ગઃ વડે સિદ્ધપણુંઃ ભાવવું. ॥૧૨॥

૬. દિશિ-નિરીક્ષણ વર્જન-ત્રિક

જિનેશ્વર ભગવંતના મુખ ઉપર સ્થાપિત દૃષ્ટિવાળા થઇને ઉપરઃ નીચેઃ અને આજુબાજુઃ અથવા–પાછળઃ જમણીઃ અને ડાબીઃ (એ) ત્રણ દિશાઓ તરફ જોવાનો ત્યાગ કરવો. ॥૧૩॥

૭. વર્ણાદિ-ત્રિક અને મુદ્રાત્રિક

અક્ષર (શબ્દ)ઃ અને અર્થઃ તથા પ્રતિમા વગેરેનું આલંબનઃ એ વર્ણાદિ આલંબનત્રિક છે.

અને યોગમુદ્રાઃ જિનમુદ્રાઃ ને મુક્તાશુક્તિ મુદ્રાઃ એ ભેદ વડે મુદ્રાત્રિક છે. ॥૧૪॥

યોગમુદ્રા

પરસ્પરના આંતરાઓમાં આંગળીયો ગોઠવી કોશના આકારે બનાવી પેટ ઉપર કોણી રાખેલા. બે હાથ વડે થયેલા આકારવાળી મુદ્રા. તે–યોગમુદ્રા છે. ॥૧૫॥

જિનમુદ્રાઃ

અને જેમાં પગનું અંતરઃ આગળ–ચાર આંગળઃ અને પાછળ કંઇક ઓછુંઃ હોય. તે–જિનમુદ્રા. ॥૧૬॥

મુક્તાશુક્તિ

[illegible]

अन्ने बिंति इगेणं सक्क-त्थएणं, जहन्न-वंदणया ।
तद्दुग-तिगेण मज्झा उक्कोसा चउहिं पंचहिं वा ॥२४॥

पणिवाओ पंचंगो दो जाणू कर-दुगुत्तमंगं च ।
सुमहत्थ-नमुक्कारा इग दुग तिग जाव अट्ठ-सयं ॥२५॥

अड-सट्ठि अट्ठवीसा नव-नउय-सयं च दु-सय-सग-नउआ ।
दो-गुणतीस दुसट्ठा दु-सोल अड-नउअ-सय दु-वन्न-
सयं ॥२६॥

इय नवकार-खमासमण-इरिय-सक्क-त्थयाऽऽइ-दंडेसु ।
पणिहाणेसु अ अ-दुरुत्त-वन्न सोल-सय-सीयाला ॥२७॥

नव बत्तीस तित्तीसा तिचत्त अडवीस सोल वीस पया ।
मंगल-इरिया-सक्क-त्थयाइसु एगसीइ-सयं ॥ २८ ॥

अट्ठट्ठ नवट्ठ य अट्ठवीस सोलस य वीस वीसामा ।
कमसो मंगल इरिया सक्क-त्थयाइसु सग-नउई॥२९॥

તેમાં મતાન્તર

બીજા આચાર્ય ભગવંતો કહે છે કે—"એક નમુત્થુણં વડે જઘન્ય: બે: કે ત્રણ: વડે મધ્યમ: અને ચાર: કે પાંચ: વડે ઉત્કૃષ્ટ: [ચૈત્ય] વંદના થાય છે. ॥૨૪॥

૬. પંચાઙ્ગ પ્રણિપાત

બે ઘુંટણ: બે હાથ: ને મસ્તક: એ પાંચ અંગે પ્રણિપાત—નમસ્કાર થાય છે.

૭. સ્તુતિ

એક: બે: ત્રણ:થી માંડીને ઠેઠ એકસો આઠ: સુધીના: ઉત્તમ: અને વિશાળ: અર્થોથી ભરેલા શ્લોકો:—કડીઓ વડે [સ્તુતિ કરીને] નમસ્કારો થાય છે. ॥૨૫॥

૮. કુલ અક્ષરો

અડસટ્ઠ: અટ્ઠાવીસ: એકસો નવાણું: બસો સત્તાણું: બસો ઓગણત્રીસ: બસો સાઠ: બસો સોળ: એકસો અટ્ઠાણું: એકસો બાવન: ॥૨૬॥

એ પ્રમાણે:—નવકાર: ખમાસમણ: ઇરિયાવહિય: અને શક્રસ્તવ: વિગેરે ૯ દંડકોમાં: અને પ્રણિધાનોમાં: સર્વ મળી બીજીવાર નહિ બોલાયેલા સોળસો સુડતાળીસ [અક્ષરો છે.] ॥૨૭॥

૯. કુલ-પદો

મંગળસૂત્ર—નવકાર: ઇરિયાવહિય: ને શક્રસ્તવ: [illegible] [માંહ્યલે] નવ: બત્રીસ: તેત્રીસ: તેતાલીસ: અઠ્ઠાવીસ: સોળ: ને વીસ [એ] મળી એકસો [illegible] ॥૨૮॥

૧૦. કુલ સંપદાઓ

[illegible]

वन्नट्ठ-सट्ठि नव पय नव-कारे अट्ठ संपया तत्थ।
सग संपय पय-तुल्ला, सतरक्खर अट्ठमी दु-पया ॥३०॥

"नवक्खरट्ठमी दुपय छट्ठी" इत्यन्ये

पणिवाय अक्खराइं अट्ठावीसं तहा य इरियाए ।
नवनउयमक्खरसयं दु-तीस-पय संपया अट्ठ ॥३१॥

दुग दुग इग चउ इग पण इगार छग इरियसंपयाऽऽइ-प
इच्छा इरि गम पाणा जे मे एगिंदि अभि तस्स ॥३

अब्भुवगमो निमित्तं ओह-यर-हेउ-संगहे पंच ।
जीव-विराहण-पडिक्कमणभेयओ तिन्नि चूलाए ॥३२

दु ति चउ पग पग पण दु चउ ति पय सक्कत्थय
संपयाऽऽइ-पया ।
नमु आइग पुरिसो लोगु अभय धम्म-प्प जिण सव्वं ॥३

એક એક સૂત્રમાં અક્ષરો. પદો અને સંપદાઓ:

નવકારમાં—અક્ષરો: અડસઠ: પદો:—નવ: ને સંપદાઓ આઠ: છે. તેમાં—સાત સંપદાઓ પદ પ્રમાણે છે. અને સત્તર અક્ષરોવાળી આઠમી સંપદા બે પદોવાળી છે. ॥૩૦॥

[પરંતુ] આઠમી સંપદા નવ અક્ષરોવાળી: ને છઠ્ઠી સંપદા બે પદોવાળી: છે [એમ બીજા આચાર્ય ભગવંતો કહે છે.]

પ્રણિપાત તથા ઇરિયાવહિયં સૂત્રમાં—

પ્રણિપાતમાં અક્ષરો: અટ્ઠાવીસ તથા—ઇરિયાવહિયંમાં એકસો નવાણુ અક્ષરો: બત્રીસ—પદો: ને સંપદા—આઠ: છે. ॥૩૧॥

તેની સંપદાઓનાં આદિ પદો

ઇરિયાવહિયમાં—બે: બે: એક: ચાર: એક: પાંચ: અગિઆર: અને છ:પદો સંપદાઓમા છે. આદિપદો ઇચ્છાકારેણ: ઇરિયાવહિયાએ: ગમણાગમણે:પાણક્કમણે: જે મે જીવા વિરાહિયા: એગિંદિયા: અભિહયા: ને તસ્સ ઉત્તરીકરણેણં૦ ॥૩૨॥

સંપદાઓનાં નામો

અભ્યુપગમ: નિમિત્ત: ઓઘ—સામાન્યહેતુ: વિશેષહેતુ: અને સંગ્રહ: એ પાંચ: અને છઠ્ઠી: વિરાધના: અને પ્રતિક્રમણ: એ બે—નામની ચૂલિકામાં જાણ છે. ॥૩૩॥

શક્રસ્તવમાં

બે: આઠ: ચાર. [illegible]

थोअव्व-संपया ओह-इयरहेउवओग तद्धेऊ।
सविसेसुवओग सरूवहेऊ निअसमफल य मुक्खे ॥३६॥

दो-सग-नउया वन्ना नव संपय पय तितीस सक्क-थए
चेइयथयट्ठसंपय तिचत्तपय वन्न दुसयगुणतीसा ॥३६

दु छ सग नव तिय छ च्चउ छप्पय चिइसंपया पया पढम
अरिहं वंदण सद्धा अन्न सुहुम एव जा ताव ॥३

अब्भुवगमो निमित्तं हेऊ इग-बहुवयंत-आगारा।
आगंतुग-आगारा उस्सग्गावहि सरूवट्ठ ॥३८॥

[illegible] संपय पयसम अडवीस सोल वीस कमा।
[illegible] दोसट्ठ-दुसय-सोल-ट्ठ-नउअ-सयं ॥ ३[illegible]

पणिहाणि दुवन्नसयं कमेण सग-ति-चउवीस-तित्तीसा।
गुणतीस अट्ठावीसा चउतीसिग-तीस-वार गुरुवन्ना ॥४०॥

पण दंडा सक्कत्थय चेइय नाम सुअ सिद्धत्थय इत्थ।
दो इग दो दो पंच य अहिगारा वारस कमेण ॥ ४१ ॥

नमु जेय अ अरिहं लोग सव्व पुक्ख तम सिद्ध जो देवा ।
उज्जिं चत्ता वेयावच्चग अहिगार-पढम-पया ॥ ४२ ॥

पढमहिगारे वंदे भाव-जिणे वीयअंमि दव्व-जिणे ।
इग-चेइय-ठवण-जिणे तइय चउत्थंमि नाम-जिणे ॥ ४३॥

तिहुअण-ठवण-जिणे पुण पंचमए विहरमाण-जिण छट्ठे
सत्तमए सुअ-नाणं अट्ठमए सव्व-सिद्ध-थुई ॥ ४४ ॥

ત્રણ પ્રણિધાનોમાં—

પ્રણિધાનોમાં—એકસોબાવન [અક્ષર] છે.

ગુરુ એટલે જોડેલા અક્ષરો-

અનુક્રમે—સાત: ત્રણ: ચોવીસ: તેત્રીસ. ઓગણત્રીસ. અઠ્ઠાવીસ: ચોત્રીસ: એકત્રીસ: અને બાર: ગુરુ—જોડેલા અક્ષરો-વ્યંજનો છે ॥ ૮૦ ॥

૧૧. પાંચ દંડક. અને ૧૨. અધિકારો.-

અહિં—શક્રસ્તવ: ચૈત્યસ્તવ: નામસ્તવ: શ્રુતસ્તવ: સિદ્ધસ્તવ: એ પાંચ દંડક છે. (તેમાં) અનુક્રમે બે: એક: બે: બે: અને પાંચ: (એમ) બાર અધિકારો છે. ॥૮૧॥

૧૨. અધિકારની મર્યાદા

એ અધિકારોનાં પહેલાં પદો-નમુ: જે અ ઈ૦: અરિહં: લોગસ્સ: સવ્વલોએ: પુક્ખરવર: તમતિમિર: સિદ્ધાણં બુદ્ધાણં: જો દેવાણ: ઉજ્જિંત: ચત્તારિ: ને વેયાવચ્ચગ: ॥૮૨॥

तित्था-ऽहिव-वीर-थुई नवमे दसमे य उज्जयंत-थुई ।
अट्ठावयाइ इगदसि सुदिट्ठि-सुर-समरणा चरिमे ॥४५॥

नव अहिगारा इह ललिय-वित्थरा-वित्तिमाइ-अणुसारा ।
तिन्नि सुअ-परंपरया बीओ दसमो इगारसमो ॥४६॥

आवस्सय-चुन्नीए जं भणियं "सेसया जहिच्छाए" ।
तेणं उज्जिंता-ऽऽइ वि अहिगारा सुअ-मया चेव ॥४७॥

बीओ सुअत्थयाई (इ)अत्थओ वन्निओ तहिं चेव ।
सक्कत्थयंते पढिओ दव्वारिह-वसरि पयडत्थो ॥४८॥

असढाइन्नणवज्जं गीअत्थ अवारियंति मज्झत्था ।
"आयरणा वि हु आण"-त्ति वयणओ सुबहु मन्नंति ॥४९॥

चउ वंदणिज्ज जिण-मुणि-सुय-सिद्धा इह सुरा य सरणिज्जा ।
चउह जिणा नाम-ठवण (द)व्व-भाव-जिण-भेएणं ॥५०॥

नाम-जिणा जिण-नामा ठवण-जिणा पुण जिणिंद-पडि-
माओ

दव्वजिणा जिण-जीवा भावजिणा समवसरणत्था ॥५१॥

अहिगय-जिण पढम-थुई बीया सव्वाण तइय नाणस्स
वेयावच्च-गराणं उवओगत्थं चउत्थ-थुई ॥५२॥

पाव-खवणत्थ इरियाइ वंदण-वत्तियाइ छ निमित्ता
पवयण-सुर-सरणत्थं उस्सग्गो इय निमित्तट्ठ ॥५३

चउ तस्स उत्तरीकरण-पमुह सद्धाइया य पण हेउ
वेयावच्चगरत्ताइ तिन्नि इअ हेउ बारसगं ॥५४

अन्नत्थयाइ बारस आगारा एवमाइया चउरो ।
अगणी पणिंदि-छिंदण-बोही-खोभाइ डक्को अ ॥५[illegible]

घोडग [illegible] खंभाई मालु द्धी निअल सबरि खलिण व
[illegible] संजइ भमुहंगुलि वायस कविट्ठो ॥५६॥

[illegible] पेहत्ति चइज्ज दोस उस्सग्गे ।
[illegible] न दोस समणीण सवहु सड्ढीणं ॥५७॥

ચાર પ્રકારના જિનેશ્વરોનું સ્વરૂપ

જિનેશ્વર ભગવંતનુ નામ, તે—નામ જિનેશ્વર: અને શ્રીજિનેન્દ્ર ભગવંતોની પ્રતિમાઓ, તે-સ્થાપના જિનેશ્વર: શ્રીજિનેશ્વર ભગવંતોના [પ્હેલાંની અને પછીની અવસ્થાવાળા] જીવો, તે—દ્રવ્ય જિનેશ્વર: અને સમવસરણમાં બેઠેલા પ્રભુ, તે-ભાવજિનેશ્વરો.॥૫૧॥

૧૬. ચાર સ્તુતિઓ:

પ્હેલી થોય અમુ કઅેક ખાસ જિનેશ્વર ભગવંતની: બીજી સર્વ જિનેશ્વરોની: ત્રીજી જ્ઞાનની: અને ચોથી થોય વૈયાવૃત્ય કરનાર શાસનદેવોના ઉપયોગ માટેની: છે. ॥૫૨॥

૧૭. આઠ નિમિત્તો:

પાપ ખપાવવા માટે ઇરિયાવહિયં, વંદણવત્તિયાએ વગેરે ૭ નિમિત્તો. અને શાસનદેવને સંભારવા માટે કાઉસ્સગ્ગ. એ આઠ નિમિત્ત છે ॥૫૩॥

૧૮. બાર હેતુઓ

તસ્સઉત્તરી: વગેરે ચાર: અન્નત્થ વગેરે પાંચ અને વેયાવચ્ચ-ગરાણં વગેરે ત્રણ: એ પ્રમાણે બાર હેતુઓ છે. ॥૫૪॥

૧૯ બાર અથવા સોળ આગારો:

અન્નત્થ ઊસસિએણં વગેરે બાર આગાર: અને એવમાઈએહિં વગેરે ચાર આગાર. તે અગ્નિનો, પંચેન્દ્રિયની આડ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥૫૫॥

इरि-उस्सग्ग-पमाणं पण-वीसुस्सास अट्ठ सेसेसु ।
गंभीर-महुर-सद्दं महत्थ-जुत्तं हवइ थुत्तं ॥५८॥

पडिक्कमणे चेइय-जिमण-चरम-पडिक्कमण-सुअण-पडिबो
चिइ-वंदण इय जइणो सत्त उ वेला अहोरत्ते ॥५९॥

पडिक्कमओ गिहिणोवि हु सग-वेला पंच-वेल इयरस्स
पूआसु ति-संझासु अ होइ ति-वेला जहन्नेणं ॥६

तंबोल पाण भोयणुवाणह मेहुन्न सुअण निट्ठवणं ।
मुत्तुच्चारं जूअं वज्जे जिण-नाह-जगईए ॥३१॥

इरि नमुक्कार नमुत्थुणारिहंत-थुइ-लोग-सव्व-थुइ-पुक्ख ।
थुइ-सिद्धा-वेया-थुइ-नमुत्थु-जावंति-थय-जयवी ॥३२॥

[illegible] पवं जो वंदए सदा देवे ।
[illegible] परम-पयं पावइ लहुं सो ॥६३

૨૧. કાઉસ્સગ્ગનું પ્રમાણ

ઇરિયાવહિયંના કાઉસ્સગ્ગનું પ્રમાણ–પચ્ચીસ શ્વાસોચ્છ્વાસઃ અને બાકીના કાઉસ્સગ્ગોમાં આઠઃ શ્વાસોચ્છ્વાસનું પ્રમાણ.

૨૨. સ્તવનના ગુણો

સ્તવન–ગંભીર આશયવાળું: મધુર શબ્દોવાળું: અને વિશાળ ભાવાર્થવાળુ હોવું જોઈએ. ॥૫૮॥

૨૩. સાત ચૈત્યવંદના

પ્રતિક્રમણ વખતેઃ દેહરાસરમાંઃ ગોચરી વખતેઃ છેલ્લા પ્રહરમાંઃ પ્રતિક્રમણમાંઃ સૂવાના સમયેઃ ને જાગવાના સમયેઃ એ પ્રમાણે મુનિમહારાજને એક દિવસરાતમાં સાત વેળા ચૈત્યવંદન કરવાનું હોય છે. ॥૫૯॥

શ્રાવકને ચૈત્યવંદન ક્યારે કરવા

પ્રતિક્રમણ કરતા ગૃહસ્થને પણ સાત વખત. બીજાને પાંચ વખત. અને જઘન્યથી ત્રણ સંધ્યાકાળની ત્રણ પૂજાઓમાં ત્રણ વેળા હોય જ. ॥ ૬૦ ॥

૨૪. દશ આશાતના

શ્રી જિનેશ્વરના દેહરાસરની જગતીમાં પાનસોપારી ખાવાં. પાણી પીવું. ભોજન કરવું. પગરખાં પહેરી ગમવાં. સ્ત્રીસંગ કરવો. સૂઈ જવું. થુંકવું. પેશાબ કરવો. ઝાડે ફરવું. જુગાર રમવો એ ન કરવા. ॥૬૧॥

श्री-गुरु-वन्दन-भाष्यम्

गुरु-वंदणमह तिविहं तं फिट्टा छोभ वारसाऽऽवत्तं ।
सिर-नमणाइसु पढमं पुण्ण-खमा-समण-दुगि वीअं ॥१॥

जह दूओ रायाणं नमिउ कज्जं निवेइउं पच्छा ।
विसज्जिओ वि वंदिय गच्छइ, एमेव इत्थ दुगं ॥२॥

आयारस्स उ मूलं विणओ, सो गुणवओ य पडिवत्ती, ।
सा य विहिवंदणाओ, विही इमो वारसावत्ते ॥३॥

तइयं तु छंदण-दुगे तत्थ मिहो आइमं सयल-संघे ।
बीयं तु दंसणीण य पयट्ठियाणं च तइयं तु ॥४॥

वंदण-चिइ-किइकम्मं पूआ-कम्मं च विणय-कम्मं च ।
कायव्वं कस्स व ? केण वावि ? काहेव ? कइ-खुत्तो ? ॥५॥

कइ-ओणयं ? कइ-सिरं ? कइहि व आवस्सएहिं परिसुद्धं ? ।
कइ-दोस-विप्पमुक्कं किइ-कम्मं कीस कीरइ वा ? ॥६॥

૨

ગુરુવન્દન ભાષ્ય

ગ્રન્થ સંબંધ : વંદનના પ્રકાર

હવે ગુરુવંદન. તે ત્રણ પ્રકારે છેઃ તે ફિટ્ટાઃ છોભઃ અને દ્વાદશાવર્તઃ પહેલું છોભ મસ્તક નમાવવા વગેરેથીઃ અને બીજું : સંપૂર્ણ બે ખમાસમણ દેવાથી. ॥૧॥

એ વંદનનું કારણ

જેમ, દૂત રાજાઓને નમસ્કાર કરી. પછી કાર્ય નિવેદન કરે. પછી વિસર્જન કરાયા પછી પણ નમસ્કાર કરીને જાય છે. એ. પ્રમાણે જ અહિં બે [ખમાસમણ દેવાય છે.] ॥૨॥

વંદનની આવશ્યકતા

આચારનુ મૂળ તો વિનય છે. તે ગુણવાનની ભક્તિ છે. તે [ભક્તિ] વિધિપૂર્વક વંદના કરવાથી થાય છે. અને એ, વિધિ: દ્વાદશાવર્ત વંદનમાં છે. ॥૩॥

पण-[१]नामपणा-[२]ऽऽहरणा अ-[३]जुग्ग-पण[४]जुग्ग-पण[५]चउअ-[६]दाया।
[७]चउ-दाय [८]पण-नि[९]सेहा चउ अ-णिसेह-ऽट्ठ-[१०]कारणया ॥७॥

[११]आवस्सय मुह[१२]णंतय—तणु—[१३]पेह-पणीस दोस—[१४]बत्तीसा।
[१५]छ गुण [१६]गुरु-ठवण [१७]दुग्गह [१८]दु-छवीसक्खर [१९]गुरु-पणीसा ॥८॥

[२०]पय [२१]अड-वन्न [२२]छ-ठाणा छ-ग्गु[२३]रु-वयणा आसायण-ति-[२४]त्तीसं।
[२५]दुविही [२६]दु-वीस-दारेहिं चउ-सया-बाणउइ ठाणा ॥९॥

[१]वंदणयं [२]चिइ-कम्मं [३]किइ-कम्मं [४]पूअ-कम्मं विणय-कम्मं ।
गुरु-वंदण-पण-नामा [८]दव्वे [९]भावे [१०]दुहो[७]हेण [दुहाहरणा]॥१०॥

[१]सीयलय [४]खुड्डए [५]वीर-कन्ह [६]सेवग-दु [७]पालए [८]संबे ।
[illegible] दिट्ठंता किइ-कम्मे दव्व-भावेहिं ॥११॥

पासत्थो ओसन्नो कुसील संसत्तओ अहा-च्छंदो ।
दुग-दुग-ति-दुणेग-विहा अ-वंदणिज्जा जिण-मयंमि ॥१२॥

आयरिय उवज्झाए पवत्ति थेरे तहेव रायणिए ।
किइ-कम्म-निज्जरऽट्ठा कायव्वमिमेसि पंचण्हं ॥१३॥

माय-पिय-जिट्ठ-माया ओमावि तहेव सव्व-रायणिए ।
किइ-कम्मं न कारिज्जा चउ समणाई कुणंति पुणो ॥१४॥

विक्खित्त पराहुत्ते अ पमत्ते मा कयाइ वंदिज्जा ।
आहारं नीहारं कुणमाणे काउ-कामे य ॥१५॥

पसंते आसण-त्थे अ उवसंते उवट्ठिए ।
[illegible] मेहावी किइ-कम्मं पउंजइ ॥१६॥

[illegible] [illegible] [illegible]-पाहुणए ।
[illegible] [illegible] य वंदणयं ॥१७॥

दोऽवणयमहा-जायं आवत्ता बार चउ-सिर ति-गुत्तं ।
दुपवेसिग-निक्खमणं पण-वीसा-ऽऽवसयकिइ-कम्मे ॥१८॥

किइ-कम्मंपि कुणंतो न होइ किइ-कम्म-निज्जरा-भागी ।
पण-वीसामन्नयरं साहू ठाणं विराहंतो ॥१९॥

दिट्ठि-पडिलेह एगा छ उड्ढ पप्फोड तिग-तिगंतरिया ।
अक्खोड पमज्जणया नव नव मुहपत्ति पण-वीसा ॥२०॥

पायाहिणेण तिय तिय वामेयर-बाहु-सीस-मुह-हियए
अंसुड्ढाहो पिट्ठे चउ छप्पय देह-पण-वीसा ॥२१॥

आवस्सएसु जह जह कुणइ पयत्तं अ-हीणमइरित्तं ।
ति-विह-करणोवउत्तो तह तह से निज्जरा होइ ॥२२॥

दोस अणाढिय थड्ढिय पविद्ध परिपिंडियं च टोल-गइ ।
अंकुस कच्छभ-रिंगिय मच्छुव्वत्तं मण-पउट्ठं ॥२३॥

वेइय-बद्ध भयंतं भय गारव मित्त कारणा तिन्नं ।
पडिणीय रुट्ठ तज्जिय सढ हीलिय विपलिउंचिययं ॥२४॥

૧૮ દ્વાદશાવર્ત વંદનના આવશ્યકો : ૨૫

દ્વાદશાવર્ત વંદનમાં—બે અવનતઃ એક યથાજાત મુદ્રાઃ બાર આવર્તઃ ચાર શીર્ષ નમનઃ ત્રણ ગુપ્તિઃ બે વાર પ્રવેશ અને એકવાર બહાર નિકળવું: એ પચીસ આવશ્યક છે. ॥૧૮॥

૨૫. આવશ્યક બરાબર ન સાચવવાથી વિરાધના થાય છે.

વંદન કરવા છતાં સાધુ એ પચીસમાંના કોઈ એક આવશ્યકની પણ વિરાધના કરે, તો વંદનક્રિયાથી થતી કર્મની નિર્જરાનો ભાગીદાર ન થાય. ॥૧૯॥

૧૯. મુહપત્તિની પડિલેહણા-૨૫

એક દૃષ્ટિ પડિલેહણાઃ છ ઉર્ધ્વ પપ્ફોડક અને ત્રણ ત્રણને આંતરે નવ અખોડાઃ અને નવ પ્રમાર્જનાઃ એ મુહપત્તિની પચીસ [પડિલેહણા] ॥૨૦॥

૨૦. શરીરની પડિલેહણા-૨૫

પ્રદક્ષિણાના ક્રમે [illegible] અને [illegible] હાથઃ મસ્તકઃ [illegible] [illegible]ઃ ત્રણ ત્રણ. બે ખભાની ઉપર—અને—નીચે—પાછળની [illegible] અને પગની છઃ એમ શરીરની પચીસ પડિલેહણા. ॥૨૧॥

વંદનમાં સાવધાનતા

[illegible]

[illegible]

[illegible]

पण तिग बारस दुग तिग चउरो छट्ठाण पय इगुणतीसं।
गुण-तीस मेस आवस्सयाइ सव्व-पय अड-वन्ना ॥३२॥

इच्छा य अणुन्नवणा अव्वाबाहं च जत्त जवणा य।
अवराह-खामणावि अ वंदण-दायस्स छ-ट्ठाणा ॥३३॥

छंदेण ऽणुजाणामि तहत्ति तुब्भंपि वट्टए एवं।
अहमवि खामेमि तुमं वयणाइं वंदण-ऽरिहस्स ॥३४॥

पुरओ-पक्खाऽऽसन्ने गंता चिट्ठण-निसीअणा-ऽऽयमणे।
आलोअण-ऽपडिसुणणे पुव्वा-ऽऽलवणे य आलोए॥३५॥

तह उवदंस निमंतण खद्धाऽऽयणे तहा अपडिसुणणे।
खद्धत्ति य तत्थगए किं तुम तज्जाय नो-सुमणे ॥३६॥

नो सरसि कहं छित्ता परिसंभित्ता अणुट्ठियाइ कहे।
सं[illegible]-पाय-घट्टण-चिट्ठ-समासणे आवि ॥३७॥

[illegible] [illegible]स्सग्गो चि-वंदण पुत्ति वंदणा-ऽऽलोयं।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] दु-सज्झाओ ॥३८॥

૧૮. વંદનસૂત્રનાં પદો—૫૮

છ સ્થાનમાં—પાંચ: ત્રણ: બાર: બે: ત્રણ: ને ચાર: મળી ઓગણત્રીસ. અને બાકીનાં આવસ્સિયાએ વગેરે ઓગણત્રીસ પદો [છે]. એમ સર્વે પદો અઠ્ઠાવન છે. ॥૩૨॥

૧૯. શિષ્યના ૬ બોલ

ઇચ્છા: અનુજ્ઞા અવ્યાબાધ: સંયમયાત્રા: શરીરની શાંતિ: અને, અપરાધની ક્ષમાપના: વંદન કરનારના એ છ સ્થાનો છે. ॥૩૩॥

૨૦. ગુરુના ૬ બોલ

છંદેણ: અણુજાણામિ: તહત્તિ: તુબ્ભં પિ વટ્ટએ: એવં: અહમવિ ખામેમિ તુમં: એ વંદન કરવા યોગ્ય ગુરુના છ વચનો છે. ॥૩૪॥

इरिया चिइ-वंदण पुत्ति वंदण चरिम वंदणाऽऽलोयं ।
वंदण-खामण चउ छोभ दिवसुस्सग्गो दु-सज्झाओ ॥३९॥

एवं किइ-कम्म-विहिं जुंजंता चरण-करणमाउत्ता ।
साहू खवंति कम्मं अणेग-भव-संचिअमणंतं ॥४०॥

अप्प-मइ-भव्व-बोहऽत्थ भासियं विवरीयं च जमिह मए ।
तं सोहंतु गियत्था अणभिनिवेसी अ-मच्छरिणो ॥४१॥

३. श्री-पच्चक्खाण-भाष्यम्

[illegible] चउ-विहि आहार दुवीसगार अ-दुत्ता ।
[illegible] विगइ-गय दुह-भंगा छ-सुद्धि फलं ॥१॥
[illegible] कोडी-सहियं नियंटि अणगारं ।
[illegible] संकेअं अद्धा ॥२॥
[illegible] पुरिमड्ढेगासणेगठाणे य ।
[illegible] चरिमे य अभिग्गहे विगई ॥३॥

સાંજનો સંક્ષિપ્ત ગુરુવંદન વિધિ

ઇરિયા: ચૈત્યવંદન: મુહપત્તિ: બે વંદનક: દિવસ ચરિમ પચ્ચ-
ખાણ:બે વંદનક: આલોચના: બે વંદનક: ખામણા: ચાર છોભ
વંદન: દેવસિય પાયચ્છિત્તનો કાઉસ્સગ્ગ: અને બે આદેશપૂર્વક
સ્વાધ્યાય ॥૩૯॥

ઉપસંહાર અને ફળ

એ પ્રમાણે ગુરુવંદનનો વિધિ કરનારા અને ચરણસિત્તરિ
તથા કરણસિત્તરિમાં ઉપયોગવાળા સાધુમહારાજ અનેક ભવોમાં
એકઠાં કરેલાં અનન્ત કર્મો ખપાવે છે. ॥૪૦॥

ગ્રન્થકારનું અંતિમ વચન

મેં, થોડી બુદ્ધિવાળા ભવ્ય જીવોને સમજ પડે તે માટે [illegible]
છે. તેમાં જે કાંઈ વિપરીત હોય, તે કદાગ્રહ વિનાના અને [illegible]
વિનાના ગીતાર્થ પુરુષોએ સુધારી [illegible]

उग्गए सूरे अ नमो पोरिसि पच्चक्ख उग्गए सूरे ।
सूरे उग्गए पुरिमं अभतट्ठं पच्चक्खाइ त्ति ॥४॥

भणइ गुरु, सीसो पुण पच्चक्खामि त्ति एव वोसिरइ ।
उवओगित्थ पमाणं, न पमाणं वंजण-च्छलणा ॥५॥

पढमे ठाणे तेरस वीए तिन्नि उ तिगाइ तइयंमि ।
पाणस्स चउत्थंमी देसवगासाइ पंचमए ॥ ६ ॥

नमु पोरिसि सड्ढा पुरिमवड्ढ अंगुट्ठमाइ अड तेर ।
निवि विगइंबिल तिय तिय दु इगासण एगठाणाइ ॥७॥

पढमंमि चउत्थाई, तेरस वीयंमि तइय पाणस्स ।
देसवगासं तुरिए चरिमे जह-संभवं नेयं ॥८॥

[illegible] पच्चक्खाणेसु न पिहु सूरुग्गयाइ वोसिरइ ।
[illegible] न भन्नइ जहा-ऽवसीआइ बिय-छंदे ॥९॥

[illegible] भन्नंति य पाणगस्स आगारा ।
[illegible] अचित्त-भोइणो [illegible] फासु-जले ॥१०॥

इत्तुच्चिय खवणंबिल-निव्विआइसु फासुयं चिय जलं तु ।
सड्ढा वि पियंति तहा पच्चक्खंति य तिहा-ऽऽहारं ॥११॥

चउहा-ऽऽहारं तु नमो रत्तिंपि मुणीण सेस तिह चउहा ।
निसि पोरिसि पुरिमेगा-ऽऽसणाइ सड्ढाण दु-ति-चउहा १२

खुह-पसम-खमेगागी आहारि व एइ देइ वा सायं ।
खुहिओ व खिवइ कुट्ठे जं पंकुवमं तमाहारो ॥१३॥

असणे मुग्गोअण-सत्तु-मंड-पय-खज्ज-रब्ब-कंदाई ।
पाणे रंजिय-जव-तयर-कस्सेरग-सुराइ-जलं ॥१४॥

[illegible] [illegible] [illegible] मोअग सुंठि-जीर-अजमाई ।
[illegible] [illegible] [illegible] पीसं-विसाई ॥१५॥

[illegible] [illegible] [illegible] पुरिमड्ढे [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥१६॥

विस्सरणमणाभोगो सहसागारो सयं मुह-पवेसो ।
पच्छन्न-काल मेहाई दिसिविवज्जासु दिसि मोहो ॥२४॥

साहु-वयण-"उग्घाडा-पोरिसि" तणु-सुत्थया समाहित्ति ।
संघा-ऽऽइ-कज्ज महत्तर गिहत्थ-वन्दाइ सागारी ॥२५॥

आउंटणमंगाणं गुरु-पाहुण-साहुगुरु-अभुट्ठाणं ।
परिट्ठावण विहिगहिए जईण पावरणि कडि-पट्टो ॥२६॥

खरडिय लूहिय डोवाइ लेव संसट्ठ डुच्च मंडाइ ।
उक्खित्त पिंडविगईण मक्खियं अंगुलीहिं मणा ॥२७॥

लेवाडं आयामाइ इयर सोवीरमच्छमुसिण-जलं ।
धोयण बहुल ससित्थं उस्सेइम इयर सित्थविणा ॥२८॥

[illegible] विगइ [illegible] ।
[illegible] विगइ [illegible] ॥२९॥

[illegible] ।
[illegible] ॥३०॥

दव्व—हया विगई विगइ—गय पुणो तेण तं हयं दव्वं ।
उद्धरिए तत्तंमि य उक्किट्ठ—दव्वं इमं चन्ने ॥३७॥

तिल-सक्कुलि वर-सोलाइ रायणंबाइ दक्ख-वाणाई ।
डोली तिल्लाई ईय सरसुत्तम-दव्व लेव-कडा ॥३८॥
विगइ-गया संसट्ठा उत्तमदव्वा य निव्विगइयंमि ।
कारण-जायं मुत्तुं कप्पंति न भुत्तुं. जं वुत्तं ॥३९॥

विगइं विगई-भीओ विगइ-गयं जो उ भुंजए साहू ।
विगई विगइ-सहावा विगई विगइं बला नेइ ॥४०।

कुत्तिय-मच्छिय-भामर-महुं तिहा कट्ठ-पिट्ठ-मज्ज दुहा ।
जल-थल-खग-मंस तिहा घयव्व मक्खण चउ अभक्खा ।४१।

मण-वय-तणु-मणवय-मणतणु-वयतणु-तिजोगि
सग सत्त ।
कर-ण-करावण-अणुमइ-दु-ति-जुड तिकालि सीयाल-भंग-सयं॥४२॥

૮. નિવિયાતાનું લક્ષણ અને મતાન્તરે બીજું નામ

દ્રવ્યથી હણાયેલી વિગઈ: અને તે કારણથી તે વડે હણાયેલું દ્રવ્ય: તળતાં વધેલું ઘી વગેરે: તેમાં નાખેલું તે દ્રવ્ય પણ નીવિયાતું છે. બીજા આચાર્ય ભગવતો એને ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્ય [કહે છે]. ॥૩૭॥

૯. સરસોત્તમ દ્રવ્ય

તલસાંકળી: વરસોલાં વગેરે: રાયણ અને કેરી વગેરે તથા દ્રાક્ષનું પાણી વગેરે. ડોળીયુ અને તેલ વગેરે: એ સરસ-ઉત્તમ દ્રવ્ય અને લેપકૃત કહેવાય છે. ॥૩૮॥

૧૦. નિવિયાતાં: સંસૃષ્ટ: અને ઉત્તમ દ્રવ્યોની કલ્પ્યા-કલ્પ્યતા

નીવિમાં-નીવિયાતા સંસૃષ્ટ દ્રવ્યો: અને ઉત્તમ દ્રવ્યો કોઈ ખાસ કારણ હોય તે સિવાય ખાવા ન કલ્પે. કેમકે-કહ્યુ છે કે-॥૩૯॥

૧૧. વિગઈ અને નિવિયાતાં ખાવાથી નુકશાન-

દુર્ગતિથી ભય પામેલા જે મુનિરાજ વિગઈ અને નીવિયાતાં ખાય. તેથી વિકારી સ્વભાવવાળી વિગઈઓ વિકારરૂપ હોવાથી બળાત્કારે દુર્ગતિમા લઈ જાય છે. ॥૪૦॥

૧૨. ચાર અભક્ષ્ય મહાવિગઈઓ—

કુત્તા માખી અને ભમરીનુ મધ-ત્રણ પ્રકારે. કાષ્ઠ અને લોટની મદિરા-બે પ્રકારે. જળચર સ્થલચર અને ખેચરનુ માંસ-ત્રણ પ્રકારે. તથા ઘીની પેઠે માખણ ચાર પ્રકારે છે. એ અભક્ષ્ય છે. ॥૪૧॥

૭. બે પ્રકારે પચ્ચક્ખાણના ભાંગા

મન વચન કાયા મન-વચન મન-કાયા વચન-કાયા અને ત્રિનયોગે કરવુ. કરાવવુ. અનુમોદવુ. બન્નેના અને ત્રણેના ભાંગા. ભાંગાના ભાગ. અને ત્રણ કાળ. એટલે સુડતાલીશ ભાંગા ॥૪૨॥

एयं च उत्त-काले सयं च मण-वय-तणूहिं पालणियं ॥
जाणग-ऽजाणग-पासत्ति भंग-चउगे तिसु अणुन्ना ॥४३॥

फासिय-पालिय-सोहिय-तीरिय-किट्टिय-आराहिय छ सुद्धं ।
पच्चक्खाणं फासियविहिणोचियकालि जं पत्तं ॥४४॥
पालिय पुणपुण सरियं सोहिय गुरु-दत्त-सेस-भोयणओ ।
तीरिय समहिय-काला किट्टिय भोयण-समय-सरणा ॥४५॥
इय पडियरियं आराहियं तु अहवा छ सुद्धि सद्दहणा ।
जाणण विणयऽणुभासण अणुपालण भावसुद्धि-त्ति ॥४६॥

पच्चक्खाणस्स फलं इह पर-लोए य होइ दुविहं तु ।
इह-लोए धम्मिलाई दामन्नगमाइ पर-लोए ॥४७॥
पच्चक्खाणमिणं सेविऊण भावेण जिण-वरुद्दिट्ठं ।
पत्ता अणंत-जीवा सासय-सुक्खं अणाबाहं ॥४८॥
इति श्री-भाष्य-त्रयम् ।

એ પચ્ચક્ખાણ શાસ્ત્રમાં કહેલા કાળ પ્રમાણે અને પોતે મન-વચન-કાયાથી પાળવું. તથા-જાણ અને અજાણ. પાસેથી-એમ ચાર ભાગામાં ત્રણ ભાગાની આજ્ઞા છે. ॥૪૩॥

૮. પચ્ચક્ખાણની છ શુદ્ધિઓ

સ્પર્શિત પાલિત. શોધિત તીરિત કીર્તિત અને આરાધિતઃ એ છ શુદ્ધિ છે. અને વિધિપૂર્વક જે પચ્ચક્ખાણ યોગ્ય વખતે લીધું હોય તે સ્પર્શિતઃ ॥૪૪॥

વારવાર સંભાર્યું હોય-તે પાલિત. ગુરુ મહારાજને વહોરાવ્યા પછી વધેલાનું ભોજન તે શોધિતઃ કંઇક અધિક કાળ થવા દેવા તે તીરિત અને ભોજન વખતે સંભારવું. તે કીર્તિતઃ ॥૪૫॥

એ પ્રમાણે બરાબર જાળવેલું. તે આરાધિતઃ અથવા પચ્ચક્ખાણ [નરક] શ્રદ્ધા જાણપણુ વિનય અનુભાષણ અનુપાલન અને ભાવ-શુદ્ધિ એ પ્રકારે છ શુદ્ધિઓ. છે ॥૪૬॥

૯. બે પ્રકારનું ફળ

આ લોકમાં અને પરલોકમાં એમ બે પ્રકારે પચ્ચક્ખાણનું ફળ છે. તેમાં-આ લોકમાં ધમ્મિલકુમાર અને પરલોકમાં દામન્નકઃ વગેરે ॥૪૭॥

શ્રી જિનેન્દ્ર [illegible] [illegible] ॥૪૮॥

ત્રણ ભાષ્યના ભાવાર્થ સંપૂર્ણ

भाष्य-त्रयस्य संस्कृत-च्छाया

१. चैत्य-वन्दन-भाष्यस्य

वन्दित्वा वन्दनीयान् सार्वान् [सर्वान्] चैत्यवन्दनादि-सु-विचारम् ।
बहु-वृत्ति-भाष्य-चूर्णि-सूत्रा-ऽनुसारेण वक्ष्ये ॥१॥
दश-त्रिकाभिगम-पञ्चक द्वि-दिशौ त्रिधाऽवग्रहस्त्रिधा तु वन्दना ।
प्रणिपात-नमस्कारो वर्णाः षोडश-शतानि सप्त-चत्वारिंशत ॥२॥
एका-ऽशीत्यधिक-शत तु पदानि सप्त-नवतिः सम्पदस्तु. पञ्च दंडका ।
द्वादशा-ऽधिकाराश्चत्वारो वन्दनीयाः स्मरणीयाश्चतुर्धा जिना ॥३॥
चत्वारः स्तुतयो निमित्तान्यष्टौ द्वादश-हेतवश्च षोडशा-ऽऽकारा ।
एकोनविंशति-दोषाः कायोत्सर्गमान स्तोत्र च सप्त-वेलाः ॥४॥
दश-ऽऽशातना-त्याग सर्वाणि चैत्य-वन्दनाया स्थानानि ।
चतुर्विंशति-द्वार-द्वि-सहस्रे चतु सप्तति (श्च) ॥५॥

वर्ण-त्रिकं वर्णा-ऽर्था-ऽऽलम्बनमालम्बनं तु प्रतिमादेः ।
योग-जिन-मुक्ता-शुक्ति-मुद्रा-भेदेन मुद्रा-त्रिकम् ॥१४॥
अन्योन्या-ऽन्तरिता-ऽङ्गुलि-कोशा-ऽऽकाराभ्यां द्वाभ्यां हस्ताभ्याम् ।
पिट्टोपरि-कूर्पर-संस्थिताभ्यां तथा योगमुद्रेति ।१५।

चत्वार्यङ्गुलानि पुरः ऊनानि यत्र पश्चिमतः ।
पादयोरुत्सर्गं एषा पुनर्भवति जिनमुद्रा ॥१६।
मुक्ता-शुक्तिर्मुद्रा यत्र-समौ द्वावपि गर्भितौ हस्तौ ।
तौ पुनर्ललाट-देशे लग्नौ 'अन्येऽलग्नाविति' ॥१७॥

पञ्चा-ऽङ्ग प्रणिपातः स्तव-पाठो भवति योग-मुद्रया ।
वन्दनं जिन-मुद्रया प्रणिधानं मुक्ता-शुक्त्या ॥१८॥
प्रणिधान-त्रिकं चैत्य-मुनि-वन्दन-प्रार्थना-स्वरूपं वा ।
मनो-वचः-कायैकत्वम् शेष-त्रिका-ऽर्थः प्रकट इति ॥१९।

स-चित्त-द्रव्ये त्यजन-चित्तानुज्झनं मन-एकत्वम् ।
एक-शाटकेन-ऽऽसङ्गमञ्जलि शिरसि जिने दृष्टे ।२०॥
इति पञ्च-विधा-ऽभिगमोऽथवा मुच्यन्ते राज-चिह्नानि ।
खड्गं छत्रोपानन्मुकुटं चामरञ्च पञ्चमं ।२१।

नव द्वा-त्रिंशत् त्रयस्त्रिंशत् त्रि-चत्वारिंशदष्टा-विंशतिः
षोडश विंशतिः पदानि ।

मङ्गल-शक्र-स्तवा-ऽऽदिष्वेकाशीत्यधिक-शतम् ॥ २८ ॥

अष्टा-ऽष्टा नवा-ऽष्ट चाष्टा-विंशतिः षोडशश्च विंशतिर्विश्रामाः ।

क्रमशो मङ्गल-शक्र-स्तवादिषु सप्त-नवतिः ॥ २९ ॥

वर्णा अष्ट-षष्टिर्नव पदानि नवकारेऽष्ट संपदस्तत्र ।

सप्त सम्पदः पद-तुल्याः सप्त-दशा-ऽक्षराऽष्टमी द्वि-पदा ॥ ३० ॥

पञ्च दण्डकाः शक्रस्तव-चैत्य-नाम-श्रुत-सिद्ध-स्तवा अत्र ।
द्वावेकौ द्वौ द्वौ पञ्च चाधिकारा द्वादश क्रमेण ॥४१॥
नमु० जे अ० अरिह० लोग० सव्व० पुक्ख० तम० सिद्ध० जो देवा० ।
उज्जि० चत्ता० वेयावच्च० अधिकार-प्रथम-पदानि ॥४२॥
प्रथमाऽधिकारे वन्दे भाव-जिनान् द्वितीये द्रव्य-जिनान् ।
एक-चैत्य-स्थापना-जिनान् तृतीये चतुर्थे नाम-जिनान् ॥४३॥
त्रि-भुवन-स्थापना-जिनान् पुनः पञ्चमे विहरतो जिनान् षष्ठे ।
सप्तमे श्रुत-ज्ञानमष्टमे सर्व-सिद्ध-स्तुतिः ॥४४॥
तीर्थाऽधिप-वीर-स्तुतिर्नवमे दशमे चोज्जयन्त-स्तुतिः ।
अष्टापदादिरेकादशे सुदृष्टि-सुर-स्मरण चरमे ॥४५॥
नवाधिकारा अत्र ललित-विस्तरा-वृत्त्याद्यनुसारेण ।
त्रयः श्रुतपरम्परया द्वितीयो दशम एकादशः ॥४६॥
आवश्यकचूर्णौ यद्भणित "शेषा यथेच्छया" ।
तेनोज्जयन्तादेरप्यधिकारा श्रुतमता एव ॥४७॥
द्वितीयः श्रुतस्तवादावर्थतो वर्णितस्तत्र चैव ।
शक्र-स्तवान्ते पठितो द्रव्यार्हदवसरे प्रकटार्थः ॥४८॥
अ-शठाचीर्णमनवद्य गीतार्थो न वारयन्ति मध्यस्थाः ।
आचरणाऽपि खलु आज्ञेति-वचनतः सुबहु मन्यन्ते ॥४९॥

गिर कम्प मूक-वारुणि प्रेक्ष्या इति त्यजेद्दोषमुत्सर्गे ।
[illegible]-स्तन-संयतीर्न दोषा श्रमणीना स-वधूः श्राद्धीनाम् ॥५७॥
[illegible]-प्रमाण पञ्चविंशतिरुच्छ्‌वासा अष्ट शेषेषु ।
गम्भीर मधुर-शब्दं महाऽर्थ-युक्तं भवति स्तोत्रम् [स्तवम्] ॥५८॥
प्रतिक्रमणे चैत्ये जेमने चरिमे प्रतिक्रमणे शयने प्रतिबोधे ।
चैत्य-वन्दनमिति यतीना सप्त तु वेला अहोरात्रे ॥५९॥
प्रतिक्रमणे गृहिणोऽपि [illegible] सप्त वेलं पञ्च-वेलमितरस्य ।
[illegible] च भवति त्रि-वेलं जघन्येन ॥६०॥
[illegible]-पान-भोजनोपानत् मैथुन-शयन-निष्ठीवनम् ।
[illegible] वर्जयेज्जिन-नाथजगत्याम् ॥६१॥
[illegible]-नमस्कार-नमोत्थुण-अरिहन्त-स्तुति लोगस्स-सव्व-स्तुति-पुक्खर-
[illegible]-सिद्धाण वेयावच्च-स्तुति-नमुत्थुणं-जावंति-स्तव-जयवीयराय ६२
[illegible]-सिद्धमतः यो वन्दते सदा देवम् ।
देवेन्द्रवन्दितं परम पद-प्राप्नोति लघु स ॥६३॥

आवश्यक-मुखा-ऽनन्तक-तनु-प्रेक्षा-पञ्च-विंशतिर्दोषा द्वात्रिंशत् ।
षड्-गुणा गुरु-स्थापना द्व्यवग्रहौ द्वि-षड्-विंशत्यक्षर-गुरु-पञ्चविंशतिः ॥८॥
पदान्यष्ट-पञ्चाशत् षट्-स्थानानि षड्-गुरु-वचनान्याशातनास्त्रयस्त्रिंशत् ।
द्वौ विधी द्वा-विंशति-द्वारैश्चतु-शतानि द्वि-नवतिः स्थानानि ॥९॥

वन्दनकं चिति-कर्म कृति-कर्म पूजा-कर्म विनय-कर्म ।
गुरु-वन्दन-पञ्चनामानि द्रव्ये भावे द्विधौघेन (द्विधोदाहरणानि) ॥१०॥
शीतलकः क्षुल्लको वीर-कृष्णौ सेवकद्वयः पालकः शाम्बः ।
पञ्चैते दृष्टान्ताः कृति-कर्म द्रव्य-भावाभ्याम् ॥११॥

पार्श्व-स्थावसन्न कु-शील संसक्तो यथा-छन्दः ।
द्वि-द्वि-त्रि-द्व्यनेक-विधा अवन्दनीया जिन-मते ॥१२॥
आचार्य उपाध्यायः प्रवर्तकः स्थविरस्तथा गणिकः ।
कृति-कर्म निर्जरा-ऽर्थं कर्तव्यमेतेषां पञ्चानाम् ॥१३॥

माता पिता ज्येष्ठ-भ्राताऽवमा अपि-रत्नैः सर्व-गणिकः ।
कृति-कर्म न कारयेच्चत्वारः श्रमणा-ऽऽदयः कुर्वन्ति पुनः ॥१४॥
व्याक्षिप्त पराङ्मुखे च प्रमत्ते मा कदाचिद्वन्देत ।
आहारं निहारं कुर्वति कर्तु-काम च ॥१५॥
प्रशान्तमासन-स्थ उपशान्तमुपस्थितम् ।
अनुज्ञाप्य मेधावी कृति-कर्म प्रयुञ्जीत ॥१६॥
प्रतिक्रमणे स्वाध्याये कायोत्सर्गे-ऽपराधे प्राघुर्णके ।
आलोचने संवरणे उत्तमार्थे च वन्दनकम् ॥१७॥

तथा त्रि-विधा-ऽऽहार-प्रत्याख्याने भण्यन्ते पानकस्याऽऽकारा. ।
द्वि-विधा-ऽऽहारेऽचित्त-भोजिनस्तथा च प्रासुक-जले ॥१०॥
तथैव एकाशना-ऽऽचाम्ल-निर्विकृत्यादिषु प्रासुकं चैव जलं तु ।
यता अपि पिबन्ति तथा प्रत्याख्यान्ति त्रिविधा-ऽऽहारम् ॥११॥
चतुर्विधा-ऽऽहारं तु नमस्कार-सहितं
रात्रिकमपि मुनीनां शेषाणि त्रिविध-चतुर्विधाहाराणि ।
निशि-पौरुषी-पुरिमार्धैकाशनादीनि श्राद्धानां द्वित्रिचतुर्विधाहाराणि ॥
क्षुधाप्रशमन एकाकी, आहारे येति ददाति वा स्वादम् ।
क्षुधितो यत् क्षिपति कोष्ठे तत्सर्वोपमं स आहारः ॥१३॥

दुग्ध-मधु-मद्य-तैलानि चतस्रो द्रव-विकृतयश्चतस्रः पिण्डरूपाः ।
घृत-गुड-दधि-पिशितानि म्रक्षण-पक्वान्ने द्वे पिण्डे ॥ २२ ॥
पौरुषी-सार्धा-ऽपार्धानि द्वि-भक्तं निर्विकृतिः पौरुष्यादीनि समानि ।
अङ्गुष्ठ-मुष्टि-ग्रन्थि-सचित्त-द्रव्याद्याभिग्रहिकम् ॥ २३ ॥
विस्मरणमनाभोगः सहसा-ऽऽकारः स्वयं मुख-प्रवेशः ।
प्रच्छन्न-काल मेघादिना दिग्-विपर्यासे दिग्मोह ॥ २४ ॥
साधुवचनमुद्घाटा पौरुषी तनु-स्वस्थता समाधिरिति ।
सङ्घा-ऽऽदि-कार्य महत्तरं गृहि-बन्द्यादि सागारिक ॥२५॥
आकुञ्चनप्रसारणा गुरु-प्राघूर्णक-साधोर्गुर्वभ्युत्थानम् ।
परिष्ठापनिकं विधि-गृहीते यतीनां प्रावरणे कटि-पट्टः ॥२६॥
खरण्टित-रहित-द्रव्यादीन्यः संसृष्टः "कुन्द [शाक]-मण्डकादिः ।
उत्क्षिप्तं पिण्ड-विकृतीनां म्रक्षितमङ्गुलीभिर्मनाक् ॥२७॥
लेपालेपादिनिरत गौरीसम्द्रक्षण-जम ।
भावत् बहुल स-सिक्थमच्छमसिक्थं सिक्थं विना ॥२८॥
एक-चतु-चतु-चतु-द्वि-द्विविधाः षड् भङ्गा दुग्धा-ऽऽदि-विकृतय
[illegible] ।

दुग्ध दधि [illegible] [illegible]-गु[illegible]-[illegible] [illegible] ।
पिण्ड-गुड-मद्य[illegible]-ऽऽ[illegible]-[illegible] [illegible] ॥ ३६ ॥
द्रव-[illegible] विकृतिर्[illegible] पुनर्[illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible]-[illegible]मि: [illegible] ॥ ३७ ॥

तिल-शष्कुली [illegible] [illegible] [illegible]-पानानि ।
डोली-तैलादिकानीति [illegible]-[illegible] [illegible]-[illegible] ॥ ३८ ॥
विकृति-गतानि [illegible] [illegible] च [illegible] ।
कारण-जात [illegible] [illegible] न [illegible] [illegible] ॥ ३९ ॥

विकृतिं विगति-भीतो विकृति-गत [illegible] [illegible] ।
विकृतिर्विकृति [illegible]भावा विकृतिर्[illegible] [illegible] ॥ ४० ॥

कान्तिक माक्षिक भ्रामरं मधु त्रिधा काष्ठ [illegible] [illegible] [illegible] ।
जलचर-स्थलचर-खगमान त्रिधा घृतवन्म्रक्षण चतुर्थोऽभक्ष्या. ॥ ४१ ॥

मनोवचन-काया मनो-वचने मनस्तनूवचस्तनू त्रियोगी सप्त-सप्तका ।
कारण कारणमनुमति द्वि-त्रियोगी त्रि-कालेन सप्त-चत्वारिंशदधिक भङ्ग-शतम् ॥४२॥

एतच्चोक्त-काले स्वयं च मनो-वचस्तनुभि पालनीयम् ।
जानजानृ-पार्श्वे इति भङ्ग-चतुष्के त्रिष्वनुज्ञा ॥४३॥

स्पृष्ट पालितं शोधित तीरितं कीर्तितमाराधित षट्-शुद्धि-युक्तं ।
प्रत्याख्यानं स्पृष्ट विधिनोचित-काले यत्प्राप्तम् ॥४४॥

पालित पुनः पुन स्मृतं, शोधित गुरु-दत्त-शेष-भोजनतः ।
तीरित समधिक-कालात्, कीर्तित भोजन-समय-स्मरणात् ॥४५॥

इति प्रतिचरितमाराधित त्वथवा षट् शुद्धय·-श्रद्धा ।
ज्ञान विनयोऽनुभाषणमनुपालन-भावशुद्धय. इति ॥४६॥

प्रत्याख्यानस्य फलमत्र पर-लोके च भवति द्वि-विधं तु ।
इहलोके धम्मिलादयो दामन्नकादय· पर-लोके ॥४७॥

प्रत्याख्यानमिदमासेव्य भावेन जिनवरोद्दिष्टम् ।
प्राप्ता अनन्ता जीवा शाश्वत-सुखमनाबाधम् ॥४८॥×

×प्राकृतानुशासनसिद्ध-विभक्ति-लोपादिभि. संदिग्ध-स्थलेष्वन्यथापि संभवति संस्कृत-च्छाया, संशोध्या धीधनै ।

શ્રી ચૈત્યવન્દન ભાષ્ય

મંગળાચરણ: વિષય: પરંપરા સંબંધ: પ્રયોજન: અધિકારી:

वंदित्तु वंदणिज्जे सव्वे चिइ-वन्दणाऽऽइ-सु-वियारं।
बहु-वित्ति-भास-चुण्णी-सुया-ऽणुसारेण वुच्छामि ॥१॥

[अन्वय :— सव्वे वंदणिज्जे वंदित्तु, बहु-वित्ति-भास-चुण्णी-सुयाऽणुसारेण चिइ-वंदणाऽऽइ सुवियारं वुच्छामि १]

શબ્દાર્થ :— વંદિત્તુ=વંદન કરી. વંદણિજ્જે=વંદન કરવા યોગ્ય. સવ્વે=સર્વને અથવા સર્વ જાણનાર-સર્વજ્ઞોને. ચિઇ-વંદણાઽઽઇ-સુ-વિયારં=ચૈત્યવન્દન વગેરેનો સુ એટલે વ્યવસ્થિત વિચાર. બહુ-વિત્તિ-ભાસ-ચુણ્ણી-સુઆઽણુસારેણ=અનેક-ટીકાઓ: ભાષ્યો: ચૂર્ણિઓ: અને આગમો. અનુસાર વુચ્છામિ=કહું છું. ૧.

ગાથાર્થ :—

વંદન કરવા યોગ્ય સર્વજ્ઞોને [સર્વને] વંદન કરી. અનેક ટીકાઓ: ભાષ્યો: ચૂર્ણિઓ: અને આગમો અનુસાર ચૈત્યવંદન વગેરેનો સુવિચાર કહું છું. ૧.

વિશેષાર્થ .—સવ્વે સુધી મંગળાચરણ છે. સુવિચાર સુધી ગ્રંથનો વિષય બતાવ્યો છે. અહીં ત્રણેય ભાષ્યરૂપ એક સળંગ ગ્રંથ સમજવાનો છે. કેમકે—ચિઇ-વંદણાઇ-સુ-વિયારં-માં આદિ પદથી ચૈત્યવંદન: ગુરુવંદન: અને પ્રત્યાખ્યાન. એ ત્રણેયનો સુવિચાર કહેવાનો છે. તેથી ગ્રન્થનુ નામ ભાષ્યત્રયમ્ કહેવાય છે. બાકીના બહુ-વિત્તિ વગેરે પદોથી આ ગ્રંથ પરંપરાગત રૂપ હોવાનો સંબંધ બતાવ્યો છે. અને સાથે સાથે ગ્રંથકારને આ વિષયનું જ્ઞાન પોતાના ગુરુઓ મારફત પરંપરાએ મળેલ છે. એવો ગુરુપરંપરાસંબંધ પણ ગર્ભિત રીતે સૂચવ્યો છે. જૈનધર્મની આરાધના કરવાની ઇચ્છાવાળા ભવ્યજીવો આ ગ્રંથ ભણવા–સમજવાના અધિકારીઓ છે. તથા અલ્પબુદ્ધિવાળા ઉંચા–ઘણા ભાષ્યો–ચૂર્ણિઓ વગેરે ગ્રંથો સમજી ન શકે. માટે બાળ

જીવોને સમજાવવા માટે ટૂંકામાં નવો ગ્રંથ રચવાનું નજીકનું પ્રયોજન છે. તથા ગ્રંથકારની બાળજીવો ઉપર ઉપકાર કરવાની બુદ્ધિથી ઉત્તમ ભાવનાથી થતી કર્મનિર્જરા. ભણનાર તથા તે પ્રમાણે આચરણ કરનારને આચારનું જ્ઞાન થવાથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મની નિર્જરા તથા તે અનુસાર ઉત્તમ આચાર પાળવાથી જુના પાપકર્મોની નિર્જરા થવાથી અને એ રીતે નિર્જરાની પરંપરા મારફત ગ્રંથકારને અને ભણનારને મોક્ષ મળે. એમ બંનેયનું અંતિમ પરંપર પ્રયોજન છે. એટલે ગ્રંથકાર પરંપરાએ મોક્ષ મેળવવા ગ્રંથ બનાવે છે. અને ભણનારનો ઉદ્દેશ પણ મોક્ષ મેળવવા ભણવાનો હોય છે- અને તે માટે જ ભણવાનો ઉદ્દેશ હોવો જોઈએ.

સંબંધ સમજવા પંચાંગીનું સ્વરૂપ આપણે જાણવું જોઈએ.

પંચાંગીની સમજ—

સૂત્ર— અર્હંત્-તીર્થંકર ભગવંતો કેવળજ્ઞાન વડે જાણેલા લોકાલોકના ત્રણેય કાળના સર્વ-દ્રવ્યો. ક્ષેત્રો કાળો અને ભાવોનો ઉપદેશ આપે છે. તે ઉપદેશરૂપે કહેલી હકીકતો ગણધર ભગવંતો **સૂત્ર**-રૂપે ગૂંથે છે. તે તથા ૧૦ માંથી ૧૪માં પૂર્વ સુધીનું જ્ઞાન ધરાવતા શ્રુતજ્ઞાનીઓ તથા પ્રત્યેકબુદ્ધ મહાત્માઓ પ્રાણીઓના અનુગ્રહ માટે જે ગ્રંથરૂપે ગૂંથે છે, તે પણ **સૂત્ર** કહેવાય છે. અંગ, ઉપાંગ વગેરે પવિત્ર મૂળ આગમો છે.

નિર્યુક્તિ—સૂત્ર સાથે ગર્ભિત રીતે સંબંધ ધરાવતા પદાર્થોનું નય, નિક્ષેપા, અનુગમ વગેરે પૂર્વક નિરૂપણ કરી સૂત્રનું સ્વરૂપ સમજાવે. તે પ્રાકૃત ગાથા બદ્ધ, પ્રાય ચૌદપૂર્વધરકૃત નિર્યુક્તિ પ્રસિદ્ધ છે.

ભાષ્ય—સૂત્ર અને નિર્યુક્તિમાં જે ખાસ કહેવાનું હોય, તે સંક્ષેપમાં ચોક્કસ સ્વરૂપમાં સમજાવે. તે **ભાષ્ય** કહેવાય છે.

ચૂર્ણિ—ઉપરના ત્રણેય અંગોની દરેક વિગત સ્પષ્ટ કરીને સમજાવે, તે ચૂર્ણિ કહેવાય છે. અને તે લગભગ **પ્રાકૃત**ભાષામાં હોય છે. તેમાં **સંસ્કૃત** ભાષાનું પણ મિશ્રણ જોવામાં આવે છે.

વૃત્તિ—ઉપરનાં ચારેય અંગોને લક્ષ્યમા રાખીને જરૂર પૂરતા વિસ્તારથી સંસ્કૃત ભાષામા રચાયેલી જૈનાગમોની ટીકા, તે **વૃત્તિ** કહેવાય છે

જૈન આગમોનાં આ પાંચ અંગ કહેવાય છે અને અત્યારે ઘણા સૂત્રોનાં પાંચેય અંગો વિદ્યમાન છે.

તીર્થંકર પરમાત્માનો ઉપદેશ **આત્માગમ**

ગણધર ભગવંતોની સૂત્રરચના—**અનન્તરાગમ** અને ત્યાર પછીની તેને અનુસરતી સુવિહિત પુરુષોની બધી રચનાઓ **પરંપરાગમ** કહેવાય છે.

ત્રણેય પ્રકારના આગમો પ્રમાણ માનવા, એ સાચા જૈનનું લક્ષણ છે. તેમાં શંકા—સંદેહ કરવો, એ મિથ્યાત્વ હોવાનું લક્ષણ છે. સમજવા માટે પ્રશ્ન કરવામા દોષ નથી, પરંતુ પંચાંગીમા કહેલી વાતો સાચી હશે ? કે ખોટી ? એવો સંદેહ થવો તે સત્ય જ્ઞાનથી દૂર લઈ જનાર હોવાથી મિથ્યાત્વ છે

આ ગ્રંથ, ઉપર જણાવેલા પાંચેય અંગો અનુસારે રચેલ છે, માટે પ્રમાણભૂત છે. "સૂયાણુસારેણ" એ પદ મૂકીને આચાર્ય ભગવંતે આગમ પરંપરા અને ગુરુ પરંપરા અનુસાર આ ગ્રંથની રચના કરેલી હોવાનું ગર્ભિત રીતે સૂચન કરેલું છે.

બીજા મોટા ગ્રંથો વિદ્યમાન છતાં પોતાનું અને બીજા બાળજીવોનું કલ્યાણ થાય, માટે સંક્ષેપમા આ ગ્રંથની રચના કરવી, એ પ્રયોજન છે. મંગળાચરણ તથા વિષય, સંબંધ પ્રયોજન અને અધિકારી એ ચાર અનુબંધ એમ પાચ મુદ્દા આ પહેલી ગાથામા બતાવ્યા છે, તથા સૂચવ્યા છે.

ચૈત્ય = શબ્દના ઘણા અર્થો છે અહીં જિનમન્દિર અને જિનપ્રતિમા એ અર્થ સમજવાનો છે. चितायाः भवनं, चैत्यम् = એટલે નિર્વાણ પામેલા તીર્થંકરોની ચિતાને સ્થાને કરવામા આવેલા સ્તૂપ અને પગલા કે પ્રતિમા રૂપે સ્મારકો અને તેના અનુકરણ રૂપ એવાં બીજાં પણ જે જે સ્મારકો હોય. તે પણ चैत्यमिव चैत्यम् = એ અર્થ પ્રમાણે ચૈત્ય કહેવાય છે. એટલે મંદિર અને પ્રતિમામા ચૈત્ય શબ્દ સાર્થક છે એ બન્નેય દ્વારા જો કે પરમોપકારી તીર્થંકર

પરમાત્માઓ તરફ જ પરમ [illegible] ભાવના [illegible] [illegible] આત્માઓ [illegible] અને તેમા [illegible] [illegible] ગણાય છે. ભગવદ્ દર્શન ભક્તિ [illegible]

[illegible] ગુરુવંદન અને પ્રત્યાખ્યાન ભક્તિ પણ સમજવી.

તીર્થંકર પરમાત્માઓના ચરિત્ર વાંચતાં તેઓના પરમ ઉગ્ર ચારિત્ર, તપ, ધૈર્ય અને અનન્તજ્ઞાન [illegible] આપણને સમજાય છે તથા પ્રાણીમાત્રના કલ્યાણ માટે તેઓએ પરમાર્થનો જે મહાન ઉપદેશ આપ્યો હતો, જેની જગત ઉપર આજે પણ અસર પડેલી જોવામાં આવે છે.

પોતે કૃત-કૃત્ય છતાં, ધર્મતીર્થરૂપ-જૈનશાસન સ્થાપીને જીવોના ચારિત્ર અને સદ્વર્તનમાની લાંબા કાળ સુધી પવિત્રતા રહ્યા કરે, માટે ઊંચામાં ઊંચું સાધન ગોઠવી આપ્યુ છે

જેને લીધે આજે પણ અનેક જીવો ઉચ્ચ ચારિત્ર પાત્ર છે. ત્યાગી છે. મહાત્માઓ છે અને ઘણા જીવો તેવા થવા પ્રયાસ પણ કરે છે અને બીજા અનેક જીવોને સન્માર્ગનો બોધ આપી ક્લેશો દુ ખો-વિટંબનાઓથી બચાવી લઈ શકાય છે પછી તે જીવો માનવો હોય કે બીજાં કોઈ પણ જાતના પ્રાણીઓ હોય તેમજ બીજા અનેક માનવજીવોના જીવનમા આજે પણ જે સચ્ચારિત્ર, સદ્વર્તન, નીતિમય જીવન ચાલે છે. પછી તે આર્ય હોય કે અનાર્ય જાતના માનવ હોય તથા આપણે જંગલી દશામા નથી. તથા આપણને અનેક સદ્ગુણો અનાયાસે વારસામાં મળ્યા છે. તે બધો પ્રતાપ સીધો કે આડકતરો તીર્થંકર પરમાત્માઓનો જ છે.

તથા લોક-વ્યવહારમાં જે સુવ્યવસ્થા, પ્રામાણિકતા. નિયમબદ્ધતા. સુલેહ, શાંતિ, સદાચાર. સદ્ગુણો, પરોપકારી ભાવના, સારા બંધારણો વગેરે પ્રચલિત છે, તે બધો પ્રતાપ એ તીર્થંકર પરમાત્માઓનો છે, તે સર્વેનો લાભ આજનો જનસમાન અને

પ્રાણી માત્ર લે છે, અને તેથી કરી સર્વના જીવનમા અનાયાસે પણ જે સુવ્યવસ્થા અને સુઘટના રહ્યા કરે છે. તે સર્વ ઉપકાર એ પરમાત્માઓનો જ છે. માટે કોઈ પણ સમજુ માનવ પોતાના જીવનની કોઈ પણ ક્ષણમાં એ પરમાત્માઓ પ્રત્યેની ભક્તિ કરવાની પોતાની ફરજ ચૂકે જ નહીં. ચૂકવી જોઈએ જ નહીં અને જ્યારે જ્યારે અનુકૂળતા મળે ત્યારે ત્યારે તેમનો લોકોત્તર પરમ વિનય કરવા ચૂકવું નહીં જોઈએ આ દુનિયાનો કોઈપણ કૃતજ્ઞ માનવ એ કર્તવ્ય ચૂકે પણ નહિ જ.

પરમાત્મા પ્રત્યે લોકોત્તર પરમ વિનય કરવાના અનેક પ્રકારો છે. પરંતુ તે સર્વમાં ચૈત્યવંદન ખાસ મુખ્ય હોવાથી તે વિષે વિચાર કરવાથી લગભગ સર્વ પ્રકારો જાણવાનો માર્ગ સરળ થાય છે.

વાદીવેતાલ શ્રી શાંતિસૂરિ મહારાજનો **ચિઈવંદણ મહાભાસ** નામનો મોટો ગ્રંથ વિદ્યમાન છતાં. તેને અનુસરીને બાળજીવો માટે આ ગ્રંથ સંક્ષેપમાં રચવામા આવેલ છે

જો કે ચૈત્ય મારફત તીર્થંકર પરમાત્માની જ ભક્તિ કરવાનો ઉદ્દેશ છે, પરંતુ બાળજીવોના મનમા **ચૈત્ય** નામની ધર્મ સંસ્થા કેન્દ્રિત કરવામા આવે છે બાળકો નિશાળે જાય છે, નિશાળે જવાનુ મુખ્ય પ્રયોજન તો જ્ઞાન મેળવવાનું છે છતા “ જ્ઞાન મેળવવા જઉ છુ.' એમ બોલવાને બદલે ' નિશાળે જઉ છુ ” એમ બોલે છે. તે પ્રમાણે “ચૈત્યવંદન કરવા જઉ છુ.” એટલે ભક્તિ કરવાની સંસ્થા જે ચૈત્ય છે તેની પ્રધાનતા બાળજીવોના મનમા ઠસાવવાની વ્યવહારુ યોજના ખાતર ચૈત્ય શબ્દનો પ્રયોગ કરવામા આવે છે— જેમ નિશાળ જ્ઞાન ભણવાની સંસ્થા છે મઢી દાણ ચૂકવવાની સંસ્થા છે, ચાવડી ચોકીની સંસ્થા છે તે પ્રમાણે પરમાત્માની ભક્તિ કરવાની અને બીજી ઈતર સર્વ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિની કેન્દ્રભૂત સંસ્થા ચૈત્ય છે અને તે સંસ્થા સર્વ સંસ્થાઓમાં મુખ્ય શિરોમણિરૂપ સંસ્થા છે

ચૈત્ય મારફત પરમાત્માની ભક્તિ કરવાના અનેક [illegible] પ્રકારો છે. તે આ ગ્રંથથી અને ગુરુગમથી સમજવા ૧

૨૪ મુખ્ય દ્વારો: પેટા ભેદોની સંખ્યા સાથે:

दहतिग अहिगमपणगं दुदिसि तिहुग्गह तिहा उ वंदणया।
पणिवाय नमुक्कारा वन्ना सोलसय-सीयाला ॥ २ ॥

इगसीइसयं तु पया सगनउई संपया उ पण दंडा ।
बार अहिगार चउ-वंदणिज्ज सरणिज्ज चउह-जिणा ॥ ३ ॥

चउरो थुई निमित्तट्ठ बार हेऊ अ सोल आगारा ।
गुणवीसदोस उस्सग्ग-माण थुत्तं च सग वेला ॥ ४ ॥

दस-आसायण-चाओ सव्वे चिइ-वंदणाइ ठाणाइं ।
चउवीस दुवारेहिं दु-सहस्सा हुंति चउसयरा ॥ ५ ॥

[अन्वय :—दह-तिग अहिगम-पणग दु-दिसि तिहुग्गह तिहा वंदणया पणिवाय-नमुक्कारा सोलसय सीयाला वन्ना इगसीइसय पया सगनउई संपया पण दंडा बार अहिगार चउ वंदणिज्ज सरणिज्ज चउह जिणा चउरो थुई अट्ठ निमित्त बारहेउ सोल आगारा गुणवीस दोस उस्सग्गमाण थुत्त सग वेला दस आसायण चाओ चउवीस दुवारेहिं चिइवंदणाइ सव्वे ठाणाइ दुसहस्सा चउसयरा हुंति । उ तु अ च समुच्चयार्थां अपि पादपूर्त्यर्थम् । २, ३, ४, ५,]

શબ્દાર્થ :—દહતિગ=દશત્રિક. અહિગમપણગ=અધિગમપંચક-પાંચ અધિગમ. દુદિસિ=બે દિશાઓ. તિહુગ્ગહ=ત્રણ પ્રકારનો અવગ્રહ. તિહા=ત્રણ પ્રકારે ઉ=અને. વંદણયા=વંદનતા-વંદન. પણિવાય=પ્રણિપાત. નમુક્કારા=નમસ્કારો. વન્ના=વર્ણો, અક્ષરો. સોલસયસીયાલા=સોળસો સુડતાલીશ-૨.

ઇગસીઇસય=એકસો એક્યાશી. પયા=પદો. સગનઉઇ=સત્તાણું.-સંપયા=સંપદાઓ. પણ=પાંચ દંડા=દંડકો. બાર=બાર અહિગારા=અધિકારો. ચઉ-વંદણિજ્જ=ચાર વંદન કરવા યોગ્ય. સરણિજ્જ=સ્મરણ કરવા યોગ્ય. ચઉહ=ચાર પ્રકારે. જિણા=જિનેશ્વર ભગવંતો-૩.

ચઉરો=ચાર. થુઈ=સ્તુતિઓ. નિમિત્ત=નિમિત્તો. અટ્ઠ=આઠ. બાર=બાર. હેઊ=હેતુઓ. સોલ=સોળ. આગારા=આગારો. ગુણવીસ=ઓગણીસ. દોસ= દોષો ઉસગ્ગમાણ=કાયોત્સર્ગનું પ્રમાણ. થુત્તં=સ્તવન સગ=સાત. વેલા= વખત-૪.

દસ આસાયણચાઓ=દશ આશાતનાઓનો ત્યાગ. સવ્વે=સર્વે. ચિઈ-વંદણાઈ=ચૈત્યવંદનાના. ઠાણાઈં=સ્થાનકો ચઉવીસ-દુવારેહિં=ચોવીસ દ્વારોને આશ્રયીને. દુસહસ્સા=બે હજાર. હુંતિ=થાય છે. ચઉસયરા=ચુમ્મોત્તર-૫

ગાથાર્થ :—

દશત્રિક: પાંચ અભિગમ: બે દિશાઓ: ત્રણ પ્રકારના અવગ્રહો: ત્રણ પ્રકારની વંદના: પ્રણિપાત: નમસ્કારો: સોળસો સુડતાલીસ અક્ષરો: ૨.

એકસો એક્યાશી પદો: સત્તાણું સંપદાઓ: પાંચ દંડકો: બાર અધિકારો: ચાર વંદન કરવા યોગ્ય: એક સ્મરણ કરવા યોગ્ય: ચાર પ્રકારના જિનેશ્વર ભગવંતો: ૩.

ચાર સ્તુતિઓ: આઠ નિમિત્તો: બાર હેતુઓ: સોળ આગારો: ઓગણીસ દોષો: કાઉસ્સગ્ગનું પ્રમાણ: સ્તવન: સાત વેળા: દશ આશાતનાઓનો ત્યાગ ૪.

[એ] ચોવીશ દ્વારોને આશ્રયીને ચૈત્યવંદનાનાં સર્વ સ્થાનો બે હજાર ચુમ્મોતેર (૨૦૭૪) થાય છે. ૫.

વિશેષાર્થ :—આ ચારેય ગાથાઓમાં ચૈત્યવંદન ભાષ્યમાં વર્ણવવાના મુખ્ય ૨૪ દ્વારો અને તેના ૨૦૭૪ પેટા ભેદો વર્ણવવાના છે તે ટૂંકામાં સૂચવ્યા છે ગાથાઓના ઉ-તુ-ય-ચ- વગેરે શબ્દો છે તે ભેદોને સંગ્રહ કરવા માટે છે અને પાદ- પૂર્તિ માટે પણ ગણી શકાય છે. એ પ્રમાણે દરેક ઠેકાણે સમજી લેવું

સંખ્યા	દ્વાર	કુલ	સંખ્યા	દ્વાર	કુલ
૧૦	ત્રિક	૩૦	૧	સ્મરણીય	૧
૫	અભિગમ	૫	૪	જિનેશ્વરો	૪
૨	દિશિસ્થિતિ	૨	૪	સ્તુતિ	૪
૩	અવગ્રહ	૩	૮	નિમિત્ત	૮
૩	વંદના	૩	૧૨	હેતુ	૧૨
૧	પ્રણિપાત	૧	૧૬	આગાર	૧૬
૧	નમસ્કાર	૧	૧૯	કાયોત્સર્ગના દોષો	૧૯
૧૬૪૭	અક્ષરો	૧૬૪૭	૧	કાયોત્સર્ગનું પ્રમાણ	૧
૧૮૧	પદો	૧૮૧	૧	સ્તવન	૧
૯૭	સંપદા	૯૭	૭	ચૈત્યવંદન	૭
૫	દંડક	૫	૧૦	આશાતનાનો ત્યાગ	૧૦
૧૨	અધિકાર	૧૨			
૪	વંદનીય	૪			

૩ નિસીહિ, ૩ દિશિનિરીક્ષણ, ૧૯ કાયોત્સર્ગના દોષો અને ૧૦ આશાતનાનો ત્યાગ, એ ૩૫ બોલો ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે. બાકીના ૨૦૩૯ બોલો આચરવા યોગ્ય છે.

૨૪ મુખ્ય દ્વારો અને તેનાં ૨૦૭૪ પેટા દ્વારોની વિસ્તારથી સમજ

૧ દશત્રિક પ્રકરણ

૧ દશત્રિકનાં નામો

तिन्नि निसीही तिन्नि उ पयाहिणा तिन्नि चेव य पणामा ।
तिविहा पूया य तहा अवत्थ–तिय–भावणं चेव ॥६॥
ति-दिसि-निरिक्खण-विरई पय-भूमि-पमज्जणं च तिक्खुत्तो
वन्ना-ऽऽइ-तियं मुद्दा-तियं च तिविहं च पणिहाणं ॥७॥

[अन्वय'—तिन्नि निसीही तिन्नि पयाहिणा तिन्नि पणामा तिविहा पूया अवत्थतिय-भावण तिदिसि निरिक्खण विरई तिक्खुत्तो पय-भूमि-पमज्जण वन्नाइ-तिय मुद्दा-तिय तिविह च पणिहाण इ-च द-चेया. समुच्चयार्थो पादपूर्त्यर्थमपि]

શબ્દાર્થ:—તિન્નિ=ત્રણ નિસીહી=નિસીહિ. પયાહિણા=પ્રદક્ષિણા. પણામા=પ્રણામો તિવિહા=ત્રણ પ્રકારે. પૂયા=પૂજા. અવત્થ-તિય-ભાવણ=ત્રણ અવસ્થા ભાવવી. તિ-દિસિ-નિરિક્ખણ-વિરઈ=ત્રણ દિશાઓ તરફ જોવું નહિ તિક્ખુત્તો=ત્રણ વાર. પયભૂમિ-પમજ્જણં=પગની જમીનની પ્રમાર્જના કરવી. વન્નાઈ-તિય=વર્ણાદિક ત્રણ. મુદ્દા-તિય=ત્રણ મુદ્રાઓ. તિવિહ=ત્રણ પ્રકાર. પણિહાણં=પ્રણિધાન.

ગાથાર્થ —

ત્રણ નિસીહિ: ત્રણ પ્રદક્ષિણાઓ: ત્રણ પ્રણામો: ત્રણ પ્રકારે પૂજા. ત્રણ અવસ્થાઓ ભાવવી: ૬.

ત્રણ દિશા તરફ જોવું નહિ: ત્રણ વાર પગની જમીનની પ્રમાર્જના કરવી: વર્ણાદિક ત્રણ: ત્રણ મુદ્રાઓ અને ત્રણ પ્રકારના પ્રણિધાનો: ૭.

વિશેષાર્થ :—

ત્રણ નિસીહિઓ	ત્રણ દિશામાં નિરીક્ષણનો ત્યાગ
ત્રણ પ્રદક્ષિણા	ત્રણ વાર પગ ભૂમિની પ્રમાર્જના
ત્રણ પ્રણામ	ત્રણ વર્ણાદિકનું આલંબન
ત્રણ પૂજા	ત્રણ મુદ્રા
ત્રણ અવસ્થાની ભાવના	ત્રણ પ્રણિધાન

નિસીહિ=નિષેધ, અટકાયત. પ્રદક્ષિણા=પ્રભુને ફરતી પ્રદક્ષિણા દેવી અવસ્થા=પ્રભુના જીવનના મુખ્ય પ્રસંગો.

ત્રિદિશિ-નિરીક્ષણ=પ્રભુની સામે મુખ રાખવું બાકીની ત્રણ બાજુ ન જોવું. પ્રમાર્જના=ભૂમિ સાફ કરવી, જંતુ આદિની રક્ષા માટે આલંબન=ભાવની વૃદ્ધિ થવામાં મદદરૂપ મુદ્રા=ભાવનામાં મદદગાર આકાર પ્રણિધાન=મન, વચન, કાયાની એકાગ્રતા

આ દશેય ત્રિકનો વિસ્તાર હવે પછીની ગાથાઓમાં કહેવાના આદેશો છે. ૬-૭

૨. દશત્રિકની વિસ્તારથી સમજ—

૧. ત્રણ નિસીહિ

घर-जिणहर-जिणपूआ-वावार-च्चागओ निसीहि-तिगं ।
अग्ग-द्दारे मज्झे तइया चिइ-वंदणा-समए ॥८॥

[अन्वयः—अग्ग-दारे मज्झे तइया चिइ-वंदणा-समए घर-जिणहर-जिणपूआ-वावार-च्चाओ निसीहि-तिगं ॥ ८ ॥]

શબ્દાર્થ :—ઘર-જિણહર-જિણ-પૂઆ-વાવાર-ચ્ચાયઓ=[પોતાનું] ઘર, જિનમંદિર અને જિનપૂજાના વ્યાપારના ત્યાગને આશ્રયીને. નિસીહિતિગં=ત્રણ નિસીહિઓ. અગ્ગદ્દારે=મુખ્ય બારણે. મજ્ઝે=વચમાં. તઇયા=ત્રીજી. ચિઇ-વંદણા-સમયે=ચૈત્યવંદન વખતે. ૮.

ગાથાર્થ :—

મુખ્ય બારણે: વચમાં અને ત્રીજી ચૈત્યવંદન વખતે: [અનુક્રમે] ઘરની: જિનમંદિરની અને જિનપૂજાની: [દ્રવ્ય] પ્રવૃત્તિના ત્યાગને આશ્રયીને ત્રણ નિસીહિઓ થાય છે. ૮.

વિશેષાર્થ :—નિસીહિ એટલે નિષેધ, જિનેશ્વર પ્રભુની ભક્તિના મહાન્ કામમાં પરોવાતા પહેલા બીજી પ્રવૃત્તિઓમાંથી પોતાના મન વચન અને કાયા: ને એટલે તેની કોઈ પણ પ્રવૃત્તિ પાછી ખેંચી લેવી જોઈએ. બીજા કામમાં મન વગેરે પરોવાયાં હોય, તો ભક્તિનું કામ સારી રીતે થઈ શકે નહી માટે બીજામાંથી ખેંચી લેવા અને ભક્તિમાં પ્રણિધાન કરવું, એટલે મન વચન કાયાની એકાગ્રતા બરાબર કરવી ત્રણ નિસીહિઓ જિનભક્તિમાં ઉત્તરોત્તર વધારે ને વધારે પરોવાવા માટે ક્રમસર વિકાસ સૂચવે છે

(૧) જિનમંદિરને કોટ હોય, તો તે કોટના દરવાજે અને કોટ ન હોય તો દેરાસરનું જે મુખ્ય બારણું હોય, ત્યાં પહેલી

નિસીહિ કહેવી આથી પ્રભુભક્તિ સિવાયના પોતાના ઘર, દુકાન, ધંધા, સામાજિક, દેશ પરોપકાર, અનુકંપા, સુપાત્ર દાન, વગેરેને લગતા તમામ કામોમા ન પડવાની પ્રતિજ્ઞા થાય છે તેનો વિચાર સરખો પણ કરવાનું બંધ થાય છે. માત્ર અગ્રદ્વારમા પેઠા પછી ત્યાના જ કામની છૂટી રહે છે. એટલે દેરાસર સંબંધી જે જે કામ હોય કારીગરો કામ કરતા હોય નોકર–ચાકર જે વ્યવસ્થા રાખતા હોય. તે સંભાળવાની પ્રવૃત્તિ ભક્તિની સાથે છૂટી રહે છે. પરંતુ, મુનિમહાત્માઓને વંદન તેમની સાથે ધર્મચર્ચા વગેરેનો અવકાશ રહે છે.

(૨) કેસર વગેરે ઘસી દ્રવ્યપૂજા માટેની સામગ્રી સાથે પૂજા કરવા જતા મંદિરના વચમા બીજી નિસીહિ કહેવી તેમ કરવાથી જિનમંદિરની વ્યવસ્થા સંબંધિના કામોમાથી યે પ્રવૃત્તિ ખેંચી લઈ માત્ર દ્રવ્યપૂજા મારફત ભક્તિ કરવાની પ્રવૃત્તિમા લાગવાની છૂટ રહે છે પછી અનેક પ્રકારે જિનેશ્વર ભગવંતની દ્રવ્યપૂજા કરવામાં તત્પર રહેવાનું હોય છે.

(૩) અને તમામ પ્રકારે દ્રવ્યપૂજા કર્યા બાદ ચૈત્યવંદના રૂપ ભાવપૂજા કરતા પહેલા ત્રીજી **નિસીહિ** કહેવાની છે તેથી દ્રવ્ય-પૂજાનો પણ નિષેધ થઈ જાય છે માત્ર ભાવપૂજાની જ છૂટી રહે છે.

એટલે ભાવપૂજાને લગતી ચૈત્યવંદન, સ્તવન, કાયોત્સર્ગ, સ્તુતિ વગેરે છૂટ રહે છે

અથવા ત્રણ નિસીહિમા મન વચન કાયાની પ્રવૃત્તિઓનો નિષેધ સૂચવવા માટે દરેક વખતે ત્રણ ત્રણ વાર પણ **નિસીહિ, નિસીહિ, નિસીહિ** એમ ઉપર જણાવેલ ત્રણેય ઠેકાણે બોલાય છે.

અથવા ઉપર કહેલી ૩ બાબતોના નિષેધવાળી પ્રત્યેક નિસીહિને મન–વચન–કાયાથી તે તે બાબતનો ત્યાગ સૂચવવા માટે પૂર્વોક્ત સ્થાને ૩–૩ વાર કહેવાથી પણ નિસીહિ ૩ જ ગણાય છે.

અહીં મુનિમહારાજાઓને અને પોષધવાળી શ્રાવકને તેમની પાસે

[illegible] નિસીહિ [illegible] નિસીહિ [illegible] બીજી નિસીહિ [illegible] ત્રીજી ચૈત્યવંદનના આરંભમાં [illegible] છે

તીર્થ અને [illegible] જીર્ણ અવસ્થા દૂર કરવાનો ઉપદેશ [illegible] (સર્વસાવદ્યના ત્યાગી હોવા છતાં પણ) શ્રી મુનિમહારાજઓને અધિકાર છે શ્રાવકોની બેદરકારીથી વિનાશ પામતાં અને અવ્યવસ્થિત વહીવટવાળાં શ્રીજિનચૈત્યો જોઈને પણ શ્રાવકોને માઠું ન લગાડવાના કારણે છતી શક્તિએ પણ મુનિમહારાજ ઉપેક્ષા કરી જેમ તેમ ચાલવા દે, તો તે મુનિમહારાજ શ્રીજિનેન્દ્રપ્રભુની આજ્ઞાના આરાધક કહ્યા નથી અહીં શ્રીજિનેન્દ્રપ્રભુની આજ્ઞા એ ધર્મ છે, માટે ચૈત્યની અવ્યવસ્થા દૂર કરાવવાના વ્યાપારનો નિષેધ મુનિને તથા પ્રતીગૃહીને આ બીજી **નિસીહિ**મા હોય છે

તથા ભગવંતના ગભારાની ચારે બાજુ અથવા તો ભગવંતની ચારે બાજુ ૩ વાર પ્રદક્ષિણાવર્ત્ત પદ્ધતિએ ભ્રમણ કરવું, તે બીજું **પ્રદક્ષિણાત્રિક** કહેવાય છે.

એમાં ૩ વાર ભ્રમણનું કારણ જ્ઞાન–દર્શન–ચારિત્રની પ્રાપ્તિ તથા ભક્તિ બહુમાનનું એ સૂચક છે, તે વખતે સમવસરણમા ચારે દિશાએ બેઠેલા ભાવઅરિહંતની ભાવના ભાવવી, તેમજ ભમતીમા જો ચારેય તરફ ભગવંત બિરાજમાન હોય તો તે સર્વને પણ વંદન કરતા કરતા ભમવું. (**પ્રવ૦ સા૦–ધર્મસં૦ ભાવાર્થ**) આ પ્રદક્ષિણા પહેલી નિસીહિ કહ્યા બાદ કરવી, ત્યારબાદ દ્રવ્યપૂજા માટે રંગમંડપમા પ્રવેશતાં નિસીહિ કહેવાય છે **શ્રાદ્ધવિધિવૃત્તિઃ**

ત્રીજું પ્રણામત્રિક

अञ्जलि-बद्धो अद्धोणओ अ पंचंगओ ण ति-पणामा ।
सव्वत्थ वा ति-वारं सिराइ-नमणे पणाम-तियं ॥९॥

अन्वय :—अञ्जलि-बद्धो अद्धोणओ पञ्चंगओ ति पणामा, वा सव्वत्थ ति-वारं सिराइ-नमणे पणाम-तियं. ९

શબ્દાર્થ :—**અંજલિબદ્ધો** = અંજલિપૂર્વક **અદ્ધોણઓ** = અર્ધાવનત. **પંચંગઓ**=પાંચ અંગથી **તિપણામા**=ત્રણ પ્રણામ. **વા**=અથવા. **સવ્વત્થ**=સર્વ સ્થાને (ત્રણ પ્રણામમાં). **તિવારં**=ત્રણ વાર. **સિરાઈ-નમણે**=મસ્તકાદિ નમાવવામાં **પણામ-તિયં**=ત્રણ પ્રણામ થાય છે. ૯

ગાથાર્થ :—

અંજલિ સહિત પ્રણામ: અર્ધાવનત પ્રણામ: અને પંચાંગ પ્રણામ એ ત્રણ પ્રણામ છે, અથવા [ભૂમિ આદિ સર્વ સ્થાનોમાં] ત્રણવાર મસ્તક વગેરે નમાવવાથી પણ ત્રણ પ્રકારના પ્રણામ [ગણાય છે]. ૯.

વિશેષાર્થ :—બે હથેલી જોડીને (બે હાથ જોડીને) મસ્તકે સ્થાપવા, તે ૧ **અંજલિબદ્ધ પ્રણામ.** ઊભા રહીને કિંચિત્ મસ્તક નમાવવું. અથવા મસ્તક અને હાથ વડે ભૂમિસ્પર્શ અથવા ચરણસ્પર્શ કરવો ઇત્યાદિ રીતે પાંચ અંગમાંથી કોઈપણ ૧ અંગન્યૂન સુધીનો (૧-૨-૩-૪ અંગ વડે) પ્રણામ કરવો, તે ૨ **અર્ધાવનત પ્રણામ.** અને ૨ જાનુ. ૨ હાથ તથા ૧ મસ્તક એ ૫ અંગ વડે ભૂમિસ્પર્શ કરવા પૂર્વક જે પ્રણામ કરવો તે ૩ **પંચાંગ પ્રણામ.** કહેવાય છે

અથવા. પૂર્વે કહેલા ત્રણ પ્રકારના પ્રણામમાંથી કોઈ પણ એક પ્રણામ કરતી વખતે પ્રથમ-મસ્તકને નમાવવા પૂર્વક મસ્તક સન્મુખ રહેલી અંજલીને મસ્તક સન્મુખ દક્ષિણાવર્ત્ત (જમણી પ્રદક્ષિણે) મંડલાકારે ભમાવવી. અને તે પ્રમાણે ત્રણ વાર ક્ર

અંજલિભ્રમણ સહિત ત્રણ વાર મસ્તક નમાવવું, તે પણ બીજી રીતે ત્રણ પ્રકારના પ્રણામ જાણવા.

અહીં વિશેષ એ છે કે-સ્ત્રીઓએ અંજલિબદ્ધ પ્રણામ કરતી વખતે હાથ ઊંચા કરી મસ્તકે લગાડવા નહીં, પરંતુ યથાસ્થાને જ રાખી ત્રણ વાર અંજલિભ્રમણ કરી મસ્તક નમાવવું. **શક્રસ્તવાદિમાં** પણ દરેક ઠેકાણે સ્ત્રીઓ માટે એ પ્રમાણે વિધિ સાચવવો. ૯

૪. પૂજાત્રિક-ત્રણ પ્રકારની પૂજા

अंगग्ग-भाव-भेया पुप्फाऽऽहार-त्थुईहिं पूय-तिगं ।
पंचुवयारा अट्ठो-वयार सव्वोवयारा वा ॥ १० ॥

શબ્દાર્થ :—અંગઽગ્ગ-ભાવ-ભેયા=અંગ, અગ્ર અને ભાવના ભેદથી. **પુપ્ફા-ઽઽહાર-ત્થુઇહિં**=પુષ્પ, નૈવેદ્ય, સ્તુતિ વડે. **પૂય-તિગં**=ત્રણે પ્રકારની પૂજા. **પંચુવયારા**=પંચોપચારી **અટ્ઠોવયાર**-અષ્ટોપચારી. **સવ્વોવયારા**=સર્વોપચારી પૂજા **વા**=અથવા. ૧૦

ગાથાર્થ :—

અંગ: અગ્ર: અને ભાવ: ના ભેદે પુષ્પ: આહાર: અને સ્તુતિ: એ કરીને ત્રણ પ્રકારે પૂજા, અથવા પંચોપચારી: અષ્ટોપચારી: અને સર્વોપચારી: એ [ત્રણ પૂજા] ૧૦.

વિશેષાર્થ —પુષ્પ શબ્દના ઉપલક્ષણથી નિર્માલ્ય ઉતારવું. મોરપીંછીથી પ્રમાર્જના કરવી, પંચામૃતથી અભિષેક કરવો. ૩-૫ કે ૭ વાર કુસુમાંજલિનો પ્રક્ષેપ કરવો, અંગલૂછણું, વિલેપન, નવાંગપૂજા, પુષ્પપૂજા, આંગી ચઢાવવી કે કરવી, પ્રભુના હાથમાં બીજોરું વગેરે મૂકવું, ધૂપ કરવો, વાસક્ષેપ કરવો, કસ્તૂરી આદિથી પ્રભુના શરીરે પત્ર વગેરેની રચના કરવી, આભરણ તથા વસ્ત્ર પહેરાવવા ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારની **અંગપૂજાનો** સમાવેશ થાય છે.

૨. તથા આહાર શબ્દથી અગ્રપૂજા કહી છે, ઉપલક્ષણથી ધૂપ, દીપક, અક્ષતાદિ વડે અષ્ટમંગળ આલેખવાં, ફૂલનો પગર

ભરવો, અશન-પાન-ખાદિમ-સ્વાદિમ એ ૪ પ્રકારનું નૈવેદ્ય ધરવું-
ઉત્તમ ફળ મૂકવાં, ગીત-નૃત્ય-વાજિંત્ર-આરતી-મંગળ દીવો ઉતારવો.
ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારની **અગ્રપૂજા** છે

૩ પ્રભુની આગળ ચૈત્યવંદન કરવું, તે **ભાવપૂજા** છે.

અથવા. (ચંદનાદિ વડે) ગંધ. પુષ્પાદિ વાસક્ષેપ, ધૂપ, અને
દીપવડે પૂજા. અથવા કેટલાક આચાર્યોના મતે પુષ્પ-અક્ષત-ગંધ-
ધૂપ-અને દીપ એ પ્રમાણે **૫ પ્રકારની** પૂજા ગણાય છે.

પુષ્પ-અક્ષત-ગંધ-દીપ-ધૂપ-નૈવેદ્ય-ફળ અને જળ એ પ્રમાણે
આઠ પ્રકારની પૂજા ગણાય છે.

પૂજા યોગ્ય સર્વ પ્રકારની ઉત્તમ વસ્તુઓ વડે પૂજા કરવી.
તે ૧૭ ભેદી, ૨૧ ભેદી ૬૪ પ્રકારી. ૯૯ પ્રકારી ઇત્યાદિ અનેક
પ્રકારની પૂજા **સર્વોપચારી** પૂજા કહેવાય છે

અથવા અંગાદિ ત્રણે ય ભેદથી પૂજા કરવી, તે પણ સર્વોપ-
ચારી પૂજા છે.

અથવા, એક અંગપૂજા કે જેનું ફળ વિઘ્નોપશાન્તિ છે, તે
વિઘ્નોપશામિકા. બીજી અગ્રપૂજા કે જેનુ ફળ આત્માનો અભ્યુદય
થવા રૂપ છે, તેથી તે **અભ્યુદયસાધની** અને ત્રીજી જેનું ફળ
મોક્ષ છે. તે **નિવૃત્તિકારિણી ભાવપૂજા.** એ રીતે પણ ત્રણ પ્રકારની
પૂજા અંગપૂજાદિના ફળ રૂપ ગણાય છે.

અહીં ઉપચાર શબ્દનો અર્થ પૂજા કરવાના સાધનોનો પ્રકાર
સમજવો પાંચ દ્રવ્ય વડે કરવામા આવતા પૂજાના પ્રકારો જેમા
હોય. તે **પંચોપચારી** પૂજા ગણાય વગેરે ૧૦.

૫. અવસ્થાત્રિક-ત્રણ અવસ્થાઓ

भाविज्ज अवत्थ-तियं पिंडत्थ-पयत्थ-रूव-रहिअत्तं ।
छउमत्थ-केवलित्तं सिद्धत्तं चेव तस्सत्थो ॥ ११ ॥

શબ્દાર્થ.—ભાવિજ્જ=ભાવવી. અવત્થ-તિય=૩ અવસ્થા. પિંડત્થ-પયત્થ-રૂવ-રહિયત્ત=પિંડસ્થપણું, પદસ્થપણું અને રૂપરહિતપણું, છઉમત્થ-

તેજ મંડળ ભામંડળ હોવાથી પ્રભુજીનું મુખ સારી રીતે જોઈ શકાય છે તથા રાત્રે પણ અંધારું ન રહે, માટે પ્રભુજીની પાછળ હોય છે તેનો આકાર પરિકરમાં છે. ત્રણ છત્ર તો સ્પષ્ટ દેખાય છે તેની ઉપર દેવો દુંદુભિ વગાડતા બતાવ્યા છે બાજુમાં ચામરધારી ઊભા હોય છે. સિંહાસન ઉપર પ્રભુજી બિરાજમાન છે. એ પ્રમાણે **અશોકવૃક્ષ, સુરપુષ્પવૃષ્ટિ, દિવ્યધ્વનિ, ચામર, સિંહાસન, ભામંડળ, દુંદુભિ અને છત્રત્રય, એ આઠ પ્રાતિહાર્યો છે.**

તથા નીચે જે ગરબું તેની આગળ **ધર્મચક્ર** ચાલે છે, તથા નવ ગ્રહ અને દશ દિક્‌પાલ વગેરે નીચે પ્રભુજીની સેવા કરે છે આવી ઘટનાઓથી ભરપુર પરિકર હોય છે **શ્રીતારંગાજી** તીર્થના મોટા દહેરાસરમાં **શ્રીઅજિતનાથ પ્રભુના** મોટા પ્રતિમાજી છે. તેમાં નીચેથી ઠેઠ ઉપર સુધી મોટું પંચતીર્થીવાળું પરિકર છે તે જોવાથી બધી વસ્તુઓ સ્પષ્ટ સમજાશે.

આ રીતે ન્હવરાવનારાઓને જોઈને પ્રભુની જન્માવસ્થા ભાવવી, માળાધારકને જોઈ રાજ્યાવસ્થા ભાવવી. કેમકે પુષ્પાહાર વગેરે રાજભૂષણો છે અને પ્રભુજીને મસ્તકે તથા દાઢી મૂછના વાળ જોઈ, મુનિપણાની મુંડ અવસ્થા ભાવવી, પ્રભુ દીક્ષા લેતી વખતે સ્વહસ્તે પંચમુષ્ટિ લોચ કરે છે, છતા જે વાળ બાકી રહ્યા હોય છે, તે વધતા નથી તેથી તે અવસ્થિત કેશ રહે છે અને પ્રતિમાજી ઉપર કેશ તથા શિખાના આકાર હોય છે, તે આ અવસ્થિત કેશની અપેક્ષાએ હોય છે. તેથી કેશોની વૃદ્ધિના અભાવ રૂપ કેશનો અભાવ અહી ભાવવાનો હોય છે.

આઠ પ્રતિહાર્યોને જોઈ પ્રભુની કૈવલિક તીર્થંકરપણાની અવસ્થા ભાવવી

પર્યંકાસને અથવા કાઉસ્સગ્ગ મુદ્રાએ પ્રભુજીના પ્રતિમા હોય છે, તે જોઈને પ્રભુજીની સિદ્ધાવસ્થા–મોક્ષાવસ્થા ભાવવી

જમણી જાંઘ [ઢીંચણ અને પિંડી વચ્ચેનો ભાગ] અને સાથળની વચ્ચે ડાબો પગ સ્થપાય, ડાબી જાંઘ અને સાથળની

વચ્ચે જમણો પગ સ્થપાય. નાભિ પાસે બે હાથ ચત્તા રખાય. તે **પર્યંકાસન.** તે આસને અથવા **કાઉસ્સગ્ગ મુદ્રાએ** પ્રતિમા હોય છે, એટલે એ રીતે રહીને પ્રભુ મોક્ષમા ગયા હોય છે. તેથી તે જોઈને **સિદ્ધાવસ્થા** ભાવવી.

જેમ તીર્થંકર પરમાત્મા પૂજ્યતમ છે, તેજ પ્રમાણે તેમની અને તેમના જીવનની સાથે સબંધ ધરાવતી ઘણી વસ્તુઓ અને અવસ્થાઓ પણ નય–નિક્ષેપાની વિચારસરણીથી પૂજ્યતમ છે અને તે સહેતુક અને પદ્ધતિસર છે. જેઓ તીર્થંકર પરમાત્માની પ્રતિમાઓને, તેને પૂજવાનુ તથા અવસ્થા–ભેદની અપેક્ષાએ જુદા જુદા પ્રકારે પૂજવાનું નથી માનતા, તેઓ નય–નિક્ષેપાની જૈનસરણિ સમજ્યા નથી. એટલે બીજી રીતે કહીએ, તો જૈન તત્ત્વજ્ઞાનનું તેઓ અપમાન કરે છે, એટલે ઉત્સૂત્રભાષી અને અસત્યભાષી બને છે

બાળઉછેર કરતી માતા બાળકને ખવડાવતી કે પીવડાવતી હોય ત્યારે જ પૂજ્ય છે. અને રસોઈ કરતી કે પાણી ભરવા જતી હોય ત્યારે પૂજ્ય નથી. એમ નથી. સર્વ અવસ્થામા તે સમાનપણે પૂજ્યભાવને લાયક છે. તેજ પ્રમાણે તીર્થંકર પરમાત્માઓના નજીકના અને દૂરના દ્રવ્ય–નિક્ષેપા પણ પૂજ્ય છે માટે ચ્યવનથી માંડીને સિદ્ધાવસ્થા સુધીની દરેક અવસ્થાઓ પૂજ્ય છે પ્રતિમાની રચનામા દરેક અવસ્થા ઉતારી શકાતી નથી. પ્રતિમાજીનું વિધાન તો કોઈપણ એક મુખ્ય અવસ્થામાં જ થઈ શકે, માટે પર્યંકાસને કે કાયોત્સર્ગાસને છે કેમકે પ્રભુની એ પ્રધાન અને મુખ્ય પૂજ્યાવસ્થા છે. તેમાંજ સર્વાવસ્થાઓનો આરોપ કરીને ભિન્ન ભિન્ન ભક્તો કે એક જ ભક્ત, એકી સાથે કે ક્રમે ક્રમે, ભિન્ન ભિન્ન અવસ્થાની વિવિધ પૂજોપચારથી પૂજાભક્તિ કરી શકે છે તે દરેકને માટે વિગતવાર શાસ્ત્રીય પુરાવા મળી શકે છે. પરંતુ વિસ્તારભયથી અહીં આપવામાં આવતા નથી ભિન્નભિન્ન અવસ્થાની અપેક્ષાએ પૂજાના પ્રકારો ગોઠવનારાઓનુ નય–નિક્ષેપાઓનું અને માનસશાસ્ત્ર તથા આધ્યાત્મિક સાધનોની સૂક્ષ્મ રચનાની ગોઠવણનું જ્ઞાન અદ્ભુત હોવાનું સાબિત થાય છે.

પ્રશ્ન. પ્રભુની તે [illegible] [illegible] 'દાનમાં [illegible] [illegible]' તે [illegible] ભાવના શી રીતે ભાવવી ?

ઉત્તર શ્રી આગમાનગારોદ્ધારની [illegible] કહ્યું છે, કે " [illegible], [illegible], [illegible] આદિ મહાવૈભવ અને [illegible] સામ્રાજ્ય [illegible] છોડીને જે પ્રભુએ નિર્ગ્રંથપણું (શ્રમણપણું) અંગીકાર કર્યું હતું એવા અચિન્ત્ય મહિમાવાળા જગત્પ્રભુનું દર્શન મહાપુણ્યશાળી જીવો જ પામી શકે છે.

તેમ જ, શ્રમણપણામાં જે પ્રભુ શત્રુ-મિત્રમા સમાન બુદ્ધિવાળા, ચાર જ્ઞાનવાળા, તૃણ-મણિ તથા સુવર્ણ અને પત્થરમાં સમાન દૃષ્ટિવાળા, નિયાણારહિત વિચિત્ર તપશ્ચર્યાઓ કરતા કરતા નિસંગપણે વિહાર કરતા હતા, તે ત્રણ જગતના નાથનુ દર્શન ઉત્તમ પુણ્યશાળી જીવોને જ થાય છે. " ઇત્યાદિ ભાવાર્થ પ્રમાણે પ્રભુની છદ્મસ્થ અવસ્થા ભાવવી તેમજ કેવલિપણાના ગુણ વિચારીને કેવલિ અવસ્થા ભાવવી, અને સિદ્ધના ગુણ વિચારવાથી સિદ્ધત્વ ભાવના ભાવી ગણાય છે

તથા, ત્રિભુવન-પૂજ્ય પરમાત્મા તરફ દેવેન્દ્રોએ આ પ્રમાણે લોકોત્તર વિનય બતાવી પ્રભુનો સ્નાત્ર મહોત્સવ કર્યો હતો. પ્રભુએ ધર્મમાર્ગ નિષ્કંટક રાખવા ન્યાયથી રાજ્યવ્યવસ્થા સ્થાપી અને ટકાવી હતી. તથા તે સર્વ છોડી આ રીતે શ્રમણપણું અગીકાર કરી કેવળી ભગવંત થયા હતા, એમ છદ્મસ્થાવસ્થા ભાવવી કેવળી થયા પછી ધર્મતીર્થ પ્રવર્તાવવા અને અનેક બાળ-જીવોનેય તેની ઉપાદેયતા તરફ અભિમુખતા થવા પ્રેરણા કરી શકે, તેવા પ્રાતિહાર્યાદિક વિભૂતિથી વિભૂષિત હતા અને અન્તે પદ્માસન મુદ્રાનો આશ્રય લઈ મોક્ષમા ગયા હતા. **પરિકરાદિક** દ્વારા તે સર્વ પ્રતિબિંબિત કરવામા શાસ્ત્રકારોની વ્યવહાર-અધ્યાત્મ-માનસશાસ્ત્ર-શિક્ષણ-વગેરે દૃષ્ટિથી પરોપકારી માર્ગની કુશળતા અસાધારણ જણાય છે. ૧૨

૬. વિદિશિ નિરીક્ષણત્યાગત્રિક અને ૭. પદભૂમિપ્રમાર્જનાત્રિક

उड्ढाऽहो–तिरिआणं ति–दिसाण निरिक्खणं चइज्जहवा ।
पच्छिम-दाहिण-वामाण जिण-मुह-न्नत्थ-दिट्ठि-जुओ ॥१३॥

[अन्वय :—जिण–मुह–न्नत्थ–दिट्ठि–जुओ उड्ढा–ऽहो–तिरिआण अहवा पच्छिम–दाहिण–वामाणं ति–दिसाण निरिक्खण चइज्ज ॥ १३]

શબ્દાર્થ : ઉડ્ઢા-ડહો તિરિયાણં=ઊંચે-નીચે અને બાજુના, તિદિસાણં=એ ત્રણ દિશિઓમાં. નિરિક્ખણં=જોવું, જોવાનો. ચઇજ્જ=ત્યાગ કરવો. અહવા=અથવા. પચ્છિમ દાહિણ-વામાણ=પાછળ, જમણી અને ડાબી તરફની જિણ-મુહ-ન્નત્થ-દિટ્ઠિ-જુઓ=જિનેશ્વર પ્રભુના મુખ પર સ્થાપિત નજરવાળો. ૧૩.

ગાથાર્થ :—

જિનેશ્વર ભગવંતના મુખ ઉપર દૃષ્ટિ સ્થાપીને ઉપર· નીચેઃ અને આજુબાજુ· અથવા–પાછળ· જમણી અને ડાબી· (એ) ત્રણ દિશાઓ તરફ જોવાનો ત્યાગ કરવો. ॥ ૧૩ ॥

વિશેષાર્થ : જિનેન્દ્ર પ્રભુની પ્રતિમાજીની સન્મુખ ચૈત્યવંદન કરતી વખતે પોતાની દૃષ્ટિ સ્થિર કરવી. પરન્તુ તે સિવાય બીજી તરફ એટલે ઉપર, નીચે કે બાજુની દિશાએ અથવા પોતાની ડાબી જમણી કે પાછળની દિશાએ પણ જોવું નહિ. જો કે પણ મનની પેઠે સ્વભાવે જ ચપળ હોવાથી સ્થિર રહી શકે નહિ. તોપણ, આમ તેમ આડું અવળું ન જોતાં પ્રભુ સામે જ દૃષ્ટિ રાખવી કે જેથી ચૈત્યવંદનના ઉપયોગમાં મનની એકાગ્રતા કાયમ રહી રહે.

જે સ્થાને ચૈત્યવંદન કરવાનું હોય તે સ્થાને કોઈ જીવ [illegible] ન થાય. માટે પ્રથમ તે ભૂમિને ત્રણ વાર પ્રમાર્જીને [illegible] ચૈત્યવંદન કરવું. [illegible] પૌષધવ્રત રહિત [illegible] પોતાના ઉત્તરાસંગ–ખેસ [illegible] કરતી વખતે [illegible] ત્રણ વાર ભૂમિ પ્રમાર્જવી પૌષધધારીએ [illegible] પ્રમાર્જવી અને

શ્રી મુનિ મહારાજાઓએ ગોચ્છાથી પ્રમાર્જના કરવી. શ્રી જિનેન્દ્ર-માર્ગાનુસારી સર્વ ધર્મક્રિયાઓ યતના-જીવની જયણાપૂર્વક જ હોય છે **જેમાં જયણા નહિ. તે ધર્મક્રિયા પણ નહિ.**

પ્રમાર્જનાત્રિક દશત્રિકમા જણાવેલ છે એટલે, તે ક્રમથી અહી સમજી લેવું. તેમા ખાસ વિશેષના કહેવાની ન હોવાથી ખાસ ગાથા આપવામા આવી નથી. ૧૩.

૮. વર્ણાદિ આલંબનત્રિક. ૯. મુદ્રાત્રિક.

वन्न–तियं वन्न–ऽत्था–लंबणमालंवणं तु पडिमाई ।
जोग–जिण–मुत्त–सुत्ती–मुद्दा–भेएण मुद्द–तियं ॥१४॥

[अन्वय :—वन्न–ऽत्था–ऽऽलंबण तु पडिमाइ आलंबण वन्न–तियं ।
जोग–जिण–मुत्त–सुत्ती–मुद्दा–भेएण–मुद्द–तियं ॥ १४ ॥]

શબ્દાર્થ :–**વન્ન-તિયં**=વર્ણત્રિક. **વન્ન ઽત્થા-ઽઽલંબણં**=વર્ણાલંબન અર્થાલંબન. **પડિમાઈ આલંબણં**=પ્રતિમાદિ આલંબન. **જોગ-જિણ-મુત્ત-સુત્તી-મુદ્દા-ભેએણ**=યોગ જિન અને મુક્તાશુક્તિઃ એ મુદ્રાના ભેદ વડે. **મુદ્દ-તિયં**=મુદ્રાત્રિક છે. ૧૪.

ગાથાર્થ :—

અક્ષર (શબ્દ)· અને અર્થ· તથા પ્રતિમાઃ વગેરેનું આલંબન, એ વર્ણાદિ આલંબનત્રિક છે.

યોગમુદ્રા જિનમુદ્રાઃ અને મુક્તાશુક્તિ મુદ્રા એ ભેદ વડે મુદ્રાત્રિક છે. ॥ ૧૪ ॥

વિશેષાર્થ ·—ચૈત્યવંદન સૂત્રોના અક્ષરો અતિસ્પષ્ટ. શુદ્ધ તથા સ્વર અને વ્યંજનના ભેદ, પદચ્છેદ. શબ્દો અને સંપદાઓ સ્પષ્ટ સમજાય તેવી રીતે, ઉચિત ધ્વનિપૂર્વક–બહુ મોટા સ્વરે નહિ તેમ બહુ મંદ સ્વરે નહિ, એવી રીતે બોલવા, તે **વર્ણાલંબન** અથવા **સૂત્રાલંબન.**

તે ચૈત્યવંદન સૂત્રોના અર્થ પણ સૂત્રો બોલતી વખતે પોતાના જ્ઞાનને અનુસારે વિચારવા, તે **અર્થાલંબન.**

દંડકસૂત્રોના અર્થમા સંકળાયેલા સાક્ષાત્–ભાવ અરિહંતાદિક

પ્રભુનું સ્મરણ કરવું, તેમજ જેમની સામે વંદના કરવાનો પ્રારંભ કર્યો છે. તે પ્રતિમાદિક પણ સ્મૃતિ બહાર ન થવા જોઈએ. માટે સ્થાપના તે પ્રતિમાદિ. તેનું પણ **આલંબન** લેવાનું જાણવું.

ત્રણ મુદ્રાનું સ્વરૂપ હવે પછીની ગાથામાં વિસ્તારથી આવવાનું છે. તેના નામ માત્ર અહીં યાદ રાખી લેવા ૧૪.

૧. યોગમુદ્રા

अन्नुन्नंतरिअंगुलि-कोसा-ऽऽगारेहिं दोहिं हत्थेहिं।
पिट्टोवरि-कुप्पर-संठिएहिं तह जोग-मुद्द त्ति ॥१५॥

[અન્વય:-अन्नुन्नंतरिअंगुलि-कोसाऽऽगारेहिं दोहिं हत्थेहिं पिट्टोवरि-कुप्पर-संठिएहिं-तह जोग-मुद्द त्ति ॥१६॥]

શબ્દાર્થ : અન્નુન્નંતરિઅંગુલિ-કોસા-ઽઽગારેહિં = પરસ્પર એક બીજાના આંતરામાં આંગળીઓ પરોવીને ડોડાને આકાર કરેલા. દોહિં = બે. હત્થેહિં = હાથ વડે. પિટ્ટોવરિ-કુપ્પર-સંઠિએહિં = પેટ ઉપર કોણી ગોઠવીને રાખેલા. તહ = તે પ્રકારે. જોગ-મુદ્દ = યોગમુદ્રા. ત્તિ = ઇતિ, એ પ્રમાણે. ૧૫.

ગાથાર્થ :—

પરસ્પરના આંતરાઓમાં આંગળીઓ ગોઠવી ડોડાના આકારે બનાવી પેટ ઉપર કોણી રાખેલા બે હાથ વડે થયેલા આકારવાળી મુદ્રા. તે યોગમુદ્રા છે. ॥૧૫॥

વિશેષાર્થ —હથેળીઓને કમળના ડોડાના આકારે ભેગી મેળવી, ડાબા હાથની આંગળીઓ જમણા હાથની [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

કાંઈક નમાવેલા મસ્તકથી કાંઈક દૂર રાખવો. આ મુદ્રા ઊભા રહેતી વખતે અને બેઠા બેઠા પણ કરવાની હોય છે. આ મુદ્રાનો ઉપયોગ ૧૮મી ગાથામા બતાવ્યો છે.

અહીં યોગ એટલે બે હાથનો સંયોગવિશેષ, અથવા યોગ એટલે સમાધિ. તેની મુખ્યતાવાળી જે મુદ્રા. તે **યોગમુદ્રા.** તે વિઘ્નવિશેષને દૂર કરવામા પણ સમર્થ છે. ૧૫.

૨. જિનમુદ્રા.

चत्तारि अंगुलाइं पुरओ ऊणाइं जत्थ पच्छिमओ ।
पायाणं उस्सग्गो एसा पुण होइ जिण-मुद्दा ॥१६॥

[अन्वयः—जत्थ पायाणं उस्सग्गो पुरओ चत्तारि अंगुलाइं, पच्छिमओ ऊणाइं एसा पुण जिण-मुद्दा होइ ॥ १६ ॥]

શબ્દાર્થ : ચત્તારિ=ચાર. **અંગુલાઇં** = આંગળ. **પુરઓ** = આગળ. **ઊણાઇં** = ઊણુ, ન્યૂન, ઓછા. **જત્થ** = જે મુદ્રામાં. **પચ્છિમઓ** = પાછળ. **પાયાણં**=બે પગનું. **ઉસ્સગ્ગો** = છેટું-અંતર. **એસા**=આ, તે. **પુણ** = વળી. **જિણ-મુદ્દા** = જિનમુદ્રા. ૧૬.

ગાથાર્થ :—

અને જેમાં પગનુ અંતર આગળ ચાર આંગળ: અને પાછળ-કંઈક ઓછું: હોય, એ જિનમુદ્રા. ॥ ૧૬ ॥

વિશેષાર્થ.—કાઉસ્સગ્ગ વગેરેમા ઊભા રહેતી વખતે ભૂમિ ઉપર બે પગ એવી રીતે સ્થાપવા-રાખવા કે જેથી એ બે પગ વચ્ચે આગલા ભાગમા ૪ આંગળ અંતર રહે, અને પાછલા ભાગમા ચાર આંગળથી કંઈક ઓછું અંતર રહે, એવી રીતે પદવિન્યાસ-બે પગ રાખવા, તે **જિનમુદ્રા** કહેવાય. અહીં, **જિન**=કાઉસ્સગ્ગ કરતા જિનેશ્વરોની, જે **મુદ્રા**. તે **જિનમુદ્રા.** અથવા જિન એટલે વિઘ્નોને જિતનારી મુદ્રા, તે **જિનમુદ્રા**. ૧૬.

૩. મુક્તાશુક્તિ મુદ્રા

मुत्ता-सुत्ती मुद्दा जत्थ समा दोवि गब्भिआ हत्था ।
ते पुण निलाड-देसे लग्गा अन्ने-"अलग्ग" त्ति ॥१७॥

[अन्वय.—जत्थ दोवि समा गब्भिआ हत्था, पुण ते निलाड देसे लग्गा, अन्ने-"अलग्ग" त्ति मुत्ता-सुत्ति-मुद्दा ॥ १७ ॥]

શબ્દાર્થ : મુત્તા-સુત્તી=મુક્તાશુક્તિ. મુદ્દા=મુદ્રા જત્થ=જેમાં. સમા=સરખા. દો વિ=બન્નેય. ગબ્ભિઅ=ગર્ભિત, મધ્યમાં ઉન્નત. હત્થા=હાથ. તે=તે બન્નેય. પુણ=અને નિલાડ=ભાલ, કપાળ. દેસે=સ્થાને. નિલાડ-દેસે=કપાળ ઉપર. લગ્ગા=લગાડેલા. અન્ને=અન્ય આચાર્યો. અલગ્ગ=ન લગાડેલા. ત્તિ-એ પ્રમાણે. ૧૭.

ગાથાર્થ :—

જેમાં, સરખા બન્નેય હાથ ગર્ભિત રાખી અને તે લલાટ પ્રદેશને અડાડેલા હોય કોઈ આચાર્ય કહે છે કે-"અડાડેલા ન હોય" તે મુક્તાશુક્તિ મુદ્રા. ॥ ૧૭ ॥

વિશેષાર્થ —**મુક્તા** એટલે મોતી **શુક્તિ**=તેના ઉત્પત્તિસ્થાન-રૂપ છીપ તેના આકારની મુદ્રા. તે **મુક્તાશુક્તિમુદ્રા** કહેવાય એ મુદ્રામાં બન્ને ય હથેળીઓને સમ એટલે આંગુલિઓને પરસ્પર અન્તરિત કર્યા વિના રાખવાની હોય છે. તે સમ સ્થિતિના રાખેલી બન્નેય હથેળીને ગર્ભિત કરવી એટલે અંદરથી પોલાણવાળી રાખવી. ઉદર વચ્ચેથી કાચબાની પીઠની પેઠે ઊંચી રહે તેવા, પરન્તુ ચિપ-ટાવેલી ન રાખવી એ પ્રમાણે, રાખેલા બે હાથ મોતીની છીપને મળતા બને છે તે કપાળે અડાડવા અને કેટલાક આચાર્યો કહે છે કે—બે હાથ કપાળે ન અડાડવા, પરન્તુ કપાળની [illegible] [illegible] રાખવા. તે **મુક્તાશુક્તિમુદ્રા** કહેવાય. ૧૭

ત્રણ મુદ્રાઓનો ઉપયોગ

पंचंगो पणिवाओ थय पाढो होई जोग-मुद्दाए ।
वंदण जिण-मुद्दाए पणिहाणं मुत्त-सुत्तीए ॥१८॥

| संस्कृत:—पञ्चाङ्गो प्रणिपातः स्तव-पाठो योग-मुद्रया, वन्दनं जिनमुद्रया मुक्ता-शुक्त्या प्रणिधानं भवति ॥ १८ ॥ |

શબ્દાર્થ :—પંચંગો=પાંચ અંગ નમાવીને. **પણિવાઓ**=પ્રણામ. **થય-પાઢો**=સ્તુતિ પાઠ અથવા સ્તવનનો પાઠ **જોગ-મુદ્દાએ**=યોગ મુદ્રા વડે. **વંદણ**=વંદન **જિણ-મુદ્દાએ**=જિનમુદ્રા વડે **પણિહાણં**=પ્રણિધાન. **મુત્ત-સુત્તીએ**=મુક્તાશુક્તિ મુદ્રા વડે. ૧૮.

ગાથાર્થ :—

પંચાંગ પ્રણિપાતઃ અને સ્તવપાઠ યોગમુદ્રાએ, વંદનઃ જિનમુદ્રાએ, અને પ્રણિધાન મુક્તાશુક્તિ મુદ્રાએઃ થાય છે. ॥ ૧૮ ॥

વિશેષાર્થ :—પંચાંગ પ્રણિપાત અને સ્તવપાઠ યોગમુદ્રાએ કરવા. ચૈત્યવંદન કરતી વખતે **ચૈત્યવંદન** અને **નમુત્થુણં** યોગમુદ્રાએ કરાય છે **જાવંતિ ચેઈઆઈં** અને **જાવંત કે વિ સાહૂ** તથા **જયવીયરાય** એ–જો કે યોગમુદ્રા ચાલુ હોય છે, છતાં બે હાથ લલાટે ઊંચે રાખી **મુક્તાશુક્તિ** મુદ્રાથી ત્રણેય પ્રણિધાન કરીએ છીએ. વચ્ચે સ્તવન યોગમુદ્રાએ થાય છે, **જયવીયરાય** પછી **અરિહંત ચેઈઆણં, કાયોત્સર્ગ,–થોય** વગેરે ઊભા થઈને જિનમુદ્રાએ કરીએ છીએ. તથા ચૈત્યવંદન કે દેવવંદન કરતાં પહેલા **ઇરિયાવહિય** પ્રતિક્રમાય છે, તે પણ **લોગસ્સ** કહેવા સુધી જિનમુદ્રાએ થાય છે.

આ સિવાય બેઠા બેઠા અથવા ઊભા ઊભા જે કોઈ ક્રિયા કરવાની હોય છે, તે દરેક વખતે હાથ જોડવાના હોય છે.

આ પ્રમાણે સામાન્ય રીતે ત્રણ મુદ્રાનું વર્ણન અહીં કરેલું છે. પરંતુ બીજી પણ ઘણી પેટા મુદ્રાઓ વગેરે કરવાની થાય છે. તે દરેકની પણ ઉપલક્ષણથી આ ત્રણ મુદ્રાથી જ સૂચના સમજવી.

બીજું. ચૈત્યવંદનાદિ કરતી વખતે અને ખાસ કરીને ચૈત્ય વંદનાદિનું પ્રધાન સૂત્ર **નમુત્થુણં** બોલતી વખતે, ડાબો પગ ઊંચો રાખવાનો અને જમણો પગ સ્થાપવાનો રિવાજ છે. તથા કોઈ કોઈ બન્નેય ઢીંચણ જમીન સાથે લગાડી ઉભડક બેસી સૂત્ર બોલે છે. કોઈ બન્નેય પગ જમીન સાથે ઘૂંટણ સાથે સ્થાપીને સૂત્ર બોલે છે. ભિન્ન ભિન્ન શાસ્ત્રવાક્યોના આદેશ પ્રમાણે દરેક રીત વિનયરૂપ અને ઉચિત હોવાથી નિષેધ યોગ્ય નથી.

આ બાબત ઘણા પ્રશ્નોત્તરો છે. પરંતુ તેથી અભ્યાસીઓને ગુંચવણ પડવાનો સંભવ હોવાથી અહીં તેનો વિસ્તાર કરતા નથી.

મૂળ ગાથામાં—**સ્તવપાઠ** શબ્દ છે. તેનો અર્થ અહીં **નમુત્થુણં સ્તવપાઠ** સમજવો વળી **પંચાંગ પ્રણિપાત** શબ્દ છે તેનો અર્થ પણ આ ઠેકાણે **નમુત્થુણ** સૂત્ર જ સમજવું. કેમકે-તે સૂત્ર બોલતી વખતે **નમુત્થુણં** એમ બોલતા મસ્તક નમાવી પંચાંગ પ્રણામ કરવ નો હોય છે. તે જ પ્રમાણે **નમો જિણાણં** અથવા **સવ્વે તિવિહેણ વંદામિ.** બોલતી વખતે પંચાંગ પ્રણિપાત કરવાનો હોય છે. એટલે સૂત્ર મુખ્યપણે તો યોગમુદ્રાએ જ બોલાય છે. છતા વચ્ચે જ્યારે જ્યારે પંચાંગ પ્રણામ કરવામા આવે છે. તેટલા ઉપરથી તેમા વચ્ચે વચ્ચે પંચાંગી મુદ્રા પણ થાય છે તે પેટા મુદ્રા છે. એવી પેટા મુદ્રાઓ જુદી જુદી કરવામા આવે તેથી મૂળ મુદ્રાને વાંધો આવતો નથી. એ જ પ્રમાણે **અરિહંતચેઇઆણં** વગેરે પણ કાયોત્સર્ગના હેતુસૂચક સૂત્ર છે, પરંતુ એ કાયોત્સર્ગનો હેતુ વીતરાગ પરમાત્માને વંદનાદિ કરવાથી થતા ફળ મેળવવા માટેનો છે. માટે તે કાયોત્સર્ગ પણ વંદન જ ગણાય. તે પગની જિનમુદ્રા અને હાથની યોગમુદ્રાએ કરવાના હોય છે અને ફક્ત કાયોત્સર્ગ પગની જિનમુદ્રા અને હાથની કાયોત્સર્ગમુદ્રાએ કરવાનો હોય છે અને પ્રણિધાન-મુક્તાશુક્તિ મુદ્રાનો પ્રયોગ હોય છે.

આ પ્રમાણે મુખ્યપણે ત્રણ મુદ્રાઓ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પેટા મુદ્રાઓ [illegible] છે. તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

અર્થોમાંથી સારી રીતે સમજીને વિધિપૂર્વક વંદના કરવા માટે આત્માર્થી જીવોએ ઉજમાળ થવું ॥૧૮॥

૮. પ્રણિધાનત્રિક:

पणिहाण-तियं चेइअ-मुणि-वंदण-पत्थणा-सरूवं वा ।
मण-वय-काएगत्तं. सेस-तियत्थो य पयडुत्ति ॥१९॥

[अन्वय :— चेइअ-मुणि-वंदण-पत्थणा-सरूवं वा मण-वय-काएगत्तं पणिहाण-तियं, य सेस-तियत्थो पयडु त्ति ॥ १९ ॥]

શબ્દાર્થ : પણિહાણ-તિયં=પ્રણિધાનત્રિક. ચેઈય=ચૈત્ય. મુણિ=મુનિ. વંદણ=વંદન. પત્થણા=પ્રાર્થના. સરૂવ=સ્વરૂપ. ચેઈય-મુણિ-વંદણ-પત્થણા-સરૂવં=ચૈત્ય અને મુનિને વંદન તથા પ્રાર્થના સ્વરૂપ. વા=અથવા. સેસ-તિયત્થો=બાકીના ત્રિકનો અર્થ. પયડ=પ્રગટ. ત્તિ=એ પ્રમાણે. ૧૯.

ગાથાર્થ :—

ચૈત્યવંદન મુનિવંદન અને પ્રાર્થના સ્વરૂપ. અથવા મન વચન અને કાયાનું એકાગ્રપણું એ-પ્રણિધાનત્રિક [ગણાય છે.]

બાકીના ત્રિકોના અર્થ સહેલા છે.

એ પ્રમાણે દશ ત્રિકો પૂરા થયા. ॥ ૧૯ ॥

વિશેષાર્થ :—"**જાવંતિ ચેઈયાઈ**" સૂત્રમાં ત્રણેય લોકમાં વર્તતા ચૈત્યોને નમસ્કાર હોવાથી **ચૈત્યવંદનસૂત્ર** કહેવાય છે, "**જાવંત કે વિ સાહૂ**" સૂત્રમાં અઢી દ્વીપમાં વર્તતા સર્વ સાધુઓને નમસ્કાર કરેલો હોવાથી તે **મુનિવંદનસૂત્ર** કહેવાય છે અને "**જયવીયરાય !**" સૂત્રમાં ભવથી વૈરાગ્ય, માર્ગાનુસારિપણું, ઈષ્ટ ફળની સિદ્ધિ, લોકવિરુદ્ધનો ત્યાગ, ગુરુજનની પૂજા પરોપકારકરણ, સદ્‌ગુરુનો યોગ અને ભવપર્યન્ત તે સદ્‌ગુરુના વચનની સેવા અને ભવોભવ પ્રભુના ચરણની સેવા એ ૯ વસ્તુ વીતરાગ પ્રભુ પાસે માગેલી હોવાથી **પ્રાર્થનાસૂત્ર** ગણાય છે અને એ ત્રીજું પ્રણિધાન ચૈત્યવંદનાને અન્તે અવશ્ય કરવું જોઈએ, એમ કહ્યું છે.

પ્રદક્ષિણાત્રિક અને **પ્રમાર્જનાત્રિક** એ બન્નેયના અર્થ તો

અને વચ્ચે ન સાંધેલું અખંડ ઉત્તરાસંગ [ખેસ] રાખવું, તે **ચોથો અભિગમ,** અને પ્રભુજીને દેખતા જ **નમો જિણાણં** કહી અંજલિપૂર્વક મસ્તક નમાવી પ્રણામ કરવો, તે **પાંચમો અભિગમ.** આ પાંચેય અભિગમ શ્રી જિનેન્દ્ર પ્રભુ પાસે જતા સાચવવાના છે. આ પાંચ અભિગમ અલ્પ ઋદ્ધિવાળા શ્રાવકને ઉદ્દેશીને કહ્યા છે.

પોતાને ખાવાની, પીવાની કે સુંઘવાની ચીજો અચિત્ત હોય, તે પણ પ્રભુની દૃષ્ટિએ ન પડે, તેમ ચૈત્યની બહાર છોડીને પ્રવેશ કરવો. અને જો દૃષ્ટિગત થઇ હોય તો તે ચીજો પોતાના ઉપ-યોગમાં લઈ શકાય નહિ, એવી આચરણા પણ પ્રભુનો લોકોત્તર વિનય સાચવવા રૂપ છે.

ખેસ રાખવાનો વિધિ અંગપૂજા તથા ઉત્કૃષ્ટ ચૈત્યવંદન કરનાર માટે છે, છતા બીજા પુરુષે પણ પાઘડી અને ખેસ સહિત જ પ્રભુ પાસે જવું. નહિતર પ્રભુ પ્રત્યેનો અવિનય ગણાય તથા પૂજા વખતે પુરુષે બે વસ્ત્ર અને સ્ત્રીએ જઘન્યથી ત્રણ વસ્ત્ર રાખવા. અંગ પૂજા તથા ઉત્કૃષ્ટ ચૈત્યવંદન વખતે ખેસ અવશ્ય રાખવો.

સ્ત્રીઓએ અંજલિ જોડી મસ્તક નમાવવું, પરંતુ અંજલિ સાથે હાથ ઊંચા કરી મસ્તકે લગાડવા નહિ. તે પ્રથમ ૯ મી ગાથાના અર્થ પ્રસંગે કહેવાઈ ગયુ છે, તેમજ સ્ત્રીઓ વસ્ત્રાવૃત અંગવાળી જ હોવી જોઈએ, માટે સ્ત્રીઓને ૪-૫મા અભિગમનો યથાયોગ્ય નિષેધ કહ્યો છે. ૨૦

બીજી રીતે પાંચ અભિગમ.

इय पंच-विहा-ऽभिगमो, अहवा मुच्चंति राय-चिण्हाइं ।
खग्गं छत्तोवाणह मउडं चमरे अ पंचमए ॥२१॥

[अन्वय --इय पंचविहा-ऽभिगमो, अहवा राय-चिण्हाइं-खग्ग छत्तोवाणह मउड अ पंचमए चमरे मुच्चंति. २१

શબ્દાર્થ ઇય=[પૂર્વે કહેલો] **પંચવિહાભિગમો**=પાંચ પ્રકારનો અભિગમ **અહવા**=અથવા. બીજી રીતે. **મુચ્ચંતિ**=મૂકે, છોડે. **રાય-ચ-**

ઇદ્ધાઇં=રાજચિહ્નો. ખગ્ગં=ખડ્ગ છત્ત=છત્ર ઉવાણહ=ઉપાનહ મોજડી. મઉડં=મુકુટ. ચમરે=ચામર પંચમએ=પાંચમું. ૨૧.

ગાથાર્થ :—

એ પાંચ પ્રકારનો અભિગમ છે. અથવા તલવાર છત્ર મોજડી મુગટઃ અને પાંચમું ચામરઃ એ રાજચિહ્નો બહાર મૂકી દે છે. ॥૨૧॥

વિશેષાર્થ —દર્શન કરવા આવનાર રાજા વગેરે મહર્દ્ધિક હોય, તેણે પાંચ રાજચિહ્નો છોડીને જ ચૈત્યમાં પ્રવેશ કરવો. કારણ કે-ત્રણ ભુવનના રાજા દેવાધિદેવ શ્રીજિનેન્દ્રપ્રભુ આગળ પોતાનું રાજાપણું દર્શાવવું. તે અત્યંત અવિનય છે. પ્રભુ પાસે તો સેવક ભાવ જ દર્શાવવાનો હોય છે. પ્રભુના સેવક બનવું તે પણ પરમ ભાગ્ય હોય તો જ બને છે.

મુકુટ એટલે શિરોવેષ્ટન ઉપર રાજચિહ્ન તરીકે જે છોગાવાળો [કલગીવાળો] તાજ પહેરાય છે તે જાણવો પરન્તુ શિરોવેષ્ટન સમજવું નહિ કારણ કે ઉઘાડા મસ્તકે પ્રભુ પાસે જવાય નહિ.

રાજા વગેરે ઋદ્ધિવાન્ શ્રાવકોએ પોતાની ઋદ્ધિ અનુસાર મોટા આડંબરપૂર્વક પરિવાર સહિત પ્રભુને વંદન કરવા જવું જોઈએ, જેથી અનેક જીવોને પ્રભુ પ્રત્યે ભક્તિરાગ જાગતા તેઓ સમ્યક્ત્વાદિ લાભ પામે છે. ઠાઠ એ પણ ધર્મ પામવા-પમાડવાનું નિમિત્ત છે, અને તે સર્વને અનુભવસિદ્ધ છે ૨૧

૩. વંદન કરવાની બે બાજુ ૪. ત્રણ પ્રકારનો અવગ્રહ

वंदंति जिणे दाहिण-दिसि ट्ठिया पुरुस वाम-दिसि नारी ।
नव-कर जहन्न सट्ठि-कर जिट्ठ मज्झुग्गहो सेसो ॥२२॥

[संस्कृत —दक्षिण-दिशि स्थिताः पुरुषा वाम-दिशि नार्यो जिनान् वन्दन्ते । नव-करो [illegible] षष्टि-करो ज्येष्ठो मध्यो [illegible] ॥२२॥]

શબ્દાર્થ . વંદન્તિ=વંદન કરે છે. જિણે=જિનેશ્વરને દાહિણ-દિસિ=જમણી બાજુ. ટ્ઠિઆ=રહેલા, [illegible] વામ-દિસિ=ડાબી બાજુ [illegible]. નવ કર=નવ હાથ સટ્ઠિ-કર=૬૦ [illegible] જિટ્ઠ=[illegible] મજ્ઝુ-ગ્ગહો=મધ્યમ અવગ્રહ. સેસો=બાકીનો ૨૨.

ગાથાર્થ :—

જમણી બાજુએ ઊભા રહેલા પુરુષો. અને ડાબી બાજુએ ઊભી રહેલી સ્ત્રીઓ: જિનેશ્વર પ્રભુને વંદન કરે.

જઘન્ય-નવ હાથ: ઉત્કૃષ્ટ-સાઠ હાથ: બાકીના-મધ્યમ: અવગ્રહ છે. ॥ ૨૨ ॥

વિશેષાર્થ—પુરુષોએ ભગવંતની જમણી બાજુ તથા સ્ત્રીઓએ ડાબી બાજુ રહી, દર્શન, વંદન, પૂજન વગેરે કરવા જોઇએ.

[દેવગૃહેઅર] દહેરાસર ઘણું ન્હાનું હોય, તો ૯ હાથથી પણ ન્યૂન અવગ્રહ રાખી શકાય છે. તે કારણથી જ બીજા આચાર્યોએ ૦॥-૧-૨-૩-૯-૧૦-૧૫-૧૭-૩૦-૪૦-૫૦-૬૦ હાથ, એમ ૧૨ પ્રકારના પણ અવગ્રહ કહ્યા છે. અર્થાત્ પ્રભુને પોતાના ઉચ્છ્વાસાદિ લાગી આશાતના ન થાય, તે પ્રમાણે વર્ત્તવું. ૨૨

૫. ત્રણ પ્રકારની ચૈત્યવંદના.

नमुक्कारेण जहन्ना चिइ-वंदण मज्झ दंड-थुइ-जुअला ।
पण-दंड-थुइ-चउक्कग-थय-पणिहाणेहिं उक्कोसा ॥२३॥

[अन्वय :—नमुक्कारेण जहन्ना, दंड-थुइ-जुअला मज्झ, पण-दंड-थुइ चउक्कग-थय-पणिहाणेहिं उक्कोसा चिइ-वंदण ॥२३॥]

શબ્દાર્થ : **નમુક્કારેણ**=નમસ્કાર વડે. **જહન્ના**=જઘન્ય. **ચિઇ-વંદણ**=ચૈત્યવંદન **મજ્ઝ**=મધ્યમ **દંડ**=દંડક. અને **થુઇ**=સ્તુતિના-થોયના. **જુઅલા**=યુગલ-બે વડે. **પણદંડ**=પાંચ દંડક. **થુઇચઉક્કગ**=ચાર થોય. **થય**=સ્તવન. **પણિહાણેહિં**=ત્રણ પ્રણિધાન સૂત્ર વડે. **ઉક્કોસા**=ઉત્કૃષ્ટ. ૨૩.

ગાથાર્થ :—

નમસ્કાર વડે જઘન્ય દંડક અને સ્તુતિયુગલ વડે મધ્યમ: પાંચ દંડક ચાર સ્તુતિ: સ્તવન. અને પ્રણિધાનો: વડે ઉત્કૃષ્ટ: ચૈત્યવંદના થાય છે. ॥ ૨૩ ॥

વિશેષાર્થ —અહીં "નમસ્કાર વડે" એટલે માત્ર અંજલિબદ્ધ પ્રણામ વડે, **નમો જિણાણં** ઇત્યાદિ એક પદરૂપ નમસ્કાર વડે, ૧ શ્લોક વડે. ૧૦૮ સુધીના ઘણા શ્લોકો વડે. અને ૧ **નમુત્થુણં** રૂપ નમસ્કાર વડે, એમ પાંચે ય રીતિએ **જઘન્ય ચૈત્યવંદના** થાય છે

તથા **દંડક** એટલે **નમુત્થુણં** દંડક. તે કહેવા સાથે. મુખ્યપણે **અરિહંત ચેઇયાણં**, કે જે ૫ દંડકમાંનો ચૈત્યસ્તવ દંડક છે, તે. અને **અન્નત્થ** કહી એક **નવકારનો** કાઉસ્સગ્ગ કરી પાર્યા પછી કહેવાતી એક થોય એ બેના યુગલથી મધ્યમ ચૈત્યવંદના થાય છે. અથવા—

"જુઅલા" પદ **દંડ** અને **થુઈ** એ બન્નેયની સાથે જોડવાથી અર્થ એ થાય છે કે—"બે દંડક અને બે સ્તુતિ વડે મધ્યમ ચૈત્ય-વંદના થાય છે." ત્યારે શક્રસ્તવ અને ચૈત્ય સ્તવ એ બે દંડક મુખ્ય-તાએ ગણવા, અને અધ્રુવ તથા ધ્રુવ એ બે સ્તુતિઓ જાણવી.

તેમા–પહેલી ભિન્ન ભિન્ન તીર્થંકર અથવા ચૈત્ય સંબંધી સ્તુતિ તે **અધ્રુવ સ્તુતિ**, અને ત્યારપછી **"લોગસ્સ ઉજ્જોયગરે"** ઇત્યાદિ ૨૪ પ્રભુના નામની સ્તવનાના ઉચ્ચારવાળી ધ્રુવ સ્તુતિ. એ પ્રમાણે ૨ દંડક અને ૨ સ્તુતિ વડે મધ્યમ ચૈત્યવંદના જાણવી. પરન્તુ પહેલી થોય પછી એકલો **લોગસ્સ** બોલવાનો પ્રકાર હાલ પ્રચલિત જણાતો નથી.

અથવા **દંડ** એટલે **નમુત્થુણં-અરિહંતચેઇ-લોગસ્સ-પુક્ખરવરદી** અને **સિદ્ધાણં** એ ૫ મળીને ૧ દંડક તથા સિદ્ધા-ણંની ગાથા પ્રમાણે ૮ થોયના ૧ જોડાના બે ભાગ છે. [illegible] ચાર સ્તુતિઓનો સમૂહ **એક વંદના** સ્તુતિ કહેલી છે. [illegible] **અનુસારિત** સ્તુતિ [illegible] વંદના અને અનુસારિત સ્તુતિ [illegible] તે **થુઈ જુઅલ**. એ પ્રમાણે ૮ થોયના ૧ જોડાનું [illegible] છે

એ પ્રમાણે [illegible] રીતે મધ્યમ ચૈત્યવંદના [illegible]

તથા મુખ્યપણે-નમુત્થુણં આદિ પાંચ દંડક અથવા પાંચ નમુત્થુણં અને સ્તુતિના ચતુષ્ક વડે એટલે બે જુગલો વડે એટલે ૮ થોયો વડે, સ્તવન, જાવંતિચેઇ૦ જાવંતકેવિ૦ અને જય-વીયરાય એ ત્રણ પ્રણિધાન સૂત્ર વડે, ઉત્કૃષ્ટ ચૈત્યવંદના થાય છે પૌષધ વગેરેના દેવવંદનમાં આ ચૈત્યવંદના થાય છે.

એ પ્રમાણે આ જઘન્યાદિ ત્રણ ચૈત્યવંદનાના બે જઘન્ય મધ્યમ ઉત્કૃષ્ટ એમ ૯ પ્રકાર પણ છે, તે સિવાય, બીજા પણ ઘણા પ્રકાર હોય છે, તે બીજા ગ્રંથોમાંથી જાણવા. વર્તમાનકાળમાં તો પૂર્વા-ચાર્યોની પરંપરા પ્રમાણે જે સ્થાને જે પ્રકારનો ચૈત્યવંદના વિધિ ચાલતો હોય, તે પ્રકારે વિધિ આદરવા યોગ્ય છે ૨૩.

અન્ય આચાર્યોના મતે ત્રણ ચૈત્યવંદના

अन्ने बिंति "इगेणं सक्कत्थएणं जहन्न वंदणया ।
तद्दुग-तिगेण मज्झा उक्कोसा चउहिँ पचहिँ वा" ॥२४॥

[अन्वय :—अन्ने बिंति-"इगेण सक्कत्थएण जहन्न, तद्दुग-तिगेण मज्झा, चउहिँ पचहिँ वा उक्कोसा वंदणया" ॥ २४ ॥]

શબ્દાર્થ :—**અન્ને**-બીજા આચાર્યો. **બિંતિ**-કહે છે, કે—**સક્કત્થ-એણ**-શક્રસ્તવ વડે. **ઇગેણ**-એક. **જહન્ના**-જઘન્ય. **વંદણયા**-વંદન. **તદ્દુગ-તિગેણ**-તે બે અને ત્રણ શક્રસ્તવ વડે. **મજ્ઝા**-મધ્યમ. **ઉક્કોસા**-ઉત્કૃષ્ટ **ચઉહિઁ**-ચાર, **પચહિઁ**-પાંચ, **વા**-અથવા. ૨૪

ગાથાર્થ .—

બીજા આચાર્ય ભગવંતો કહે છે, કે "એક નમુત્થુણં વડે જઘન્ય, બેઃ કે ત્રણ વડે મધ્યમ, અને ચારઃ કે પાંચઃ વડે ઉત્કૃષ્ટ [ચૈત્ય] વંદના થાય છે. ॥ ૨૪ ॥

વિશેષાર્થ —અન્ય આચાર્યોનો અભિપ્રાય એ છે, કે-દેવ વંદનની જે વિધિમાં **નમુત્થુણં** એક વાર આવે, તે જઘન્ય બે વાર અથવા ૩ વાર આવે, તે મધ્યમ અને ૪ અથવા ૫ વાર આવે, તે ઉત્કૃષ્ટ ચૈત્યવંદન જાણવું. ૨૪.

૬. પ્રણિપાત અને ૭. નમસ્કારઃ દ્વાર.

पणिवाओ पंचंगो दो-जाणु कर-दुगुत्तमंगं च ।
सु-महत्थ-नमुक्कारा इग-दुग-तिग जाव अट्ठ-सयं ॥२५॥

[अन्वय—पणिवाओ पंचंगो दो जाणु कर दुगुत्तमंग च । इग दुग तिग-जाव अट्ठ सय सु महत्थ-नमुक्कारा । २५ ।

શબ્દાર્થ —પણિવાઓ=પ્રણિપાત. પંચંગો=પાંચ અંગવાળો: દો જાણૂ=બે ઘુંટણ. કર-દુગ-બે હાથ ઉત્તમંગં=ઉત્તમાંગ, મસ્તક. સુમહત્થ=ઘણા મોટા અર્થવાળા: ઈગ દુગ-તિગ=એક, બે, ત્રણ, જાવ=સુધી અટ્ઠસયં=એકસો આઠ. ૨૫

ગાથાર્થ :—

પ્રણિપાત પાંચ અંગવાળો છે. બે ઘુંટણઃ બે હાથ: અને મસ્તક: એકઃ બેઃ ત્રણઃથી એકસો આઠ સુધીના અતિ મોટા અર્થવાળા નમસ્કાર કહેવા. ॥ ૨૫ ॥

વિશેષાર્થ—ઉપર જણાવેલાં પાંચ અંગો વડે કરાતા પ્રણિપાતમા પાંચેય અંગને ભૂમિએ લગાડવાં જોઈએ ને "ઈચ્છામિ **ખમાસમણો**" એ ખમાસમણ સૂત્ર વગેરે બોલીને પ્રણામ કરતી વખતે થાય છે.

૧ થી ૧૦૮ સુધીના નમસ્કાર રૂપ શ્લોકો વીતરાગ પ્રભુના ગુણોની પ્રશંસા રૂપ ગંભીર અને પ્રશસ્ત અર્થવાળા પૂર્વના શ્રી **સિદ્ધસેન દિવાકર** વગેરે મહાકવિઓએ બનાવેલા કહેવા. પરંતુ શૃંગાર રસ વગેરેથી ગર્ભિત. તથા અનુચિત અર્થવાળા ન બોલવા. ॥ ૨૫ ॥

૮. ૧૬૪૭ અક્ષર.

अड-सट्ठि अट्ठवीसा नव-नउअ-सयं च दु-सय-सग नउआ ।
दो-गुणतीस दु-सट्ठा-दुसोल-अड-नउअ-सय-दुवन्न-सयं २६
इय नवकार-खमासमण-इरिय-सक्कत्थयाइ-दंडेसु ।
पणिहाणेसु अ अदुरुत्त-वन्न सोल-सय-सीयाला ॥२७॥

[સંસ્કૃત : લગભગ ગાથા પ્રમાણે જ છે]

શબ્દાર્થ—અડ-સટ્ઠિ=અડસઠ. અટ્ઠવીસા=અઠ્ઠાવીસ. નવ-નઉય-સયં=એકસો નવાણું. દુ-સય-સગ-નઉઆ=બસો સત્તાણું. દો-ગુણ-તીસ=બસો ઓગણત્રીસ. દુ-સટ્ઠા=બસો સાઠ. દુ-સોલ=બસો સોળ. અડનઉઅસયં=એકસો અઠ્ઠાણું. દુ-વન્ન-સયં=એકસો બાવન. ઇય=એ પ્રકાર નવકાર-ખમાસમણ-ઇરિય=નવકાર ખમાસમણ અને ઇરિયાવહિ સૂ૦. સક્કત્થયાઇદંડેસુ=શક્રસ્તવાદિ પાંચ દંડક સૂત્રોમાં. પણિહાણેસુ=પ્રણિધાન સૂત્રોમાં. અદુરુત્ત-વન્ન=બીજી વાર નહિ બોલાએલા. સોલ-સય-સીયાલા=સોળસો ને સુડતાલીસ. ૨૭

ગાથાર્થ .—

અડસટ્ઠ: અટ્ઠાવીસ: એકસો નવાણું: બસો સત્તાણું. બસો ઓગણત્રીશ: બસો સાઠ. બસો સોળ. એકસો અટ્ઠાણું: એકસો બાવન. ॥૨૬॥ એ પ્રમાણે નવકાર: ખમાસમણ: ઇરિયાવહિયા શક્રસ્તવ વગેરે દંડકોમાં. અને પ્રણિધાનોમાં. બીજી વાર ન ઉચ્ચારાયેલા સોળસો સુડતાલીશ વર્ણો છે. ॥ ૨૭ ॥

વિશેષાર્થ :—અહીં **નવકાર તે પંચ મંગલ મહાશ્રુતસ્કંધ** સૂત્ર **હવઈ મંગલં** સુધી કેટલાક ગચ્છના આચાર્યો, અનુષ્ટુપ્ છંદના દરેક પાદમાં ૮ અક્ષર જોઈએ, તેને બદલે ચોથા પાદમાં નવ અક્ષર થવાથી છંદદોષ માનીને હવઈને બદલે હોઈ પદ સ્વીકારી ૬૭ અક્ષર માને છે. પરંતુ **મહાનિશીથ** સૂત્રમાં ૬૮ અક્ષરો ગણાવ્યા છે. તેમજ મંત્રાક્ષરો તરીકે જુદી જુદી રચનાના ધ્યાનમાં ૬૭ અક્ષર લઈએ, તો એક અક્ષર ઓછો પડી જાય છે. તથા અનુષ્ટુપ્ છંદમાં ૯ અક્ષરના પદો ઘણી વખત મહાકવિઓની રચનામાં પણ જોવામાં આવે છે. તો પછી આર્ષ—ઋષિ મહાત્માઓની રચનામાં હોય, તો શું આશ્ચર્ય છે ?

ખમાસમણ તે **છોભવંદન** સૂત્ર

ઇરિયાવહિયા તે **પ્રતિક્રમણશ્રુતસ્કંધ–ઇચ્છામિ પડિક્કમિઉં** થી **ઠામિ કાઉસ્સગ્ગં** સુધી (**અન્નત્થ૦** નહિ).

નમુત્થુણં તે **શક્રસ્તવ** અથવા **પ્રણિપાત** દંડક કહેવાય છે, અને તે **સવ્વે તિવિહેણ વંદામિ** સુધી જાણવું

ચૈત્યસ્તવ દંડક તે **અરિહંત ચેઈ૦** થી **અન્નત્થ ઊસ-સિએણં** સંપૂર્ણ સુધી જાણવો.

લોગસ્સ તે **નામસ્તવ** અને તે **સવ્વલોએ** એ ૮ અક્ષર સહિત જાણવો.

પુક્ખરવરદી તે **શ્રુતસ્તવ, સુઅસ્સ ભગવઓ** એ ૭ અક્ષર સહિત જાણવો

સિદ્ધાણં બુદ્ધાણં તે **સિદ્ધસ્તવ** કહેવાય, અને તેના ૧૯૮ અક્ષર **સમ્મ-દિટ્ઠિ-સમાહિગરાણં** સુધીના ગણવા પાચ દંડકના અધિકૃત અક્ષરો ૧૨૦૦ થાય છે

ત્રણ પ્રણિધાન સૂત્રોના **જાવંતિચે૦-જાવંતકેવિ૦** અને **જય વીયરાયમા આભવમખંડા** સુધીની બે ગાથા જ ગણવી. એ પ્રમાણે ૯ સૂત્રોના વર્ણ ૧૬૪૭ થાય છે

ભાષ્યની અવચૂરિમાં કહ્યું છે કે—વારવાર બોલાતા **અન્ન-ત્થ૦** સૂત્રોના વર્ણ સહિત ૨૩૮૪ અથવા "ઉડ્ડુઅએણં" પાઠથી ૨૩૮૯ અક્ષર થાય છે, અને તે રીતે બીજીવાર બોલાતા **નમુ-ત્થુણંના** ૨૯૭ અક્ષર ઉમેરતા ૨૬૮૧ ઉડ્ડુઅએણં પાઠ પ્રમાણે ૨૬૮૬ અક્ષર થાય છે. બાકીના સ્તુતિ અને સ્તોત્રાદિના અક્ષરોની નિયત સંખ્યા ન હોવાથી તેના વર્ણ ગણત્રીમા ગણાતા નથી ૨૭

૯. ૧૮૧ પદો

नव-वत्तीस-तित्तीसा ति-चत्त-अडवीस-सोल-वीस पया ।
मंगल-इरिया-सक्क-त्थया-ऽऽइसुं एगसीइ-सयं ॥२८॥

શબ્દાર્થ :—નવ-બત્તીસ-તિત્તીસા ...
તિ-ચત્ત-અડવીસ-સોલ-વીસ ...

પયા=પદો. મંગલ-ઇરિયા- સક્ક-ત્થયા-ઇસુ=મંગળ નવકાર ઇરિયાવહિયા અને શક્રસ્તવાદિકમાં. એગ-સીઇ-સયં-એક સો એકાશી. ૨૮

ગાથાર્થ :—

મંગલ- ઇરિયાવહિયા- શક્રસ્તવાદિકમાં નવ: બત્રીશ: તેત્રીશ: તેંતાલીશ અઠ્ઠાવીશ સોળ: વીશ—એકસો એકાશી પદો છે. ॥૨૮॥

વિશેષાર્થ—અક્ષરની ગણનામાં પ્રથમ કહ્યા પ્રમાણે જ પદોની ગણના તે તે અક્ષરો સુધીની કરી છે, એમ અહીં ન જાણવું, પરન્તુ કેટલાક સૂત્રોમાં તો ભિન્ન રીતે પદની ગણત્રી કરી છે, તે આ પ્રમાણે-**નવકાર** સંપૂર્ણ, **ઇરિયાવહિયામાં** “ **કામિ-કાઉસ્સગ્ગં** ” સુધી, **નમુત્થુણંમાં** “ **જીઅભયાણં** ” સુધી, **ચૈત્યસ્તવ** સંપૂર્ણ **અન્નત્થ** સુધી **લોગસ્સમાં** “ **દિસન્તુ** ” સુધી **પુક્ખરવરદીમાં** સંપૂર્ણ ૪ ગાથા સુધી, **સિદ્ધાણં૦માં** સંપૂર્ણ ૫ ગાથા સુધી, **વેયાવચ્ચ૦** આદિ વગેરે. એ પ્રમાણે વર્ણની ગણત્રીથી જુદી રીતે ૧૮૧ પદની ગણના કરી છે. આ જુદી ગણના પ્રાય સંપદાઓને અનુસરીને કરેલી છે, જેથી સંપદાઓ અને પદોની ગણના એક સરખી છે, અને વર્ણની ગણના જુદી રીતે છે.

આ સ્થળે પદ એક શબ્દનું તથા ઘણા શબ્દોનું પણ હોય છે, કારણ કે-વિવક્ષિત અર્થની સમાપ્તિ થાય ત્યાં સુધીમાં એક અથવા અનેક શબ્દોનું વાકય તે પદ ગણાય છે. અથવા ગાથાના પાદોને પણ પદ ગણવામાં આવેલ છે, માટે.

તથા **સવ્વલોએ-સુઅસ્સ ભગવઓ-વેયાવચ્ચગરાણં--સંતિગરાણં સમ્મદિટ્ઠિસમાહિગરાણં**-એ પાંચ પદોના વર્ણ ગણ્યા છે, પરન્તુ સંપદાઓ ગણી નથી માટે, પદો પણ ગણ્યા નથી. ગણીએ તો ૧૮૬ પદો થાય. તથા **ઇચ્છામિખમા૦-ત્રણ પ્રણિ-ધાન સૂત્ર** અને “ **જે અ અઈયા સિદ્ધા** ”ના ૪ પદ, એ

सर्व पद अने संपदाओमां कोई पण कारण विचारीने श्री पूर्वाचार्योए गण्या नथी. एम भाष्यनी अवचूरिमां कह्युं छे २८

१०. ९७ संपदाओ

अट्ठ-ऽट्ठ-नव-ऽट्ठ य अट्ठ-वीस सोलस य वीस वीसामा ।
कमसो मंगल-इरिया-सक्क-थया-ऽऽइसु सग-नउई ॥२९॥

[अन्वय : कमसो मंगल-इरिया-सक्क-थया-ऽऽइसु अट्ठ-ऽट्ठ-नव-ऽट्ठ अट्ठवीस सोलस य वीस वीसामा सग-नउई ॥२९॥]

शब्दार्थ:—अट्ठ ऽट्ठ नवट्ठ=आठ, आठ, नव, आठ. अट्ठावीस=अठ्ठावीस, सोलस=सोळ. वीस=वीस वीसामा=विश्रामवाळी-संपदाओ. कमसो=अनुक्रमे. मंगल=नवकार मंत्र. इरिया=इरियावहिया. सक्कथया-ऽऽइसु=शक्रस्तव वगेरेमां सग-नउई=सत्ताणु. २९.

गाथार्थ :—

अनुक्रमे-नवकार: इरियावहिया: शक्रस्तवादिकमां आठ: आठ: नव: आठ: अठ्ठावीश: सोळ: अने वीश: एम कुल सत्ताणु-संपदाओ छे. ॥२९॥

विशेषार्थ—आ संपदाओनी एटले महापदोनी [illegible] विसामाओनी गणना [illegible] पदोने अनुसरीने छे, जेथी जेना [illegible] पदो गण्या नथी, तेनी संपदा पण ते प्रमाणे [illegible] इच्छामि खमा०सूत्रनी "जे आ अहिया"नी एक [illegible] सव्वलोए इत्यादिनी संपदाओ पण [illegible] नथी पण [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

एक एक सूत्रमां वर्णो पदो अने संपदाओ नवकारमां—

वन्न-ऽट्ठ-सट्ठि नव-पय नवकारे, अट्ठ संपया तत्थ ।
सग-संपय पय-तुल्ला सतरक्खर अट्ठमी दु-पया ॥३०॥

"नव-ऽक्खर-ऽट्ठमी दु-पय छट्ठी" इच्चाइ ।

[अन्वय :—नवकारे अट्ठ-सट्ठि वन्न, नव पया, अट्ठ संपया, तत्थ-सग-संपया-पयतुल्ला अट्ठमी सत्तरक्खर दु-पया ॥ ३० "अट्ठमी नव-अक्खर छट्ठी दु-पय" इअन्ने]

શબ્દાર્થ.—વન્ન=વર્ણો, અક્ષરો, અટ્ઠ-સટ્ઠિ=અડસઠ. નવ-પયા=નવ પદો. તત્થ=તેમાં સગ-સંપય=સાત સંપદાઓ. પય-તુલ્લા=પદ પ્રમાણે. સત્તરક્ખર=સત્તર અક્ષરની. અટ્ઠમી=આઠમી. દુ-પયા=બે પદની. ૩૦ નવ-ક્ખર=નવ અક્ષરની અટ્ઠમી=આઠમી દુ-પયા=બે પદની. છટ્ઠી-છટ્ઠી ઇયન્ને-એમ અન્ય આચાર્યો કહે છે.

ગાથાર્થ :—

નવકારમાં અડસઠ અક્ષરો, નવ પદો, અને આઠ સંપદાઓ છે. તેમાં-સાત સંપદાઓ પદો પ્રમાણેની છે, અને આઠમી સત્તર અક્ષરની અને બે પદોની છે. ॥ ૩૦ ॥

"નવ અક્ષરની આઠમી અને બે પદવાળી છટ્ઠી" એમ અન્ય આચાર્યો કહે છે

વિશેષાર્થ—નવકારમા પાચ પદના ૭-૫-૭-૭-૯ મળી ૩૫ અક્ષર છે, તે દરેક પદની એકેક સંપદા ગણુતા પાચ સંપદા, અને ચૂલિકા શ્લોકના ચાર પદ તથા ૩૩ અક્ષર છે, તેમા છેલ્લા બે પદની એક સપદા ગણુવી નવકાર સૂત્રની ઉપધાન ક્રિયામા એ ૮ સપદા ભણુવા માટે દરેક સંપદાનુ એકેક આયંબિલ કરીને ભણી શકાય છે, એ ઉત્સર્ગ વિધિ છે. ૩૦

કેટલાક આચાર્યો–"नवक्खरट्ठमी दु पय छट्ठो" એટલે ૮ મી સંપદા '**પઢમં હવઈ મગલં**." એ ૯ અક્ષરની અને છટ્ઠી '**એસો–થી પ્પણાસણો**" સુધીના ૧૬ અક્ષરની કહે છે ૩૦

ઇચ્છામિ ખમાસમણ અને ઇરિયાવહિયામાં :—

पणिवाय अक्खराइं अट्ठावीसं, तहा य इरियाए ।
नव-नउयमक्खर-सयं दु-तीस-पय संपया-अट्ठ ॥३१॥

[अन्वय:—पणिवाय अक्खराइ अट्ठावीस , तहा य इरियाए नव-नउयमक्खर-सय दु-तीस-पय अट्ठ संपया ॥३१॥]

શબ્દાર્થ:—પણિવાય-પ્રણિપાત; ઇચ્છામિ ખમાસમણો=વંદના સૂત્ર. અક્ખરાઇં-અક્ષરો. અટ્ઠાવીસ-અટ્ઠાવીસ. ઇરિયાએ-ઇરિયાવહિયા સૂત્રમાં. નવ-નઉયમ્-નવાણું. અક્ખર-સયં-એકસો અક્ષરો. દુ-તીસ-પય-બત્રીશ પદો. સંપયા-સંપદાઓ. અટ્ઠ-આઠ. ૩૧

ગાથાર્થ:—

પ્રણિપાત-સૂત્રમાં-અટ્ઠાવીસ અક્ષરો છે. અને ઇરિયાવહિયામાં એકસો નવાણું અક્ષરોઃ બત્રીશ પદો અને આઠ સંપદાઓઃ છે. ॥૩૧॥

વિશેષાર્થ.—**ઇરિયાવહિયા સૂત્ર તસ્સ ઉત્તરી** સહિત ગણાય છે, માટે इच्छामि पडिक्कमिउं થી निग्घायणट्ठाए ठामि काउस्सग्गं સુધીના વર્ણ, પદ. અને સંપદા ગણવી.

કેટલાક આચાર્યો तस्स मिच्छा मि दुक्कडं સુધીના જ ૧૫૦ અક્ષર ગણે છે.

ખમા૦ સૂત્રની સંપદા અને પદની ગણત્રી ન આપવાનું કારણ ૨૯ મી ગાથાના અર્થમાં જ આપ્યું છે. ૩૧

ઇરિયાવહિયામાં સંપદાઓનાં પદોની સંખ્યા અને આદિ પદો.

दुग-दुग-इग-चउ-इग-पण-इगार-छग, इरिय-संपयाइ-पया।
इच्छा-इरि-गम-पाणा-जे मे-एगिंदि-अभि-तस्स ॥३२॥

(अन्वयः—इरिय-संपयाइ दुग-दुग-इग-चउ-इग-पण-इगार-छग पया [illegible] [illegible]-इच्छा० इरि० गम० पाणा० जे मे० एगिंदि० अभि० तस्स ॥३२॥)

શબ્દાર્થ—ઇરિય-સંપયાઇ-ઇરિયાવહિયાની સંપદાના. દુગ દુગ-[illegible]-ચઉ-ઇગ-પણ-ઇગાર-છગ-બે, બે, એક, ચાર, એક, પાંચ, [illegible] અને પયા-પદો છે. ઇરિય-સંપયા-ઇરિ-પયા-ઇરિયાવહિયાની [illegible] [illegible] આદ્યના પદો. ૩૨

ગાથાર્થ:

ઇરિયાવહિયાની સંપદાઓના બે, બે, એક ચાર, એક પાંચ,

આગાર, અને છ પદો છે. ઇરિયાવહિયાની સંપદાઓનાં આદિ પદો- ઇ૦ ઇરિ૦ ગમ૦ પાણ૦ જે મે૦ એગિંદિ૦ અભિ૦ તસ્સ૦ છે. ॥ ૩૨ ॥

વિશેષાર્થ - સંપદાઓના આદિ પદોના માત્ર શરૂઆતના અક્ષરો જ લખ્યા છે તે ઉપરથી આખા પદો સમજી લેવા. જેમકે- ઇચ્છા૦ ઉપરથી **ઇચ્છામિ પડિક્કમિઉં ?** વગેરે. **સંપયાઈપયા** એટલે સંપદાનાં પદો, અને **સંપયા-ઇઈ-પયા** એટલે સંપદાના આદિ પદો, એમ બે રીતે પદચ્છેદ કરેલ છે. ૩૨

ઇરિયાવહિયાની આઠ સંપદાઓનાં સહેતુક વિશેષનામો -

अब्भुवगमो निमित्तं ओहेयर-हेउ संगहे पञ्च ।
जीव-विराहण-पडिक्कमण-भेयओ तिन्नि चूलाए ॥३३॥

[अन्वयः—अब्भुवगमो निमित्त ओहेयर-हेउ संगहे पंच चूलाए जीव-विराहण पडिक्कमण-भेयओ तिन्नि ॥३३॥

શબ્દાર્થ:—**અબ્ભુવગમો**=સ્વીકાર. **નિમિત્તં**=નિમિત્ત **ઓહેયર-હેઉ** ઓઘ એટલે સામાન્ય હેતુ અને ઇતર એટલે વિશેષ હેતુ **સંગહે**=સંગ્રહ. **પંચ**= પાંચ. **જીવ-વિરાહણ-પડિક્કમણ-ભેયઓ**=જીવ, વિરાધના, અને પ્રતિક્રમણના ભેદથી **તિન્નિ**=ત્રણ **ચૂલાએ**=ચૂલિકામાં. ૩૩.

ગાથાર્થ :—

અભ્યુપગમ. નિમિત્ત સામાન્ય અને વિશેષહેતુઃ સંગ્રહ એ પાંચ અને ચૂલિકામાં જીવ, વિરાધના, અને પ્રતિક્રમણ ભેદથી ત્રણ ॥ ૩૩ ॥

વિશેષાર્થ --**ઇરિયાવહિયંમાં**—આલોચના અને પ્રતિક્રમણ પ્રાયશ્ચિત છે. એટલે-

૧. **અભ્યુપગમ** સંપદાથી—પ્રતિક્રમણ કરવાનો સ્વીકાર થાય છે.

૨. **નિમિત્ત** સંપદાથી—શા માટે પ્રતિક્રમણ કરવું ? તે પ્રતિક્રમણ કરવા લાયક દોષ જે નિમિત્તથી ઉત્પન્ન થયેલ છે, તે નિમિત્તો જણાવેલ છે.

૩. **સામાન્ય હેતુ** સંપદાથી—જે દોષ દૂર કરવા પ્રતિક્રમણ કરવામાં આવે છે, તે દોષનું સામાન્ય કારણ સૂચવ્યું છે.

૪. **વિશેષ હેતુ** સંપદાથી—દોષનાં વિશેષ કારણો ગણાવ્યા છે.

૫. **સંગ્રહ** સંપદાથી—હિંસારૂપ દોષ થવાના નિમિત્ત રૂપ થતી સર્વ જીવોની હિંસાનો સંગ્રહ બતાવવામાં આવ્યો છે

૬. **જીવ** સંપદાથી—એકંદર સર્વ જીવોનો વિગતવાર સંગ્રહ થઈ શકે. તે રીતે સંગ્રહ સૂચવવા જીવોની જાતિઓ ગણાવી છે

૭. **વિરાધના** સંપદાથી—હિંસા-વિરાધનાના પ્રકારો ૧૧ પદોમાં સગણુથી ગણાવ્યા છે

૮. **પ્રતિક્રમણ** સંપદાથી—તે સર્વ દોષોના પ્રતિક્રમણના અભ્યુપગમ-સ્વીકારનો નિર્વાહ કરવામાં આવ્યો છે

અમારી સમજ પ્રમાણે **તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કડં.** એ પદ પ્રતિક્રમણ રૂપ અને **તસ્સ ઉત્તરી**-ના પદો **પ્રતિક્રમણ પ્રાયશ્ચિત્ત** પછીના ઉત્તર પ્રાયશ્ચિત્ત રૂપ એટલે કાયોત્સર્ગ પ્રાયશ્ચિત્ત રૂપ જણાય છે. પરંતુ પૂર્વાચાર્યોની વ્યાખ્યામાં આ પ્રમાણે [illegible], એટલે તે પ્રમાણે [illegible] છે **તસ્સ મિચ્છામિ** [illegible] **તસ્સ ઉત્તરી** [illegible] પ્રતિક્રમણ પ્રાયશ્ચિત્ત રૂપે [illegible] તો પણ [illegible] [illegible] ન આવે. પરંતુ [illegible] કરતા વિરાધના [illegible] [illegible] છે. ત્યાં [illegible] આવે એટલે આચાર્ય મહારાજને **તસ્સ ઉત્તરી** [illegible] પ્રતિક્રમણ પ્રાયશ્ચિત્ત [illegible] છે એમ [illegible] છે [illegible] **વિરાહિયા**-સુધી [illegible] **પંચિંદિયા** સુધી [illegible] અને **તસ્સ મિચ્છામિ** સુધી ૭ મી અને કાઉસ્સગ્ગં સુધી ૮ મી [illegible] પ્રમાણે [illegible] **સઘાચારવૃત્તિમાં** [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] **ઈર્યાપથિકી સૂત્રનું** [illegible] **પંચિંદિયા** [illegible]

ઇરિયાવહિયંની સંપદાઓ

૮ સંપદાના નામ	સંપદાના પ્રથમ પદ	સંપદાના સંપદ
૧ અભ્યુપગમ	ઇચ્છામિ	૨
૨ નિમિત્ત	ઇરિયાવહિયાએ	૨
૩ ઓઘ [સામાન્ય] હેતુ	ગમણાગમણે	૧
૪ ઇતર [વિશેષ] હેતુ	પાણક્કમણે	૪
૫ સંગ્રહ	જે મે જીવા વિરાહિયા	૧
૬ જીવ	એગિંદિયા	૫
૭ વિરાધના	અભિહયા	૧૧
૮ પ્રતિક્રમણ	તસ્સ ઉત્તરીક૦	૬
		૩૨

શક્રસ્તવની દરેક સંપદાના પદની સંખ્યા અને આદિપદ—

दु-ति-चउ-पण-पण-पण-दु-चउ-तिपय सक्क-त्थय-
संपयाइपया ।
नमु-आइग-पुरिसो-लोगु-अभय-धम्म-ऽप्प-जिण-सव्वं ।३४॥

[अन्वयः—सक्क-त्थय-संपयाइ-दु-ति-चउ-पण-पण-पण-दु-चउ-ति-पय सक्क-त्थय-संपयाऽऽइ-पया नमु० आइग० पुरिसो० लोगु० अभय० धम्म० अप्प० जिण० सव्व ॥३४॥]

શબ્દાર્થ.—સક્કત્થય-શક્રસ્તવની સંપયાઈ-સંપદાના. સક્ક-ત્થય-સંપયાઈ-શક્રસ્તવ સંપદાના પયા-પદો. સક્ક ત્થય-સંપયા ઽઽઈ પયા-શક્રસ્તવની સંપદાઓના આદિ પદો દુ-તિ-ચઉ-પણ-પણ-પણ-દુ-ચઉ-તિ-પયા-બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ, પાંચ, પાંચ, બે, ચાર, ત્રણ પદો. ૩૪.

ગાથાર્થ :—

બે: ત્રણ. ચાર: પાંચ: પાંચ: પાંચ: બે: ચાર: ત્રણ: પદોવાળી શક્રસ્તવની સંપદાઓ છે. શક્રસ્તવની સંપદાઓનાં આદિપદો નમુ૦ આઇગ૦ પુરિસો૦ લોગુ૦ અભય૦ ધમ્મ૦ અપ્પ૦ જિણ૦ સવ્વ૦ છે. ॥ ૩૪ ॥

શક્રસ્તવની સંપદાઓનાં નામો —

थोअव्व-संपया ओह-इयर-हेउवओग तद्धेउ ।
स-विसेसुवओग स-रूव-हेउ निय-सम-फलय मुक्खे ॥३५॥

[अन्वयः—थोअव्व ओह इयरहेउ उवओग तद्धेउ स-विसेसुवओग स-रूव-हेउ निय-सम-फलय मुक्खे ॥ ३६ ॥]

શબ્દાર્થ :—થોઅવ્વ=સ્તુતિ કરવા યોગ્ય. સંપયા=સંપદાઓ. ઓહ=સામાન્ય. ઇયર=વિશેષ, હેઉ=હેતુ ઉવઓગ=ઉપયોગ. તદ્ધેઉ=તેનો હેતુ. સવિસેસુવઓગ=સવિશેષ ઉપયોગ સ-રૂવ-હેઉ=સ્વરૂપ હેતુ. નિય-સમ ફલય=પોતાના જેવું ફળ આપનાર મુક્ખ=મોક્ષ ૩૫

ગાથાર્થ :—

સ્તોતવ્ય. ઓઘ અને ઇતર હેતુ: ઉપયોગ: તદ્ધેતુ: સવિશેષ ઉપયોગ: સ્વરૂપ હેતુ: નિજસમફલદ: મોક્ષ: સંપદા. ॥ ૩૫ ॥

વિશેષાર્થ :—૧. આ સૂત્રમાં કોની સ્તુતિ કરવાની આવી છે? એટલે સ્તુતિ કરવા યોગ્ય—સ્તોતવ્ય કોણ છે? તે જણાવવા માટે **અરિહંતાણં, ભગવંતાણં** એ બે પદો છે. અર્થાત્ અરિહંત ભગવંતો આ સ્તુતિથી સ્તુતિ કરવા યોગ્ય છે. માટે **સ્તોતવ્યસંપદા** કહેવાય છે.

૨. પછીના—[illegible] [illegible] આવેલું છે. માટે તે [illegible] પછી **ઓઘહેતુ** [illegible]

૩. [illegible] માટે તે **વિશેષહેતુ** [illegible]

૪. જેની સ્તુતિ કરવામાં આવે છે તેની લોકોને જરૂર શી છે? માત્ર દષ્ટિરાગથી જ સ્તુતિ કરવામાં આવે છે, કે અરિહંત ભગવંતો જગતને કોઈ પણ ઉપયોગી થાય છે? તે સમજાવવા પાંચ પદની ચોથી ઉપયોગ હેતુ સંપદા કહેવાઈ છે.

૫. એ સ્તોતવ્યો લોકોને ઉપયોગી છે. પરંતુ કઈ રીતે ઉપયોગી થાય છે? ઉપયોગી હોવાના શા શા કારણો છે? તે માટે **તદ્ધેતુ** એટલે ઉપયોગના હેતુ રૂપ **તદ્ધેતુ સંપદા** કહેવાઈ છે.

૬ સામાન્ય ઉપયોગ માત્ર ઉપરથી કોઈ વ્યક્તિની પરમ સ્તોતવ્યતા નથી આવી શકતી પરંતુ ખાસ ઉપયોગ–વિશેષ ઉપયોગ–અસાધારણ ઉપયોગ જેનો હોય, તે જ અસાધારણ સ્તુતિનો વિષય બની શકે છે માટે **ધમ્મદયાણં** વગેરે પાંચ પદોથી **સવિશેષોપયોગસંપદા** કહેવાઈ છે.

૭. સ્તોતવ્ય અરિહંત ભગવંતોનું બે પદોમાં અસાધારણ વ્યક્તિત્વવાળું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે, તેથી તે **સ્વરૂપ સંપદા** કહેવાઈ છે

૮ સ્તુતિ કરવાનું ફળ ન મળે, તો સ્તુતિ કરવી નકામી છે, માટે સ્તોતવ્યો પોતાના જેવા બનાવી શકે છે, માટે સ્તુતિ કરવી જરૂરની છે તે બતાવવા **નિજ–સમ–ફળદ સંપદા** કહેવાઈ છે. બીજું નામ **સ્વતુલ્ય–પર–ફલ–કર્તૃત્વ** છે. જે સ્તોતવ્યો પોતાના સમાન બીજાને ન બનાવે, તેની સ્તુતિ કરવાનું જ પ્રયોજન શું હોઈ શકે?

૯ અરિહંત ભગવંતો શું ફળ પામ્યા છે? મોક્ષ રૂપ ફળ પામ્યા છે, માટે તે ફળ આપવાને તે સમર્થ છે માટે અરિહંત ભગવંતોના પ્રયાસનું અને આપણા પ્રયાસનું પણ અંતિમ ફળ તો મોક્ષ જ છે, બન્નેયનું ધ્યેય એક જ છે, તે બતાવવા **મોક્ષ** સંપદા કહેવાઈ છે

છેલ્લી બે સંપદાઓ પ્રથમની સંપદા સાથે ઉપસંહાર રૂપે સીધો સંબંધ પણ બતાવે છે.

સંપદાઓની આ વ્યવસ્થાથી ૩૩ પદોના **નમુત્થુણં** રૂપ મહા સ્તુતિ રૂપ સૂત્રની અસાધારણ વ્યવસ્થા સૂચવી છે, વિશેષણો પણ કેવાં હેતુગર્ભિત અને એક સદર્થરચનામાં જેટલા અંગો જોઈએ, તે દરેક અંગો સાથે તેમાં ગોઠવાઈ ગયા છે। વિશેષ સૂક્ષ્મતાથી જોતા દરેક સંપદાના દરેક પદોમાં પણ વિશેષ હેતુઓ મૂકેલા છે માટે અસમસ્ત પદો રાખીને જુદા જુદા વિશેષણો આપેલા છે **લલિત વિસ્તરા વૃત્તિમાં** આ સત્ય શ્રીહરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજે પણ તાદૃશ્ય કર્યું છે.

॥ શક્રસ્તવની સંપદાઓ ॥

સંપદાના નામ	સંપદાના પ્રથમ પદ	સર્વ પદ.
૧ સ્તોતવ્ય સંપદા	નમુત્થુણં	૨
૨ ઓઘ હેતુ "	આઇગરાણં	૩
૩ વિશેષ હેતુ "	પુરિસુત્તમાણં	૪
૪ ઉપયોગ	લોગુત્તમાણં	૫
૫ તદ્ધેતુ	અભયદયાણં	૫
૬ સવિશેષોપયોગ	ધમ્મદયાણં	૫
૭ સ્વરૂપ	અપ્પડિહયવરનાણ	૨
૮ નિજસમફલદ " [સ્વતુલ્યપરફલકર્તૃત્વ]	જિણાણં	૪
૯ મોક્ષ "	સવ્વન્નૂણં	૩
		૩૩

નમુત્થુણંની અને ચૈત્યસ્તવનાં પદો અને વર્ણોની એકંદર સંખ્યા

दो-सग-नउया वन्ना नव संपय पय तित्तीस सक्कथए ।
चेइय-थय-ट्ठ संपय ति-चत्त-पय वन्न दुसय-गुणतीसा ॥ ३३

[अन्वय—सक्कथए दो-सग-नउआ वन्ना, नव संपय, तित्तीस पय, चेइ-
-थयट्ठ संपय, ति चत्त पय, दुसयगुणतीसा वन्ना. ३६]

શબ્દાર્થ:—દો-સગ-નઉયા=બસો સત્તાણું. ચેઇય-થય=ચૈત્યસ્તવ (અરિહંત ચેઇ૦) વન્ના=અક્ષર. નવ=નવ સંપય-સંપદા. પય=પદો. તિત્તીસ =તેત્રીસ સક્ક-થએ=શક્રસ્તવમાં અટ્ઠ-આઠ. સંપય=સંપદા. તિ-ચત્ત-પય =તેતાલીસ પદો. વન્ન=વર્ણો. દુ-સય-ગુણ-તીસા=બસો ઓગણત્રીસ. ૩૬

ગાથાર્થ :—

શક્રસ્તવમાં બસો સત્તાણું અક્ષરો: નવ સંપદા. તેત્રીશ પદો છે.

ચૈત્યસ્તવમાં આઠ સંપદા: તેતાલીશ પદો બસો ઓગણત્રીસ અક્ષરો છે. ॥ ૩૬ ॥

ચૈત્યસ્તવની સંપદાઓનાં પદોની સંખ્યા અને આદિ પદો.

दु-छ-सग-नव-तिय-छ-च्चउ-छ-प्पय चिइ-संपया, पया पढमा ।
अरिहं वंदण सद्धा अन्न सुहुम एव जा ताव ॥३७॥

[अन्वय:—दु-छ-सग-नव तिय-छ-च्चउ-छ-प्पय चिइ-संपया, अरिहं० वंदण० सद्धा० अन्न० सुहुम० एव० जा० ताव० पढमा पया ॥३७॥

શબ્દાર્થ :—દુ=બે. છ=૭. સગ=સાત. નવ=નવ. તિય=ત્રણ છ=૭ ચ્ચઉ=ચાર છપ્પય=૭ પદવાળી. ચિઈ-સંપયા=ચૈત્યવંદન સૂત્રની સંપદાઓ પયા=પદો. પઢમા=પ્રથમ. ૩૭.

ગાથાર્થ :—

બેઃ છઃ સાતઃ નવ ત્રણ. છ. ચાર: અને છ. પદોવાળી ચૈત્યસ્તવની સંપદાઓ છે. અને અરિહં૦ વંદણ૦ સદ્ધા૦ અન્ન૦ સુહુમ૦ એવ૦ જા૦ તાવ૦ એ પ્રથમ પદો છે. ॥ ૩૭ ॥

વિશેષાર્થ—સુગમ છે

ચૈત્યસ્તવની આઠ સંપદાનાં નામ -

अब्भुवगमो निमित्तं हेऊ इग-बहु-वयंत आगारा ।
आगंतुग-आगारा उस्सग्गा-ऽवहि स-रूव-ऽट्ठ ॥३८॥

[अन्वयः—अब्भुवगमो निमित्तं हेऊ इग-बहु-वयंत-आगारा, आगंतुग-आगारा, उस्सग्गाऽवहि सरूव-ऽट्ठ ॥३८॥]

શબ્દાર્થ.—અબ્ભુગમ–અભ્યુપગમ, સ્વીકાર. નિમિત્તં–નિમિત્ત, નિમિત્ત રૂપ હેતુ. હેઊ–હેતુ. ઇગ–એક બહુ–બહુ. વયંત–વચનાંત. આગારા–આગારો ઇગ–બહુ–વયંત–આગારા–એક વચનાન્ત અને બહુ વચનાંત આગારો. આગંતુગ–આગંતુક, આવી પડે તેવા. આગંતુગ–આગારા–આગંતુક આગારો. ઉસ્સગ્ગ–કાયોત્સર્ગ, અવહિ–અવધિ, વખતની મર્યાદા. સ-રૂવ–સ્વરૂપ, ઉસ્સગ્ગા-ઽવહિ–સ-રૂવ–કાયોત્સર્ગની મર્યાદા અને સ્વરૂપ. અટ્ઠ–આઠ. ૩૮

ગાથાર્થ.—

અભ્યુપગમઃ નિમિત્ત હેતુ એક અને બહુ વચનાંત આગારો આગંતુક આગારોઃ કાયોત્સર્ગનો અવધિઃ અને સ્વરૂપ એમ આઠ. ॥ ૩૮ ॥

વિશેષાર્થ:—અહીં, **અરિહંત ચે૦** સૂત્ર **અન્નત્થ** સહિત ગણ્યું છે, માટે અરિહંત ચે૦ ની પહેલી ત્રણ છે, અને બાકીની પાંચ **અન્નત્થની** છે **નામોના ભાવાર્થ**–

"**અરિહંત ચેઇયાણં, કરેમિ કાઉસ્સગ્ગં**" કોઈ એક ચૈત્યમાં રહેલી પ્રતિમાઓની વંદના વગેરે માટે કાઉસ્સગ્ગ કરવાનું અંગીકાર કરેલું હોવાથી, એ પદની પહેલી **અભ્યુપગમ સંપદા** છે.

તે કાઉસ્સગ્ગ કરવાનું નિમિત્ત એટલે પ્રયોજન બતાવનારી '**વંદણવત્તિયાએ થી નિરુવસગ્ગવત્તિયાએ**' [illegible] બીજી **નિમિત્ત સંપદા** છે.

શ્રદ્ધાદિ વિના કરેલો કાઉસ્સગ્ગ કાર્ય સિદ્ધિ ન આપી શકે માટે '**સદ્ધાએ થી ઠામિ કાઉસ્સગ્ગં**' [illegible] કાઉસ્સગ્ગના હેતુ [illegible] **હેતુ સંપદા** [illegible]

[illegible] **આગારે** [illegible]

[illegible] વિના [illegible] **અન્નત્થ** [illegible]

હુજ્જ મે કાઉસ્સગ્ગો [illegible]

[illegible]

અન્નત્થથી **પિત્તમુચ્છાએ** સુધીના નવ પદો, એકવચનાન્ત પ્રયોગવાળા શબ્દોથી ગ્રથિત હોવાથી નવ પદોની ચોથી **એક વચનાન્ત આગાર સંપદા** છે, અને **સુહુમેહિં** થી **દિટ્ઠિસંચાલેહિં** સુધીના ત્રણ પદોની પાંચમી **બહુવચનાન્ત આગાર સંપદા** છે

અન્નત્થ સૂત્રમાં કહેલા આગારો કેટલાક **"એવમાઈએહિં"** એ પદ વડે જણાવાતા આગારો [ગૈ૦ભા૦બ્ભા૦૫૫] વડે પણ કાઉસ્સગ્ગનો ભંગ ન થવા માટે "**હુજ્જ મે કાઉસ્સગ્ગો**" સુધીનાં છ પદોની છઠ્ઠી **આગંતુક આગાર સંપદા** છે.

જાવ અરિહંતાણંથી **ન પારેમિ** સુધીના ચાર પદમાં "કાઉસ્સગ્ગમાં કેટલી વાર સુધી રહેવું ?" તેનો કાળનિયમ બતાવેલો હોવાથી ચાર પદની સાતમી **કાયોત્સર્ગાવધિ** સંપદા છે

તાવ કાયંથી **વોસિરામિ** સુધીનાં છ પદમાં "કાઉસ્સગ્ગ કેવી રીતે કરવો ?" તેનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે, માટે ચાર પદની આઠમી **કાયોત્સર્ગસ્વરૂપ સંપદા** છે ૩૮.

ચૈત્યસ્તવની ૮ સંપદાનાં નામ, પ્રથમ પદ અને પદસંખ્યા.

૮ સંપદાના નામ	સંપદાનાં પ્રથમ પદ	સંપદાના સર્વપદ
૧ અભ્યુપગમ	અરિહંત ચેઇયાણં	૨
૨ નિમિત્ત	વંદણવત્તિયાએ	૬
૩ હેતુ	સદ્ધાએ	૭
૪ એકવચનાન્તઆગાર (૧)સહજઆગાર (૨)અલ્પાગંતુક હેતુ (૩) બહુઆગંતુક હેતુ	અન્નત્થ ઊસસિએણં	૯ [૨-૩-૪]
૫ બહુવચનાન્તઆગાર (નિયોગજન્ય)	સુહુમેહિં અંગસંચાલેહિં	૩
૬ આગંતુક આગાર (બાહ્યાગંતુક)	એવમાઈએહિં	૬
૭ કાયોત્સર્ગાવધિ	જાવ અરિહંતાણં	૪
૮ સ્વરૂપ	તાવકાય	૬
		૪૩

નામસ્તવાદિ ૩ સૂત્રની સંપદા પદ અને અક્ષરો કેટલા છે? તે કહે છે—

नामथयाइसु संपय, पयसम अडवीस सोल वीस कमा।
अदुरुत्तवन्न दोसट्ठ-दुसयसोलट्ठ नउअसयं ॥३९॥

શબ્દાર્થ :

નામથય=નામસ્તવ (લોગસ્સ)	પયસમ=પદ તુલ્ય
આઇસુ=વગેરે (૩) સૂત્રમાં	કમા=અનુક્રમે

ગાથાર્થ :—લોગસ્સ વગેરે (એટલે) લોગસ્સ—પુક્ખરવરદી૦—અને સિદ્ધાણં બુદ્ધાણં૦ એ ત્રણ (સૂત્ર)માં અનુક્રમે સંપદાઓ પદ તુલ્ય (એટલે) ૨૮—૧૬—૨૦ પદ અને તેટલી જ સંપદા છે. તથા બીજીવાર સૂત્રોચ્ચાર વખતે નહિ ગણાયેલા અક્ષરો અનુક્રમે ૨૬૦—૨૧૬—અને ૧૯૮ છે. ॥ ૩૯ ॥

ભાવાર્થ :—એ ત્રણ સૂત્રમાં લોગસ્સની ૭ ગાથા અને દરેક ગાથાનું એકેક ચરણ (પાદ—ચોથો ભાગ) તે એકેક પદ તથા એકેક સંપદારૂપ ગણવાથી અને ૭ ગાથામાં ૨૮ ચરણ હોવાથી લોગસ્સના ૨૮ પદ તથા ૨૮ સંપદા છે. એ પ્રમાણે પુક્ખરવરદીની ૪ ગાથા હોવાથી ૧૬ પદ અને ૧૬ સંપદા છે. તેમજ સિદ્ધાણંની ૫ ગાથા હોવાથી ૨૦ પદ અને ૨૦ સંપદા છે, અને અક્ષરો તો પૂર્વે ૨૬મી ગાથામાં કહ્યા પ્રમાણે જાણવા. ત્યાં લોગસ્સમાં "સવ્વલોએ" પુક્ખરવરદીમાં "સુઅસ્સભગવઓ" અને સિદ્ધાણંમાં "વેયાવચ્ચગરાણં સંતિગરાણં સમ્મદિટ્ઠિ સમાહિગરાણં" એટલા અક્ષરો અધિક ગણવાથી ૨૬૦—૨૧૬—અને ૧૯૮ અક્ષરો થાય છે. પરન્તુ સંપદા અથવા પદ પ્રમાણે અક્ષરો ગણવાથી એટલા અક્ષર ન થાય.

પ્રણિધાન સૂત્રના અક્ષર તથા નવકારાદિ ૯ સૂત્રોના ગુરુ અક્ષર કહે છે. જેથી સર્વ અક્ષરની સંખ્યા સમાપ્ત થાય છે.

पणिहाणि दुवन्नसयं, कमेसु सग-ति-चउवीस-तित्तीसा।
गुणतीस अट्ठवीसा, चउतीसि-गतीस बार गुरुवन्ना ॥४०॥

શબ્દાર્થ

[illegible] ૩ પ્રણિધાનનો	[illegible] (ન) [illegible] સૂત્રોમાં
[illegible] અનુક્રમે	[illegible]

[illegible] ૩ પ્રણિધાન [illegible]
૩ સૂત્રોમાં [illegible] [illegible] અક્ષર [illegible]

નવકારમાં ૭, ખમાસમણમાં ૩, ઇરિયાવહિયામાં ૨૪, શક્રસ્તવમાં ૩૩, ચૈત્યસ્તવમાં ૨૯, નામસ્તવમાં ૨૮, શ્રુતસ્તવમાં ૩૪, સિદ્ધસ્તવમાં ૩૧, અને પ્રણિધાનમાં ૧૨ ગુરુ અક્ષર જાણવા.

ભાવાર્થ—અહીં ગુરુ અક્ષર એટલે જોડાક્ષર[1] જાણવા પરન્તુ જોડાક્ષરની પૂર્વેનો અક્ષર ગુરુ (ભારે) અક્ષર ગણાય છે તે નિયમ અહીં ન ગણવો. તે ગુરુ અક્ષરો કયા કયા છે, તે સ્વતઃ જાણી શકાય તેવા હોવાથી અહીં કહ્યા નથી, પરન્તુ કોઈક સ્થાને (૬ સ્થાને) મતાન્તર છે તે જ માત્ર દર્શાવાય છે—

(૧) નવકારમા "પ્પણાસણો"ને સ્થાને "પણાસણો" કહે છે જેથી ૭ ને બદલે ૬ ગુરુ અક્ષર થાય છે.

(૨) ઇરિયા૦માં ઠાણાઓ ઠાણં ને સ્થાને ઠાણાઓટ્ઠાણં કહે છે, જેથી ૨૪ ને બદલે ૨૫ ગુરુ થાય છે.

(૩) નમુત્થુણંમાં વિઅટ્ટછઉમાણં ને બદલે વિઅટ્ટચ્છઉમાણં કહે છે, જેથી ૩૩ ને બદલે ૩૪ ગુરુ થાય છે.

(૪) ચૈત્યસ્તવ દંડકમાં "કાઉસ્સગ્ગ" શબ્દ ત્રણવાર આવે છે તેમા-સ્સને સ્થાને સ કહેવાથી ૩ ગુરુ ઓછા થવાથી ૨૯ ને બદલે ૨૬ ગુરુ થાય છે.

(૫) લોગસ્સમાં ચઉવીસંપિ ને સ્થાને ચઉવ્વીસંપિ કહે છે, જેથી ૨૮ ને બદલે ૨૯ ગુરુ થાય છે.

*(૬) પુક્ખરવરદીમાં દેવંનાગને સ્થાને દેવન્નાગ કહે છે જેથી ૩૪ ને બદલે ૩૫ ગુરુ થાય છે.

એ પ્રમાણે ૬ સૂત્રમાં ગુરુ અક્ષરનો મતાન્તર જાણવો. અને પૂર્વે કહેલા ગુરુ અક્ષરો સિવાયના શેષ રહેલા લઘુ અક્ષર તે અનુક્રમે આ પ્રમાણે—

નવકારમાં ૬૧, ખમા૦માં ૨૫, ઇરિયા૦માં ૧૭૫, નમુ૦માં ૨૬૪, ચૈત્યસ્તવમાં ૨૦૦, લોગસ્સમાં ૨૭૨, પુક્ખર૦મા ૧૮૨, સિદ્ધાણંમાં ૧૬૭, અને પ્રણિધાનત્રિકમાં ૧૪૦ લઘુવર્ણ જાણવા. (અમતાન્તરાપેક્ષાએ)

એ ઉપર કહેલાં ૯ સૂત્ર સિવાય શેષ થોય સ્તવન અને ચૈત્યવન્દન (નમસ્કાર રૂપ) વગેરે પણ ચૈત્યવંદનામાં આવે છે પરન્તુ તે નિયત ન હોવાથી તેના અક્ષરોની ગણત્રી થઈ શકે નહિ માટે કહી નથી. ॥ इति ८–९–१० मं द्वारम् ॥

---

૧ માગધીમા જોડાક્ષર સ્વજાતિના તથા સ્વવર્ગના દ્વિત્વરૂપ જ સમજવા. જોડાક્ષરમા અન્ય વર્ણ સાથે જોડાયેલ જોડાક્ષર હોતા નથી.

* એ મતાન્તરો ભાષ્યની અવચૂરિમા કહ્યા છે.

॥ ૮–૯–૧૦મા દ્વારનો યંત્ર ॥

સૂત્રનાં આદાન નામ	સૂત્રના ગૌણ નામ	પદસંખ્યા	સંપદા	ગુરુ અક્ષર	લઘુ અક્ષર	સર્વ અક્ષર
૧ નવકાર	પંચમંગળ શ્રુતસ્કંધ	૯	૮	૭	૬૧	૬૮
ઇચ્છામિ ખમાસમણો	પ્રણિપાત સૂત્ર વા છોભવંદનસૂત્ર	૦	૦	૩	૨૫	૨૮
ઇરિયાવહિય (તસ્સઉત્તરી સહિત)	પ્રતિક્રમણ શ્રુતસ્કંધ	૩૨	૮	૨૪	૧૭૫	૧૯૯
નમુત્થુણં	શક્રસ્તવ વા પ્રણિપાત દંડક	૩૩	૯	૩૩	૨૬૪	૨૯૭
અરિહંત ચેઇયાણં (અન્નત્થ૦ સહિત)	ચૈત્યસ્તવ વા કાયોત્સર્ગ દંડક	૪૩	૮	૨૯	૨૦૦	૨૨૯
લોગસ્સ	નામસ્તવ	૨[illegible]	૨૮	૨૮	૨૩૨	૨૬૦
પુક્ખરવરદી	શ્રુતસ્તવ	૧૬	૧૬	૩૫	૧૮૧	૨૧૬
સિદ્ધાણં બુદ્ધાણં	સિદ્ધસ્તવ	૨૦	૨૦	૩૧	૧૬૭	૧૯૮
જાવંતિ ચેઇયાઇં	ચૈત્યવંદન સૂત્ર (પ્રણિધાનત્રિક)	૦	૦	૩	૩૨	૩૫
જાવંત કેવિ સાહૂ	મુનિવંદન સૂત્ર (પ્રણિધાનત્રિક)	૦	૦	૧	૩[illegible]	૩[illegible]
જયવીયરાય (આભવમખંડા)	પ્રાર્થના સૂત્ર (પ્રણિધાનત્રિક)	૦	૦	૮	[illegible]	[illegible]

૫ દંડક અને તેમાં આવતા ૧૨ અધિકાર સંબંધી

पण दंडा सक्कत्थय-चेइय नाम सुअ सिद्धत्थय इत्थ ।
दो इग दो दो पंच य, अहिगारा बारस कमेण ॥४१॥

શબ્દાર્થ.

પણ=પાંચ | [illegible] (પાંચ દંડકમાં)

ગાથાર્થ —શક્રસ્તવ-ચૈત્યસ્તવ- નામસ્તવ – શ્રુતસ્તવ- અને સિદ્ધસ્તવ એ પાંચ દંડક છે, (અને તેમાં) અનુક્રમે ૨-૧-૨-૨-૫ એ પ્રમાણે ૧૨ અધિકાર છે. ॥ ૪૧ ॥

ભાવાર્થ.—તીર્થંકર પદવી પહેલાં પણ (જન્મકલ્યાણક પ્રસંગે) સૌધર્મ કલ્પનો શક્ર નામનો ઈન્દ્ર નમુત્થુણં સૂત્ર વડે પ્રભુની સ્તુતિ કરે છે, માટે નમુત્થુણંનું शक्रस्तव એવું * ગૌણ નામ છે, અને નમુત્થુણં એ આદાન નામ છે, ચૈત્ય સંબંધિ સ્તુતિ અને કાઉસ્સગ્ગ દર્શાવનાર હોવાથી અરિહંતચે૦ સૂત્રનું ગૌણ નામ चैत्यस्तव છે, અને અરિહંતચે૦ એ આદાન નામ છે. વર્તમાન અવસર્પિણીના ૨૪ ભગવંતના નામની સ્તવના હોવાથી લોગસ્સનું नामस्तव એવું ગૌણ નામ છે. અને લોગસ્સ એ આદાન નામ છે. શ્રુતની એટલે સિદ્ધાન્તની સ્તુતિરૂપ હોવાથી પુક્ખરવરદીનું श्रुतस्तव ગૌણ નામ છે, અને પુક્ખરવરદી એ આદાન નામ છે. તથા સિદ્ધ ભગવંતની સ્તુતિ હોવાથી સિદ્ધાણંનુ सिद्धस्तव એવું ગૌણ નામ છે, અને સિદ્ધાણં અથવા સિદ્ધાણં બુદ્ધાણં એ આદાન નામ છે. એ પ્રમાણે એ પાંચ સૂત્ર ચૈત્યવંદનામાં મુખ્ય હોવાથી અને દંડવત્[1] સરળ (બીજા સૂત્રોની અપેક્ષાએ દીર્ઘ પણ) હોવાથી दडक કહેવાય છે. એ ૫ દંડકમાં

* શ્રી અનુયોગદ્વારમાં ૧૦ પ્રકારના નામ પ્રસંગે જે સૂત્રનું નામ આદિ પદોથી ઓળખાય છે તે સૂત્રનું તે નામ આદાન નામ અને ગુણ ઉપરથી પડેલું નામ તે ગૌણ નામ કહ્યું છે

૧ यथाक्तमुद्राभिरस्खलित भण्यमानत्वाद् दण्डा इव दण्डा. सरला इत्यर्थ. (ભાષ્યાવચૂરિ)

ચૈત્યવંદનાના ૧૨ અધિકાર એટલે ૧૨ વિષય કહ્યા છે તેની વિશેષ સ્પષ્ટતા આગળની ગાથાઓમાં કહેવાશે ॥ इति ११ म पञ्चदशकद्वारम् ॥

પાંચ દંડકને વિષે કહેલા ૧૨ અધિકારનાં આદિ પદ

नमु जेय अ अरिहं लोग सव्व पुक्ख तम सिद्ध जो देवा ।
उज्जिं चत्ता वेयावच्चग अहिगारपढमपया ॥ ४२ ॥

ગાથાર્થ.—[1]નમુત્થુણં–જેય (અ) અઇયા સિદ્ધા–[2]અરિહંત ચેઇયાણં–[3]લોગસ્સ[4] ઉજ્જોઅગરે–[5]સવ્વલોએ[5] અરિહંતચેઇયાણં–[6]પુક્ખરવરદીવડ્ઢે–[7]તમતિમિર[8] પડલવિદ્ધંસણસ્સ–[9]સિદ્ધાણં બુદ્ધાણં–જો દેવાણવિ દેવા–[10]ઉજ્જિંતસેલસિહરે–[11]ચત્તારિ અટ્ઠ દસ દો–[12]વેયાવચ્ચગરાણં એ બાર અધિકારના ૧૨ પ્રથમપદ છે. ॥ ૪૨ ॥

કયા અધિકારમાં કોની સ્તવના છે? તે બે ગાથાઓમાં કહેવાય છે.—

पढमहिगारे वंदे भावजिणे बीयअम्मि दव्वजिणे ।
इगचेइयठवणजिणे तइयचउत्थंमि नामजिणे ॥४३॥

[illegible]—પ્રથમ અધિકારમાં ભાવજિનેશ્વરોને, બીજા અધિકારમાં દ્રવ્યજિનેશ્વરોને, ત્રીજા અધિકારમાં એક ચૈત્યમાં રહેલા સ્થાપનાજિનેશ્વરોને, ચોથા અધિકારમાં નામજિનેશ્વરોને [illegible] ॥ ૪૩ ॥

[illegible]

ભાવજિનને એટલે તીર્થંકર નામકર્મના વિપાકોદયવાળા કેવળજ્ઞાની તીર્થંકર ભગવંતો કે જેઓ દેશનાદિ વડે ભવિક જનોના ઉપકાર કરતા અને વિહાર વડે પૃથ્વીતલને પવિત્ર કરવાપૂર્વક વિચરતા હોય છે. અથવા વિચરતા હતા તે વખતને અથવા તે અવસ્થાને હૃદયમા રાખી વંદના કરી છે. ॥ ઇતિ પ્રથમાધિકાર ॥

ત્યારબાદ નમુત્થુણંની છેલ્લી સંપૂર્ણ ગાથામાં (જેઅ અઇયા સિદ્ધાથી ગવ્વે તિવિહેણ વંદામિ સુધીમા) દ્રવ્યજિનને એટલે પૂર્વના ત્રીજા ભવે નિકાચિત તીર્થંકર નામકર્મ બાંધીને તેના પ્રદેશોદયમાં વર્તતા એવા જે તીર્થંકરો હજી કેવળજ્ઞાનપૂર્વક ભાવ અરિહંતપણું (ભાવ તીર્થંકરપણું) પામ્યા નથી પરન્તુ જેઓ ભવિષ્યમા પામશે તે દ્રવ્યજિન, તેમજ (ભાવ તીર્થંકરપણું પ્રાપ્ત કરીને) જેઓ સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત થયા છે તે સિદ્ધાવસ્થાવાળા પણ દ્રવ્યજિન કહેવાય છે. એ પ્રમાણે ભાવજિનની ઉભય પાર્શ્વવર્તી અવસ્થા રૂપ બન્ને પ્રકારના [1]દ્રવ્યજિનને વંદના કરી છે. ॥ ઇતિ દ્વિતીયાધિકાર ॥

ત્યારબાદ અરિહંત ચેઇયાણંથી ઠામિ કાઉસ્સગ્ગં [2]સુધીના સંપૂર્ણ સૂત્રમાં જે જે ચૈત્યમાં ચૈત્યવંદના કરવાની છે તે ચૈત્યમા

---

१ भूयस्स भाविणो वा, भावस्स कारण तु ज लोए ।
त दव्व सव्वन्नू सचेयणाचेयण वेति ॥ १ ॥

(આવશ્યકાદિ અનેક ગ્રંથોમા)

જગતમા વ્યતીત થયેલા ભાવનુ અથવા ભાવિકાળે થનારા ભાવનુ જે કારણ (અવસ્થા) તેને સર્વજ્ઞ ભગવંતો દ્રવ્ય કહે છે, અને તે સચિત્ત તથા અચિત્ત બન્ને પ્રકારનુ છે. ॥ ૧ ॥ એ પ્રમાણે ભાવ તીર્થંકરની બાલ્યાવસ્થાદિ પૂર્વ અવસ્થા તે ભાવી કારણરૂપ દ્રવ્યજિન છે અને સિદ્ધ અવસ્થા તે ભૂતકારણરૂપ દ્રવ્યજિન છે. તથા અહી અતીત અને અનાગત કાળના દ્રવ્યજિન તે સર્વે (૧૫ કર્મભૂમિ) ક્ષેત્રોના જાણવા, પરન્તુ વર્તમાન કાળના (= ભરતાદિ ૧૦ ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ ચાલુ પાંચમા આરામા) તો પાંચ મહાવિદેહમા વર્તતા તદ્ભવિક ગૃહસ્થ તીર્થંકરો અને શેષ ૧૦મા અર્વાગ્ તૃતીયભવિક તીર્થંકરો દ્રવ્યજિન જાણવા.

૨ આ અધિકારનો પર્યન્ત ભાગ અરિહંત ચે૦ સૂત્ર ઉપરાન્ત અન્નત્થના

રહેલા સર્વ સ્થાપના જિનને અને સર્વ પ્રતિમાઓને વંદના કરી છે. ॥ इति तृतीयाधिकार ॥

ત્યારબાદ સંપૂર્ણ લોગસ્સમાં વર્તમાન અવસર્પિણીમાં થયેલા ૨૪ જિનેશ્વરોનાં નામની સ્તવના હોવાથી નામ જિનેશ્વરની વંદનાનો અધિકાર છે. ॥ इति चतुर्थाधिकार ॥

એ પ્રમાણે એ ૪ અધિકારમાં શ્રી જિનેશ્વરના નામ-સ્થાપના દ્રવ્ય અને ભાવ એ ચારે નિક્ષેપાને પશ્ચાનુપૂર્વીએ (ઉલટા ક્રમે) વંદના કરેલી છે.

બાકી રહેલા ૮ અધિકાર કહે છે—

तिहुअणठवणजिणे पुण, पंचमए विहरमाणजिण छट्ठे ।
सत्तमए सुअनाणं, अट्ठमए सव्वसिद्धथुई ॥४४॥
तित्थाहिव वीरथुई, नवमे दसमे य उज्जयंत थुई ।
अट्ठावयाइ इगदिसि, सुदिट्ठिसुरसमरणा चरिमे ॥४५॥

શબ્દાર્થ :

તિહુઅણ=ત્રણ ભુવનના	ઉજ્જયંત-ગિરનાર (ગિરનાર શ્રી નેમિનાથ)
વિહરમાણ=વિચરતા	અટ્ઠાવયાઇ-અષ્ટાપદ વગેરે
થુઈ-સ્તુતિ	ઇગદિસિ-અગિયાર-માના
તિત્થાહિવ-તીર્થાધિપતિ (વર્તમાન તીર્થના અધિપતિ)	સુદિટ્ઠિ-સમ્યગ્દૃષ્ટિ
	ચરિમે-છેલ્લા, બારમાના

ભાવાર્થ—પુનઃ પાંચમા અધિકારમાં ત્રણે ભુવનના સ્થાપના જિનને વંદના કરી છે, છઠ્ઠા અધિકારમાં વિહરમાન જિનને [illegible]

[illegible]

વંદના કરી છે. સાતમા અધિકારમાં શ્રુતજ્ઞાનને વંદના કરી છે. આઠમા અધિકારમાં સર્વ સિદ્ધની સ્તુતિ છે. નવમા અધિકારમા વર્તમાન તીર્થના અધિપતિ શ્રી વીરજિનેશ્વરની સ્તુતિ છે, દશમા અધિકારમાં ગિરનારની સ્તુતિ છે. અગિયારમા અધિકારમા અષ્ટાપદ આદિ તીર્થોની સ્તુતિ છે, અને બારમા અધિકારમાં સમ્યગ્દૃષ્ટિ દેવનુ સ્મરણ (પણ સ્તુતિ નહિ) છે. ॥૪૩॥૪૪॥

ભાવાર્થ —સવ્વલોએ અરિહંત ચેઇયાણં ! કરેમિ કાઉસ્સગ્ગ સુધીમાં અને તે ઉપરાન્ત બીજી થોય સુધીમાં પણ ઊર્ધ્વલોક, અધોલોક અને તીર્ચ્છાલોક એ ત્રણે લોકમાં રહેલાં સર્વ પ્રતિમાજીને વંદના કરવા રૂપ પાંચમો અધિકાર છે. ॥ इति पंचमाधिकार. ॥

છઠ્ઠો અધિકાર પુક્ખરવરદીની ૧ લી ગાથામાં છે, કે જેમાં રા દ્વીપને વિષે રહેલી ૫ મહાવિદેહ સંબંધી ૧૬૦ વિજયમાંની ૨૦ વિજયમાં એકેક જિનેશ્વર વર્તમાન સમયે પણ પોતાની પવિત્ર દેશનાથી ત્યાંના ભવ્ય પ્રાણીઓને પરમ ઉપકાર કરતા વિચરે છે એટલે વિહાર કરે છે. માટે વર્તમાન કાળમાં તે ૨૦ વિહરમાન તીર્થંકર કહેવાય છે, તેમને વંદના કરી છે. ॥ इति षष्ठाधिकार. ॥

સાતમો અધિકાર પુક્ખરવરદીની બીજી, ત્રીજી અને ચોથી ગાથામાં છે અને તે ઉપરાન્ત "સુઅસ્સ ભગવઓ અરિહંત ચેઇયાણં"થી પ્રારંભીને યાવત્ ત્રીજી થોય કહેવાય છે તે પણ ૭મા અધિકારમાં ગણાય. ॥ इति सप्तमाधिकार. ॥

ત્યારબાદ સિદ્ધાણંની પહેલી ગાથામાં સિદ્ધ ભગવંતની સ્તુતિ હોવાથી સિદ્ધસ્તુતિ નામનો ૮ મો અધિકાર ॥ इति अष्टमाधिकार. ॥ ત્યારબાદ સિદ્ધાણંની બીજી અને ત્રીજી એ બે ગાથામાં વર્તમાન શાસનના અધિપતિ અને આસન્ન ઉપકારી છેલ્લા તીર્થંકર શ્રી મહાવીર પ્રભુની સ્તુતિ હોવાથી એ બે ગાથારૂપ ૯ મો અધિકાર વીરસ્તુતિ નામનો છે. ॥ इति नवमाधिकारः ॥ ત્યારબાદ ઉજ્જિંતસેલ-સિહરે એ પદવાળી સિદ્ધાણંની ૪ થી ગાથામાં શ્રી ગિરનાર પર્વત ઉપર થયેલા દીક્ષાદિ ત્રણ કલ્યાણકવાળા શ્રી નેમિનાથ પ્રભુની સ્તવના

રૂપ ૧૦ મો અધિકાર છે इति दशमोऽधिकारः-અને સિદ્ધાણંની છેલ્લી ગાથામાં (ચત્તારિ અટ્ઠ દસદોય ઇત્યાદિ પદવાળી પાંચમી ગાથામાં) અષ્ટાપદાદિ તીર્થોની તથા ભિન્ન [1]ભિન્ન સંખ્યાવાળા જિનચૈત્યોની સ્તુતિ છે; તે ૧૧ મો અધિકાર છે ॥ इति एकादशमोऽधिकारः ॥

---

[1] અહીં ૧૧ મા અધિકારમાં ભિન્ન ભિન્ન સંખ્યાએ જિનચૈત્યોને વંદના આવવી કહેલી વંદના સંક્ષેપમાં આ પ્રમાણે—

(૪+૮+૧૦+૨=૨૪) એ પ્રમાણે ૨૪ તીર્થંકરની પ્રતિમા ભરત ચક્રીએ અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર ભરાવી છે તે અષ્ટાપદ તીર્થના ૨૪ ભગવંતને વંદના થઈ. એ ગાથામાં મુખ્ય વંદના અષ્ટાપદ તીર્થની જણાય છે. તથા ૪×૮ =૩૨ અને ૧૦×૨=૨૦ તેની ૩૨ અને ૨૦ મળીને ૫૨ નંદીશ્વર [illegible] ચૈત્યોને વંદના થઈ. તથા ચત્ત એટલે ત્યાગ કર્યો છે અટ્ઠ=અત્યંત [illegible] (કર્મ) જેણે એવા (૮+૧૦+૨) ૨૦ તીર્થંકર। શ્રી સમ્મેતશિખર [illegible] ઉપર નિર્વાણ પામેલા હોવાથી શ્રી સમ્મેતશિખરને વંદના થઈ, અથવા [illegible]

એ પ્રમાણે સિદ્ધાણં બુદ્ધાણંમાં (સિદ્ધસ્તવના એક જ દંડકમાં) ૮-૯-૧૦-૧૧ એ ચાર અધિકારની ૩ ગાથા શ્રી ×ગણધરકૃત છે. અને તે પ્રાચીન કાળમાં ચૈત્યવંદનના પર્યન્તે કહેવાતી ૩[1] સ્તુતિરૂપે એ જ સ્તુતિઓ હતી. ત્યાર પછીની બે અધિકારની બે ગાથા શ્રી ગીતાર્થોએ ચૈત્યવંદનાના ગ્રથનમાં સંયુક્ત કરી છે.

ત્યારબાદ વેયાવચ્ચગરાણંથી પ્રારંભીને સંપૂર્ણ અન્નત્થ અને તે ઉપરાન્ત ૧ નવકારના કાઉસ્સગ્ગ પર્યન્તે કહેવાતી ચોથી થોય સુધીનો પાઠ સમ્યગ્દૃષ્ટિ દેવને (વંદના નહિ પરન્તુ) સ્મરણ કરવા અને તેનો કાઉસ્સગ્ગ કરવા સંબંધિ, તે સર્વ બારમા અધિકારમાં ગણાય છે. ॥ इति द्वादशोऽधिकारः ॥

× શ્રી ધર્મસંગ્રહવૃત્તિ.

૧ પ્રથમ દર્શાવેલ ૯ પ્રકારની ચૈત્યવંદનામાં ૬ છટ્ઠા ભેદને વિષે એ ૩ સ્તુતિ કહેવાય છે.

नव अहिगारा इह ललियवित्थरावित्तिमाइ अणुसारा ।
तिन्नि सुअपरंपरया, बीओ दसमो इगारसमो ॥४६॥

ગાથાર્થ —અહીં ૯ અધિકાર શ્રી લલિતવિસ્તરા નામની વૃત્તિ આદિના અનુસારે છે. અને બીજો દશમો તથા અગિયારમો એ ૩ અધિકાર શ્રુતપરંપરાએ ચાલ્યા આવે છે. ॥૪૬॥

ભાવાર્થ—નમુત્થુણંમાં 'જેઅ અઈયા સિદ્ધા'ની ૧ ગાથા એ બીજો અધિકાર, અને સિદ્ધાણંની છેલ્લી ૨ ગાથારૂપ ૧૦ મા ૧૧ મા અધિકાર એ ૩ અધિકાર શ્રુતપરંપરાએ એટલે ગીતાર્થ પૂર્વાચાર્યના આચરણથી કહેવાય છે. અથવા શ્રુત એટલે સૂત્રથી તેમજ તે સૂત્રની નિર્યુક્તિથી અને તેના ભાષ્યથી તથા તેની ચૂર્ણિથી એ પ્રકારે શ્રુતની પરંપરાથી (સૂત્રાદિ પંચાંગીની પરંપરાથી) કહેવાય છે. કેમકે સૂત્રમાં ચૈત્યવંદના પુક્ખરવરદી સુધી કહી છે. અને નિર્યુક્તિમાં પુક્ખરવરદી ઉપરાન્ત એક સિદ્ધસ્તુતિ (સિદ્ધાણંની ૧ ગાથા) વધુ કહેલ છે. અને ચૂર્ણિમાં તે ઉપરાન્ત પણ મહાવીર પ્રભુની ૨ સ્તુતિ સુધી (એટલે સિદ્ધાણંની ૩ ગાથા સુધી) કહેલ છે. અને શેષ [illegible] ગરાદિ અધિકાર પરંપરાએ કહેવા યોગ્ય છે તે આગળની ગાથામાં જ [illegible] ૯ અધિકાર સૂત્રના પ્રમાણથી છે. કારણ કે લલિત

વિસ્તરાવૃત્તિમાં "એ ૯ અધિકાર અવશ્ય-નિયમા ભણવાયોગ્ય કહ્યા છે. અને શેષ ૩ અધિકાર નિયમથી ભણવાયોગ્ય ન હોવાથી એ ૩ અધિકારની વ્યાખ્યા કરતા નથી" એમ કહ્યું છે, પરન્તુ એ ૩ અધિકાર પૂર્વાચાર્યકૃત નિર્યુક્તિ અને ચૂર્ણિમાં કહેલા હોવાથી તે પરંપરાએ પ્રવર્તે છે.

અવતરણ—૯ અધિકાર સિવાયના બાકીના ૩ અધિકાર (૧૦ આદિ) વંદન કરનારની ઇચ્છાને અનુસરીને કહ્યા છે, તે શાસ્ત્રવિરુદ્ધ નથી, પરન્તુ શાસ્ત્રની સમ્મતિપૂર્વક જ છે. એમ દર્શાવવાને શ્રી ભાષ્યકર્તા તે ૩ અધિકારના સંબંધમાં શાસ્ત્રસાક્ષી દર્શાવે છે :—

વ્યાખ્યા કરી છે, અને કેટલાક આચાર્યો તો એ ૩ ઉપરાન્ત બીજી (બે) સ્તુતિઓ (ઉજ્જિંતાદિ) કહે છે, પરન્તુ એ બે સ્તુતિઓ કહેવી જ જોઈએ એવો નિયમ નથી, [માટે તેની વ્યાખ્યા અહીં કરી નથી] એમ કહ્યુ છે તે ઉપરથી સહેજે સમજાય છે કે લલિતવિસ્તરામા વ્યાખ્યા કરેલા ૯ અધિકાર પણ અવશ્ય ભણવા યોગ્ય છે. નહિતર તેની વ્યાખ્યા ન કરત.

પુન એ ઉપરથી શાસનદેવની ચોથી થોયનો ૧૨મો અધિકાર પણ વેયાવચ્ચગરાણ આદિ સૂત્રથી વ્યાખ્યા કરેલો હોવાથી ચોથી થુઈ પણ અવશ્ય ભણવા યોગ્ય થઈ, જેથી ત્રણ સ્તુતિની ચૈત્યવંદના પ્રરૂપવી અને ૪ થી થુઈ અર્વાચીન—નવી છે એમ શ્રી પંચાશકજીની વૃત્તિમા શ્રી અભયદેવસૂરિએ અન્ય આચાર્યોના મતાંતરથી દર્શાવી છે તેનું આલંબન લઈ ચૈત્યવંદનમાં ન કહેવાની પ્રરૂપણા કરવી અને કહેવી તે ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા જાણવી

आवस्सयचुण्णीए. जं भणियं सेसया जहिच्छाए ।
तेणं उज्जिताइवि, अहिगारा सुअमया चेव ॥४७॥

[अन्वयः--आवस्सयचुन्नीए जं भणिय-सेसया जहिच्छाए" तेण-उज्जिता
इ- अहिगारा सुय-मया चेव ॥ ४७ ॥

शब्दार्थ.—આવસ્સય-આવશ્યક ચુન્ની=પ્રાકૃત ભાષામય-ટીકા
ટીકા. આવસ્સય-ચુન્નીએ=આવશ્યક ચૂર્ણિમાં જં=જે ભણિયં=કહ્યું
સેસયા=બાકીના જહિચ્છાએ=ઇચ્છાએ, ઇચ્છાનુસાર સુય-મયા=શાસ્ત્ર
માન્ય. ચેવ=જ. ૪૭

ગાથાર્થ.

આવશ્યક સૂત્રની ચૂર્ણિમાં કહ્યું છે. કે-"બાકીના [અધિકારો]
ઇચ્છાપૂર્વક કરવાના સમજવા." તેથી "ઉજ્જિત સેલ૦" વગેરે
અધિકારો પણ શ્રુત-સમ્મત છે. ॥ ૪૭ ॥

વિશેષાર્થ —શ્રુતમય-એટલે-આજ્ઞાસિદ્ધ-શાસ્ત્ર સિદ્ધ છે.

बीओ सुयत्थया-ऽऽई, अत्थओ वन्निओ तहिं चेव ।
सक्क-थयंत पढिओ, दव्वा-ऽरिह-ऽवसरि पयड-त्थो ॥४८॥

વિશેષાર્થ— [illegible] ॥ ૪૮ ॥

પ્રામાણિક પુરુષોએ આચરેલી આચરણાની પ્રામાણિકતામાં પ્રમાણ

"अ-सढा-ऽऽइण्ण-ऽणवज्जं गीय-ऽत्थ-अ-वारियं" ति
मज्झत्था ।
"आयरणावि हु आण" त्ति वयणओ सु-बहु
मण्णंति ॥४९॥

[अन्वय—असढाऽऽइण्ण-णवज्जं गीयत्थ अ-वारियंति ।
"आयरणा विहु आण" ति वयणओ मज्झत्था सु बहु मण्णंति ॥ ४९ ॥

શબ્દાર્થ:—**અ-સઢ**=કપટરહિત, નિર્દોષ મનવાળા, સરળ **આઇણ્ણ**=આચરેલું **અસઢાઽઽઇણ્ણ**-નિર્દોષ,-સરળ મનવાળાએ આચરેલું **વજ્જ**=વાર્ય. **અવજ્જ**=ખરાબ, દોષિત, **અનવજ્જ**=નિર્દોષ, **ગીઅ**=ગીત, તીર્થંકર-ગણધરાદિ મહાપુરુષોએ ગાયેલું **અત્થ**=હકીકત **ગીઅ-ઽત્થ**=જિનવચનોએ કહેલા અર્થનો મર્મ સમજનારા, **અ-વારય**=ન નિષેધેલું. **તિ**=ઇતિ, **મજ્ઝત્થા**=મધ્યસ્થ, પક્ષપાત, આવેશ કે આગ્રહ વગરના **આયરણા**=આચરણા **વિ**=પણ **હુ**=ખલુ, ચોક્કસ, જ. **આણા**=આજ્ઞા, પ્રભુની આજ્ઞા. **ત્તિ**=એ પ્રકારના **વયણઓ**=વચનથી **સુ**=સારી રીતે. **બહુ**=ખૂબ **મણ્ણંતિ**=માને છે, માન આપે છે. ૪૯.

ગાથાર્થ :

નિર્દોષ પુરુષોએ આચરેલ આચરણા તે નિર્દોષ છે: તેવી આચરણાને મધ્યસ્થ ગીતાર્થ પુરુષો નિવારતા નથી એ વચનથી મધ્યસ્થ પુરુષો બહુમાન આપે છે. ॥ ૪૯ ॥

વિશેષાર્થ.—નિર્દોષ મનના આચાર્ય તરફથી છેતરામણનો સંભવ નથી. **આચરણા** એટલે શાસ્ત્રમર્યાદા, શાસનશૈલીને

અનુસરતા દ્રવ્યઃ ક્ષેત્ર. કાલ ભાવ લોકોની લાયકાતનું બલાબલ, ભદ્ર પરિણામીના દરજ્જો વગેરે ઉચિતની મર્યાદાઓનું માપ કાઢીને જે આચરણ કરેલું હોય, અમલમાં મુકાયેલું હોય તેવું આચાર્યનું આચરણ માન્ય હોવું જોઈએ. આથી, ગમે તેના આચાર્યનું ગમે તે આચરણ ગમે તે રીતે આચરેલું હોય તે સઘળું સમ્મત થતું નથી.

બાંગણને માનનારા તથા શાસ્ત્રની આજ્ઞાને નિરપવાદ માનનારા પણ ઘણી વખત ભૂલાવો ખાઈને ટેકો આપી દે છે. માટે ખૂબ વિચારને સ્થાન છે. આ ગાથા ઘણી જ મહત્વની છે, ને ખાસ સમજવા જેવી છે ૪૯

૧૩. વંદન કરવા યોગ્ય ૧૪ સ્મરણ કરવા યોગ્ય ૧૫ ચાર પ્રકારના જિનેશ્વર દેવો

चउ वंदणिज्ज जिण-मुणि-सुय-सिद्धा, इह सुरा
य सरणिज्जा ।
चउह जिणा नाम-ठवण-दव्व-भाव-जिण-भेएणं ॥५०॥

अन्वय :—जिण-मुणि-सुय-सिद्धा वंदिणिज्ज,
चउह सुरा सरणिज्जा, नाम, ठवण, दव्व-भाव-जिण-भेएण चउह जिणा ५०]

શબ્દાર્થ:—**ચઉ**=ચાર. **વંદણિજ્જ**=વંદન કરવા યોગ્ય **જિણ-મુણિ-સુય-સિદ્ધા**=જિનેશ્વર દેવ, મુનિ મહાત્માઓ, શ્રુતજ્ઞાન, અને સિદ્ધ ભગવંતો. **ઈહ**=અહી. ચૈત્યવંદનમાં **સુરા**=દેવો. **સરણિજ્જા**=સ્મરણ કરવા યોગ્ય **ચઉહ**=ચાર પ્રકારે. **જિણા**=જિનેશ્વરો, **નામ**=નામ. **ઠવણ**=સ્થાપના. **દવ્વ**=દ્રવ્ય, **ભાવ**=ભાવ **જિણ=ભેએણં**=જિનેશ્વરોના ભેદોને આશ્રયીને **નામ-ઠવણ-દવ્વ-ભાવ-જિણ-ભેએણં**=નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવ જિનેશ્વરના ચાર ભેદો આશ્રયીને: **ચઉહ**=ચાર પ્રકારે **જિણા**=જિનેશ્વરો ૫૦

ગાથાર્થ .—

જિન, મુનિ, શ્રુત અને સિદ્ધ એ ચાર વંદન કરવા યોગ્ય છે. અને અહી દેવો સ્મરણ કરવા યોગ્ય છે.

નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવ એ જિનેશ્વરના ભેદને આશ્રયીને ચાર પ્રકારના શ્રી જિનેશ્વરો છે. ॥૫૦॥

વિશેષાર્થ—નામ આદિ ભેદે-ચાર પ્રકારે શ્રી જિનેશ્વર દેવો વંદનીય છે. તો પણ **શ્રુતસ્તવમાં** શ્રુતજ્ઞાનને, **સિદ્ધાણમાં** સિદ્ધ ભગવંતોને, અને પ્રણિધાનમા-જાવંત **કેવિસાહૂ**૦મા

અહીં મુનિ સિવાય ૩ વૈમાનીક અને ૧ ભવનપતિ એ ૪ તે ૧૨ અધિકારમાં અન્તર્ગત થાય છે તે આ પ્રમાણે ૧-૬-૯-૧૦-૧૧ એ પાંચ અધિકારમાં ભાવ જિનને, ૩-૫ એ બે

રહે છે. જેમ તીર્થંકર ભગવંતો જેમ શાસનના અધિકાર ઉપર પ્રત્યક્ષ છે, તેજ પ્રમાણે ગણધર ભગવંતો પણ અધિકાર ઉપર શાસનના પ્રત્યક્ષ અધિકારી છે, એટલે વ્યક્તિને બદલે શાસનના અધિકારને માન આપવાનું છે, તે રીતે શાસનના અધિષ્ઠાયક દેવો અને દેવીઓ તથા બીજા ઇન્દ્રાદિક દેવો તથા ગણીઓ, સંઘનો વહીવટ કરનારાઓ વગેરે અધિકાર ઉપર હોય તેનું ઔચિત્ય સાચવવામાં શાસન તરફનું જ ઔચિત્ય છે અને આચાર્ય ભગવંતો તથા મુનિઓ જેમ પોતાના ત્યાગને લીધે પૂજ્ય છે. ઉપરાંત શાસનનો અધિકાર ભોગવનાર તરીકે પણ તેઓ પૂજ્ય છે. એટલે સીધી રીતે કે આડકતરી રીતે શાસનહિત સાધક તથાપ્રકારના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવના સંજોગો અનુસાર મિથ્યાત્વી કે સમકિતી અવિરતિ હોય અને શાસનના હિતમાં ઉપયોગી, હોય, તો તેનું ઔચિત્ય સાચવવાની શાસ્ત્રોના ઠામ ઠામ જોવામાં આવે છે. ભૂલથી શાસનને ઉપયોગી માની લેવામાં આવેલ હોય કે અનૌચિત્યને ઉચિત સમજી લેવામાં આવતું હોય કે કાચી સમજથી જેનું ઔચિત્ય સાચવવાની જરૂર ન હોય તેનું સચવાઈ જાય, અથવા જરૂર હોય તેનું ઓછુંવધતું સચવાઈ જાય તેવી ભૂલો વ્યક્તિની થવા સંભવ હોય પરંતુ એકંદર શાસન શૈલી ઉપર પ્રમાણે વાસ્તવિક સ્વરૂપમાં જૈન શાસ્ત્રસમ્મત જણાય છે. તેને માટે ઘણા દાખલા અને પુરાવા પ્રાચીનકાળથી મળતા આવે છે માટે સર્વ શાસનસેવકના ઉપલક્ષણ રૂપ સુરસ્મરણનો બારમો અધિકાર અને તેને માટેની ચોથી થોય શાસ્ત્રાજ્ઞા સમ્મત છે. સુરસ્મરણને ઉપલક્ષણ રૂપ એટલા જ ઉપરથી કહીએ છીએ કે **વેયાવચ્ચગરાણં** સૂત્રમાં, દેવદેવીને લગતો શબ્દ નથી, પરંતુ સામાન્ય રીતે **વૈયાવૃત્ય કરનાર, શાંતિ કરનાર સમ્યગ્‌-દૃષ્ટિને સમાધિ કરનાર,** એવા સામાન્ય શબ્દો છે. શાસનપ્રેમી કરતાયે શાસનનું સીધી રીતે વૈયાવૃત્ય કરનારની અહીં પ્રધાનતા જણાય છે. જેમ સ્તંભન કરવા લાયક વ્યક્તિને માલુમ ન હોય, છતાં સ્તંભક મંત્રો ચ્ચારથી તેમનું સ્તંભન થાય છે, તેમ શાસનસેવકો માટે અજાણતા પણ કાયોત્સર્ગ થાય, તો તેના બલથી તેઓમાં શાસનસેવાની જાગૃતિ આવે છે. આ વાત ચૂર્ણિમાં પણ નીચેની ગાથાથી જણાય છે—

અધિકારના સ્થાપના જિનને, સાતમામા શ્રુતજ્ઞાનને. આઠમામા સિદ્ધને. ત્રીજામા દ્રવ્ય જિનને, અને ચોથામા નામજિનને વંદના કરી છે તથા બારમામા શાસનદેવનુ સ્મરણ કર્યું છે એમ શ્રી પ્ર૦ સારોદ્ધારમાં કહ્યું છે. જેથી ૧-૨-૩-૪-૫-૬-૯-૧૦-૧૧ એ ૯ અધિકારમા જિનવંદના સાતમામા શ્રુતવંદના. ૮ મામા સિદ્ધવંદના અને બારમામા સુરસ્મરણ છે મુનિવંદન ૧૨ અધિકારમા નથી. આથી ૧૨ અધિકાર સમ્યગ્દર્શન પ્રધાન જણાય છે. પરંતુ દરેક ચૈત્યવંદન કે દેવવંદનામા જાવંત કેવિ હોય જ છે, જેથી, પ્રતિક્રમણાદિકમા ભગવાનહં અને અડ્ઢાઈ જ્જેસુ પણ હોય છે એટલું મુનિવંદન તો બેઠકોનું હોય જ છે

नाम-जिणा जिण-नामा ठवणजिणा पुण जिणिंदपडिमाओ।
दव्व-जिणा जिण-जीवा भाव-जिणा समवसरण-त्था ।५१।

ભગવંતોના જીવો. ભાવ-જિણા=ભાવથી જિનેશ્વરો. સમવસરણ-ત્થા=સમવસરણમાં રહેલા, સમવસરણમાં બિરાજમાન. ૫૨

ગાથાર્થ :—

નામથી જિનેશ્વરો તે જિનેશ્વરનાં નામો, સ્થાપનાથી જિનેશ્વરો, તે જિનેશ્વરોની પ્રતિમાઓ: દ્રવ્યથી જિનેશ્વરો,-તે જિનેશ્વરોના જીવો. અને ભાવથી જિનેશ્વરો-તે સમવસરણસ્થ ભગવંતો. ૫૨

વિશેષાર્થ —શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતના નામો તે પણ એક પ્રકારના જિનેશ્વરો જ છે, અને તે જિનેશ્વરો **નામ-જિન** (નામ જિનેશ્વર) કહેવાય છે એ જ પ્રમાણે શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતની પ્રતિમાઓ પણ એક પ્રકારના જિનેશ્વરો જ છે. આ જિનેશ્વરો **સ્થાપના** જિનેશ્વરો કહેવાય છે કેવળજ્ઞાન પામી સમવસરણમાં દેશના આપવાની શરૂઆત વગેરે જાહેર રીતે જોઈ શકાય તેવી રીતે કરે, ત્યારે તીર્થંકર નામકર્મનો રસોદય શરૂ થાય છે કેવળજ્ઞાન થતા જ તેના ઉદયની શરૂઆત થાય છે, તે રસોદય તેઓ મોક્ષમા જાય ત્યા સુધી (એટલે કે મોક્ષમા પધારે ત્યા સુધી) ટકે છે તે પણ એક પ્રકારના જિનેશ્વર ભગવંતો જ છે, અને તે **ભાવજિનેશ્વર** કહેવાય છે

બધા કેવળજ્ઞાનીઓ તીર્થંકર નથી હોતા, માટે 'સમવસરણસ્થ' વિશેષણ તીર્થંકર દેવો માટે આપ્યુ છે. એટલે કે-જેમનુ દેવો સમવસરણ રચે. અશોકવૃક્ષાદિ અષ્ટ મહાપ્રાતિહાર્યાદિકની એટલે કે તીર્થંકર નામકર્મને યોગ્ય બાહ્ય ઋદ્ધિ પણ જેમને હોય એવા કેવલજ્ઞાની ભગવંત તે **ભાવજિનેશ્વર** કહેવાય છે

ભાવ-જિનેશ્વરપણાના પહેલાની અવસ્થામા રહેલા શ્રી તીર્થંકર ભગવંતના જીવો અથવા ભાવ જિનેશ્વરપણા પછીની સિદ્ધાવસ્થામા રહેલા, તીર્થંકર ભગવંતોના જીવો તે પણ એક પ્રકારના જિનેશ્વરો છે, અને તે **દ્રવ્ય-જિનેશ્વરો** કહેવાય છે,

એટલે કે–તીર્થંકર નામકર્મ નિકાચિત કર્યા પછી, કે નિકાચિત
આત્મા પછી કેવળજ્ઞાન ન થાય ત્યા સુધી તે આત્મા દ્રવ્ય
તીર્થંકર કહેવાય છે તેમજ, ભાવ તીર્થંકર તરીકેની અવસ્થા પશ્ચાત્
ના પછી સિદ્ધાવસ્થામા પણ તે દ્રવ્ય તીર્થંકર કહેવાય છે જેવે
તે વખતે તેઓ ભાવસિદ્ધ છે, પરંતુ તીર્થંકર તરીકે તો તેઓ
દ્રવ્ય તીર્થંકર જ છે અર્થાત ભાવની પૂર્વની અને પછીની અવસ્થા
તે દ્રવ્ય કહેવાય છે જગતના સર્વ પદાર્થોને લાગુ પડતું આ
નિક્ષેપાનું તાત્વિક સ્વરૂપ વિસ્તારથી ખાસ સમજવા જેવું છે

૧૬. ચાર ચૂલિકા સ્તુતિઓ —

अहिगय-जिण-पढम-थुई, बीया सव्वाण, तइय
वेयावच्च-गराणं

યુગલ કહેવાય આઠ થોયમાં તેના બે યુગલ બે જોડા થાય છે

પહેલી થોયમાં પણ પહેલી થોય જેની સ્તુતિ કરવાની હોય તે મુખ્ય તીર્થંકર પ્રભુની, તીર્થંકર જ્ઞાનાદિક ગુણની પ્રધાનતા હોય છે, અને બીજીમાં સર્વ તીર્થંકરોની પ્રધાનતા હોય છે, ત્રીજીમાં જ્ઞાનની પ્રધાનતા હોય છે અને ચોથીમાં શાસનદેવને જાગૃત કરવાના હોય છે.

હવે **નમુત્થુણં, લોગસ્સ, પુક્ખરવરદી. વેયાવચ્ચગરાણં**મા સ્તુતિ તથા કાઉસ્સગ્ગથી તે ચારેયથી સ્તુતિઓ થઈ હોય છે છતા છેલ્લે છેલ્લે કાવ્યમય વાણીથી તે દરેકની સ્તુતિ કરી લેવામા આવે છે, માટે તેનું નામ **ચૂલિકા-પરિશિષ્ટ** રૂપ સ્તુતિ કહેવાય છે.

પહેલી થોય **નમુત્થુણં** પછીના **અરિહંતચેઈઆણં** પછીના, બીજી થોય **સવ્વલોએ**ના **અરિહંતચેઈઆણં** પછીના, ત્રીજી થોય **સુઅસ્સ ભગવઓ**ના **અરિહંતચેઈઆણં** પછીના, ચોથી **વેયાવચ્ચગરાણંમાં અન્નત્થ** પછીના, કાઉસ્સગ્ગ પછી બોલાય છે, એટલે તે તે અધિકારની ચૂલિકા રૂપે છે. **કલ્લાણકંદંમાં** પાચ તીર્થંકરો, **સંસારદાવામાં** શ્રી મહાવીરસ્વામી મુખ્ય છે એ દ્દષ્ટાંતો સમજી લેવા **શ્રી જગચ્ચંદ્રસૂરીશ્વરજી** મહારાજના મુખ્ય શિષ્ય **શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ** વગેરે તપાગચ્છના મુખ્ય આચાર્યોને આ રીતે ચારેય સ્તુતિઓ માન્ય છે, એમ તેમના આ ગ્રંથ ઉપરથી નક્કી થાય છે.

કાવ્યમય સ્તુતિ આબાલ-ગોપાલ-અંગના વૃદ્ધાદિક સર્વને ગ્રાહ્ય થાય છે સૂત્રાત્મક સ્તુતિ જૈનશાસ્ત્રજ્ઞ અને શાસન-મર્મજ્ઞને ગ્રાહ્ય થાય છે કાયોત્સર્ગરૂપ સ્તુતિ તો ભાવસ્તુતિ હોવાથી માનસિક ને યોગશાસ્ત્રજ્ઞ ગમ્ય છે, ત્યારે કાવ્યરૂપ ચૂલિકા સ્તુતિ-જાહેર-સર્વમાન્ય અને સમ્મત-દર્શન પ્રભાવના રૂપ તેમજ વ્યક્તિગત-સ્તુતિ કરનારાના મનોગત ભાવ વ્યક્ત કરવા રૂપ-સ્વતંત્ર સ્તુતિ છે અન્યદર્શની પણ તે સ્તુતિ

ઉપરથી પ્રતિમ ચૈત્યનું સ્વરૂપ સમજી શકે છે. અને વ્યક્તિગત સ્તુતિ થવાથી આખી ચૈત્યવંદના સ્તુતિ કરનારની વ્યક્તિગત પણ એક વ્યક્તિ ચૈત્યવંદન કરતી હોય તો તેની કે મંડળી ચૈત્યવંદન કરનાર હોય, તો તે મંડળીની બની જાય છે

માટે, આ ચારેય સ્તુતિઓ શાસન પ્રભાવના રૂપ પણ છે કોઈ પણ એક તીર્થંકરની સ્તુતિ ઉપરથી પરમાત્માના ગુણોની જાહેરાત થાય છે સર્વ તીર્થંકરોની સ્તુતિ ઉપરથી 'શાસન ચાલીસેય તીર્થંકર ભગવંતોનું ચાલ્યું આવે છે" એમ જિન ઇતિહાસના ક્રમ કેન્દ્રો સૂચવાય છે ત્રીજી સ્તુતિમાં જિન પ્રવચનની શ્રેષ્ઠતા જાહેર થાય છે અને ચોથીમાં 'ઇંદ્રાદિક દેવો આ શાસનના સેવક છે. અને તેઓના પ્રભાવથી પણ શાસન પ્રભાવનાઓ થતી કહ્યા પછી છે તથા વ્યક્તિગત સ્વરચનાની સ્તુતિઓ બનાવ [illegible]

[illegible]

શબ્દાર્થ :—પાવ-ખવણત્થ પાપ ખપાવવાને માટે, ઇરિઆઇ ઇરિયા વહિ... વંદણ-વત્તિયાઇ છ નિમિત્તા [illegible] નિમિત્તોનો, પવયણ સુરસરણત્થં [illegible] સ્મરણ કરવા માટે, ઉસ્સગ્ગો કાઉસ્સગ્ગ કરવો, [illegible] નિમિત્ત નિમિત્તો, આઠ [illegible] ૩૫.

ગાથાર્થ :—

પાપ ખપાવવાને માટે ઇરિયાવહિય પ્રતિક્રમણનો, વંદણ-વત્તિયા વગેરે છ નિમિત્તોનો, અને શાસનદેવના સ્મરણ માટેનો કાઉસગ્ગ કરવો એમ આઠ નિમિત્તો છે. ૫૩

વિશેષાર્થ :—ચૈત્યવંદના કરતા પહેલાં ઇરિયાવહિયા પ્રતિક્રમવાના હોય છે, અને એક લોગસ્સનો કાયોત્સર્ગ કરવાનો હોય છે. તે ચૈત્યવંદના કરતા પહેલાની મન વચન કાયાની શુદ્ધિ કરવાની હોય છે એકંદર **પાવાણ કમ્માણ નિગ્ઘાયણટ્ઠાએ**-પાપ કર્મોના નાશ માટે એ કાયોત્સર્ગ થાય છે, તથા **વંદણ વત્તિઆએથી નિરુવસગ્ગવત્તિઆએ** સુધીના ૬ (છ) નિમિત્તોથી તેની પછીનો કાયોત્સર્ગ થાય છે, એટલે કે દ્રવ્યપૂજાથી મળતુ ફળ કાયોત્સર્ગાદિક અભ્યંતર તપથી પણ મેળવી શકાય છે. તેવી જ રીતે કેટલીક વખતે અભ્યંતર તપથી મેળવાતુ ફળ બાહ્ય તપથી કે દ્રવ્યચારિત્રથી પણ મેળવી શકાય છે. માત્ર. ગૌણ-મુખ્ય ભાવ હોય છે દ્રવ્ય ભાવ સહિત આદરણીય છે અને ભાવ દ્રવ્ય સહિત આદરણીય છે અધ્યવસાયો અને મન, વચન, કાયાના યોગોની વિચિત્ર વિચિત્ર યોજના તથા ત્રણ રત્નની આરાધનાને લગતી વિવિધ યોગ પ્રક્રિયાઓના સ્વરૂપની સમજથી આ વસ્તુ બરાબર સમજાય તેમ છે.

એટલે તે કાયોત્સર્ગથી પણ એ છ પ્રવૃત્તિના ફળ મળે છે, એ જ રીતે કાયોત્સર્ગના ધ્યાન બલથી શાસન દેવાદિક અધિષ્ઠાયકોમાં પણ જાગૃતિ આવી જાય છે તથા ઉત્સાહ આવે છે. કેમકે-માનસિક અને આત્મિક અનુષ્ઠાનો વધારે બલવાન હોય છે

સ્મરણ-સ્તુતિ-અને નમસ્કાર વડે મન-વચન અને કાયાની શુભ પ્રવૃત્તિ-તે વંદન.

પુષ્પાદિક વડે પૂજન-તે પૂજન.

વસ્ત્રાદિક વડે આદર-તે સત્કાર.

મનની પ્રીતિ વડે વિનયોપચાર-તે સન્માન.

મરીને પણ જૈનધર્મની પ્રાપ્તિ થાય તેવી તૈયારી-તે બોધિલાભ.

નિર્વાણપ્રાપ્તિ-તે નિરુપસર્ગ.

આ પ્રકારે તથાવિધ દ્રવ્યભાવનીના ત્યાગી મુનિમહાત્માઓને.

કષ્ટો વિનાની કલ્યાણક મુનિમહાત્માઓને પણ હોય છે. એમ સૂક્ષ્મદષ્ટિથી સમજવું. ઉચિત રીતે કરવાની હોય તે ન કરવામાં આવે તો તેના પ્રાયશ્ચિત્ત પણ હોવાના હોય છે. મુનિઓને પણ તે આત્મોત્કર્ષમાં પ્રબળ અને મુખ્ય નિમિત્ત હોય છે. તે વિના ધર્મ કે શાસન નથી. શાસનદેવાદિકને ઉત્સાહિત કરવાનું પણ કાયોત્સર્ગ કરવાનું ખાસ નિમિત્ત છે. દરેક ચૈત્યવંદના કરનારા એ પ્રમાણે જાગૃતિ રાખ્યા કરે, તો મનનું હિત થાય, સંઘનું બળ વધે, અને દરેક વ્યક્તિએ પણ શાસન તરફની ભક્તિ સાથે સાથે વ્યક્ત કરી ગણાય એટલે દેવનું સ્મરણ અને જૈનશાસનની આરાધના એમ બન્ને ય થાય. ૫૩

૧૮. કાયોત્સર્ગ કરવાનાં બાર કારણો—સાધનો છે

चउ " तस्स उत्तरीकरण "-पमुह " सद्धा-ऽऽइया " य पण हेउ ।
"वेयावच्चगरत्ता-ऽऽइ" तिन्नि इअ हेउ-बारसगं ॥५४॥

[अन्वय.—"तस्स उत्तरीकरण"-पमुह चउ, "सद्धाइ" याय पण, "वेयावच्च गर" त्ताइ तिन्नि, हेऊ, इय हेउ-बारसग ॥ ५४ ॥]

શબ્દાર્થ :—પમુહ=વગેરે, પણ=પાચ, હેઉ=પ્રયોજનો, વેયાવચ્ચ-ગરત્તાऽऽઈ=વૈયાવચ્ચકરપણુ વગેરે. ઈઅ=એ, એ પ્રમાણે. બારસગં=બારનો સમૂહ હેઉ-બારસગં=બાર હેતુ ૫૪.

ગાથાર્થ :—

"તસ્સ ઉત્તરીકરણ" વગેરે ચાર "શ્રદ્ધા" વગેરે પાંચ અને વેયાવચ્ચ કરવાપણુ વગેરે ત્રણ એ પ્રમાણે બાર કારણો—સાધનો છે. ૫૪

વિશેષાર્થ —આઠ નિમિત્તોમા કાયોત્સર્ગનાં આઠ પ્રયોજનો—ઉદ્દેશો બતાવ્યા છે અને આ બાર હેતુઓમા—બાર કારણો

જણાવે છે કાર્ય કરવાનો ઉદ્દેશ તે પ્રયોજન જણાવે છે અને કાર્ય ઉત્પન્ન થવામાં મદદગાર સાધનો, તે હેતુ-કારણ વગેરે કહેવાય છે.

'ગાડીમાં બેસીને જલદી ફૂલ લેવા જાય છે' ફૂલ લેવા જલદી જવું,' એ જવાનો ઉદ્દેશ છે અને ગાડી એ જવાનું સાધન-કારણ છે.

તે પ્રમાણે, ઇરિયાવહિયા પ્રતિક્રમણના કાઉસ્સગ્ગનો ઉદ્દેશ પાપ ખપાવવાનો છે પરંતુ તે કેવી [illegible] ઇરિયાવહિય પડિક્કમણ તો થાય અથે? તો સુણ કે

ઇરિયાવહિય પછી મિચ્છામિ દુક્કડં દઈ [illegible]
કર્યા બાદ—

૬ નિગડ—[illegible] પગ [illegible] પહોળા પગ રાખીને ઊભા રહેવુ

૭ શબરી—ભીલડીની માફક બે હાથ ગુહ્ય સ્થાનની આગળ રાખીને ઊભા રહેવુ

૮ ખલિન—લગામ, ઘોડાની લગામની માફક, ઓઘો કે ચરવળો પકડેલા [illegible] પાછળ અને ગુહ્ય આગળ રાખીને ઊભા રહેવુ

૯ વધૂ—વહુની માફક માથુ નીચુ રાખીને કાઉસ્સગ્ગ કરવો

૧૦ લંબુત્તર—ધોતિયુ કે ચોલપટ્ટો નાભિથી ચાર આગળ નીચે અને જાનુથી ચાર આગળ ઉપર રાખવાને બદલે લાબો રાખે

૧૧. થણુ—સ્રીની માફક છાતી ઉપર કપડુ ઓઢી કાઉસ્સગ્ગ કરવો

સંયતિ—સાધ્વીજીની માફક મસ્તક વિના આખુ યે શરીર ઢાકીને કાઉસ્સગ્ગ કરવો.

ભ્રમિતાંગુલી—નવકારાદિક ગણવા આગળી કે નેત્રના ભવા આમતેમ ફેરવવા

૧૪. કાગડો—કાગડાની માફક આમતેમ જોવુ

૧૫ કોઠુ—કપડુ વગેરે મેલુ થવાના ભયથી કે (પ્ર વ સારો૦ પ્રમાણે) ષટ્પદિકા વગેરેના ભયથી ધોતિયાની પાટલીનો કોઠાના ફળની માફક ગોળ ડુચો કરી બે પગ વચ્ચે દબાવવો

૧૬ શિરકંપ—માથુ હલાવ્યા કરવુ

૧૭ મૂગો—મૂગાની માફક, હુ હુ, કર્યા કરવુ

૧૮. વારુણી—મદિરા—દારૂ પાકે ત્યારે તેમા ‘બુડ બુડ’ શબ્દ થાય, તેની માફક કાઉસ્સગ્ગ કરતા બડબડાટ કરવો

પ્રેક્ષા—વાનર—વાંદરાની જેમ ઊચે નીચે થઈ ડોકુ ખેંચી જોવા કરવું.

[illegible] ઉચ્છ્વાસાઃ [illegible] [illegible] [illegible]
શેષેષુ [illegible] [illegible] (પ્રમાણ) આઠ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]
[illegible]-યુક્તં-મહાન્ [illegible] [illegible] [illegible]. ૫૮

ગાથાર્થ :—

ઇરિયાવહિયંના કાઉસ્સગ્ગનું પ્રમાણ પચ્ચીસ શ્વાસોચ્છ્વાસ અને બાકીનાનું આઠ છે.

ગંભીર અને મધુર શબ્દોવાળું સ્તવન હોવું જોઇએ. ૫૮.

ભાવાર્થ —ચૈત્યવંદનામાં ઇરિયાવહિયંના કાઉસ્સગ્ગનું પ્રમાણ ૨૫ શ્વાસોચ્છ્વાસના વખત જેટલું છે, કારણ કે, એ કાઉસ્સગ્ગ "ચંદેસુ નિમ્મલયરા" સુધીનો હોવાથી ૨૫ ચરણ(પાદ) જેટલો છે पायसमा उस्सासा એ વચનથી ૧ ઉચ્છ્વાસનું પ્રમાણ તે ૧ પાદના ઉચ્ચાર કાળ જેટલું ગણાય છે માટે અહીં ઉચ્છ્વાસ એટલે પાદનો ઉચ્ચાર કાળ જાણવો પરંતુ નાસિકા દ્વારા જે શ્વાસોચ્છ્વાસ લેવાય છે, તે પ્રમાણ અહીં ગણવાનું નથી, તથા બાકીના **અરિહંત ચે૦**ના ૩ કાયોત્સર્ગ અને **વેયાવચ્ચગ૦** નો ૧ કાઉસ્સગ્ગ એ ૪ કાઉસ્સગ્ગ ૧-૧ નવકારના થાય છે, ત્યાં એક નવકારની ૮ સંપદા છે, અને તે એકેક સંપદા તે એકેક પાદતુલ્ય [એકેક શ્વાસોચ્છ્વાસ પ્રમાણની] ગણાય છે. માટે તે ચાર કાઉસ્સગ્ગ ૮-૮ શ્વાસોચ્છ્વાસ પ્રમાણના (એટલે ૮ પાદોચ્ચાર કાળ પ્રમાણના) જાણવા.

તથા **જાવંતિ ચે૦** અને **જાવંત કેવિસાહૂ** પછી જે સ્તવન કહેવામાં આવે છે, તે મેઘ સરખા ગંભીર અને મધુર ધ્વનિપૂર્વક કહેવું, અને તે પણ મહાન અર્થવાળું (એટલે ભક્તિ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરે-એવું, તેમજ થોડા અક્ષરોમાંથી પણ ઘણો અર્થ નીકળે એવું) વિશેષત, પૂર્વાચાર્ય રચિત કહેવું. પુનઃ આ સ્તવન ભિન્ન ભિન્ન આચાર્યોના અથવા મુનિમહાત્મા-

આના બનાવેલા કહેવાય છે, માટે અમુક સ્તવન જ કહેવાય એવું
સ્તવનનું નિયતપણું ન હોવાથી ચૈત્યવંદન ભાષ્યાદિમાં ગણ્યા નહિ
સૂત્રોમાં ગણ્યું નથી

સ્તવન વ્યક્તિગત ભાવનાને બહાર લાવવાનું સાધન છે
અને જિનમંદિરમાં દર્શન-પૂજા વગેરે માટે આવનારા વર્ગને [illegible]
અને તે પણ પોતાની અનુકૂળતાએ જ્યારે આવે ત્યારે [illegible]
પોતાના હૃદયોદ્ગાર પ્રગટ કરી શકે તેવી સર્વ ભક્તિને [illegible]
તેમાંના બાહ્ય ભક્તિ-ધ્યાનમાં અવકાશ રહેવો જ જોઈએ [illegible]
સ્તવનાદિક મનના કહેવાની સૂચનાના કેટલેક સ્થળ [illegible]
[illegible] તે શાસનની નીતિ અનુસાર નથી

૨૩. સાત ચૈત્યવંદનો.

[illegible]मणे चेइय-जिमण-चरम-पडिकमण-सुअण-प[illegible]
[illegible]वंदण इय जइणो सत्त उ वेला [illegible] ॥५[illegible]॥

વિશેષાર્થ [illegible] પ્રતિક્રમણના પ્રારંભમાં વિશાલલોચનનું, [illegible] [illegible] [illegible] કરતી વખતે, [illegible] પ્રતિક્રમણમાં નમોઽસ્તુ વર્ધમાનાયનું, [illegible] [illegible] વખતે [illegible], [illegible] [illegible] કુસુમિણ દુસુમિણના [illegible] જગચિંતામણિનું. એ પ્રમાણે [illegible] એક અહોરાત્રમાં ૭ (સાત) વાર ચૈત્યવંદન તો અવશ્ય કરવાં, અને અષ્ટમી આદિ પર્વતિથિઓમાં તો સર્વ ચૈત્યોનાં [illegible] સાતથી અધિક (વધુ) વાર પણ ચૈત્યવંદન કરવા.

કહ્યું છે કે —

અટ્ઠમિ ચઉદ્દસી સુ [illegible] ચેઇયાઇ સવ્વાઇ [illegible] ઇતિ વચનાત

'આઠમ ચૌદશે સર્વ મુનિઓએ સર્વે ચૈત્યો વાંદવા

આ સાત ચૈત્યવંદનો ભિન્ન ભિન્ન વિધિએ થાય છે, તે વિધિઓ ચાલુ પ્રણાલિકા પ્રમાણે ગુરુગમથી જાણવી. ૫૯

શ્રાવકોએ કરવાનાં ચૈત્યવંદનો.

पडिकमओ गिहिणोविहु सग-वेला पंच-वेल इयरस्स।
पूआसु ति-संझासु अ होइ ति-वेला जहन्नेणं ॥६०॥

[अन्वयः—पडिकमओ गिहिणोवि हु सगवेला,
इयरस्स पचवेल, जहन्नेण तिसझासु पूआसु तिवेला होइ ॥ ६० ॥]

શબ્દાર્થ :—પડિકમઓ=પ્રતિક્રમણ કરનારને. **ગિહિણો**=ગૃહસ્થને. **વિહુ**=પણ નિશ્ચયથી, **સગ**=સાત **વેલા**=વખત, **સગ-વેલા**-સાત વખત. **પચવેલ**=પાંચ વખત. **ઈયરસ્સ**=ઇતર ગૃહસ્થને, (પ્રતિક્રમણ નહિ કરનાર શ્રાવકને.) **પૂઆસુ**=પૂજામાં, **તિ-સંઝાસુ**=ત્રણ સંધ્યાની **તિ-વેલા**=ત્રણ વખત. **જહન્નેણં**=જઘન્યથી. ૬૦

ગાથાર્થ

પ્રતિક્રમણ કરનાર ગૃહસ્થે પણ સાત અથવા પાંચ વાર અને પ્રતિક્રમણ નહિ કરનાર ગૃહસ્થે પ્રતિદિન ત્રણ ત્રિકાળની પૂજાઓમાં જઘન્યથી ત્રણ વાર ચૈત્યવંદના કરવી. ॥ ૫૦ ॥

વિશેષાર્થ —પ્રભાતના પ્રતિક્રમણમાં [illegible] ત્રણ [illegible] ૧. અને ૨ [illegible] વખતે મુનિ પણ [illegible] એમ સાત વાર ચૈત્યવંદન બે વાર પ્રતિક્રમણ કરનાર [illegible]

એક વાર પ્રતિક્રમણ કરનારને પ્રભાતના [illegible] સાત પ્રતિક્રમણ નહિ [illegible] પ્રતિક્રમણ [illegible]

[illegible]

[illegible] —[illegible] પરન્તુ [illegible] [illegible]માં [illegible] [illegible] તેમજ [illegible] [illegible], તેમ જ [illegible] [illegible] બીજું [illegible] સૂચવ્યું.

—

અવતરણ :—પૂર્વ ગાથામાં બે પ્રકારના ગુરુવંદનનો અર્થ કહીને હવે ત્રીજા પ્રકારના ગુરુવંદનનો અર્થ કહેવાનો છે, પરન્તુ બીજા પ્રકારવાળા ગુરુવંદનમાં અને આગળ કહેવાતા ત્રીજા પ્રકારના ગુરુવંદનમાં પણ જે બે બે વાર વન્દના કરવી કહી છે, તેનું શું કારણ? તે શિષ્ય જિજ્ઞાસાનો ઉત્તર પ્રથમ જ (વચ્ચે) કહેવાય છે :—

[1]
जह दुओ रायाणं, नमिउं कज्जं निवेइउं पच्छा ।
विसज्जिओ वि वंदिय, गच्छइ एमेव इत्थ दुगं ॥२॥

શબ્દાર્થ :—

जह = જેમ
दूआ = દૂત (રાજસેવક)
रायाण = રાજાને
नमिउ = નમસ્કાર કરીને
कज्ज = કાર્ય
निवेइउ = નિવેદન કરીને
पच्छा = પછીથી, ત્યારબાદ
विसज्जिओ = વિસર્જન કર્યો છતો
(अ) वि = પણ
वदिय = નમસ્કાર કરીને
गच्छइ = જાય છે
एमेव = એ પ્રમાણે
इत्थ = અહીં (ગુરુવંદનમાં)
दुग = બે વાર વંદના હોય છે.

× જે એકાગાદિ ૪ પ્રકારના પ્રણામ ચૈ૦ ભાષ્યમા કહેવાયા છે તેવા પ્રણામ અહીં ગુરુવંદનના સંબંધમાં પહેલા ફિટ્ટાવંદન તરીકે ગણાય, કારણ કે ખમાસમણ તો પંચાંગ પ્રણામરૂપ જ હોય પરંતુ એકાગાદિ પ્રણામરૂપ નહિ.

૧ આ ગાથા આવશ્યક નિર્યુક્તિની છે.

ગાથાર્થ :—જેમ દૂત (રાજસેવક) પ્રથમ રાજાને નમસ્કાર કરીને કાર્યનું નિવેદન કરે. અને ત્યારબાદ રાજાએ વિસર્જન કર્યો છતો પણ (રાજાએ વિદાય કર્યા બાદ પણ) પુનઃ (બીજી વાર) નમસ્કાર કરીને જાય છે. તેમ અહીં ગુરુવંદનમાં પણ બે વાર વંદના કરાય છે (અર્થાત્ તે કારણથી જ ગુરુને ખમાસમણ પણ બે દેવાય છે, અને દ્વાદશાવર્ત્ત-વંદન પણ બે વાર કરાય છે) ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ —ગાથાર્થવત્ સુગમ છે.

અવતરણ :—(પુન પ્રસંગથી) વંદના તે શું ? અને તે શી રીતે થાય છે ? તે બન્ને વાત (હજી કહેવા બાકી રાખેલા ત્રીજા પ્રકારના ગુરુવંદન પહેલાં) કહેવાય છે—

आयारस्स उ मूलं, विणओ सो गुणवओ य पडिवत्ती ।
सा य विहि वंदणाओ, विहि इमो बारसावत्ते ॥३॥

શબ્દાર્થ :—

आयारस्स = આચારનું, ધર્મનું
उ = (तु) વળી
मूलं = મૂળ
विणओ = વિનય
सो = તે (વિનય)
गुणवओ = ગુણવંતની
पडिवत्ती = પ્રતિપત્તિ. ભક્તિ
सा = તે (ગુણવંતની ભક્તિ)
विहि = વિધિપૂર્વક
वंदणाओ = વંદના કરવાથી (થાય છે.)
विहि = (અને તે) વંદનાવિધિ
इमो = આ, આગળ કહેવામાં આવશે તે (વિધિ).
बारसावत्ते = દ્વાદશાવર્ત્ત વંદનમાં છે.

ગાથાર્થ :—આચારનું મૂળ (ધર્મનું મૂળ) વિનય છે, અને વિનય તે ગુણવંત ગુરુની ભક્તિરૂપ છે, અને તે (ગુણવંત ગુરુની) ભક્તિ વિધિપૂર્વક વંદના કરવાથી થાય છે, અને તે વિધિ આ (આગળ કહેવામાં આવશે તેવા પ્રકારનો) છે, કે જે વિધિ દ્વાદશાવર્ત્ત વંદનમાં કહેવાશે. ॥ ૩ ॥

[illegible] [illegible], તેમાં પૂર્વે કહેલ ૫ નામવાળું ૫ ક ગુરુવંદન [illegible] કોણે કર્યું? અને ભાવથી કોણે કર્યું? તેના દૃષ્ટાન્ત [illegible]

सीयल्ल खुड्डुए वीरकन्ह सेवगदु पालए संबे ।
पंचेए दिट्ठंता, किइकम्मे दव्वभावेहिं ॥२१॥

શબ્દાર્થ —

सीयल्ल=શીતલાચાર્ય	पालग=પાલક
खुड्डुग=ક્ષુલ્લકાચાર્ય	संब=શામ્બકુમાર
वीर=વીરક શાલવી	पंचेए=એ પાંચ
कन्ह=કૃષ્ણ	दिट्ठंता=દૃષ્ટાન્તો
सेवग दु=બે રાજસેવક	

ગાથાર્થ.—દ્રવ્ય કૃતિકર્મ અને ભાવ કૃતિકર્મ[૧] (એટલે પાંચ દ્રવ્ય ગુરુવંદન અને પાંચ ભાવ ગુરુવંદન)ને વિષે અનુક્રમે શીતલાચાર્યનું, ક્ષુલ્લકાચાર્યનું, વીરક શાલવી અને કૃષ્ણનું, બે રાજસેવકનું તથા પાલક અને શામ્બકુમારનું એ પાંચ દૃષ્ટાન્ત છે ॥૨૧॥

ભાવાર્થ.—ગુરુવંદનમાં પાંચ નામ જે દ્રવ્યથી અને ભાવથી પૂર્વ ગાથામાં કહ્યાં તે પ્રત્યેકનું હવે એકેક દૃષ્ટાન્ત મળી ૫ દૃષ્ટાન્ત કહેવાય છે, જેમાં પહેલા અને બીજા દૃષ્ટાન્તમાં દરેકમાં એક જ મુનિએ જુદા જુદા વખતે પ્રથમ દ્રવ્યવંદન કર્યું, અને ત્યારબાદ ભાવવંદન કર્યું, અને શેષ ત્રણ દૃષ્ટાન્તમાં દરેકમાં બે બે જણની વંદનામાં એકે દ્રવ્યવંદન કર્યું અને બીજાએ ભાવવંદન કર્યું એવી હકીકત છે, તે આ પ્રમાણે—

૧ આ ગાથામાં કૃતિકર્મ (किइकम्म) શબ્દ ૫ વંદનમાંના કેવળ ત્રીજા વંદનના જ અર્થવાળો નથી, પરન્તુ સામાન્યથી "ગુરુવંદન" એવા અર્થવાળો છે.

॥ વંદનકર્મમાં શીતલાચાર્યનું દૃષ્ટાન્ત ॥

[1]શ્રીપુર નગરના શીતલ નામના રાજાએ શ્રીધર્મઘોષસૂરિ પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી, ગુરુએ અનુક્રમે આચાર્યપદવી આપી જેથી શીતલાચાર્ય એવા નામથી પ્રસિદ્ધ થયા. એ શીતલ રાજાની શૃંગારમંજરી નામની બેનને ચાર પુત્ર હતા, તે શૃંગારમંજરી પોતાના પુત્રોને "તમારા મામાએ સંસાર છોડી આત્મકલ્યાણનો માર્ગ ગ્રહણ કર્યો છે, અને સંસાર વસ્તુતઃ અસાર છે" ઇત્યાદિ ઉપદેશ નિરન્તર આપતી હતી, જેથી પુત્રોએ પણ વૈરાગ્ય પામી કોઈ સ્થવિર પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી અને ચારે ગીતાર્થ થયા; ત્યારબાદ પોતાના મામા શીતલાચાર્યને વંદના કરવા માટે ગુરુ પાસેથી આજ્ઞા લઈ વિહાર કરી શીતલાચાર્ય જે નગરમાં હતા તે નગરે આવ્યા, પરન્તુ સંધ્યા સમય થઈ જવાથી નગર બહાર રહી કોઈ શ્રાવક દ્વારા પોતાના આચાર્યને ચાર ભાણેજ મુનિઓ વંદના કરવા આવ્યા છે એવા સમાચાર પહોંચાડ્યા. અહીં રાત્રિને અવસરે ધ્યાન દશામાં એ ચારે મુનિઓ કેવળજ્ઞાન પામ્યા તે વાતની શીતલાચાર્યને ખબર પડી નહી. જેથી પ્રભાત થતાં ભાણેજ મુનિઓ આવવાની રાહ જોવા છતાં પણ આવ્યા નહિ ત્યારે શીતલાચાર્ય પોતે જ ભાણેજ મુનિઓ પાસે આવ્યા. ભાણેજ મુનિઓએ કેવલી હોવાથી—શીતલાચાર્યનો ગુરુ તરીકે યોગ્ય સત્કાર ન કર્યો. તેથી શીતલાચાર્યે રોષ સહિત અવિનયી અને દુષ્ટ શિષ્યો જાણીને પોતે તેમને વંદના કરી, તે દ્રવ્ય વંદનકર્મ જાણવું. પછી કેવલિમુનિઓએ કહ્યું કે એ તો દ્રવ્યવંદના થઈ માટે હવે ભાવવંદના કરો. શીતલા૦—શી રીતે જાણ્યું? કેવલી—જ્ઞાનથી; શીતલા૦—કયા જ્ઞાનથી? કેવલી—અપ્રતિપાતી જ્ઞાનથી, એમ સાંભળતાં જ શીતલાચાર્યનો ક્રોધ શાંત થયો, અને પોતાનો અપરાધ ખમાવી પુનઃ ચારે મુનિને વંદના કરી, તેને પરિણામે શુભ ભાવે ચડતાં તેઓ પણ તુર્ત કેવળજ્ઞાન પામ્યા. એ શીતલાચાર્યની બીજી વારની વંદના તે ભાવ વંદનકર્મ જાણવું. (પ્રવ૦ સારો૦ વૃત્તિ.) ॥ इति १ दृष्टान्तः ॥

---

[1] શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિકૃત બાલાવબોધમાં હસ્તિનાપુર ઇત્યાદિ નામો કહ્યાં છે. પરન્તુ કોઈ ગ્રંથમાં ન દેખાવાથી અહીં કહ્યા નથી.

તે પાર્શ્વસ્થના ૨ પ્રકાર આ પ્રમાણે: સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રથી સર્વથા રહિત કેવળ વેષધારી હોય તે સર્વ પાર્શ્વસ્થ, અને ૧શય્યાતર પિંડ, ૨રાજપિંડ, ૩નિત્યપિંડ તથા ૪અગ્રપિંડને વિના કારણે ભોગવે, ૫કુલનિશ્રાએ વિચરે, ૬સ્થાપના કુળમાં પ્રવેશ કરે, સંખડી (ગૃહસ્થના જમણવાર) જુએ અને ગૃહસ્થની સ્તવના કરે તે દેશ પાર્શ્વસ્થ જાણવો. આ બંને પ્રકારના પાર્શ્વસ્થ વંદના કરવા યોગ્ય નથી.

॥ ૨ (અવંદનીય) અવસન્ન સાધુના ૨ ભેદ ॥

સાધુ સામાચારીમાં જે અવસન્ન એટલે શિથિલ (ઢીલાશવાળો) હોય તે અવસન્ન કહેવાય: તેના દેશથી અવસન્ન અને સર્વથી અવસન્ન એમ બે ભેદ છે. ત્યાં ઋતુબદ્ધ પીઠ ફલકનો ઉપભોગી હોય અને

---

૧ જેના મકાનમાં રહ્યા હોય તેના ઘરનો આણેલો આહાર તે શય્યાતર પિંડ.

૨ રાજા અને રાજાના અમુક મુખ્ય અધિકારીઓના ઘરનો આહાર તે રાજપિંડ.

૩ એક ઘેરથી પ્રથમ કરી રાખેલી નિમંત્રણા પ્રમાણે નિત્ય આહાર લે તે નિત્યપિંડ.

૪ ભાત વગેરેનો પ્રથમનો અગ્ર (ઉપરનો) ભાગ ગ્રહણ કરે (એટલે ગૃહસ્થે પોતાને માટે આહાર કાઢ્યા પહેલાં જ ગ્રહણ કરે) તે અગ્રપિંડ.

૫ આટલા મારા જ (ભાવિત કરેલા) કુળ (સમુદાય વિશેષ) જાણી ત્યાં જ આહાર માટે વિચરે તે કુલનિશ્રા.

૬ ગુરુ આદિની વિશેષ ભક્તિ કરનારા કુળ (સમુદાય) તે સ્થાપના કુળ.

એ પ્રમાણે પાર્શ્વસ્થ સાધુ બે પ્રકારના હોવાથી જે કેટલાએક આચાર્યો પાર્શ્વસ્થને સર્વથા ચારિત્ર રહિત જ માને છે, તે અયુક્ત છે. (પ્રવ૦ સારો૦ વૃત્તિ)

૭ સંથારા માટે પાટ વગેરે ન મળે તો વર્ષાઋતુમાં વાંસ વગેરેના ઘણા કકડાઓને દોરીઓથી બાંધી સંથારો કરવો પડે, પરન્તુ તેની પુનઃ બંધ છોડીને પડિલેહણા કરવી જોઈએ. તે કરે નહિ, તે ઋતુબદ્ધ પીઠફલક દોષ, અથવા વારંવાર શયન માટે સંથારો કરે અથવા સંથારો પાથર્યો રાખે અથવા ચોમાસા વિના પાટપાટલાદિ વાપરે તે પણ ઋતુબદ્ધ પીઠફલક દોષ જાણવો.

સ્થાપના [1]ભોજી તથા [2]પ્રાભૃતિકાભોજી હોય તે सर्वथी अवसन्न; અને પ્રતિક્રમણ, પડિલેહણા, સ્વાધ્યાય, ભિક્ષાચર્યા, ધ્યાન, ઉપવાસાદિ, [3]આગમન, [4]નિર્ગમન, [5]સ્થાન, બેસવું અને શયન કરવું એ સર્વ સાધુ સામાચારી કરે નહિ. અથવા કરે તો હીનાધિક કરે, અથવા ગુરુના વચનથી બલાત્કારે કરે તે देशथी अवसन्न જાણવો. એ બન્ને અવંદનીય છે.

॥ ૩ (અવંદનીય) કુશીલ સાધુના ૩ ભેદ ॥

કુત્સિત (માઠા) આચારવાળો તે કુશીલ સાધુ કહેવાય, તેના ૩ ભેદ આ પ્રમાણે—“કાલે વિણએ બહુમાણે” એ પદવાળી ગાથામાં કહેલા ૮ પ્રકારના જ્ઞાનાચારની વિરાધના કરે તે ૧ ज्ञानकुशीलः “નિસ્સંકિય નિક્કંખિય” એ પદવાળી ગાથામાં કહેલા ૮ પ્રકારના દર્શનાચારની વિરાધના કરે તે ૨ दर्शनकुशील. તથા યંત્ર મંત્ર કરે, એક અંગમાં ગોળા નાખીને બીજા અંગમાંથી કાઢવા, અથવા મુખમાંથી અગ્નિ કાઢવો, ઇત્યાદિ ચમત્કાર દેખાડે, સ્વપ્નફળ કહે, જ્યોતિષ પ્રકાશે, ભૂત-ભાવિનો લાભાલાભ કહે, જડીબુટ્ટી કરે, પોતાનાં જાતિ-કુલ પ્રકાશ કરે, સ્ત્રી-પુરુષાદિનાં લક્ષણ કહે, કામણ-વશીકરણ કરે, સ્નાના-દિકથી શરીરવિભૂષા કરે, ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારે ચારિત્રની વિરાધના કરનાર તે ૩ चारित्रकुशील. જાણવો. એ ત્રણે અવંદનીય છે.

---

૧ સાધુને માટે આહાર રાખી મૂકવો તે स्थापना

૨ તથા પ્રાભૃતિકાભોજી તે પોતાના ઇષ્ટ વા પૂજ્ય મુનિને જે ઇષ્ટ આહાર હોય તે બહુમાનપૂર્વક વહોરાવવો તે प्राभृतिका. તેનું ભોજન કરે.

૩ ઉપાશ્રયમાં પ્રવેશ કરતી વખતે પગ પ્રમાર્જનાદિ વિધિ તથા નિસીહિ કહેવાની વિધિ તે आगमन सामाचारी.

૪ ઉપાશ્રયમાંથી નીકળતી વખતે આવસ્સહિ કહેવા વગેરેની વિધિ તે निर्गमन सामाचारी

૫ કાયોત્સર્ગાદિ વખતે ઊભા રહેવાની વિધિ તે स्थान सामाचारी.

॥ ૮ (અવંદનીય) સંસક્ત સાધુના ૨ ભેદ ॥

ગુણ અને દોષ એ બન્ને [illegible] સંસક્ત કહેવાય. જેમ [illegible] ભોજન [illegible] છે, તેમ આ સંસક્ત સાધુમાં મૂળગુણ (પંચ મહાવ્રત), અને ઉત્તરગુણ (પિંડનિર્યુક્તિ આહારશુદ્ધિ) એ ગુણોમાં [illegible] બીજા પણ ગુણોમાં [illegible] છે. તેના બે ભેદ છે તે આ પ્રમાણે પ્રાણાતિપાતાદિ પાંચ આશ્રવયુક્ત, રસ ગારવાદિ ૩ (રસ-ઋદ્ધિ-શાતા) ગારવયુક્ત, સ્ત્રી અને ગૃહસ્થ [illegible] યુક્ત હોય તે ૧ સંક્લિષ્ટ સંસક્ત, અને પાર્શ્વસ્થાદિ પાસે જાય ત્યારે તેવા ગુણવાળો થાય અને સંવિગ્ન સાધુઓમાં વસે ત્યારે ત્યાં સંવિગ્ન ગુણવાળો હોય એવા આચારવિચાર રાખે, એ પ્રમાણે જ્યાં જાય ત્યાં તેવા પ્રકારનો આચાર પાળે તે અસંક્લિષ્ટ સંસક્ત એ બન્ને અવંદનીય છે.

॥ (અવંદનીય) યથાછંદ સાધુના અનેક ભેદ ॥

ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા કરે, પોતાની મતિકલ્પના પ્રમાણે અર્થ પ્રરૂપે, ગૃહસ્થના કાર્યમાં પ્રવર્તે, અન્ય સાધુ કે શિષ્યના અલ્પ અપરાધમાં પણ વારંવાર ક્રોધ-આક્રોશ કરે, પોતાની કલ્પના પ્રમાણે આગમનો અર્થ વિચારી વિગઈ વગેરેના ઉપભોગથી સુખશીલ થઈ વિચરે, ત્રણ ગારવયુક્ત થાય, ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારનાં લક્ષણવાળો યથાછન્દ (એટલે આગમની અપેક્ષા વિના પોતાના છંદે ચાલનાર) સાધુ જાણવો. તે જૈનદર્શનમાં અવંદનીય ગણ્યો છે.

એ પાર્શ્વસ્થાદિ સાધુઓને વંદના કરવાથી કીર્તિ કે કર્મનિર્જરા ન થતાં કેવળ કાયક્લેશ અને કર્મબંધ જ થાય છે. (ઇત્યાદિ વિશેષ ભાવાર્થ આવ૦ નિર્યુક્તિમાં ઘણો કહ્યો છે) તો પણ જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રાદિકના ગાઢ કારણે કોઈ વખત પાર્શ્વસ્થાદિકને પણ વંદના કરવાનું કહ્યું છે, તેનું કારણ એ કે પાર્શ્વસ્થાદિક સાધુઓ જો કે ચારિત્રના અસંભવવાળા છે તો પણ સમ્યક્ત્વથી ભ્રષ્ટ થયેલા

×ન હોય; વળી એ પ્રભુનો વેષ ધરનાર છે માટે સાધુવેષ દેખીને પણ પાર્શ્વસ્થાદિકને વંદના કરવી એમ કેટલાક કહે છે. પણ તેવા અભિપ્રાયથી કરેલી વંદના પણ મોટા અનર્થવાળી છે, એ સંબંધી ઘણી [1]ચર્ચા આવશ્યક નિર્યુક્તિથી જાણવા જેવી છે. વળી પ્રમાદવાળા પાર્શ્વસ્થાદિકને વંદના કરવાથી તે પ્રમાદી સાધુમાં રહેલા સર્વે પ્રમાદસ્થાનો વંદનીય થાય છે. માટે પ્રમાદી મુનિ અવંદનીય છે, તેમજ પાર્શ્વસ્થાદિકનો સંગ કરનારા સાધુઓ પણ અવંદનીય છે.

પ્રશ્ન : પરિચયમાં આવેલા સાધુઓને તો પાર્શ્વસ્થાદિના લક્ષણવાળા જાણી વંદના ન કરીએ. પરંતુ અપરિચિત (અજાણ્યા) સાધુ મહારાજ ગામમાં પધાર્યા હોય તો તેમને વંદના કરવી કે નહિ ?

ઉત્તર પૂર્વે પરિચયમાં નહિ આવેલા સાધુમહારાજને પ્રથમ તો ઉચિત વિનય અને વંદનાદિ કરવા યોગ્ય છે. પરંતુ શિથિલ વિહારી

× दंसणपक्खो सावय चरित्तभट्ठे य मंदधम्मे य। दंसणचरित्तपक्खो समणे परलोगकंखम्मि. એમાં मन्दधर्मे च ' पार्श्वस्थादौ इति वचनात् (આ૦ નિર્યુક્તિ). એ ગાથાનો ભાવાર્થ—શ્રાવકમાં, કોઈક અનવસ્થિત સાધુમાં, અને પાર્શ્વસ્થાદિ સાધુઓમાં દર્શનપક્ષ-સમ્યક્ત્વ હોય છે, અને પરલોકની આકાંક્ષાવાળા સુસાધુના તો દર્શનપક્ષ (ઉપલક્ષણથી જ્ઞાનપક્ષ) અને ચારિત્રપક્ષ એ બન્ને (પક્ષ) હોય છે.

૧ આ સંબંધમાં શ્રી આવશ્યક નિર્યુક્તિમાં જે ઉપયોગી ચર્ચા છે તેનો સંક્ષિપ્ત સાર આ પ્રમાણે—

શિષ્ય પ્રશ્ન :—અધ્યવસાયની વિશુદ્ધિથી આ સુવિહિત સાધુ છે અને અવિશુદ્ધિથી આ પાર્શ્વસ્થાદિ પતિત સાધુઓ છે, એમ અમો છદ્મસ્થ હોવાથી ઓળખી શકીએ નહિ માટે અમો તો તેમનો સાધુવેષ દેખીને જ વંદના કરીએ તે ઉચિત છે.

ગુરુ ઉત્તર :—જો કેવળ સાધુવેષ દેખીનેજ વંદના કરતા હોય ત્યારે તો જમાલી વગેરે નિહ્નવો મિથ્યાદૃષ્ટિઓને પણ સાધુવેષ હોવાથી વંદના કરવી પડશે, અને જો એવા સ્પષ્ટ મિથ્યાદૃષ્ટિઓને સાધુવેષ છતાં વંદના નહિ કરો

ગુરુ ઉત્તર :—અનાદૃષ્ટ ([illegible]) સાધુઓને દેખી [illegible] અભ્યુત્થાનાદિ સત્કાર આપવા કરવો, જેથી આ અવિનીત છે, એમ બીજા સાધુઓ ન સમજે, અને [illegible] (પ્રથમ જણાવેલા) સાધુઓ ઉદ્યતવિહારી અને શીતલવિહારી એમ બે પ્રકારના છે ત્યાં ઉદ્યતવિહારીને અભ્યુત્થાન અને વંદનાદિ યથાયોગ્ય સત્કાર કરવો, અને શીતલવિહારીને તે સત્કાર ન કરવો એ ઉત્સર્ગ માર્ગ છે, તેમને તો કોઈ ગાઢ કારણના અપવાદથી પર્યાય ([illegible]) –પરિષદ્–પુરુષ–ક્ષેત્ર–કાળ–અને આગમનો વિચાર કરીને જે સમાધાન જાણી વંદનાદિ સત્કાર કરવો યોગ્ય છે.

શિષ્ય પ્રશ્ન :—જેમ તીર્થંકરની પ્રતિમામાં તીર્થંકરના ગુણ નથી, તો પણ (તીર્થંકરના ગુણનું આરોપણ કરીને) સાક્ષાત્ તીર્થંકર માનીને વંદન-પૂજા કરીએ છીએ તેમ પાર્શ્વસ્થાદિ સાધુઓમાં સાધુના ગુણ નથી, તો પણ સાધુના ગુણનું આરોપણ કરીને (સાધુ માનીને) વંદના કરીએ તો શું ?

ગુરુ ઉત્તર :—પ્રતિમામાં તો ગુણ અને અવગુણ બન્ને ન હોવાથી જેવા ગુણવાળા માનવી હોય તેવી માની શકાય, પરન્તુ પાર્શ્વસ્થાદિમાં તો અવગુણ વિદ્યમાન છે, તેથી તેમાં ગુણનું આરોપણ થાય નહિ. જેમ ખાલી પાત્રમાં જે ભરવું હોય તે ભરાય, પરન્તુ કોઈ પણ એક વસ્તુથી ભરેલા પાત્રમાં બીજી વસ્તુ ન ભરાય, માટે પ્રતિમાનું દૃષ્ટાન્ત આ સ્થાને ઘટી શકતું નથી. (ઇત્યાદિ સવિસ્તર ચર્ચા આવ૦ નિર્યુક્તિથી જાણવી.)

अवतरण :—હવે આ ગાથામા ૫ વદનીય સાધુનું ૪થું દ્વાર કહેવાય છે—

आयरिय उवज्झाए, पवत्ति थेरे तहेव रायणिए ।
किइकम्म निज्जरट्ठा, कायव्वमिमेसि पंचण्हं ॥१३॥

શબ્દાર્થ :—

निज्जर=નિર્જરાને	इमेसिं=એ (એઓને).
अट्ठा=અર્થે, માટે	

गाथार्थ :— આચાર્ય–ઉપાધ્યાય–પ્રવર્તક–સ્થવિર તેમજ રાત્નિક એ પાચને નિર્જરાને અર્થે વંદન કરવુ. ॥૧૩॥

भावार्थ :—ગણના નાયક તથા સૂત્ર અર્થ બન્નેના જાણ અને અર્થની વાચના આપે તે आचार्य, તથા ગણના નાયક થવાને યોગ્ય (નાયક સરખા), સૂત્ર અર્થ બન્નેના જાણ પરંતુ વાચના સૂત્રની આપે તે उपाध्याय સાધુઓને ક્રિયાકાંડ વગેરેમા પ્રવર્તાવે તે प्रवर्तक, મુનિમાર્ગથી ખેદ પામતા અને પતિતપરિણામી થતા સાધુઓને અથવા પ્રવર્તકે સાધુને જે માર્ગમા પ્રવર્તાવેલા હોય તે સાધુઓ પાછા તે માર્ગથી ખેદ પામી પતિતપરિણામી થતા હોય તો તેઓને ઉપદેશાદિ વડે તે માર્ગમા સ્થિર કરે તે અથવા વૃદ્ધાવસ્થાવાળા હોય તે स्थविर, અને *પર્યાયમા વડીલ હોય તે रात्निक અથવા रत्नाधिक કહેવાય. તેમજ [1]गणावच्छेदक પણ કહેવાય.

એ પાચેમા આચાર્યાદિ ચાર [2]દીક્ષાપર્યાય વડે ન્યૂન હોય

* જ્ઞાનપર્યાય, દીક્ષાપર્યાય અને વયપર્યાય એ ૩ પ્રકારના યથાયોગ્ય પર્યાય જાણવા

૧ આવ૦ વૃત્તિમા ગણાવચ્છેદકને (ગણીને) સ્થવિર સાથે ગણ્યા છે અને ભાષ્યની અવચૂરિમા રત્નાધિકનુંજ બીજુ નામ ગણાવચ્છેદક કહ્યુ છે. ત્યાં ગચ્છના કાર્ય માટે ક્ષેત્ર ઉપધિ આદિકના લાભાર્થે વિચરનાર અને સૂત્ર તથા અર્થ બન્નેને જાણનાર તે गणावच्छेदक કહેવાય

૨ જો કે રત્ન એટલે દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્ર (એ ૩ રત્ન) મા અધિક હોય તે રત્નાધિક કહેવાય, પરન્તુ અહીં ચારિત્રપર્યાયમા અધિક તે

माय-पिय-जिट्ठभाया,-ओमावि तहेव सव्वरायणिए ।
किइकम्म न कारिज्जा, चउ समणाई कुणंति पुणो ।१४।

शब्दार्थ :—

ओम=અવમ, વયાદિકમાં લઘુ
अवि=તો પણ અથવા [1]માતા-
મહ પિતામહ વગેરે
(ના ગ્રહણ માટે અપિ
શબ્દ છે.)
कारिज्जा=(વંદન) કરાવવું.

ગાથાર્થ :—દીક્ષિત માતા, દીક્ષિત પિતા, દીક્ષિત જ્યેષ્ઠભાઈ (મોટાભાઈ) વગેરે, તેમજ વયમાં લઘુ હોય છતા પણ સર્વે રત્નાધિક (જ્ઞાનાદિ ગુણ વડે અધિક) એ ચાર જણ પાસે મુનિએ વંદના

રત્નાધિક એવો અર્થ મુખ્ય હોવાથી રત્નાધિકને "દીક્ષાપર્યાય વડે ન્યૂન હોય તો પણ (વાંદવા)" એ અર્થ સંગત નથી, કારણ કે રત્નાધિક તો દીક્ષાપર્યાય વડે અધિક જ હોય એમ અહીં ગણેલું છે માટે દીક્ષાપર્યાય વડે ન્યૂન એવા ચાર કહ્યા છે

૧ માતામહ વગેરેનું ગ્રહણ આવ૦ વૃત્તિમાં (अवि=) अपि શબ્દથી કર્યું છે, અને અવચૂરિમાં માતાપિતાના ઉપલક્ષણથી કર્યું છે, (એટલે માતાપિતા કહેવાથી માતામહ (=માતાના બાપ) પિતામહ (બાપના બાપ) વગેરે પાસે પણ વંદન ન કરાવવું).

ન કરાવવી, પરંતુ એ ૪ સિવાયના શેષ શ્રમણ આદિક (સાધુ-સાધ્વી-શ્રાવક-શ્રાવિકા) પાસે વંદના કરાવવી, એટલે સાધુ આદિ ૪ ચારેએ વંદના કરવી. ॥૧૪॥ એ ૫ મું તથા ૬ ટ્ઠું દ્વાર કહ્યુ.

ભાવાર્થ.— ગાથાર્થવત્ સુગમ છે, પરન્તુ વિશેષ એ છે કે— સાધુ થયેલ માતાપિતા અને જ્યેષ્ઠભાઈ વગેરે પાસે (માતામહ પિતામહ વિગેરે) પાસે વંદના ન કરાવવી પરંતુ ગૃહસ્થપણામાં રહેલા માતાદિક પાસે વંદના કરાવવી. તથા જ્ઞાનાદિ ગુણમા અધિક એવા રત્નાધિક લઘુ હોય છતા પણ વંદના ન કરાવવી તે જ્ઞાનાદિ ગુણનું બહુમાન છે, અને તે ઉચિત વ્યવહાર છે.

अवतरण :—હવે આ ગાથામાં પાંચ સ્થાને વંદના ન કરવી તે પાચ નિષેધસ્થાન સંબંધી ૭ મુ દ્વાર કહે છે.

विक्खित्त-पराहुत्ते, अ[२] पमत्ते, मा कयाइ वंदिज्जा ।
आहारं नीहारं, कुणमाणे काउकामे अ ॥ १५ ॥

શબ્દાર્થ :—

विक्खित्त=વ્યાક્ષિપ્ત-વ્યગ્રચિત્ત	कयाइ=કદાચિત્. કદી પણ
पराहुत्ते=પરાઙ્મુખ હોય	कुणमाणे=કરતા હોય
पमत्ते=પ્રમાદમાં હોય	काउकामे=કરવાની ઇચ્છાવાળા હોય.

ગાથાર્થ :— ગુરુ જ્યારે વ્યગ્ર (કોઈ ધર્મકાર્યની ચિંતામા વ્યાકુળ) ચિત્તવાળા હોય, પરાઙ્મુખ (એટલે સન્મુખ ન બેઠેલા)

---

૧ આવ૰ નિર્યુક્તિમાં વંદના કરનાર (વંદન દાતા) સાધુજ હોય એમ કહ્યુ છે તે સાધુ સામાચારીને અંગે સંભવે છે.

૨ અવચૂરિ આદિ પ્રતોમા પણ એ ખૂટતો અ કાર આવ૰ નિર્યુક્તિમાંથી લીધો છે.

હોય. ક્રોધ, નિદ્રા વગેરે પ્રમાદમાં વર્તતા હોય, આહાર નિહાર કરતા હોય તેમજ [illegible] ત્યારે [illegible] પણ વંદના ન કરવી. ॥ ૧૫ ॥

ભાવાર્થ :—ગાથાર્થવત્ સુગમ છે, પરન્તુ વિશેષ એ છે કે એ પ્રસંગ વખતે વંદના કરવાથી અનુક્રમે ધર્મનો અન્તરાય, વંદનનું અનવધારણ (= અજ્ઞાન), ક્રોધ, આહારનો અન્તરાય અને નિહારનું અનિર્ગમન (લઘુનીતિ વડીનીતિ બરાબર ઉતરે નહિ તે) ઇત્યાદિ દોષ પ્રાપ્ત થાય છે. (આવ૦ વૃત્તિ.)

अवतरण :—આ ગાથામાં ગુરુને ૪ સ્થાનકે (પ્રસંગે) વાંદણા દેવારૂપ ચાર અનિષેધસ્થાનનું ૮ મું દ્વાર કહે છે.

पसंत आसणत्थे अ, उवसंत उवट्ठिए ।
अणुन्नवित्तु मेहावी, किइकम्मं पउंजइ ॥ १६ ॥

શબ્દાર્થ :—

उवट्ठिए=ઉપસ્થિત,	मेहावी=બુદ્ધિમાન
अणुन्नवित्तु=અનુજ્ઞા માગીને	पउंजइ=પ્રયોજે, કરે.

गाथार्थ :—ગુરુ જ્યારે પ્રશાન્ત (અવ્યગ્ર) ચિત્તવાળા હોય, આસન ઉપર બેઠેલા હોય, ઉપશાન્ત (ક્રોધાદિ રહિત) હોય, અને વંદન વખતે શિષ્યને "છંદેણ" ઇત્યાદિ વચન કહેવા માટે ઉપસ્થિત —ઉદ્યત (તત્પર) હોય ત્યારે (એ ૪ પ્રસંગે) બુદ્ધિમાન શિષ્ય ગુરુની આજ્ઞા માગીને વંદન કરે. ॥ ૧૬ ॥

भावार्थ :—ગાથાર્થવત્ સુગમ છે.

अवतरण :— હવે ૮ કારણે વંદના કરવાનું ૯ મું દ્વાર કહેવાય છે—

पडिक्कमणे सज्झाए, काउस्सग्गा-वराह-पाहुणए ।
आलोयण-संवरणे, उत्तम(अ)ट्ठे य वंदणयं ॥१७॥

શબ્દાર્થ :—ગાથાર્થને અનુસારે.

ગાથાર્થ :— પ્રતિક્રમણમાં (માટે), સ્વાધ્યાયમા, કાઉસ્સગ્ગમા, અપરાધ ખમાવવામા, મોટા સાધુ પ્રાહુણા આવે તેમને, આલોચનામાં, સવરના, (પ્રત્યાખ્યાન માટે), અને ઉત્તમ અર્થમા (એટલે સલેખનાદિ માટે) ગુરુને વંદન કરવું ॥ ૧૭ ॥

ભાવાર્થ :—પ્રતિક્રમણમાં ચાર વાર બે બે વાદણા દેવાય છે તે પ્રતિક્રમણ માટે ગુરુવંદન જાણવુ. તથા ગુરુ પાસે વાચના લેતી વખતે પ્રથમ ગુરુને ૩ વાર વંદન કરવું તે સ્વાધ્યાય* માટે જાણવું, તથા યોગોદ્વહન વખતે આયંબિલ છોડી નીવીનું પચ્ચક્ખાણ કરવા પહેલાં ગુરુને વદન કરવુ તે કાઉસ્સગ્ગ માટે જાણવું. ગુરુ પ્રત્યે થયેલો અપરાધ ખમાવવા માટે જે પ્રથમ ગુરુવંદન કરવુ તે અપરાધ માટે જાણવુ, તથા વડીલ સાધુ પ્રાહુણા પધારે ત્યારે તે પ્રાહુણા સાધુને (સાંભોગિક અર્થાત્ સરખી સામાચારીવાળા હોય તો ગુરુને પૂછીને અને અસાંભોગિક હોય તો પ્રથમ ગુરુને વદના કરીને પૂછે, અને ગુરુ આદેશ આપે તો) વદના કરવી તે [1]પ્રાહુણા માટે જાણવું. તથા કોઈ અતિચાર અનાચારનું આલોચનાદિ પ્રાયશ્ચિત્ત અંગીકાર કરવું હોય ત્યારે ગુરુને પ્રથમ વદના કરવી તે આલોચના માટે જાણવુ, વિહારગમન સમયે પણ જે વદન તે આ ભેદમા અતર્ગત થાય છે. તથા ઘણા આગારવાળા એકાશનાદિ પચ્ચક્ખાણને ભોજન કર્યા બાદ ઓછા આગારવાળુ કરવુ તે દિવસચરિમ પચ્ચક્ખાણરૂપ સવર (= સંક્ષેપ), અથવા નમુક્કારસહિય આદિ લઘુપચ્ચક્ખાણ બદલીને ઉપવાસાદિ મોટું પચ્ચક્ખાણ કરવું તે પણ સવર (સવરણ) કહે-

* પટ્ઠવણાનું પવેયણાનું અને પઠન બાદ કાળ વેળાનું ગુરુવદન તે સ્વાધ્યાયના ૩ વંદન સાધુસામાચારીથી જાણવા યોગ્ય છે.

૧ એમા પ્રાહુણા મુનિ લઘુ હોય તો તે પ્રાહુણા મુનિએજ વંદન કરવું, અને પ્રાહુણા જ્યેષ્ઠ હોય તો પ્રાહુણાને તત્રસ્થ લઘુ મુનિઓએ વંદન કરવું એ બન્ને અર્થ છે. (પ્રવ૦ સારો૦ વૃત્તિ૦)

*આલોચનાયાં વિહારાપરાધભેદભિન્નાયાં ઇતિ આવ૦ વૃત્તિ વચનાત્.

[illegible]

[illegible] પ્રતિક્રમણના [illegible] પૂર્વાર્ધના [illegible] મળી ૧૪ [illegible] છે, [illegible] કરવા યોગ્ય છે, અને [illegible] અનુક્રમે કરવાના [illegible] છે.

अवतरण —હવે આ ગાથામાં ૨૫ (પચીસ) આવશ્યકનું ૧૦ મું દ્વાર કહેવાય છે.

दोऽवणयमहाजायं, आवत्ता बार चउसिर तिगुत्तं ।
दुपवेसिगनिक्खमणं पणवीसावसय किइकम्मे ॥१८॥

શબ્દાર્થ :—

अवणयं=અવનત, નમન
अहाजाय=યથાજાત
आवत्ता=આવર્ત્ત
दु-पवेस=બે પ્રવેશ
इग निक्खमण=૧ નિષ્ક્રમણ (નીકળવું)
पणवीस=પચીસ
आवसय=આવશ્યક

गाथार्थ .—૨ અવનત, ૧ યથાજાત, ૧૨ આવર્ત્ત, ૪ શીર્ષ, ૩ ગુપ્તિ, ૨ પ્રવેશ, અને નિષ્ક્રમણ (નિર્ગમન) એ પ્રમાણે દ્વાદશાવર્ત્તવંદનમાં ૨૫ આવશ્યક છે. ॥ ૧૮ ॥

---

१ चत्तारि पडिक्कमणे, किइकम्मा तिन्नि हुति सज्झाए ।
पुव्वन्हे अवरन्हे, किइकम्मा चउदस हवति ॥ આવ૦નિ૦૧૨૦૧ ॥
एवमेतानि ध्रुवाणि प्रत्यहं कृतिकर्माणि चतुर्दश भवति ईति આવ૦વૃત્તિ૦

ભાવાર્થ :—અવશ્ય કરવા યોગ્ય ક્રિયાઓ તે आवश्यक કહેવાય, તે અહીં ગુરુવંદનમાં વંદનસૂત્ર બોલતી વખતે પચીસ આવશ્યક સાચવવા યોગ્ય છે. તે આ પ્રમાણે—

૨ अवनत—ગુરુ મહારાજને પોતાની વંદન કરવાની ઇચ્છા પ્રગટ જણાવવાને માટે इच्छामि खमासमणो वंदिउं जावणिज्जाए निसीहियाए એટલાં પાંચ પદ કહીને જે કિંચિત્ મસ્તક (સહિત શરીર) નમાવવું તે अवनत કહેવાય. તે પહેલા વંદન વખતે પહેલું અવનત, અને બીજી-વારના વંદન વખતે બીજું અવનત પણ એ જ પાંચ પદના ઉચ્ચાર પૂર્વક જાણવું.

૧ यथाजात—અહીં શિષ્ય यथा=જેવી રીતે जात એટલે જન્મ્યો હતો તેવા આકારવાળા થઈને ગુરુવંદન કરવું (એટલે વાંદણાનો સૂત્ર-પાઠ બોલવો તે જન્મ સરખી મુદ્રા) તે यथाजात આવશ્યક કહેવાય. ત્યાં જન્મ ૨ પ્રકારનો છે, એક સંસારમાયા રૂપી સ્ત્રીની કુક્ષિમાંથી (=સંસારમાંથી) બહાર નીકળવું તે दीक्षाजन्म અને બીજો માતાની કુક્ષીમાંથી બહાર નિકળવું તે भवजन्म. એ બન્ને જન્મનું અહીં પ્રયોજન છે. તે આ પ્રમાણે—દીક્ષાજન્મ વખતે (=દીક્ષા લેતી વખતે) જેમ ચોલપટ્ટ (કટિવસ્ત્ર). રજોહરણ (ઓઘો) અને મુહપત્તિ એ ૩ ઉપકરણ જ હતાં તેમ દ્વાદશાવર્ત્ત વંદન વખતે પણ એ ૩ જ ઉપકરણ રાખવા. અને ભવજન્મ વખતે જેમ કપાળે લાગેલા બે હાથ સહિત જન્મ્યો હતો તેમ ગુરુવંદન વખતે પણ શિષ્યે કપાળે બે હસ્ત લગાડી (અંજલિ જોડી) વંદન કરવું તે બન્ને પ્રકારના જન્મના આકારવાળું અહિં ૧ યથાજાત આવશ્યક જાણવું.

૧૨ आवर्त्त—(વંદન સૂત્રના અમુક પદોચ્ચારપૂર્વક ગુરુના ચરણ પર તથા મસ્તકે હાથ સ્થાપવા—સ્પર્શાવવા રૂપ જે) કાયવ્યાપાર વિશેષ તે आवर्त्त કહેવાય. તે ૧૨ આવર્ત્ત પદોના નામથી આ પ્રમાણે—
૧ अहो ૨ कायं. ૩ काय संफासं. ૪ खमणिज्जो मे किलामो अप्पकिलंताणं बहुसुभेण मे दिवसो वइक्कंतो जत्ता मे. ૫ जवणि. ૬ ज्जं च मे. એ પહેલા ૬ × આવર્ત્ત પહેલા વંદન વખતે અવગ્રહના પ્રવેશ

× એ ૬ આવર્ત્તમાં પહેલા ત્રણ આવર્ત્ત "અહો કાયં કાય" એ એનાપે બે બે અક્ષરના ગણવા, તેમાં પહેલા અક્ષરના ઉચ્ચાર વખતે બે હથેલી

[illegible]
[illegible]
[illegible] ૧૨ આવર્ત ગણવા.

૪ શીર્ષ—અહીં શિષ્ય ખામણાં કરતી વખતે ગુરુ બે વાર કિંચિત્ મસ્તક નમાવે તે ગુરુના બે શીર્ષ, અને શિષ્ય બે વાર નિજ શીર્ષ નમાવે (બે વાર ખામણાં [illegible]) તે શિષ્યના બે શીર્ષવંદન, એ પ્રમાણે ૪ શીર્ષવંદન જાણવા, એટલે બે વંદનમાં ૪ શીર્ષનમન હોય તે ૪ શીર્ષવંદન જાણવા.

અહીં કેટલાક આચાર્યો બે ખામણાં વખતના બે અને (બે) સંફાસં વખતનાં બે, એ રીતે ચાર શીર્ષનમન શિષ્યના ગણે છે. પરંતુ ગુરુના નહિ, પ્રસિદ્ધિમાં પણ શિષ્યના ૪ શીર્ષનમન આ મતાંતર પ્રમાણે જ ગણાય છે.

પ્રશ્ન—બે અવનતમાં પણ શીર્ષનમન છે, અને આ ચાર શીર્ષમાં પણ શીર્ષનમન છે તો એ બે આવશ્યકોમાં તફાવત શું?

ઊંધી કરી ગુરુના ચરણે લગાડવી અને બીજા અક્ષરના ઉચ્ચાર વખતે બે હથેલી ચત્તી કરી પોતાના કપાળે લગાડવી. એવા પ્રકારની ત્રણ વાર હસ્તચેષ્ટા એજ પહેલા ૩ આવર્ત ગણાય અને "સંફાસ" ના ઉચ્ચાર વખતે મસ્તક ગુરુના ચરણે નમાવવું. તથા બીજા પણ આવર્ત "જત્તા ભે, જવણિ, જ્જં ચ ભે" એ ત્રણ ત્રણ અક્ષરના ગણવા તેમાં પહેલા અને ત્રીજા અક્ષરોચ્ચાર વખતે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કરવું. અને મધ્ય અક્ષરના ઉચ્ચાર વખતે ચત્તી કરેલી હથેલીઓને ગુરુચરણથી પોતાના લલાટ દેશ તરફ લઈ જતા માર્ગમાંજ (વચમાંજ) સહજ અટકાવવી, એટલે વિસામો આપવો. અહીં ત્રીજા આવર્તમાં "સંફાસ" પદ અને ચોથા આવર્તમાં ખમણિજ્જોયી વઈક્કંતો સુધીના પદ કાયવ્યાપારપૂર્વક તથા આવર્તમાં ગણાતા નથી, તો પણ સૂત્રનો અસ્ખલિત સંબંધ દર્શાવવા માટે એ પદો આવર્તોની સાથે આવશ્યક વૃત્તિ આદિમાં જેમ લખ્યા છે તેમ અહીં પણ લખ્યા છે, પરન્તુ આવર્ત તો બે બે અને ત્રણ ત્રણ અક્ષરનાજ ગણવા

૧ ગુરુથી શિષ્યે ૩‌ાા હાથ દૂર રહેવું જોઈએ, તેથી ૩‌ાા હાથનું વચ્ચેનું આંતરું વા ક્ષેત્ર તે अवग्रह તેમાં ગુરુની આજ્ઞા માગીને જ પ્રવેશ થઈ શકે.

ઉત્તર :—અવનત આવશ્યકમાં શિષ્યના શીર્ષનમનની અને તે પણ કિંચિત્ નમનની મુખ્યતા છે, અને શીર્ષ આવશ્યકમા નમન કરતા સર્વ શીર્ષની તેમજ શિષ્યના વિશેષ શીર્ષ નમનની પણ મુખ્યતા છે, એ તફાવત છે.

અહી खामेमि खमासमणो देवसियं वइक्कमं એ પદોના ઉચ્ચારપૂર્વક શિષ્યના મસ્તકનું નમન તે ૧ શિષ્યશીર્ષ, અને अहमवि खामेमि तुमं એ પ્રમાણે બોલતા આચાર્યનુ કિંચિત્ શીર્ષ નમન તે ૨ જું ગુરુશીર્ષ, તે પહેલા વંદન વખતે અને તેવીજ રીતે બીજા વંદન વખતે પણ ૨ શીર્ષ ગણતા ૪ શીર્ષ આવશ્યક ગણવા. અથવા કોઈ સ્થાને એમ પણ ગણાય છે કે—संफासं પદોચ્ચાર વખતે શિષ્યનુ સંપૂર્ણ (=ગુરુના ચરણ સુધીનુ નમન) તે ૧ શીર્ષનમન, અને खामेमि खमा० ઇત્યાદિ પૂર્વોક્ત પદોચ્ચાર વખતે પણ શિષ્યનું તેવું બીજુ શીર્ષનમન, તે પહેલા વંદનમાં અને બીજા વંદનમા એમ બે વાર ગણુતા શિષ્યનાજ ૪ શીર્ષ આવશ્યક ગણવા.

૩ गुप्ति—વંદન કરતી વખતે મનની એકાગ્રતા તે ૧ મનગુપ્તિ, વંદન સૂત્રના અક્ષરોનો શુદ્ધ અને અસ્ખલિત ઉચ્ચાર તે ૨ વચનગુપ્તિ, અને કાયા વડે આવર્ત્ત વગેરે (સમ્યક્ પ્રકારે કરે પરંતુ) વિરાધે નહિ (=સદોષ ન કરે) તે ૩ કાયગુપ્તિ.

૨ प्रवेश—પહેલા વંદન વખતે ગુરુની અનુજ્ઞા (આજ્ઞા) લઈ ને અવગ્રહમા પ્રથમ [1]પ્રવેશ કરવો તે પહેલો પ્રવેશ, અને અવગ્રહમાથી બહાર નીકળ્યા બાદ બીજા વંદન વખતે પણ આજ્ઞા માગીને પ્રવેશ કરવો તે બીજો પ્રવેશ.

૧ निष्क्रमण—અવગ્રહમાથી બહાર નીકળવુ તે નિષ્ક્રમણ આવશ્યક કહેવાય અને તે બે વંદનમા (અથવા બે પ્રવેશમા) એક વખત જ હોય છે, કારણ કે પહેલી વારના વાંદણામા અવગ્રહને વિષે પ્રવેશ કરીને ત્યારબાદ ૬ આવર્ત્ત કરીને जावणिज्जाए એ પદ કહી તુર્ત

૧ વંદન વખતે આવર્ત્ત કરવા પહેલા અવગ્રહની બહારજ રહેવાનુ હોય છે માટે બે વંદન વખતે બે વાર અવગ્રહમા પ્રવેશ કરવાનો હોય છે.

[illegible] ... બીજીવાર [illegible] ... નથી.

પ્રશ્ન :—બીજીવારનું [illegible] અવગ્રહની બહાર નીકળવું જ નથી, [illegible] વિના કારણે રહેવાની આજ્ઞા નથી, તો તે વખતે બીજું નિષ્ક્રમણ કેમ ન ગણાય?

ઉત્તર :—એ બીજું નિષ્ક્રમણ આશાતના ટાળવા માટે નથી, તેમજ દ્વાદશાવર્ત્ત વંદનમાં વખાણ્યું પણ નથી તે કારણથી એ નિષ્ક્રમણ દ્વાદશાવર્ત્ત વંદનના આવશ્યક તરીકે ગણાય નહિ. એ પ્રમાણે દ્વાદશાવર્ત્ત વંદનમાં પચીસ આવશ્યકો અવશ્ય સાચવવા યોગ્ય જાણવા.

અવતરણ :— પૂર્વ ગાથામાં કહેલા ૨૫ આવશ્યકોની વિરાધના કરવાથી વંદનનું ફળ (કર્મનિર્જરા) ન થાય તે આ ગાથામાં કહે છે—

किइकम्मंपि कुणंतो, न होइ किइकम्मनिज्जराभागी।
पणवीसामन्नयरं, साहू ठाणं विराहंतो ॥१९॥

શબ્દાર્થ :—

(अ) पि=પણ
कुणंता=કરતો
पणवीसा=પચીસ (આવશ્યક) માંના
अन्नयरं=કોઈ એક પણ
ठाण=સ્થાનને, આવશ્યકને

ગાથાર્થ :—ગુરુવંદન કરતો એવો સાધુ (અને ઉપલક્ષણથી સાધ્વી શ્રાવક અને શ્રાવિકા પણ) એ પચીસ આવશ્યકોમા કોઈ એક પણ આવશ્યકને વિરાધતો છતો (જેમ તેમ કરતો છતો) વંદનથી થતી કર્મનિર્જરાના ફળનો ભાગી થતો નથી (એટલે તેને કર્મની નિર્જરા ન થાય.) ॥ ૧૯ ॥

ભાવાર્થ :—ગાથાર્થવત્ સુગમ છે.

અવતરણ —હવે આ ગાથામાં મુહપત્તિની ૨૫ પડિલેહણાનું ૨૧ મુ દ્વાર કહેવાય છે.

दिट्ठिपडिलेह एगा, छ उड्ढ पप्फोड तिगतिगंतरिया ।
अक्खोड पमज्जणया, नव नव मुहपत्ति पणवीसा ॥२०॥

શબ્દાર્થ :—

दिट्ठि=દૃષ્ટિની
पडिलेह=પડિલેહણા, પ્રતિલેખના
उड्ढ=ઊર્ધ્વ
पप्फोड=પપ્ફોડા, પ્રસ્ફોટક. ખંખેરવી, ઊંચીનીચી કરવી
तिगतिग=ત્રણ ત્રણને
अन्तरिया=અંતરિત, આંતરે
अक्खोड=અખોડા, આસ્ફોટક આખોટક, અંદર લેવું.
पमज्जणया=પ્રમાર્જના, પખ્ખોડા. (ઘસીને કાઢવુ)

ગાથાર્થ —૧ દૃષ્ટિપડિલેહણા. ૬ ઊર્ધ્વ પપ્ફોડા, અને ત્રણ ત્રણને આતરે ૯ અખોડા તથા ૯ પ્રમાર્જના (એટલે ત્રણ ત્રણ અખોડાને આતરે ત્રણ ત્રણ [1]પ્રમાર્જના અથવા ત્રણ ત્રણ પ્રમાર્જનાને આતરે ત્રણ ત્રણ [2]અખોડા મળી ૯ અખોડા અને ૯ પ્રમાર્જના). એ પ્રમાણે મુહપત્તિની ૨૫ પડિલેહણા જાણવી ॥ ૨૦ ॥

ભાવાર્થ —ગુરુવંદન કરનાર ભવ્ય પ્રાણીએ પ્રથમ ખમાસમણ

૧ ઇતિ અવચૂરિ:
૨ ઇતિ પ્રવ૦ સારો૦ વૃત્તિ:, અને ધર્મસંગ્રહવૃત્તિ:

કરી ગુરુની આજ્ઞા માગી [illegible] મુહપત્તિની [illegible] પડિલેહણા [illegible] કરવી, તે ૨૫ પડિલેહણા આ પ્રમાણે

૧ દૃષ્ટિ પડિલેહણા — મુહપત્તિના પડ ખોલી દૃષ્ટિ સન્મુખ તીરછી વિસ્તારીને દૃષ્ટિ સન્મુખ રહેલા પહેલા પાસાને દૃષ્ટિથી બરાબર તપાસવું, તેમાં જો કોઈ જીવજંતુ માલૂમ પડે તો તેને જયણાપૂર્વક યોગ્ય સ્થાને મૂકવું. ત્યારબાદ મુહપત્તિના જે ભાગે નજર પડી તે ભાગ ડાબા હાથ ઉપર (જમણા હાથ વડે) નાખીને બીજું પાસું એવી રીતે બદલી નાખવું કે પ્રથમ ડાબા હાથમાં રહેલો = છેડો ખૂણો જમણા હાથમાં આવે. અને બીજું પાસું દૃષ્ટિ સન્મુખ થઈ જાય, ત્યારબાદ તે દૃષ્ટિ સન્મુખ રહેલા બીજા પાસાને પણ પહેલા પાસાવત્ દૃષ્ટિથી તપાસવું. એ પ્રમાણે, મુહપત્તિના બે પાસા દૃષ્ટિથી તપાસવા તે દૃષ્ટિપડિલેહણા જાણવી.

૬ ઉર્ધ્વ પપ્ફોડા (= ૬ પુરિમ)—બીજા પાસાની દૃષ્ટિ પડિલેહણા કરીને તે [1]ઉર્ધ્વ એટલે તીરછી વિસ્તારેલી એવી મુહપત્તિનો પ્રથમ ડાબા હાથ તરફનો ભાગ ત્રણ વાર ખખેરવો અથવા નચાવવો તે પહેલા ૩ [2]પુરિમ કહેવાય, ત્યારબાદ (દૃષ્ટિ પડિલેહણામાં કહ્યા પ્રમાણે) મુહપત્તિનુ બીજુ પાસુ બદલીને અને દૃષ્ટિથી તપાસીને જમણા હાથ તરફનો ભાગ ત્રણ વાર ખખેરવો અથવા નચાવવો તે બીજા ૩ પુરિમ ગણાય, એ પ્રમાણે કરેલા ૬ પુરિમ તે જ ૬ ઊર્ધ્વ-પપ્ફોડા અથવા ૬ ઊર્ધ્વપ્રસ્ફોટક કહેવાય.)

૩ બે પગ વાળી બન્ને ઘુટણ ઊંચા રહે તેવી રીતે ઊભા પગે ભૂમિથી અદ્ધર બેસવુ તે અહીં ઉક્કડુ આસન અથવા ઉત્કટિકાસન જાણવુ, અને મુહ-પત્તિપડિલેહણ વખતે બે હાથને બે પગની વચ્ચે રાખવા

૧ ઉત્કટિકાસને બેસવુ તે કાયોર્ધ્વ અને મુહપત્તિનો તીરછો વિસ્તાર તે વસ્ત્રોર્ધ્વ એમ બન્ને પ્રકારની ઊર્ધ્વતા અહીં ગણાય

૨ મુહપત્તિને તીરછી વિસ્તારીને જે પુરિમ એટલે પૂર્વક્રિયા–પ્રથમ ક્રિયા કરવામા આવે છે તે પુરિમ કહેવાય.

૯ अक्खोडा—ઉપર કહ્યા પ્રમાણે પુરિમ થઈ ગયા બાદ મુહપત્તિનો મધ્ય ભાગ ડાબા હાથ ઉપર નાખીને ઘડીવાળો મધ્યભાગનો છેડો જમણા હાથે એવી રીતે ખેંચી લેવો કે જેથી બરાબર બે પડની ઘડી વળી જાય, અને (તે બે પડવાળી થયેલી મુહપત્તિ) દૃષ્ટિ સન્મુખ આવી જાય. ત્યારબાદ તુર્ત તેના ત્રણ (અથવા બે) [1]વધૂટક કરીને જમણા હાથની ચાર અંગુલીઓના ત્રણ આંતરામાં ભરાવવા–દાબવા, અને તેવી રીતે ત્રણ વધૂટક કરેલી મુહપત્તિને ડાબા હાથની હથેલી ઉપર હથેલીને ન અડે–ન સ્પર્શે તેવી રીતે પ્રથમ ત્રણ વાર ખંખેરવાપૂર્વક કાડા સુધી લઈ જવી, અને એ પ્રમાણે ત્રણ વખત વચ્ચે વચ્ચે આગળ કહેવાતા પખ્ખોડા કરવાપૂર્વક ત્રણ ત્રણવાર અંદર લેવી તે ૯ અખ્ખોડા અથવા ૯ આખોટક અથવા ૯ આસ્ફોટક કહેવાય. (તેમા ગ્રહણ કરવાનુ હોવાથી ખંખેરવાનું નથી.)

૯ प्रमार्ज्जना (पक्खोडा)—ઉપર કહ્યા પ્રમાણે પહેલીવાર કાડા તરફ ચઢતાં ત્રણ અખ્ખોડા કરીને નીચે ઊતરતી વખતે હથેલીને મુહપત્તિ અડે=સ્પર્શે એવી રીતે (મુહપત્તિ વડે) ત્રણ ઘસરકા ડાબી હથેલીને કરવા તે પહેલી ૩ પ્રમાર્જના. ત્યારબાદ (કાડા તરફ ચઢતા ૩ અખ્ખોડા કરી) બીજી વાર ઊતરતા ૩ પ્રમાર્જના, અને એ જ પ્રમાણે (વચ્ચે ૩ અખ્ખોડા કરીને) પુનઃ ત્રીજી વખત ૩ પ્રમાર્જના કરવી તે ૯ પ્રમાર્જના, અથવા ૯ પખ્ખોડા અથવા ૯ પ્રસ્ફોટક કહેવાય. (ઉપર કહેલા ૬ પ્રસ્ફોટક તે આથી જુદા જાણવા. કારણ કે વિશેષત એ ૬ ઊર્ધ્વપપ્ફોડા અથવા ૬ પુરિમ કહેવાય છે, પરંતુ પ્રસિદ્ધિમા જે ૯ પખ્ખોડા ગણાય છે તે તો આ ૯ પ્રમાર્જનાનું નામ છે)

---

[1] વધૂ એટલે સ્ત્રી જેમ લજ્જા વડે શીર્ષનું વસ્ત્ર મુખ આગળ લટકતું-લંબાયમાન રાખે છે, તેમ મુહપત્તિના ૩ વળને ચાર અંગુલીઓના ૩ આંતરામાં ભરાવી–દબાવી નીચે લટકતા–લંબાયમાન રાખવા તે ૩ વધૂટક કહેવાય. શ્રી પ્ર૦ સારો૦ વૃત્તિમાં બે વધૂટક પણ કરવા કહ્યા છે, પરંતુ એ પ્રચલિત નથી.

[illegible] અને [illegible] પખ્ખોડા [illegible] [illegible] આંતરે [illegible] [illegible] [illegible] ૩ અખ્ખોડા [illegible] [illegible] [illegible] ૩ પખ્ખોડા કરવા, ત્યારબાદ પુન ૩ અખ્ખોડા, પુન ૩ પખ્ખોડા, પુન ૩ અખ્ખોડા અને પુન ૩ પખ્ખોડા એ અનુક્રમે ૯ અખ્ખોડા અને ૯ પખ્ખોડા પરસ્પર આંતરે ગણાય છે, [illegible] "*અખ્ખોડાના આંતરે પખ્ખોડા" નામ પણ [illegible] છે.

એ પ્રમાણે આદિ. મુહપત્તિની ૨૫ પડિલેહણા ગ્રંથ વધવાના ભયથી અત્યંત સંક્ષિપ્ત રીતે કહી છે, માટે જિજ્ઞાસાર્થીએ અન્ય ગ્રંથોની તેમજ ગુરુગમ્યતાથી પણ વિશેષ વિધિ અવશ્ય જાણવી, કારણ કે એ પ્રકારના વિધિ જાણ્યા અથવા જોયા વિના મુહપત્તિની યથાર્થ પડિલેહણા કરી શકાય નહિ. તથા મુહપત્તિની પડિલેહણા વખતે ૨૫ બોલ પણ (સ્પષ્ટ ઉચ્ચારથી બોલવા નહિ પરંતુ) મનમાં ચિંતવવાના કહ્યા છે. ॥ इति [1]मुहपत्तिनी २५ पडिलेहणा ॥

* પ્રવ૦ સારો૦ વૃત્તિ તથા ધર્મસંગ્રહ વૃત્તિમાં પખ્ખોડાના આંતરે અખ્ખોડા કહ્યા છે તો પણ અખ્ખોડાના આંતરે પખ્ખોડા કહેવામાં પણ વિરોધ નથી કારણ કે પ્રારંભથી ગણીએ તો અખ્ખોડાના આંતરે પખ્ખોડા, અને છેડેથી ગણતા પખ્ખોડાના આંતરે અખ્ખોડા અને સામુદાયિક ગણતાં પરસ્પર અંતરિત ગણાય.

૧ મુહપત્તિ શ્વેત વસ્ત્રની ૧ વેંત ૪ અંગુલ પ્રમાણની સમચોરસ જોઈએ, અને તેનો ૧ છેડો (ચાલુ રીતિ પ્રમાણે) બંધાયેલી કોરવાળો જોઈએ, તે કોરવાળો ભાગ જમણા હાથ તરફ રહે એવી રીતે પહેલી બરાબર અર્ધભાગની ૧ ઘડી વાળીને પુન 'બીજી ઘડી ઉપલા ભાગમાં આશરે બે અંગુલ પહોળી દૃષ્ટિ સન્મુખ પાડવી, જેથી ઉપર બે અંગુલ જેટલા ભાગમાં ૪ પડ અને નીચે ચાર અંગુલ જેટના ભાગમાં બે પડ થાય.

તથા ચરવળો દશીઓ સહિત ૩૨ અંગુલ રાખવો, જેમાં ૨૪ અંગુલની દાંડી અને ૮ અંગુલની દશીઓ હોય.

અવતરણ:— પૂર્વે કહેલા પચીસ આવશ્યક [illegible] ઉપયોગી ગુરુવંદન [illegible] તે આ ગાથામાં કહે છે.

आवस्सएसु जह जह, कुणइ पयत्तं अहीणमइरित्तं ।
तिविहकरणोवउत्तो, तह तह से निज्जरा होइ ॥२२॥

શબ્દાર્થ:—

अहीणं=અહીન, સંપૂર્ણ, અન્યૂન.	ઉવઉત્તો–ઉપયોગવાળો
(अ) अइरित्तं=અધિક (નહિ)	से=તેને

ગાથાર્થ:—જે જીવ ગુરુવંદનના પચીસ આવશ્યકોને વિષે (તેમજ ઉપલક્ષણથી મુહપત્તિની અને શરીરની પણ પચીસ પચીસ પડિલેહણાને વિષે) ત્રણ પ્રકારના કરણ વડે (મન–વચન–કાયા વડે) ઉપયુક્ત–ઉપયોગવાળો થઈને જેમ જેમ અન્યૂનાધિક

---

(૩) ડાબા હાથના ૩ ભાગ પડિલેહતા
(૩) જમણા હાથના „ „
(૩) મસ્તકના „ „
(૩) મુખ ઉપરના „ „
(૩) હૃદયના „ „
(૪) ૨ ખભા ને ૨ પીઠ મળી ૪ ભાગ „
(૩) જમણા પગના ૩ ભાગ „
(૩) ડાબા પગના „ „

૨૫

(૩) હાસ્ય–રતિ–અરતિ પરિહરૂં
(૩) ભય–શોક–દુગંછા પરિહરૂં
(૩) કૃષ્ણલેસ્યા – નીલલેસ્યા કાપોતલે૦ પરિહરૂં
(૩) રસગારવ–ઋદ્ધિગારવ – સાતાગા૦ પરિહરૂં
(૩) માયાશલ્ય – નિયાણશ૦– મિથ્યાત્વશ૦ પરિહરૂં
(૪) ક્રોધ — માન — માયા—લોભ પરિહરૂં
(૩) પૃથ્વીકાય–અપ્કાય—તેઉકાયની રક્ષા કરૂં
(૩) વાયુકાય – વનસ્પતિકાય–ત્રસકાયની જયણા કરૂં.

૨૫ બોલ

(ન્યૂન નહિ તેમ અધિક પણ[1] નહિ એવો યથાવિધિ) પ્રયત્ન કરે તેમ તેમ તે જીવને કર્મની (ઘણી) અધિક અધિક નિર્જરા થાય (અને ઉપયોગ રહિત અવિધિએ હીનાધિક કરે તો તે મુનિ પણ વિરાધક જાણવા) ॥ ૨૨ ॥

ભાવાર્થ—ગાથાર્થવત્ સુગમ છે

अवतरण—હવે આ ૩ ગાથામાં ગુરુવંદનમાં (દ્વાદશાવર્ત્ત વંદનમાં) ટાળવા યોગ્ય ૩૨ દોષનું ૧૩ મું દ્વાર કહેવાય છે—

दोस अणाढिय थड्ढिय, पविद्ध परिपिंडियं च टोलगइ।
अंकुस कच्छभरिंगिय, मच्छुव्वत्त मणपउट्ठं ॥२३॥
वेइयबद्ध भयंतं, भय गारव मित्त कारणा तिन्नं।
पडणीय रुट्ठ तज्जिय, सढ हीलिय विपलिउंचिययं ॥२४॥
दिट्ठमदिट्ठं सिंगं, कर तम्मोअण अलिद्धणालिद्धं।
ऊणं उत्तरचूलिअ, मूअं ढड्ढर चुडलियं च ॥२५॥

શબ્દાર્થ—ગાથાર્થને અનુસારે

ગાથાર્થ—[1]અનાદૃત (અનાદર) દોષ–[2]સ્તબ્ધ દોષ–[3]પ્રવિદ્ધ દોષ–[4]પરિપિંડિત દોષ–[5]ટોલગતિ દોષ–[6]અંકુશ દોષ–[7]કચ્છપરિંગિત દોષ–[8]મત્સ્યોદ્વૃત્ત દોષ–[9]મનઃપ્રદુષ્ટ દોષ–[10]વેદિકાબદ્ધ દોષ–[11]ભજન્ત

---

૧ ધર્માનુષ્ઠાન તો જેટલું અધિક થાય તેટલું શ્રેષ્ઠ જ ગણાય, એ વાત જો કે સત્ય છે, પરન્તુ તે અનિયત વિધિવાળા ધર્મકાર્યોને અંગે સમજવું, અને નિયત (મર્યાદિત) વિધિવાળા ધર્મકાર્યોમાં–ધર્માનુષ્ઠાનોમાં તો જે વિધિ નિર્દિષ્ટ કરી હોય તે વિધિમાં કિંચિત્ ન્યૂનતા તેમજ કિંચિત્ અધિકતા પણ ન થવી જોઈએ, કારણ કે તેવા વિધિમાર્ગ અનવસ્થિત થતાં ધર્મનો પણ વિચ્છેદ થવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય.

[illegible] દોષ ગારવ (ગૌરવ) દોષ કારણ દોષ [illegible] દોષ [illegible]-
નીક દોષ [illegible] દોષ [illegible] દોષ [illegible] દોષ [illegible]-
લિત દોષ [illegible] દોષ [illegible] દોષ [illegible] દોષ કર દોષ
-(તન્મોચન=) કરમોચન દોષ આશ્લિષ્ટ અનાશ્લિષ્ટ ઊન-
ઊન દોષ ઉત્તરચૂડ (ઉત્તરચૂલિકા) દોષ મૂક દોષ ઢઢ્ઢર દોષ-
અને ચુડલિક દોષ (એ ૩૨ દોષ ટાળી ગુરુવંદન-દ્વાદશાવર્ત વંદન કરવું) ॥૨૩॥૨૪॥૨૫॥

ભાવાર્થ.—ગુરુવંદનમાં ટાળવા યોગ્ય ૩૨ દોષનું કિંચિત સ્વરૂપ કહેવાય છે તે આ પ્રમાણે -

૧ અનાદૃત (અનાદર) દોષ—અનાદરપણે સંભ્રમ (એટલે ચિત્તની ઉત્સુકતા) સહિત વંદન કરવું તે (અહીં આઢા=આદર તે રહિત હોવાથી અણાઢિય દોષ કહેવાય છે.)

૨ સ્તબ્ધ દોષ—મદ (જાતિમદ વગેરે મદ) વડે સ્તબ્ધ[1] -અક્કડ-અભિમાની થઈ વંદન કરે તે.

૩ પ્રવિદ્ધ દોષ—વંદના અસ્થાને[2] છોડીને એટલે અધૂરી રાખીને ભાડુતની[3] પેઠે નાસી જાય તે. આ દોષવાળું વંદન અનુપચાર વંદન કહેવાય છે.

---

૧ વાયુ આદિકથી નહિ નમતુ અંગ દ્રવ્ય સ્તબ્ધ, અને અભિમાનથી નહિ નમવું તે ભાવ સ્તબ્ધ તેના ૪ ભાગા આ પ્રમાણે-(૧) દ્રવ્યથી સ્તબ્ધ-ભાવથી અસ્તબ્ધ, (૨) ભાવથી સ્તબ્ધ-દ્રવ્યથી અસ્તબ્ધ, (૩) દ્રવ્યથી સ્તબ્ધ-ભાવથી પણ સ્તબ્ધ અને (૪) દ્રવ્યથી અસ્તબ્ધ અને ભાવથી પણ અસ્તબ્ધ, એ ચાર ભાંગામાં ચોથો ભંગ શુદ્ધ છે, અને શેષ ત્રણ ભંગમાં ભાવથી સ્તબ્ધ તો અશુદ્ધજ છે. તથા દ્રવ્યથી સ્તબ્ધ તે (પહેલા ભાગે) શુદ્ધ અને (ત્રીજે ભાગે) અશુદ્ધ પણ હોય.

૨ પ્રથમપ્રવેશ આદિ સાચવવા યોગ્ય સ્થાનો અધૂરા રાખીને નાસી જવું તે અસ્થાને છોડવું ગણાય.

૩ ભાડુતી ગાડાવાળો કોઈક વ્યાપારીના વાસણો બીજા નગરથી

૪ परिपिंडित दोष—એકત્ર થયેલા ઘણા આચાર્યાદિકને જુદી જુદી વંદના વડે ન વાંદતા એક જ વંદનાથી સર્વને વાંદે તે અથવા આવર્તોને અને સૂત્રાક્ષરોને યથાયોગ્ય જુદા ન પાડતા ભેગા કરી નાખી વંદના કરે તે. અથવા [1]બે કુક્ષિ ઉપર (= કેડ ઉપર ડાબો જમણો) બે હાથ સ્થાપવાથી પિંડિત (= ભેગા) થયેલા હાથ પગ પૂર્વક વંદન કરે તે. એ ૩ અર્થ જાણવા.

૫ टोलगति दोष—ટોલ એટલે તીડ તેની માફક (વંદન કરતી વખતે) પાછો હઠે, અને આગળ (સન્મુખ) ખસે, એ પ્રમાણે આગળ પાછળ કૂદકા મારતો વાંદે તે.

૬ अंकुश दोष—હાથીને જેમ અંકુશથી યથાસ્થાને લઈ જવાય અથવા બેસાડાય છે, તેમ શિષ્ય પણ વંદનાર્થે આચાર્યનો હાથ અથવા કપડું ઝાલી–ખેંચી યથાસ્થાને લાવી અથવા બેસાડી વંદના કરે તે, અથવા રજોહરણને અંકુશની પેઠે બે હાથે ઝાલી વંદના કરે તે અન્ય આચાર્યો કહે છે કે—અંકુશથી હસ્તિ (ના શીર્ષ)ની પેઠે (વંદન કરતી વખતે) શીર્ષને નીચું ઊંચું કરવું તે. એમ * ત્રણ અર્થ જાણવા.

૭ कच्छपरिंगित दोष—કચ્છપ એટલે કાચબો, તેની પેઠે +રિંગતો એટલે અભિમુખ (સન્મુખ) અને પશ્ચાતમુખ કિંચિત્ શરીરને ચળાયમાન કરતો વંદના કરે, એટલે ઊભા રહીને "તિત્તી-

---

તે વ્યાપારીને ત્યાં લાવ્યો. વ્યાપારીએ કહ્યું હું વાસણો ઉતારવાનું સ્થાન દેખું તેટલીવાર જરા થોભજે, ત્યારે ભાડુતીએ કહ્યું ભાડું નગર સુધી લાવવાનું ઠરાવ્યું છે, પરન્તુ થોભીને તમારા બતાવેલા સ્થાને વાસણો ઉતારવાનું ઠરાવ્યું નથી, એમ કહી અસ્થાનેજ તે વાસણો ઠાલવી ચાલ્યો ગયો તેમ

[1] એ ત્રીજો અર્થ ધર્મસંગ્રહવૃત્તિમાં કહેલો લખ્યો છે

* બીજો અર્થ આવ૦ વૃત્તિ તથા ભાષ્યાવચૂરિમાં પણ છે, તો પણ પ્રવ૦ સારો૦ વૃત્તિમાં એ બીજા અને ત્રીજા અર્થ માટે પણ "સૂત્રાનુસારી નથી માટે "તત્ત્વ બહુશ્રુતગમ્ય" કહ્યું છે. ધર્મ સં૦ વૃત્તિમાં ત્રણે અર્થ કહ્યા છે.

+ કાચબો પોતાની ડોકને પીઠમાંથી વારંવાર બહાર કાઢે છે અને પુનઃ પાછો ખેંચી લે છે તે કાચબાનું રિંગણ કહેવાય.

૧૯ તર્જિત દોષ—"હે ગુરુ! આપ તો મહાદેવના પથરા જેવા ન વાંદવાથી રોષ કરતા નથી, તેમ વાંદવાથી પ્રસન્ન પણ થતા નથી, માટે અમે વાંદીએ કે ન વાંદીએ તે બધું તમારે મન સરખું જ છે" એમ (તર્જની) તર્જના કરતો વંદના કરે તે, અથવા આંગુળી આદિ વડે (તર્જની) તર્જના કરતો વંદન કરે તે.

૨૦ શઠ દોષ—વંદન તે વિશ્વાસ ઉપજાવવાનું કારણ છે, એમ માની લોકમાં વિશ્વાસ ઉપજાવવાના અભિપ્રાયથી યથાર્થ વિધિ સાચવી વંદના કરે તે (અહીં શઠ એટલે કપટભાવ જાણવો) અથવા માંદગી વગેરેનું બહાનું કાઢી યથાવિધિ વંદના ન કરે તે પણ શઠ દોષ જાણવો.

૨૧ હીલિત દોષ—હે ગુરુ! તમને વાંદવાથી શું? ઇત્યાદિ વચનોથી હિલના-અવજ્ઞા કરતો વંદન કરે તે.

૨૨ વિપલિ(રિ) કુંચિત દોષ—થોડી વંદના કરીને વચ્ચે દેશ-કથાદિક વિકથાઓ કરે તે એનું * વિપરિકુંચિત નામ પણ છે.

૨૩ દૃષ્ટાદૃષ્ટ દોષ—ઘણા સાધુઓ વંદન કરતા હોય તે વખતે કોઈ સાધુની ઓથે-ઓડમાં રહીને અથવા અંધારામાં ગુરુ ન દેખે ત્યારે વંદના કર્યા વિના ઊભો રહે અથવા બેસી રહે, અને ગુરુ દેખે કે તુર્ત વંદન કરવા માંડે તે.[1]

૨૪ શૃંગ દોષ—પશુના બે શિંગડાં જેમ મસ્તકના ડાબા જમણા બે ભાગમાં હોય છે, તેમ અહીં પોતાના લલાટના બે પડખે વંદન કરે તે. અર્થાત્ "અહો કાયં કાય" એ પદોના ઉચ્ચાર વખતે લલાટના મધ્ય ભાગે બે હાથ (ની અંજલિ) સ્પર્શી-

* એ શબ્દમાં "વિ" અને "પરિ" એ બે ઉપસર્ગ છે, અને કુંચ ધાતુથી બનતો કુંચન શબ્દ અલ્પ કરવાના અર્થવાળો છે જેથી કુંચિત=અલ્પીકૃત=અર્ધીકૃત વંદના.

૧ સોળમા સ્તેન દોષમાં દૃષ્ટાદૃષ્ટ કહેલ છે તે લોક વડે દૃષ્ટાદૃષ્ટ છે. અને આ ત્રેવીસમા દોષમાં ગુરુવડે દૃષ્ટાદૃષ્ટ શિષ્ય જાણવો.

લગાડી આવર્ત (વા વંદન) ન કરતા લલાટના ડાબા જમણા એ બે પડખે હાથ લગાડી વંદન કરે તે શૃંગ દોષ

૨૫ कर दोष—આ વંદન કરવું તે પણ અરિહંત ભગવત રૂપી રાજાનો વા ગુરુનો કર છે એમ સમજી વદન કરવું તે

૨૬ करमोचन दोष—સાધુ થવાથી લૌકિક (રાજાના) કરથી તો છૂટયા, પરન્તુ અરિહંતરૂપી રાજાના (વાદણા દેવારૂપી) કરથી હજી છૂટા થયા નથી, એમ કર ચૂકવવા સરખું સમજી વદન કરે તે.

૨૭ आश्लिष्ट अनाश्लिष्ट दोष—અહો કાયં કાય ઇત્યાદિ ૬ આવર્ત્ત કરતી વખતે બે હાથ રજોહરણને અને મસ્તકે લગાડવા-સ્પર્શવા જોઈએ, તે યથાવિધિ ન સ્પર્શે તો (आश्लिष्ट=સ્પર્શ. अनाश्लिष्ट=અસ્પર્શ) તે દોષરૂપ છે. અહીં સ્પર્શના ૪ ભાગા થાય છે તેમાં પહેલો ભાંગો શુદ્ધ છે તે આ પ્રમાણે—

(૧) બે હસ્ત વડે	રજોહરણને સ્પર્શે–અને મસ્તકને સ્પર્શે	(શુદ્ધ)
(૨) ,,	,, સ્પર્શે– ,, ,, ન ,,	અશુદ્ધ
(૩) ,	,, ન ,, – ,, ,, – ,,	
(૪) ,	,, ન ,, – ,, ,, ન ,,	

૨૮ न्यून दोष—વંદનસૂત્રના વ્યજન (=અક્ષર), અભિલાપ (પદ–વાક્ય), અને આવશ્યક (જે પૂર્વે પચીસ કહ્યા છે તે) ન્યૂન કરે, પણ પરિપૂર્ણ ન કરે તે.

૨૯. उत्तरचूड (उत्तरचूलिका) दोष—(ઉત્તર એટલે) વંદન કર્યા પછી પર્યન્તે (ચૂડ એટલે ઊંચી શીખા તે સરખા) મોટા સાદે "મત્થએણ વદામિ" એ ચૂલિકારૂપે અધિક કહેવું તે

૩૦ मूक दोष—મૂક–મૂંગા મનુષ્યની પેઠે વંદનસૂત્રના અક્ષરો આલાપક કે આવર્ત્તના પ્રગટ ઉચ્ચાર કરે નહિ પરન્તુ મોઢે ગુણ-ગુણીને અથવા મનમાં બોલી-વિચારીને વંદન કરે તે

૩૧ ढड्ढर दोष—ઘણા મોટા સાદે બોલીને વંદન કરે તે

૩૨ चुडलिक दोष—ચુડલિક એટલે અર્ધ બળતું ઉંબાડિયુ, તે જેમ છેડાથી પકડીને ભમાવાય છે (બાળકો ભમાવે છે), તેમ રજો-

સ્થાપનાચાર્ય તરીકે દેખવામાં આવતા નથી, તો પણ તેમા ગુરુની સ્થાપના થઈ શકે છે. અક્ષ અને કોડામાં ગુરુની સ્થાપના કરવી તે અસદ્ભાવ સ્થાપના જાણવી. કારણ કે તેમા ગુરુ સરખો ગુરુનો આકાર નથી.

તથા ચંદનના કાષ્ઠ સરખા બીજા પણ ઉત્તમ કાષ્ઠને ઘડીને ગુરુ સરખો આકાર બનાવી તે કાષ્ઠમૂર્તિમાં ગુરુના ૩૬ ગુણ પ્રતિષ્ઠા વિધિપૂર્વક સ્થાપી તેને ગુરુ માનવા તે ગુરુની સદ્ભાવ સ્થાપના જાણવી. અને ચારિત્રના ઉપકરણ તરીકે દાંડો અથવા ઓઘાની દાંડી વગેરે સ્થાપવી તે ગુરુની [1]કાષ્ઠ સંબંધી અસદ્ભાવ સ્થાપના જાણવી. તથા પુસ્ત એટલે લેપ્ય કર્મ અર્થાત્ રંગ વગેરેથી ગુરુનીમૂર્તિ [2]આલેખવી તે, અથવા પુસ્તક જે જ્ઞાનનું ઉપકરણ છે તેને ગુરુ તરીકે સ્થાપવું તે પણ ગુરુસ્થાપના જાણવી. તથા ચિત્રકર્મ એટલે પાષાણ વગેરે ઘડવા યોગ્ય પદાર્થને ઘડીને અથવા કોરીને ગુરુમૂર્તિ બનાવી હોય તેમા પણ ગુરુની સ્થાપના કરાય છે, એ પુસ્તકર્માદિમા યથાયોગ્ય સદ્ભાવ અથવા અસદ્ભાવ સ્થાપના સ્વબુદ્ધિથી વિચારવી.

તથા ઉપર કહેલી બન્ને પ્રકારની સ્થાપના ગુરુવંદન અથવા સામાયિક વગેરે ધર્મક્રિયા કરતા સુધી જ અલ્પકાળ સ્થાપવી તે ઇત્વર સ્થાપના એટલે અલ્પકાળની સ્થાપના જાણવી, અને પ્રતિષ્ઠાદિક વિધિપૂર્વક કરેલી સ્થાપના તો તે દ્રવ્ય-વસ્તુ જ્યાં સુધી રહે ત્યા સુધી ગુરુરૂપે મનાય છે, માટે તે યાવત્કથિત સ્થાપના જાણવી, (એમાં યાવત્=જ્યા સુધી કાયમ રહે ત્યાં સુધીની કથિત=કહેવાયેલી-કહેલી તે "યાવત્કથિત" એવો શબ્દાર્થ છે). એ સ્થાપનાને પણ સાક્ષાત્ ગુરુ તુલ્ય ગણી તેની સાક્ષીએ ધર્મક્રિયા કરવી, અને ગુરુની જેમ ગુરુ સ્થાપનાની પણ આશાતના ન કરવી.

---

૧ વર્તમાન કાળમાં ખરતર ગચ્છના મુનિરાજો કાષ્ઠની અસદ્ભાવ સ્થાપના રાખે છે, અને તે સુખડની એક જ નાની પેટીમા ઘડેલી ૫ સોગઠી સરખા આકારની હોય છે કે જે ૫ પરમેષ્ઠિને સૂચવનારી મનાય છે.

૨ એ અર્થ ચિત્રકર્મમા પણ કરવો હોય તો કરી શકાય છે.

अवतरण .—ગુરુ ન હોય તો ગુરુની સ્થાપના કરવાનું શુ કારણ? અને તેથી કાર્યસિદ્ધિ કેવી રીતે મનાય? તે દ્રષ્ટાન્ત સહિત આ ગાથામા દર્શાવાય છે—

गुरुविरहंमि ठवणा, गुरूवएसोवदंसणत्थं च ।
जिणविरहंमि जिणबिंब–मेवणामंतणं महल ॥३०॥

शब्दार्थ .—

उवएस=ઉપદેશ-આદેશ-આજ્ઞા	आमंतणं=આમંત્રણ
उवदंसणत्थं=દર્શાવવાને અર્થે	महल्ल=સફળ

गाथार्थ —સાક્ષાત્ ગુરુનો વિરહ હોય ત્યારે (ગુરુની) સ્થાપના કરાય છે અને તે સ્થાપના ગુરુનો આદેશ દેખાડવાને હોય છે [માટે ગાથામા કહેલા च શબ્દથી સ્થાપના વિના ધર્માનુષ્ઠાન ન કરવુ.] (તેમા દ્રષ્ટાન્ત–) જેમ સાક્ષાત્ જિનેશ્વરનો-તીર્થંકરનો વિરહ હોય ત્યારે જિનેશ્વરની પ્રતિમાની સેવા અને આમંત્રણ સફળ થાય છે (તેમ ગુરુના અભાવે ગુરુની પ્રતિમાસ્થાપના સમક્ષ કરેલી ધર્મક્રિયા પણ સફળ થાય છે–ઇતિ સબંધ) ॥ ૩૦ ॥

भावार्थ .—ગાથાર્થવત્ સુગમ છે તાત્પર્ય એ જ કે સ્થાપના આગળ સામાયિક પ્રતિક્રમણ આદિ ધર્માનુષ્ઠાન કરતી વખતે જાણે સાક્ષાત્ ગુરુ આગળ જ તે ક્રિયાઓ કરીએ છીએ અને તેના માગવાના આવતા આદેશો–આજ્ઞા–સમ્મતિ પણ સાક્ષાત ગુરુ મહારાજ પાસે જ માગીએ છીએ અને સાક્ષાત્ ગુરુ મહારાજ જ તે આદેશ–આજ્ઞા આપે છે એમ સમજવુ જોઈએ.

આ ગાથાઓનો ભાવાર્થ દર્શાવી આપે છે કે—શ્રી જિનેન્દ્ર શાસનના ગુરુનુ કેટલુ અત્યંત માન છે! તેમ [illegible] ગુરુનો કેટલો બધો વિનય સાચવવો જોઈએ! તેનો [illegible] આ ગાથાઓમાં સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે.

अवतरण —હવે [illegible] ગુરુનો [illegible] તેનુ ૧૬ મુ દ્વાર કહે છે—

चउदिसि गुरुग्गहो इह, अहुट्ठ तेरस करे सपरपक्खे।
अणणुन्नायस्स सया, न कप्पए तत्थ पविसेउं ॥३१॥

શબ્દાર્થ :—

उग्गहो=અવગ્રહ	स (पक्खे)=સ્વ (પક્ષમાં)
अह=હવે, અથ	परपक्खे=પર પક્ષમાં
उट्ठ=સાડા ત્રણ (હાથ)	अणणुन्नायस्स=ગુરુની આજ્ઞા નહિ લીધેલ એવા (સાધુ આદિ)ને

ગાથાર્થ —હવે અહીં ચારે દિશામાં ગુરુનો અવગ્રહ સ્વપક્ષને વિષે ૩ા હાથ છે, અને પરપક્ષને વિષે ૧૩ હાથ છે, માટે તે અવગ્રહમાં ગુરુની આજ્ઞા નહિ લીધેલા એવા સાધુને—સાધુએ પ્રવેશ કરવો હમેશાં—કદી પણ ન કલ્પે ॥ ૩૧ ॥

ભાવાર્થ :—અહીં પુરુષ આશ્રયી પુરુષ સ્વપક્ષ અને સ્ત્રીની અપેક્ષાએ સ્ત્રી સ્વપક્ષ એમ બે પ્રકારનો સ્વપક્ષ છે, તથા પુરુષાપેક્ષાએ સ્ત્રી અને સ્ત્રી અપેક્ષાએ પુરુષ, એમ પરપક્ષ પણ બે પ્રકારનો જાણવો. ત્યાં સ્વપક્ષે ૩ા હાથ અને પરપક્ષે ૧૩ હાથ દૂર રહેવું તે આ પ્રમાણે—

	૩ા હાથ અવગ્રહ		૧૩ હાથ અવગ્રહ
સ્વપક્ષ	ગુરુથી સાધુને	પરપક્ષ	ગુરુથી સાધ્વીને
	ગુરુથી શ્રાવકને		,, શ્રાવિકાને
	ગુરુણીથી સાધ્વીને		ગુરુણીથી સાધુને
	ગુરુણીથી શ્રાવિકાને		,, શ્રાવકને

એ કહેલા અવગ્રહમાં ગુરુની અથવા ગુરુણીની આજ્ઞા લીધા વિના પ્રવેશ કરવો કલ્પે નહિ. એ અવગ્રહથી ગુરુનું સન્માન સચવાય છે. ગુરુની આશાતનાઓ ટળે છે, તેમજ પોતાનું શીલ–સદાચાર પણ સારી રીતે સચવાય છે. ઇત્યાદિ અનેક ગુણ ઉત્પન્ન થવાના કારણથી શ્રીજિનેન્દ્ર ભગવંતોએ અવગ્રહની મર્યાદા બાંધેલી છે, માટે તે સમ્યક્-પ્રકારે સાચવવી એ જ પરમકલ્યાણનું કારણ છે.

અવતરણ —હવે વંદનસૂત્રના સર્વ અક્ષરની સંખ્યાનું ૧૭ મું દ્વાર તથા પદની સંખ્યાનું ૧૮ મું દ્વાર કહેવાય છે—

पण तिग बारस दुग तिग, चउरो छट्ठाण पय इगुणतीसं।
गुणतीस सेस आवस्सयाइ सव्वपय अडवन्ना ॥३२॥

શબ્દાર્થ —ગાથાર્થને અનુસારે સુગમ છે.

ગાથાર્થ —૧૭ મું અક્ષરદ્વાર સુગમ હોવાથી કહ્યું નથી, અને ૧૮ મું પદદ્વાર આ પ્રમાણે—(વંદનના આગળ કહેવાતા ૬ સ્થાનને વિષે અનુક્રમે) ૫-૩-૧૨-૨-૩-૪ એ પ્રમાણે ૭ સ્થાનમાં ૨૯ પદ છે, તેમજ ઓગણત્રીસ શેષ રહેલાં બીજાં પણ "આવસ્સિઆએ" ઇત્યાદિ ૨૯ પદ છે, જેથી સર્વ પદ ૫૮ (અઠ્ઠાવન) છે. ॥ ૩૨ ॥

ભાવાર્થ.—૧૭ મું અક્ષરદ્વાર સુગમ હોવાથી ગાથામાં કહ્યું નથી. તો પણ અહીં કિંચિત્ દર્શાવાય છે—વંદનસૂત્રના સર્વ અક્ષર ૨૨૬ (બસો છવીસ) છે. તેમાં લઘુ અક્ષર ૨૦૧ (બસોએક) છે. અને ગુરુ અક્ષર (જોડાક્ષર) પચીસ છે તે આ પ્રમાણે—च्छा-ज्जा-ग्ग-ज्जो-प्प-क्कं-त्ता-ज्ज-क-क्क-त्ती-न्न-च्छा—क्क-क्क-क्क-न्न-व्व-च्छो-व्व-म्मा-क्क-स्स-क्क-प्प। એ સત્તરમું અક્ષરદ્વાર કહ્યું.

૧૮ મું પદદ્વાર આ પ્રમાણે—૩૩ મી ગાથાના વંદના કરનારના જે ૬ સ્થાન કહેવાશે તેમાં અનુક્રમે ૫-૩-૧૨-૨-૩-૪ પદ છે. અને શેષ પદ મળી ૫૮ પદ છે તે આ પ્રમાણે—

इच्छामि-खमासमणो-वंदिउं-जावणिज्जाए-निसीहिआए-(એ પ્રથમ સ્થાનનાં પાંચ પદ. ત્યારબાદ) अणुजाणह-मे-मिउग्गहं (એ બીજા સ્થાનનાં ૩ પદ ત્યારબાદ) निसीहि-[1]अहो कायं कायसंफासं खमणिज्जो-भे-किलामो-अप्पकिलंताणं-बहुसुभेण-भे-दिवसो-वइक्कंतो (એ ત્રીજા સ્થાનમાં ૧૨ પદ ત્યારબાદ)

---

* पढमं च विनयवन्तस्स [illegible]

1 अहो [illegible] अहोकाय [illegible]

ભાષા તે બન્નેનો સમાસ તે ... [illegible] જાણવી. તથા ગુણ પૂર્વક સમક્રિયા પ્રવર્તાવવી તે ... [illegible]. અને ઔષધાદિ વડે શરીરની વર્તતી સમાધિ તે દ્રવ્યયાપના, તથા ઇન્દ્રિય અને મનના ઉપશમ વડે વર્તતી શરીરસમાધિ તે ભાવયાપના, એ પ્રમાણે બન્ને પ્રકારની યાપના જાણવી. એ બાબતોની ત્રણેની પરસ્પર ભિન્નતા શું છે તે સમજવા જેવી છે.

—

अवतरण .—પૂર્વ ગાથામાં કહેલા શિષ્યના પ્રશ્નરૂપ વંદનસ્થાનોમાં ગુરુનાં પણ ઉત્તરરૂપ ૬ વચન હોય છે, તે છ ગુરુવચન સંબંધી ૨૦ મુ દ્વાર આ ગાથામાં કહેવાય છે.

छंदेणणुजाणामि, तहत्ति तुब्भंपि वट्टए एवं ।
अहमवि खामेमि तुमं, वयणाइं वंदणरिहस्स ॥३४॥

शब्दार्थ :—

छंदेण=ઇચ્છા વડે, અભિપ્રાય વડે.
अणुजाणामि=આજ્ઞા આપું છું.
तहत्ति=તેમજ, તેવીજ
तुब्भंपि=તને પણ
वट्टए=વર્તે છે
एवं=એમજ
अहमवि=હું પણ
खामेमि=ખમાવું છું
तुमं=તને
वयणाइं=એ (૭) વચનો
वंदण=अरिहस्स=વંદન કરવા યોગ્યનાં (એટલે ગુરુનાં)

ગાથાર્થ .—છંદેણ–અણુજાણામિ–તહત્તિ–તુબ્ભંપિ વટ્ટએ–એવં–અને "અહમવિ ખામેમિ તુમં" એ ૬ વચનો ગુરુના હોય છે. ॥૩૪॥

ભાવાર્થ .— શિષ્ય પોતાના પહેલા વંદનસ્થાનમાં इच्छामि ઇત્યાદિ પાંચ પદો વડે જ્યારે ગુરુને વંદન કરવાની ઇચ્છા જણાવે, ત્યારે વંદન કરાવવું હોય તો ગુરુ "*छंदेण" એમ કહે તે

* छंदेण=અભિપ્રાય વડે, અર્થાત્ મારો પણ એ અભિપ્રાય છે (કે તું વંદના કરે)–પ્રવ૰સા૰વૃત્તિઃ એમાં શિષ્યને "જેવો તારો અભિપ્રાય" એમ કહેવાનો અર્થ દેખવામાં નથી, પરન્તુ સમજી શકાય એવો છે.

ગુરુનું પહેલુ વચન જાણવું. તથા કોઈ કારણથી વંદન ન કરાવવું હોય તો [1]पडिक्खह કહે, અથવા [2]तिविहेण કહે, ત્યારે શિષ્ય સંક્ષિપ્ત વંદન કરીને એટલે ખમાસમણ દઈને અથવા તો ફક્ત "મત્થએણ વંદામિ" એટલુ જ કહીને જાય, પરન્તુ સર્વથા વંદન કર્યા વિના ન જાય એ શિષ્ટાચાર છે.

ત્યારબાદ બીજા વંદનસ્થાનમાં अणुजाणह मे मिउग्गह એ ૩ પદો વડે શિષ્ય વંદના કરવા માટે જ્યારે ગુરુના અવગ્રહમાં પ્રવેશ કરવાની આજ્ઞા માગે ત્યારે ગુરુ अणुजाणामि (= આજ્ઞા આપું છું કે મારા અવગ્રહમાં પ્રવેશ કર) એમ કહે તે ગુરુનું બીજું વચન જાણવું.

ત્યારબાદ ત્રીજા વંદનસ્થાનમાં निसीहि થી दिवसो वइक्कंतो સુધીના બાર પદ વડે (ગુરુના ચરણને સ્પર્શ કરવાથી થયેલી અલ્પ કિલામણા ખમાવીને) આપનો આજનો દિવસ બહુ સારી રીતે વ્યતીત થયો? એ પ્રમાણે સુખશાતા પૂછે ત્યારે ગુરુ [3]तहत्ति કહે તે ગુરુનું ત્રીજું વચન જાણવું.

ત્યારબાદ "जत्ता भे" એ બે પદ વડે "આપની સંયમયાત્રા સુખપૂર્વક વર્તે છે?" એમ પૂછે, ત્યારે ગુરુ 'तुब्भंपि वट्टए' કહે તે ગુરુનું ચોથું વચન જાણવું.

ત્યારબાદ "जवणिज्जं च भे" એ ત્રણ પદ વડે ગુરુને યાપના

---

૧ पडिक्खह (=પ્રતીક્ષસ્વ-થોભો) એ આવ૦ ચૂર્ણિનું વચન અને લઘુ પ્રવ૦ સારો૦ વૃત્તિમાં કહ્યું છે. પુન૦ તે કારણ જો શિષ્યને કહેવા યોગ્ય હોય તો કહે નહિતર ન કહે

૨ तिविहेण એ પદ આવશ્યક વૃત્તિમાં કહ્યું છે, અને તેનો અર્થ "મન વચન કાયા વડે વંદન કરવાનો નિષેધ છે" એ અર્થ [illegible] કર્યો છે

૩ तहत्ति એટલે તેમજ અર્થાત્ જેમ તું કહે છે તેમ મારો દિવસ [illegible] વ્યતીત થયો છે

૪ અર્થાત્ "તને પણ વર્તે છે" એટલે તારી [illegible] મારી તો વર્તે છે

૧ પુરોગમન આશાતના ગુરુની (પુરઃ) આગળ આગળ કારણ વિના (ગમન=) ચાલે તે. (માર્ગ દેખાડવા ઇત્યાદિ કારણથી આગળ ચાલવામાં આશાતના ન ગણવી.)

૨ પક્ષગમન આશાતના ગુરુની (પક્ષ=) પડખે પડખે (બરાબરીમાં દેખાય એવી રીતે) [1]નજીકમાં ચાલવું તે. (નજીકમાં ચાલવાથી શ્વાસ, ખાંસી, છીંક ઇત્યાદિ થતાં ગુરુને શ્લેષ્મ વગેરે લાગે છે માટે તેવી આશાતના ન થાય તેટલે દૂર ચાલવું).

૩ ×पृष्ठ (आसन्न) गमन—ગુરુની પૃષ્ઠ=પાછળ નજીકમાં ચાલે તે આશાતના.

૪ पुरःस्थ—ગુરુની पुरः આગળ (स्थ=) ઊભા રહેવું તે આશાતના.

૫ पक्षस्थ—ગુરુની પડખે નજીકમાં ઊભા રહેવું તે આશાતના.

૬ पृष्ठ (आसन्न) स्थ—ગુરુની પાછળ પરંતુ નજીકમાં ઊભા રહેવું તે આશાતના.

૭ पुरोनिषीदन—ગુરુની આગળ निषीदन=બેસવું તે આશાતના.

૮ पक्ष निषीदन—ગુરુની પડખે નજીકમાં બેસવું તે આશાતના.

---

૧ એ "નજીક" અર્થ પક્ષની ૩ આશાતનાઓમાં ન જોડીએ તો પણ ચાલે, પરન્તુ પૃષ્ઠ સંબંધી આશાતનાઓમાં અવશ્ય જોડવો.

× ગાથામાં તો પૃષ્ઠ શબ્દ છે જ નહિ, પરન્તુ આસન્ન શબ્દ છે, તો અહીં આસન્ન ગમનને બદલે પૃષ્ઠગમન આશાતના કેમ કહી ? એ શંકાના સમાધાનમાં જાણવું કે ગુરુની પૃષ્ઠે=પાછળ તો શિષ્યને ચાલવા વગેરેનો અધિકાર છે જ પરન્તુ આસન્ન=નજીકમાં ચાલવાનો અધિકાર નથી. માટે ગાથામાં પૃષ્ઠ શબ્દને બદલે आसन्न શબ્દ કહ્યો છે તે જ વિશેષ ઠીક છે, અને તે પૃષ્ઠ સાથે જોડવા માટે છે, જેથી પાછળ તે આશાતના નહિ પરન્તુ પાછળ નજીકમાં ચાલે તેજ આશાતના એ ભાવ સ્પષ્ટ થાય છે અને ગ્રંથોમાં પૃષ્ઠગમન આશાતના લખેલી હોવાથી અહીં પણ પૃષ્ઠગમન આશાતના લખી છે.

૯ पृष्ठ (आसन्न) निषीदन—ગુરુની પાછળ પરન્તુ નજીકમા બેસવુ તે આશાતના.

૧૦ आचमन—ગુરુની સાથે ઉચ્ચારભૂમિએ (=વડીનીતિ માટે) ગયેલ શિષ્ય ગુરુના પહેલા આચમન (=હાથ પગની શુદ્ધિ) કરે તો આશાતના. આહારાદિ વખતે પણ પહેલી મુખાદિ શુદ્ધિ કરવાથી પણ એ જ આશાતના લાગે છે.

૧૧ आलोचन—બહારથી ઉપાશ્રયે ગુરુની સાથે આવ્યા છતા ગુરુની પહેલાં ગમનાગમન આલોવવુ તે આશાતના.

૧૨ अप्रतिश्रवण—કોણ ઊંઘે છે? કોણ જાગે છે? એ પ્રમાણે રાત્રે ગુરુ પૂછે ત્યારે શિષ્ય જાગતો હોય તો પણ જાણે अप्रतिश्रवण =સાંભળતો ન હોય તેમ જવાબ ન આપે તો આશાતના.

૧૩ पूर्वालापन—કોઈ આવેલ ગૃહસ્થાદિકને ગુરુએ બોલાવ્યા પહેલા પોતે બોલાવે તો આશાતના. (પૂર્વ=પ્રથમ આલાપન=બોલાવવુ એ શબ્દાર્થ છે.)

૧૪ पूर्वालोचन—[1]ગોચરી આહારાદિ લાવીને પ્રથમ બીજા કોઈ સાધુ આગળ તે ગોચરી આલોચે. અને ત્યારબાદ ગુરુ આગળ આલોચે તો આશાતના (અહીં ગોચરી સંબંધી ગમનાગમનની ઇરિયાવહિયા પડિક્કમવી તે ગોચરી આલોવવી અથવા આલોચવી કહેવાય).

૧૫ पूर्वोपदर्शन—લાવેલી ગોચરી ગુરુને દેખાડ્યા પહેલા બીજા કોઈ સાધુને દેખાડે તો આશાતના (અહીં પૂર્વ=પહેલા ઉપદર્શન= દેખાડવુ એ શબ્દાર્થ છે).

* આગળની ૩, પડખાની ૩, અને પાછળની ૩ આશાતના [illegible]

[1]. ૧૪ મી અને ૧૪ મી આશાતના [illegible] ભિન્ન છે.

૨૬ पूर्वनिमन्त्रण—આણેલા આહાર પાણી વાપરવા માટે પહેલા બીજા સાધુઓને નિમન્ત્રણ કરે (બોલાવે) અને ત્યારબાદ ગુરુને નિમન્ત્રણ કરે તો આશાતના.

૨૭ खद्ध दान—આહાર લાવીને ગુરુની આજ્ઞા વિના પોતે જ બીજા સાધુઓને જેમ ઠીક લાગે તેમ મધુર સ્નિગ્ધ આદિ ખદ્ધ(ઘણો) આહાર યથાયોગ્ય ખદ્ધ=ઘણો ઘણો આપે તો આશાતના.

૨૮ खद्धादन—આહાર લાવીને ગુરુને કંઈક થોડો આપીને જે સ્નિગ્ધ અને મધુર આહાર તેમજ શાકોના બનેલા હોય તે પોતે વાપરે તો આશાતના (અહીં ખદ્ધ એટલે ખાસ મધુર આહારનું अदन=ખાવું એ [2]શબ્દાર્થ છે.)

૨૯. अप्रतिश्रवण—ગુરુ બોલાવે ત્યારે ન બોલવું તે આશાતના (બારમી આશાતના પણ એ જ નામવાળી છે, પણ તેમાં અને આમાં તફાવત એ છે કે બારમી આશાતના રાત્રિ નિદ્રાના સમયની છે, અને આ ૧૯ મી આશાતના [1]દિવસે બોલાવવા સંબંધી છે.)

૨૦ खद्ध (भाषण)—કઠિન કર્કશ અને મોટા સાદા પાડીને ગુરુ સાથે ([1]ખદ્ધ એટલે પ્રચુર—ઘણું) બોલવું તે આશાતના.

૨૧ तत्रगत (भाषण)—ગુરુ બોલાવે ત્યારે શિષ્ય "[2]મત્થએણ વંદામિ" ઇત્યાદિ બોલી તુર્ત ઊઠી ગુરુ પાસે જઈને નમ્રતાથી ગુરુ શું કહે છે તે સાંભળવું જોઈએ. તેને બદલે પોતાના આસને બેઠો છતોજ જવાબ આપે તો આશાતના.

૨૨ किं भाषण—ગુરુ બોલાવે ત્યારે 'કેમ ? શું છે ? શું કહો છો ? ઇત્યાદિ બોલે તો આશાતના. કારણ કે ગુરુ બોલાવે ત્યારે શિષ્યે

---

૧ ખદ્ધ એટલે પ્રચુર-ઘણું ઘણું આપવું એવો પણ અર્થ છે.

૨ અહીં "ખદ્ધાદિ અદન" એ પણ આશાતના કહી છે, જેમાં ખદ્ધ એટલે પ્રચુર-ઘણું અર્થ થાય છે; તે પ્રચુર આદિ આહારવાળો અર્થ ભણનારને દીર્ઘ અને સુગમ ન હોવાના કારણથી કહ્યો નથી.

૧ ઇતિ પ્રવ૦ સારો૦ અને ધર્મ સં૦ વૃત્તિ.

૨ વર્તમાનમાં એ વચન પ્રચલિત નથી, તો પણ તુર્ત જી કહીને ઊઠવું તે (પ્રચલિત) રિવાજ પણ વિનયભર્યો છે.

શીઘ્ર “ મત્થએણ વંદામિ ” કહેવુ, (અને તુર્ત ગુરુ પાસે જઈને “ આજ્ઞા ફરમાવો ” ઇત્યાદિ નમ્ર વચનો બોલવા જોઈએ.)

૨૩ તું (ભાષણ)—ગુરુને “ ભગવંત. શ્રી પૂજ્ય. આપ,” ઇત્યાદિ મોટા માનવાળા (બહુવચનવાળા) શબ્દોથી બોલાવવા જોઈએ, તેને બદલે “ તુ. તને, ત્હારા ” ઇત્યાદિ તોછડાઈવાળા ” (એકવચનવાળા) શબ્દોથી તુંકારીને બોલાવે તો આશાતના.

૨૪ તજ્જાત (ભાષણ)—ગુરુ શિષ્યને કહે છે કે “આ ગ્લાન (માંદા) સાધુની વૈયાવચ્ચ કેમ કરતા નથી ? તુ બહુ આળસુ થઈ ગયો છે.” ત્યારે શિષ્ય કહે છે કે “ તમે પોતે જ કેમ વૈયાવચ્ચ કરતા નથી ? તમે પોતે જ આળસુ થઈ ગયા છો ” ઇત્યાદિ રીતે ગુરુ જે શિખામણનુ વચન કહે તે જ વાક્ય-વચન પ્રમાણે ગુરુને પ્રત્યુત્તર (સામો-ઊલટો જવાબ) આપે તે તજ્જાત ભાષણ અથવા તજ્જાત વચન આશાતના કહેવાય [અહીં તજ્જાત એટલે તેજ જાતિના અર્થાત્ તે સરખા વચનો (વડે ઊલટો જવાબ) એ શબ્દાર્થ છે.]

૨૫ નોસુમન—ગુરુ (અથવા રત્નાધિક) કથા કહેતા હોય ત્યારે “ અહો આપે આ વચન ઉત્તમ કહ્યુ ” ઇત્યાદિ પ્રશંસા વચનો ન કહે તેમજ કથાથી પોતાને ભારી અસર થઈ છે એવો આશ્ચર્યભાવ અથવા હર્ષભાવ પણ ન દર્શાવે. પરંતુ મનમાં (શું આગળથી પણ એમની અધિક વ્યાખ્યાનકળા છે ? એવી ઈર્ષ્યાથી જ જાણે) દુભાતા હોય તેમ વર્તે તો આશાતના. (અહીં ગુરુ પ્રત્યે કથાદિ પ્રસંગે શિષ્યનુ સુમન=સારૂ મન ન=નહિ તે નોસુમન—એ શબ્દાર્થ છે.)

૨૬ નોસ્મરણ—ગુરુ ધર્મકથા કહેતા હોય ત્યારે “ તમને આ અર્થ [illegible] નથી [illegible] [illegible] ” કહે તો આશાતના.

૨૭ કથાછેદ—ગુરુ ધર્મકથા કહેતા હોય ત્યારે “ [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible]) [illegible] સારી રીતે [illegible] ” ઇત્યાદિ [illegible]

[illegible] તો આશાતના.

૨૮ [illegible] ઉઠી ઉઠીને જવાના માટે) તો આશાતના. અથવા એવુ કાર્ય કરે કે જેથી સભા ભેગી ન થાય તે પણ આશાતના.

૨૯. અનુત્થિત કથા—ગુરુ કથા કરી રહ્યા બાદ પર્ષદા-સભા હજી ઊઠી ગઈ ન હોય તેટલામાં પોતાની ચતુરાઈ દર્શાવવા ગુરુએ વ્યાખ્યાનમાં કહેલી કથાનો અથવા અર્થનો વિશેષ વિસ્તાર કરી બતાવે તો આશાતના.

૩૦ સંથારપાદઘટ્ટન—ગુરુની શય્યાને અને સંથારા વગેરેને પોતાનો પગ લગાડવો, તેમ જ આજ્ઞા વિના હાથ લગાડવો, તથા તેમ કરીને પણ ગુરુને તે દોષ ખમાવે નહિ તો આશાતના જાણવી. કારણ કે ગુરુની પેઠે ગુરુના ઉપકરણ પણ પૂજ્ય છે માટે શિષ્યનો ધર્મ છે કે ગુરુના ઉપકરણને પણ પગ વગેરે લગાડવો નહિ અને આજ્ઞા વિના સ્પર્શ પણ કરવો નહિ. અને જો સ્પર્શ થઈ જાય તો 'ફરીથી એમ નહિ કરુ' એમ બોલી અપરાધ ખમાવવો [અહી શરીર પ્રમાણની (૩॥ હાથની) શય્યા અને અઢી હાથનો સંથારો જાણવો]

૩૧ સંથારાવસ્થાન—ગુરુની શય્યા તથા સંથારા વગેરે ઉપર અવસ્થાન=ઊભા રહેવુ (તથા ઉપલક્ષણથી) બેસવુ, સુવુ, તે આશાતના.

૩૨ ઉચ્ચાસન ગુરુથી અથવા ગુરુની આગળ તેમનાં કરતા ઊંચા [2]આસન ઉપર બેસે તો આશાતના.

---

૧ तहकिंचि भणइ जह न सा मिलइ—ઇતિ૦ પ્રવ૦ સારો૦ વચનાત્

૨ ઉપલક્ષણથી ગુરુના વસ્ત્રાદિકથી અધિક મૂલ્યવાળા વસ્ત્રાદિક વાપરવા તે પણ આશાતના એમાં અંતર્ગત સંભવે છે.

૩૩ સમાસન—ગુરુથી અથવા ગુરુની આગળ સરખા આસને બેસે તો આશાતના

ઉત્તમ શિષ્યે એ ૩૩ આશાતનાઓ વર્જવી. કારણ કે ગુરુની આશાતના (અવિનય) નહિ કરનાર શિષ્ય ઉપર ગુરુની પરમ કૃપા સ્વાભાવિક હોય છે, અને તેથી જ્ઞાનાદિકની પ્રાપ્તિ સુગમ થાય છે. એ આશાતનાઓ સાધુની મુખ્યતાએ કહી છે, છતાં શ્રાવકને પણ એ આશાતનાઓ યથાયોગ્ય (જેટલી શ્રાવકને અંગે ઘટે તેટલી) ટાળવા યોગ્ય જાણવી

॥ ગુરુની જઘન્યાદિ ભેદથી ૩ આશાતના ॥

ગુરુને પગ વગેરે લગાડવો ઇત્યાદિ जघन्य आशातना, થુંક વગેરે લગાડવું ઇત્યાદિ मध्यम आशातना, અને ગુરુની આજ્ઞા ન માનવી, અથવા આજ્ઞાથી વિપરીત કરવું, આજ્ઞા સાંભળવી નહિ અને કઠોર ભાષણ કરવું વગેરે उत्कृष्ट आशातना જાણવી એ પ્રમાણે સાક્ષાત્ ગુરુની આશાતના ૩૩ પ્રકારે અથવા ૩ પ્રકારે જાણવી (—શ્રાદ્ધવિધિ વૃત્તિ)

॥ ગુરુની સ્થાપનાની ૩ આશાતના ॥

સ્થાપનાને પગ લગાડવો વિગેરે, અથવા આમતેમ ચલ-વિચલ કરવી તે જઘન્ય, ભૂમિ ઉપર પાડી નાખવી અને અવજ્ઞાથી જેમ તેમ મૂકવી-ગોઠવવી તે મધ્યમ, તથા નાશ કરવી અથવા ભાંગી નાખવી વગેરે उत्कृष्ट આશાતના જાણવી (—શ્રાદ્ધવિધિ વૃત્તિ)

અવતરણ—હવે (બૃહત્) ગુરુવંદન કરવાની જે વિધિ [illegible] [illegible] કહેવાય છે કે જે સવાર [illegible] [illegible] પ્રતિક્રમણ [illegible] છે તેમાં પ્રથમ [illegible] [illegible] [illegible]

इरिया कुसुमिणुसग्गो, चिइवंदण पुत्ति वंदणा-लोयं ।
वंदण खामण वंदण, संवर चउछोभ दुसज्झाओ ॥३८॥

[illegible]

[illegible]

ભાવાર્થ — પ્રભાતનું પ્રતિક્રમણ કરવાના નિયમવાળાએ કોઈ વખતે પ્રતિક્રમણની સામગ્રીના અભાવે અથવા તેવી શક્તિના અભાવે આ ગાથામાં કહેલા વિધિ પ્રમાણે બૃહત્ ગુરુવંદન તો અવશ્ય કરવું જોઈએ, એ બૃહત્ ગુરુવંદન તે લઘુપ્રતિક્રમણ ગણાય છે તે ગાથાના બૃહત્ ગુરુવંદનનો (એટલે જ પ્રતિક્રમણનો) વિધિ સંક્ષેપમાં આ પ્રમાણે—

૧ ઇરિયાવહિયં- ગુરુ પાસે ઇરિયાવહિયં પડિક્કમી પર્યન્તે લોગસ્સ કહેવો

૨ कुसुमिणदुसुमिणनो काउस्सग्ग—ત્યારબાદ રાત્રે રાગથી આવેલ તે (સ્રીગમનાદિક) કુસ્વપ્ન, અને દ્વેષથી આવ્યા હોય તે દુઃસ્વપ્નનો દોષ ટાળવા માટે ૪ લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો તે કુસુમિણ-દુસુમિણનો કાઉસ્સગ્ગ જાણવો.

૩ चैत्यवंदन—ત્યારબાદ ચૈત્યવંદનનો આદેશ માગી જગચિંતામણિ ચૈત્યવંદન જયવીયરાય સુધીનું કરવું.

૪ मुहपत्ति— ત્યારબાદ ખમાસમણપૂર્વક આદેશ માગી મુહપત્તિ પડિલેહવી.

૫ वंदण—ત્યારબાદ બે વાર દ્વાદશાવર્ત્ત વંદન કરવું

૬ आलोचना—ત્યારબાદ આદેશ માગી રાઈય આલોચણા કરવી (="ઇચ્છા૦ સં૦ ભ૦ રાઈયં આલોઉં ? ઇચ્છં આલોએમિ જો મે રાઇઓ" ઇત્યાદિ કહેવું) અહીં એ જ લઘુપ્રતિક્રમણ સૂત્ર છે

૭ वंदण—ત્યારબાદ પુનઃ બે વાર દ્વાદશાવર્ત્ત વંદન કરવું

૮ खामणा—ત્યારબાદ રાઈય અબ્ભુટ્ઠિઓ ખામવો

૯ वंदन—ત્યારબાદ પુનઃ બે વાર દ્વાદશાવર્ત્ત વંદન કરવું.

૧૦ संवर (पच्चक्खाण)—ત્યારબાદ ગુરુ પાસે યથાશક્તિ પચ્ચક્ખાણ લેવું.

---

૧. ક્રમશઃ વિશેષ વિધિ ગુરુ વગેરે પાસે શીખવાથી જાણી શકાય. આ બૃ૦ ગુરુવંદનની અપેક્ષાએ દ્વાદશાવર્ત્ત વંદન તે અહીં લઘુ ગુરુવંદન જાણવું.

૧૧ ચાર છોભવંદન—ત્યાર બાદ ૪ ખમાસમણપૂર્વક "ભગવાન હં" આદિ ૪ ને છોભવંદન કરવું

૧૨ બે સ્વાધ્યાય આદેશ—ત્યારબાદ બે ખમાસમણપૂર્વક સજ્ઝાય કરવાના બે આદેશ માગવા, અને ગુરુ પાસે સ્વાધ્યાય કરવો

અવતરણ—પૂર્વ ગાથામાં સવારના બૃહત્ ગુરુવંદનનો વિધિ કહીને હવે આ ગાથામાં સાંજે કરવા યોગ્ય બૃહત્ ગુરુવંદન અથવા સાંજના લઘુપ્રતિક્રમણનો વિધિ દર્શાવે છે—

इरिया-चिइ-वंदण-पुत्ति-वंदण-चरिम-वंदणा-लोयं ।
वंदण खामण चउछोभ दिवसुस्सग्गो दुसज्झाओ ॥३१॥

શબ્દાર્થ—ભાવાર્થના કહેલા ક્રમ પ્રમાણે સુગમ છે

ગાથાર્થ:—ભાવાર્થના ક્રમ પ્રમાણે સુગમ છે

ભાવાર્થ—સાંજરે પ્રતિક્રમણ કરવાના નિયમવાળાએ કોઈક વખતે પ્રતિક્રમણની સામગ્રીના અભાવે અથવા તેવી શક્તિના અભાવે આ ગાથામાં દર્શાવેલા વિધિ પ્રમાણે બૃહત્ ગુરુવંદન તો અવશ્ય કરવું જોઈએ, કે જે નાનું લઘુ પ્રતિક્રમણ ગણાય છે તેનો વિધિ આ પ્રમાણે—

૧ ઇરિયાવહિય—ઇરિયાવહિય પડિક્કમી [illegible] કરવો

૨ ચિઇવંદણ—ત્યાર [illegible] કરવું

૩ મુહપત્તિ—[illegible] પડિલેહવી

૪ વંદણ—[illegible]

૫ દિવસચરિમ—[illegible]

૬ વંદણ—[illegible]

७ आलोचना —त्यारबाद आदेश मागी [illegible] अतिचार आलोचना ([illegible] २ आलोएमि [illegible] अइआरो" ए सूत्र कहेवुं) आदि [illegible] प्रतिक्रमण [illegible]

८ वंदण —त्यारबाद बे वार द्वादशावर्त वंदन [illegible]

९. खामणा —त्यारबाद आदेश मागी अब्भुट्ठिओ खामवो

१० चार छोभवंदन —त्यारबाद ४ खमासमण पूर्वक ४ छोभवंदन करवा.

११ देवसिक प्रायश्चित्तनो काउस्सग्ग —त्यारबाद आदेश मागी चार लोगस्सनो काउस्सग्ग करवो.

१२ बे स्वाध्याय आदेश—त्यारबाद बे खमासमण पूर्वक बे आदेश मागी सज्झाय (स्वाध्याय) करवी. ॥ इति २२ मुं द्वार समाप्त ॥

॥ इति गुरुवंदनस्य २२ द्वाराणि समाप्तानि ॥

अवतरण :—हवे आ प्रकरणना उपसंहारमां (समाप्तिना प्रसंगमां) प्रथम पूर्वोक्त विधिए गुरुवंदन करनारने जे महान लाभ थाय छे ते आ गाथामां दर्शावाय छे —

एयं किइकम्मविहिं, जुंजंता चरणकरणमाउत्ता ।
साहू खवंति कम्मं, अणेगभवसंचिअमणंतं ॥४०॥

शब्दार्थ .—

एयं(=एव)=ए प्रमाणे, पूर्वे कहेली	आउत्ता=उपयोगवाळा सावधान
जुंजंता=प्रयुंजता, करनार	संचिअ=संचित, एकठा करेल

गाथार्थ.—ए प्रमाणे पूर्वे कहेली कृतिकर्म विधिने (गुरु–वंदन विधिने) करनार एवा चरण—करणमां (=चारित्रमां अने तेनी क्रियामां अथवा चरणसित्तरि तथा करणसित्तरिमां)

ઉપયોગવાળા સાધુઓ અનેક પૂર્વ ભવના (મા) એકઠા કરેલા અનન્ત કર્મોને [1]ખપાવે છે (એટલે મોક્ષપદ પામે છે) ॥૪૦॥

ભાવાર્થ—ગાથાર્થને અનુસારે જાણવો પરંતુ આ ગાથામાં વિશેષ તાત્પર્ય એ છે કે—સાધુ પોતાની સર્વ ક્રિયામાં ચાહે તેવો કુશળ અને ઉપયોગવાળો હોય તો પણ ગુરુવંદન વિધિપૂર્વક ન કરતા હોય તો તેવો (ગુરુના વિનયમાં અનાદરવાળો) સાધુ કર્મની નિર્જરા કરી મુક્તિપદ ન પામી શકે, માટે ક્રિયાવંત સાધુએ પણ ગુરુ મહારાજનો વિનય કરવામાં અનાદરવાળા ન રહેવું, એ ઉપદેશ છે.

અવતરણ—હવે આ છેલ્લી ગાથા વડે ગુરુવંદન ભાષ્યની સમાપ્તિ થાય છે ત્યાં આ ભાષ્યના કર્તા શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ પોતાના મતિદોષથી અજાણતા થઈ ગયેલી (રહી ગયેલી) કોઈ ભૂલચુકને માટે પોતાની લઘુતા દર્શાવી શ્રી ગીતાર્થોને તે ભૂલ સુધારી લેવા વિજ્ઞપ્તિ કરે છે—

अप्पमइभव्वबोहत्थ भासियं विवरियं न जमिह मए ।
तं सोहंतु गियत्था अणभिनिवेसी अमच्छरिणो ॥४१॥

---

૧ શ્રી સિદ્ધાંતમાં કહ્યું છે કે—[illegible] [illegible] ઇત્યાદિ [illegible] અર્થ આ પ્રમાણે—

હે ભગવંત! ગુરુવંદન વડે [illegible] ([illegible]) [illegible] હે ગૌતમ! આ૦ કર્મપ્રકૃતિઓ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

શબ્દાર્થ

अप्पमइ=અલ્પમતિવાળા	इह=અહીં, તેમાં
भव्व=ભવ્ય જીવોને	मए=મારા વડે
बोहत्थ=બોધ કરવાને અર્થે	सोहंतु=શુદ્ધ કરો
भासियं=કહ્યું, કર્યું	गीयत्था=ગીતાર્થો !
विवरियं=વિપરીત	अणभिनिवेसी=આગ્રહરહિત
च=અને (પરન્તુ)	अमच्छरिणो=મત્સર (=ઈર્ષ્યા) રહિત
जं=જે કાંઈ	

ગાથાર્થ—અલ્પમતિવાળા એવા ભવ્ય જીવોને બોધ કરવાને અર્થે (આ ગુરુવંદન ભાષ્ય નામનું પ્રકરણ મેં દેવેન્દ્રસૂરિએ) કર્યું છે પરન્તુ તેમા મારા વડે જે કાંઈ વિપરીત કહેવાયું હોય (એટલે મારાથી અજાણતા જે કાંઈ ભૂલચુક થઈ હોય) તે ભૂલચુકને આગ્રહરહિત અને ઈર્ષ્યારહિત એવા હે ગીતાર્થ મુનિઓ ! તમે શુદ્ધ કરજો ॥ ૪૧ ॥

ભાવાર્થ.—ગાથાર્થવત સુગમ છે

इति श्री महिसानाख्य–नगरनिवासी–सद्गतश्रेष्ठिवर्य–श्रीयुत वेणीचन्द्र–सुरचन्द्र–संस्थापित–श्री जैनश्रेयस्करमंडल सत्प्रेरणातः श्री भृगुकच्छनिवासी–श्रेष्ठिवर्य–श्रीयुतानुपचन्द्र–विद्यार्थी–चन्दुलाल–लिखितः श्री गुरुवदनभाष्यभावार्थः

समाप्तः

॥ श्री जिनेन्द्राय नम ॥

प्रत्याख्यान भाष्य

भावार्थ सहित

(मूलकर्त्ता श्री देवेन्द्रसूरिः ॥)

अवतरण —हवे आ त्रीजा पच्चक्खाण भाष्यमा पच्चक्खाण लेवानो विधि कहेवाय छे त्या आ पहेली गाथामा पच्चक्खाणना ९ मूलद्वार दर्शावाय छे—

दस पच्चखाण[1] चउविहि,[2] आहार[3] दुवीसगार[4] अदुरुत्ता ।
दसविगइ[5] तीस विगई-गय[6] दुहभंगा[7] छसुद्धि[8] फलं[9] ॥१॥

शब्दार्थ —

चउविहि=४ प्रकारनो विधि
दुवीस(आ)गार=बावीश आगार
अदुरुत्ता=बीजीवार नहि [illegible]
विगईगय=वि[illegible]
[illegible]

गाथार्थ —१० पच्चक्खाण, ४ प्रकारनो (उच्चार) विधि, ४ प्रकारनो आहार-बीजीवार नहि [illegible] २२ आगार १० विगई ३० नीवियात—२ [illegible] छ प्रकारनी शुद्धि अने (२ प्रकारनु) फल [illegible] ९० [illegible] ॥१॥

[illegible]

[illegible] "४ प्रकारनो आहार" [illegible]

૨ સંકેત ([illegible]) [illegible] ([illegible])
સહિત એવા ગૃહસ્થોનું [illegible] મુનિને
[illegible] નિશાની [illegible]
પચ્ચક્ખાણ તે સંકેત પચ્ચક્ખાણ [illegible]
પણ નામ છે. એ પ્રમાણે એ પચ્ચક્ખાણ [illegible]
પણ હોય છે, ૮ પ્રકારના ચિહ્નના [illegible] એ પચ્ચક્ખાણ ૮
પ્રકારનું છે તે આ પ્રમાણે — કોઈ શ્રાવક પોરિસી આદિ પચ્ચક્ખાણ
કરીને તે પચ્ચક્ખાણ પૂર્ણ થયા છતાં પણ જ્યાંસુધી હજી ભોજન
સામગ્રી થઈ નથી ત્યાં સુધી ક્ષણમાત્ર પણ પચ્ચક્ખાણ વિના ન
રહેવાના આશયથી અંગુઠો વગેરે આઠ પ્રકારના ચિહ્નમાંનું કોઈ
પણ ચિહ્ન ધારે તે-આ પ્રમાણે—

૧ જ્યાં સુધી મુઠીમાં અંગુઠો વાળીને છૂટો ન કરું ત્યાં સુધી મારે પચ્ચક્ખાણ છે એમ ધારી અંગુઠો છૂટો કરે ત્યારે જ મુખમાં ખાવાની વસ્તુ નાખે એવા સંકેતનું નામ अङ्गुष्ठसहित=અંગુઠસહિયં સંકેત પચ્ચક્ખાણ.

૨ એ પ્રમાણે મુઠ્ઠી વાળીને છૂટી ન કરે ત્યાં સુધી मुष्टिसहित =મુટ્ઠિસહિયં.

૩ એ પ્રમાણે વસ્ત્રની અથવા દોરા વગેરેની ગાંઠ વાળીને છૂટી ન કરે ત્યાં સુધી ग्रन्थिसहित=ગંઠિસહિય

૪ એ પ્રમાણે ઘરમાં પ્રવેશ ન કરે ત્યાં સુધીનું પચ્ચ૦ તે घरसहित=ઘરસહિયં

૫ એ પ્રમાણે પરસેવાના બિંદુ ન સૂકાય ત્યાં સુધીનું પચ્ચ૦ તે स्वेदसहित

૬ એ પ્રમાણે આટલા શ્વાસોચ્છ્વાસ ન થાય ત્યાં સુધીનું उच्छ्वाससहित પચ્ચ૦

૭ એ પ્રમાણે પાણી વગેરેની માંચીમાં[1] લાગેલા જળના (સ્તિબુક=) બિંદુ ન સૂકાય ત્યાં સુધીનું स्तिबुकसहित.

---

૧ માંચીના ઉપલક્ષણથી શેષ વાસણ વગેરેનું પણ ગ્રહણ કરવું અનુચિત નથી.

૮ એ પ્રમાણે આ દીપક ન હોલવાય ત્યા સુધીનું પચ્ચ૦ दीपकसहित=દીવસહિયં

એ પ્રમાણે કરેલો કોઈ પણ પ્રકારનો સંકેત પૂર્ણ થયા પહેલા જો મુખમા કોઈ ચીજ પડી જાય તો તે [1]પચ્ચ૦ખાણનો ભંગ થયો–કર્યો જાણીને તેનુ પ્રાયશ્ચિત્ત ગુરુ પાસે લેવુ પડે છે

૮૦ अद्धा पच्चक्खाण—અદ્ધા એટલે કાળ, તે મુહૂર્ત પ્રહર બે પ્રહર દિવસ પક્ષ માસ ઇત્યાદિ જાણવો અને તે મુહૂર્ત આદિ કાળની મર્યાદાવાળુ જે નવકારસી–પોરિસી–સાર્દ્ધપોરિસી–પુરિમડ્ઢ અવડ્ઢ એકાસણુ, ઉપવાસ વગેરે પચ્ચ૦ તે અદ્ધા પચ્ચ૦ કહેવાય, તેના ૧૦ પ્રકાર છે તે આગળની ત્રીજી ગાથામા કહેવાશે એ પ્રમાણે પચ્ચક્ખાણના=પ્રત્યાખ્યાનના બળ ૧૦ ભેદ કહ્યા એમાં [illegible] બે પ્રત્યાખ્યાન પ્રતિદિન ઉપયોગી જાણવા ॥ ઇતિ ૧૦ प्रत्याख्यानभेदा ॥

---

૧ આ સંકેત પચ્ચક્ખાણ એક અથવા [illegible] નવકાર [illegible]
ત્યારબાદ ભોજન કરીને [illegible]

[illegible] તેના ૧૦ [illegible] ગાથાના [illegible] "[illegible]" નામનું [illegible] બીજી રીતે દર્શાવાય છે]

नवकारसहिअ पोरिसि, पुरिमड्ढे-गासणे-गट्ठाणे अ ।
आयंबिल अभत्तट्ठे, चरिमे अ अभिग्गहे विगई ॥३॥

શબ્દાર્થ : ગાથાર્થને અનુસારે સુગમ છે

ગાથાર્થ—નવકાર સહિત (=નવકારસી)–પોરૂષી–પુરિમાર્ધ (પુરિમડ્ઢ)–એકાશન–એકસ્થાન (એકલઠાણ)—આયંબિલ—અભક્તાર્થ (ઉપવાસ) દિવસચરિમ–અભિગ્રહ–અને વિકૃતિ (નીવી) એ દશ પ્રકારના अद्धा પચ્ચક્ખાણ છે ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ—હવે અદ્ધા પચ્ચક્ખાણના ૧૦ ભેદનું કિંચિત સ્વરૂપ આ પ્રમાણે—

૧ नवकारसहियं (=नमस्कार सहित) प्रत्याख्यान—સૂર્યોદયથી પ્રારંભીને ૧ *મુહૂર્ત (=૨ ઘડી=૪૮ મિનિટ) સુધીનું અને

* नमस्कार सहित મા सहित શબ્દ મુહૂર્તના જ વિશેષણવાળો છે માટે, અને અદ્ધા પચ્ચખ્ખાણ ૧ મુહૂર્તથી ઓછું હોય નહિ માટે નવકારસીનો ૧ મુહૂર્ત કાળ અવશ્ય ગણવો જોઈએ જેઓ એમ સમજે છે કે નવકારસી તો ૩ નવકાર ગણીને ગમે તે વખતે પારી શકાય, અને કાળની લેશ માત્ર પણ મર્યાદા વિના, સૂર્યોદય પહેલા તમજ તુર્ત પણ ૩ નવકાર ગણ્યે નવકારસી પચ્ચક્ખાણ થઈ જાય તેમ સમજવુ સર્વથા ભૂલ ભરેલુ છે, માટે નવકારસી બે ઘડી પછી જ ૩ નવકાર ગણીને પારી શકાય કારણ કે બે ઘડી થયા પહેલા ૩ નવકાર ગણીને પારે તો નવકારસીનો ભંગ થાય છે, તેમજ બે ઘડી થયા બાદ પણ ૩ નવકાર ગણ્યા વિના પારે તો નવકારસી નહિ પારેલી ગણાય છે.

અહીં નવકારસીનો કાળ ૧ મુહૂર્ત કેમ ? તે સબંધી વિશેષ ચર્ચા બીજા ગ્રંથોથી જાણવી.

પૂર્ણ થયે ત્રણ નવકાર ગણીને પારવાનુ (એ પ્રમાણે મુહૂર્ત અને નવકાર એ બે વિધિવાળુ) જે પચ્ચક્ખાણ તે. એ 'નવકારસીનું' પચ્ચક્ખાણ સૂર્યોદય પહેલા ધારવુ—કરવુ જોઈએ, અન્યથા અશુદ્ધ ગણાય

૨ पोरिसी प्रत्या०—સવારમા પુરુષની છાયા જ્યારે (તે પુરુષના) પોતાના દેહ જેટલી થાય ત્યારે पोरिसी એટલે પ્રહર ગણાય છે માટે સૂર્યોદયથી પ્રારભીને ૧ પ્રહર સુધીનુ પચ્ચ૦ તે પોરિસી પચ્ચ૦ કહેવાય આ પ્રત્યાખ્યાન સૂર્યોદય પહેલા ધારવુ જોઈએ અથવા તો નવકારસી સાથે જોડી દેવાથી પણ ચાલે છે. તથા सार्ध पोरिसी એટલે દોઢ પ્રહરનુ પચ્ચક્ખાણ પણ આના અંતર્ગત ગણાય છે

૩ पुरिमार्ध प्रत्या०—દિવસના पुरिम-પહેલા अर्ध—અર્ધ ભાગનુ એટલે સૂર્યોદયથી બે પ્રહર સુધીનુ પચ્ચ૦ તે પુરિમાર્ધ અથવા પુરિમડ્ઢ તથા દિવસના अप-પશ્ચાત પાછલા [illegible] ભાગનુ એટલે સૂર્યોદયથી ૩ પ્રહરનુ [illegible] પ્રહરનુ એટલે દિવસના ઉત્તરાર્ધ સુધીનું પચ્ચ૦ તે अपार्ध (અવડ્ઢ) પચ્ચ૦ પણ આમા અંતર્ભૂત ગણાય આ પચ્ચ૦ [illegible] પોરિસી પાર્યા વિના પણ કરી શકાય છે

[illegible]

૫ एकस्थान (=એકલઠાણું) જેમાં [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
તેથી [illegible]
[પુન અહિં ભોજન [illegible]
છે. તેથી એકાસણાની [illegible]
એ વિશેષ છે]

૬ आयंबिल (आ. आचाम्ल—)એમાં आचाम=ઓસામણ અને अम्ल=ખાટો રસ એ બેના ત્યાગવાળું તે આચામામ્લ અથવા આચામ્લ કહેવાય) તે ભાત—કઠોળ—અને સાથવાના આહારથી મુખ્ય ૩ પ્રકારનું છે. અને તે દરેક વળી જઘન્ય, મધ્યમ, અને ઉત્કૃષ્ટ એમ ત્રણ ત્રણ પ્રકારનું તે દ્રવ્યથી, ગુણથી અને રસથી ગણાય છે, ઇત્યાદિ આયંબિલના ભોજનની વિશેષ સામાચારી તો પરંપરાથી જાણવા યોગ્ય છે. અને સામાન્યથી તો એટલું સમજવું યોગ્ય છે કે-આયંબિલમાં મુખ્યત્વે વિગઈ અને ખટાશનો ત્યાગ હોય છે તેમજ નીવિયાતાનો પણ ત્યાગ હોય છે, જેથી એમાં રસ—કસ વિનાનો નીરસ આહાર લેવાનો હોય છે

૭ अभक्तार्थ—જેમાં भक्त=ભોજનનું अर्थ=પ્રયોજન નથી, તે अभक्तार्थ એટલે ઉપવાસ કહેવાય એમાં આજના સૂર્યોદયથી આવતી કાલના સૂર્યોદય સુધી આખો દિવસ અને રાત્રિ ચારે આહારનો અથવા પાણી સિવાય ત્રણે આહારનો સર્વથા ત્યાગ હોય છે તેમજ તિવિહારવાળાને પણ દિવસે ઉષ્ણ જળ પીવું કલ્પે છે. રાત્રિએ તેનો પણ ત્યાગ હોય છે આ અભક્તાર્થમાં એક દિવસમાં કરાતા બે વારના ભોજનનો ત્યાગ ગણાય છે પરન્તુ જો એ જ ઉપાસના (=અભક્તાર્થના) પહેલા દિવસે એકાશન અને પછી પારણાના દિવસે પણ એકાશન કરીએ તો ચાર વારના ભોજનનો ત્યાગ થવાથી એ બે એકાશન સહિત એક ઉપવાસનું નામ चतुर्थभक्त (=ચોથભક્ત) કહેવાય છે

૮ चरिमप्रत्या०—આ પ્રત્યાખ્યાન બે પ્રકારનું છે. ત્યાં દિવસના એટલે અહોરાત્રના चरिम= છેલ્લા ભાગનું અર્થાત્ રાત્રિનું જે પ્રત્યાખ્યાન તે દિવસચરિમ. અને ભવના એટલે આયુષ્યના છેલ્લા ભાગનું અર્થાત્ મરણ વખતનું પચ્ચક્ખાણ તે (છેલ્લી વખતે કરે ત્યાં સુધીનું) भवचरिम કહેવાય. એમાં દિવસચરિમ પ્રત્યાખ્યાન સૂર્યાસ્તથી ૧ મુહૂર્ત પહેલાં ગૃહસ્થોએ દુવિહાર તિવિહાર ચઉવિહારવાળું કરવું, અને મુનિને તો ચઉવિહારવાળું જ હોય છે, અને છૂટા શ્રાવક—સાધુને તેમજ [1]એકાશનાદિવાળાને પણ (પાણહારરૂપે) કરવાનું હોય છે.

૯. अभिग्रह प्रत्या०—અમુક કાર્ય થાય ત્યારે જ મારે અમુક ભોજન કરવું એવા પ્રકારનો અભિગ્રહ કરવો તે, દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી કાળથી અને ભાવથી એમ મુખ્યત્વે ૪ પ્રકારનો છે. ત્યાં અમુક દ્રવ્ય =આહાર લેવો અથવા અમુક દ્રવ્ય વડે (કડછી આદિ વડે) આપે તો જ આહાર લેવો તે द्रव्य अभिग्रह અમુક ગામમાંથી અથવા અમુક [illegible] માંથી અથવા અમુક ગાઉ દૂરથી આહાર લાવવાનો અભિગ્રહ તે क्षेत्र अभिग्रह ભિક્ષાકાળ પહેલાં અથવા ભિક્ષાકાળ વખતે અથવા ભિ[illegible] વીત્યા બાદ આહાર લાવવાનો અભિગ્રહ તે ૩ પ્રકારનો काल अभिग्रह અને ગાતાં ગાતાં અથવા રુદન કરતાં અથવા [illegible] ઉભા પુરુષ વા સ્ત્રી વહોરાવે તો જ આહાર [illegible] પ્રકારનો भाव अभिग्रह જાણવો. પૂર્વે કહેલા અનાગત[illegible] ૧૦ [illegible] પચ્ચ૦માનું ૮ મું પરિમાણકૃત પચ્ચ૦ [illegible] પચ્ચ૦ વિનાનું [illegible] [illegible] પ્રત્યાખ્યાનના (નવ[illegible]) [illegible]

---

[1] [illegible]

૧૦ निगइ प्रत्या०—વિગઈ એટલે વિકૃતિ, અને વિકૃતિ એટલે વિકાર. તે વિકારવાળા એટલે ઇન્દ્રિયોના વિષયોને પ્રબળ કરનારા દૂધ-દહીં-ઘી-તેલ-ગોળ અને પકવાન્ન એ ૬ પદાર્થો વિગઇ (ભક્ષ્ય વિગઈ) ગણાય છે, તેમાંથી ૧-૨ યાવત્ છએ વિગઈનો ત્યાગ કરવો તે વિગઇ પ્રત્યા૦ અને એ જ વિગઈના ૩૦ નીવિયાતાનો યથાસંભવ ત્યાગ કરવો તે नीवि प्रत्या० કહેવાય. માસ. મધ, મદિરા અને માખણ એ ૪ અભક્ષ્ય વિગઈ અથવા મહાવિગઈનો તો હમેશને માટે સર્વથા ત્યાગ હોવો જ જોઈએ, અને તે વિગઈ પ્રત્યા૦માં અંતર્ગત ગણાય છે. એ પ્રમાણે ૧૦ પ્રકારનાં અદ્ધાપ્રત્યાખ્યાન કહ્યા છે.

॥ इति प्रथमं १० प्रत्याख्यानद्वारम ॥

अवतरण .— હવે આ ગાથામાં પચ્ચક્ખાણનો પાઠ જે ચાર પ્રકારે ઉચ્ચરાય છે (ઉચ્ચારાય છે) તે ૪ પ્રકારના ઉચ્ચારવિધિનું ૨ જું દ્વાર કહેવાય છે—

उग्गए सूरे अ नमो, पोरिसि पच्चक्ख उग्गए सूरे ।
सूरे उग्गए पुरिमं, अभतट्ठं पच्चखाइ त्ति ॥ ४ ॥

શબ્દાર્થ —શબ્દાર્થનું અહીં પ્રયોજન નથી.

ગાથાર્થ :—ભાવાર્થને અનુસારે વિચારવો.

ભાવાર્થ —"ઉગ્ગએ સૂરે નમો" એટલે उग्गए सूरे नमुक्कारसहिअं पच्चक्खाइ (मि) એ પહેલો ઉચ્ચારવિધિ. તથા "પોરિસિ પચ્ચખ્ખ ઉગ્ગએ સૂરે" એટલે पोरिसिं पच्चक्खामि उग्गए सूरे (અથવા उग्गए सूरे पोरिसिअं पच्चक्खामि) એ બીજો ઉચ્ચારવિધિ પોરિસિ તેમજ સાર્ધપોરિસિ માટે પણ જાણવો. તફાવત એ જ કે સાર્ધપોરિસિ માટે सड्ढपोरिसिअं એ પદ બોલવું. તથા "સૂરે ઉગ્ગએ પુરિમં" એટલે सूरे उग्गए पुरिमड्ढ पच्चक्खामि એ ત્રીજો ઉચ્ચારવિધિ પુરિમડ્ઢ અને અવડ્ઢ માટે પણ જાણવો. તથા "સૂરે ઉગ્ગએ

અભત્તટ્ઠં" એટલે सूरे उग्गए अभत्तट्ठं पच्चक्खामि એ ચોથો ઉચ્ચાર-વિધિ ઉપવાસ માટે જાણવો. ગાથામાં "पच्चक्खाइ त्ति" એ પદ પાંચમી ગાથા સાથે સંબંધવાળું છે એ પ્રમાણે અહીં [1] ૪ પ્રકારના ઉચ્ચારવિધિ એક અહોરાત્રમાં જેટલાં અદ્ધાપચ્ચક્ખાણ સૂર્યોદયથી પ્રારંભીને થઈ શકે તેટલાં અદ્ધાપચ્ચ૦ આશ્રયિ દર્શાવ્યા.

વળી જે બે ઉચ્ચારવિધિના उग्गए सूरे પાઠ આવે છે તે પચ્ચક્ખાણો સૂર્યોદય પહેલાં ધારવાથી-કરવાથી જ શુદ્ધ ગણાય અને જેમાં सूरे उग्गए પાઠ આવે છે તે પચ્ચક્ખાણો સૂર્યોદય થયા બાદ પણ ધારી-કરી શકાય છે. એ પ્રમાણે उग्गए सूरे અને सूरे उग्गए એ બન્ને પાઠના "સૂર્યોદયથી પ્રારંભીને" એ અર્થ જો કે સરખો છે તો પણ ક્રિયાવિધિના તફાવત હોવાથી એ બન્ને પાઠો સાર્થક (કારણવાળા) છે.

अवतरण —પચ્ચક્ખાણના પાઠમાં ગુરુ-શિષ્યના [illegible] રીતે પણ ૪ પ્રકારનો ઉચ્ચારવિધિ દર્શાવે છે. તથા પચ્ચ[illegible] આપવાના પાઠમાં ફેરફાર બોલાયો હોય તો શું [illegible] પ્રમાણ ગણાય. એ બે વાત આ ગાથામાં [illegible] છે—

भणइ गुरू सीसो पुण, पच्चक्खामित्ति एव वोसिरइ ।
उवओगित्थ पमाणं, न पमाणं वंजणच्छलणा ॥५॥

ભાષાર્થ —

[illegible]

આપતુ હોય, અથવા ભૂખ્યો મનુષ્ય જે કાદવ સરખા નિરસ દ્રવ્યને-પદાર્થને પણ (ભૂખ શમાવવા માટે) ઉદરમાં પ્રક્ષેપે (=ખાય) તે (=એ ચારે લક્ષણવાળુ દ્રવ્ય) આહાર કહેવાય. ॥ ૧૩ ॥

ભાવાર્થ :—જે પદાર્થ એકાગી-એકાકી (=બીજા પદાર્થમા મિશ્ર થયા વિના પોતે એકલો જ) હોઈને પણ ક્ષુધા શાન્ત કરવામા સમર્થ હોય તો તે પદાર્થ આહારમા ગણાય, આ પ્રથમ લક્ષણવાળો આહાર ચારે પ્રકારનો છે તે આ પ્રમાણે-કૂર (=રાધેલો ભાત) વગેરે अशन, છાશની આછ તથા પાણી વિગેરે पान, ફળ શેરડી વગેરે खादिम. અને સૂઠ વિગેરે स्वादिम ॥ इति आहारनुं १ लु लक्षण ॥

તથા ક્ષુધા શમાવવામા સમર્થ ન હોય એવો એકાંગી—એકાકી પદાર્થ પણ જો ચાર પ્રકારના આહારમા આવતો હોય એટલે અશનાદિકમા મિશ્ર થઈને તેના ગુણમાં કે રસમાં કંઈક વિશેષતા કરતો હોય એ ૨ જું लक्षण, અથવા તો તે અશનાદિકના સ્વાદમા વધારો કરતો હોય તો તે એકાગી પદાર્થ આહાર સાથે મિશ્ર હોય કે ન હોય (એકલો હોય) તો પણ આહારરૂપ જાણવો. (એ ૩ जु लक्षण) એ બન્ને લક્ષણના ભેગા ઉદાહરણ જેમકે—અશનમાં [1]લૂણ-હિંગ-જીરુ વગેરે. પાણીમા કપૂર વગેરે, ફળાદિ ખાદિમમા પણ લુણ વગેરે, અને તબોલાદિક સ્વાદિમમા કાથો વગેરે.

તથા ભૂખ્યો માણસ ભૂખ શમાવવા માટે કાદવ સરખું નિરસ દ્રવ્ય ખાય તો તે પણ આહાર જાણવો, જેમકે-માટી વગેરે. ॥ इति आहारनुं ४ थु लक्षण ॥

અહી ઔષધોમા કેટલાક ઔષધ આહાર અને કેટલાક અનાહાર પણ છે, (એમાનો ઘણોખરો ભાવાર્થ શ્રાદ્ધવિધિ વૃત્તિને અનુસારે લખ્યો છે)

---

૧ અશનાદિ ૪ માં લૂણ-હિંગ-જીરૂ-કપૂર-કાથો વગેર પદાર્થો ક્ષુધા શમાવવામાં સમર્થ નથી તો પણ આહારના ઉપકારી હોવાથી આહાર તરીકે ગણાય છે.

असणे मुग्गो-अण-सत्तु मंड-पय-खज्ज-रब्ब-कंदाई ।
पाणे कंजिय-जव-कयर-कक्कडोदग-सुराइ जलं ॥२४॥

શબ્દાર્થ —

मुग्ग=મગ	कंजिय=કાંજીનું
ओअण=ઓદન, ભાત	जव=યવનું
सत्तु=સાથુ-સાથવો	कयर=કેરાનું
मंड=માંડા, પૂડા	कक्कड=કાકડીનું
पय=દૂધ	उदग=પાણી
खज्ज=ખાદ્ય, ખાજાં	सुरा (आ)इ-મદિરા વગેરે.
रब्ब=રાબ, ઘેંસ	

ગાથાર્થ :—મગ [1]વગેરે (=સર્વ કઠોળ), ભાત [illegible] (=સર્વ ચોખા, તદુલ, ઘઉં વગેરે), સાથુ વગેરે [illegible] વગેરેને શેકીને તેનો બનાવેલો લોટ), માંડા વગેરે (=પૂડા [illegible] રોટલી, રોટલા, વગેરે), દૂધ વગેરે ([illegible] ઘી [illegible]) [illegible] વગેરે (સર્વ પકવાન્ન મોદક વગેરે), રાબ [illegible] ([illegible]) અને કંદ વગેરે (સર્વ વનસ્પતિના [illegible] આદિ [illegible] શાક વગેરે) એ સર્વ [2]અશન માં ગણાય છે. એ [illegible] અશનનો સમાવેશ થાય છે. અને કાંજીનું પાણી (= [illegible]

જવનુ પાણી (=[1]જવનું ધોવણ), કેરનુ પાણી (કેરનુ ધોવણ) અને કર્કટકનુ તે ચીભડા વગેરે ફળોની [2]અંદર રહેલુ અથવા તેના [3]ધોવણનુ પાણી તથા મદિરા [4]વગેરે [5]પાણી એ સર્વ જાતિના પાણી [6]પાન આહારમાં ગણાય છે. ॥ ૧૪ ॥

ભાવાર્થ :—ગાથાર્થમા કહ્યા પ્રમાણે સુગમ છે, પરંતુ વિશેષ એ છે કે તિવિહારના પચ્ચક્ખાણવાળાને એ પાણી કલ્પે નહિ. પરંતુ નદી, કૂવા તળાવ વગેરેનાં પાણી કે જે કપૂરાદિ અન્ય પદાર્થ વડે મિશ્ર થયેલ ન હોય તેવા જ શુદ્ધ પાણી તિવિહારમાં કલ્પે. અને કપૂર, દ્રાક્ષ, ઇલાયચી આદિ સ્વાદિમ વસ્તુઓથી મિશ્ર થયેલાં-કરેલાં જળ દુવિહારમા કલ્પે.

अवतरण :—ચાર પ્રકારના આહારમાથી પૂર્વ ગાથામા પહેલા અશન અને પાન એ બે આહારનુ સ્વરૂપ કહીને હવે આ ગાથામા खादिम અને स्वादिम એ બે આહારનું સ્વરૂપ કહે છે. તેમજ આહારમા ન ગણાતી (अनाहारी) વસ્તુઓ પણ કહે છે—

---

૧ વડ, ચોખા, કોદરા વગેરે અનાજના ધોવણ પણ એમા અંતર્ગત જાણવા

૨ ઇતિ પ્રવચનસારોદ્ધારવૃત્તિ:

૩ ઇતિ ભાષ્યાવચૂરિ:

૪ સરકા, આસવો વગેરે એમા અંતર્ગત જાણવા.

૫ એ ઉપરાંત નાળિયેરનુ પાણી, શેરડીનો રસ તથા છાશ (અને મદિરા) એ સર્વ પાણી તરીકે ગણાયેલા છે. પરન્તુ એને વર્તમાન કાળે અશનમા ગણવાનો વ્યવહાર છે. એ ઉપરાંત નદી, તળાવ, કૂવા વગેરેના પાણી એટલે સર્વ અપ્કાય પણ પાનમાં જ ગણવા.

૬ પ્રાણોનો ઉપકાર કરે તે पान (ઇતિ નિર્યુક્તિ અર્થ), અથવા पा ધાતુ પીવાના અર્થના હોવાથી જે पीयते=પીવાય તે पान (ઇતિ વ્યુત્પત્તિ અર્થ).

खाइमि भत्तोस फला-इ साइमे सुंठि जीर अजमाई ।
महु गुल तंबोलाई, अणहारे मोअ निंबाई ॥१५॥

શબ્દાર્થ :— ગાથાર્થને અનુસારે સુગમ છે.

ગાથાર્થ :—(भत्तोस=ભક્તોષ એટલે) શેકેલા ધાન્ય તથા ફળ વગેરે વસ્તુઓ ¹ખાદિમ મા ગણાય. સુંઠ. જીરૂ અજમો વગેરે તથા મધ. ગોળ અને તંબોલ વગેરે પણ ²સ્વાદિમ મા ગણાય અને (મોઅ =મોક એટલે) મૂત્ર (ગોમૂત્ર) તથા લીંબડા વગેરે [illegible] ગણાય. ॥ ૧૫ ॥

ભાવાર્થ :—જે વસ્તુઓને ખાવાથી ક્ષુધાની પૂર્ણ શાંતિ ન થાય તો પણ કંઈક સંતોષ થાય (=ભજન પ્રભાવે) [illegible] ખાદિમ મા ગણાય છે. તેના કેટલાક નામ - શેકેલા [illegible] મમરા. પૌંઆ શેકેલા ચણા ધાણીઆ. [illegible] ખજૂર આદિક નાળિયેર. તથા બદામ [illegible] લીંબડા. તડબૂચ. ખડબૂજ વગેરે [illegible] વગેરે [illegible] આમળાગંઠી—આંબાગોળી—કોઠીવડા-[illegible] વગેરે [illegible] ભોજન [illegible] ના દ્વિવિહાર પચ્ચક્ખાણમાં ન [illegible])

લવિંગ–બિડલવણ–અજમોદ–પીપરીમૂળ (ગંઠોડા)–ચિણિકબાબા–મોથ–કાંટાસેલિઓ–કપૂર–હરડાં,–બેહડા–બાવળછાલ–ધાવડીછાલ–ખેરની છાલ–ખીજડાછાલ તથા એના પત્ર–સોપારી–હિંગ–જવાસામૂળ–બાવચી–તુળસી–કચૂરો–તજ–સંચળ–પુષ્કરમૂળ તથા તંબોલ–વરિયાલી–સુવા ઇત્યાદિ દુવિહારમાં કલ્પે.

એમાં જીરુ સ્વાદિમમાં અને ખાદિમમાં પણ ગણાય એમ બે મત છે તથા અજમાને પણ કેટલાક આચાર્યો ખાદિમ કહે છે.

તથા મધ–ગોળ–ખાંડ–સાકર પણ સ્વાદિમમાં ગણાય. પરન્તુ તૃપ્તિ કરનાર હોવાથી દુવિહારમાં કલ્પે નહિ.

અનાહારી વસ્તુઓ—લીંબડાનાં અંગ (પત્ર–છાલ–કાષ્ઠ–ફળ–ફૂલ વગેરે)—ગોમૂત્ર વગેરે મૂત્ર–ગળો–કડુ–કરિયાતુ–અતિવિષ–ચીડ—રાખ—હળદર–ઉપલેટ—જવ–હરડે–[1]બેહડા–આમળા – બાવળછાલ–ધમાસો–નાહિ–આસંધિ–રિંગણી–એળીઓ–ગુગળ–બોરડી–કંથેરી–કેરમૂળ–પૂંઆડ–મજીઠ–બોળ–ચિત્રક–કુંદરુ–ફટકડી–ચિમેડ–થુવર–આકડા ઇત્યાદિ જે વસ્તુઓ ખાવામાં અનિષ્ટ સ્વાદવાળી હોય, તે અનાહારી જાણવી.

અવતરણ :—હવે આ ૧૬ મી અને ૧૭ મી ગાથામાં ૨૨ આગારનું (એટલે ૨૨ આગારમાંથી ક્યા પચ્ચક્ખાણમાં કેટલા આગાર હોય ? તે સંબંધી) ૨ જું દ્વાર કહેવાય છે—

दो नवकारि छ पोरिसि, सग पुरिमड्ढे इगासणे अट्ठ ।
सत्तेगठाणि अंबिलि; अट्ठ पण चउत्थि छप्पाणे ॥१६॥

શબ્દાર્થ :—ગાથાર્થ પ્રમાણે સુગમ છે.

ગાથાર્થ.—નવકારસીમાં ૨ આગાર, પોરિસીમાં ૬ આગાર, પુરિમડ્ઢમાં ૭ આગાર, એકાશનમાં (તથા બિઆસણમાં પણ) ૮ આગાર. એકલઠાણામાં ૭ આગાર, આયંબિલમાં ૮ આગાર, ચતુર્થ-

---

[1] હરડે, બેહડા અને આમળા વગેરે કેટલીક વસ્તુઓ સ્વાદિમમાં અને અણાહારમાં બન્નેમાં પણ ગણાય છે.

ભાગના (ઉપધાનમાં) ૫ આગાર. અને પાણસ્સના પચ્ચક્ખાણના ૬ આગાર છે. ॥ ૧૯ ॥

ભાવાર્થ—ગાથાર્થવત્ સુગમ છે પરન્તુ નવકારસી આદિના ક્યા ક્યા આગાર છે? તેના નામ અને અર્થ પણ આગળ ગાથાઓમાં જ કહેવાશે. માટે અહીં વિશેષ સ્પષ્ટ કરવાનું પ્રયોજન નથી

चउ चरिमे चउभिग्गहि, पण पावरणे नवट्ठ निव्वीए।
आगारुक्खित्तविवेगमुत्तु दवविगइ नियमिट्ठ ॥२०॥

શબ્દાર્થ—ગાથાર્થ પ્રમાણે સુગમ છે

ગાથાર્થ—(દિવસચરિમ અને ભવચરિમ એ બે) ચરિમ પચ્ચક્ખાણના ૪ આગાર છે [illegible] અભિગ્રહના ૪ આગાર [illegible] (પ્રાવરણના) પચ્ચ૦ના પણ=પાંચ આગાર [illegible] નીવિના [illegible] ૮ આગાર છે. તથા નીવિ [illegible] [illegible] પચ્ચ૦ [illegible] [illegible] ઉક્ખિત્તવિવેગ [illegible] આગાર [illegible] [illegible] ૮ આગાર [illegible] ॥ ૨૦ ॥

શબ્દાર્થ :—ગાથાર્થાનુસારે સુગમ છે.

ગાથાર્થઃ—અન્નત્થણા[1] ભોગેણં (સહ) [2]સહસાગારેણં, (સાગારી=) સાગારિ [3]આગારેણં, આઉંટણ [4]પસારેણં, (ગુરુ=) ગુરુ [5]અબ્ભુટ્ઠા-ણેણં, (પારિ=) પારિટ્ઠાવણિયાગારેણં,[6] મહત્તરા[7]ગારેણં, સવ્વ [8]સમા-હિવત્તિયાગારેણં એ ૮ આગાર (ઇગ=) એકાશનમાં અને બિઆસણમાં છે, અને એકલઠાણામા તો "આઉંટણપસારેણં" એ એક આગાર વિના શેષ* ૭ આગાર છે. ॥ ૧૯ ॥

ભાવાર્થ :—ગાથાર્થવત્ સુગમ છે.

અવતરણ :—આ ગાથામાં વિગઈ નીવિ અને આયંબિલ એ ત્રણ પ્રત્યાખ્યાન (કે જે બીજા સ્થાનનાં પ્રત્યાખ્યાનો છે તે) ના આગાર કહેવાય છે—

अन्न स्सह लेवा गिह, उक्खित्त पडुच्च पारि मह सव्व ।
विगई निव्विगए नव, पडुच्चविणु अंबिले अट्ठ ॥२०॥

શબ્દાર્થ :—ગાથાર્થ પ્રમાણે સુગમ છે.

ગાથાર્થ—અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, લેવાલેવેણં, ગિહ-ત્થસંસટ્ઠેણં, ઉક્ખિત્તવિવેગેણં, પડુચ્ચમક્ખિએણં, પારિટ્ઠાવણિયા-ગારેણં, મહત્તરાગારેણં, અને સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં એ ૯ આગાર વિગઈ અને નીવિના પચ્ચ૦મા છે. અને [1]પડુચ્ચમક્ખિએણં વિના ૮ આગાર આયંબિલમાં આવે છે. ॥ ૨૦ ॥

* "આઉંટણપસારેણં" એ આગાર અંગોપાંગને સંકોચવા અને પ્રસારવા (=હાથ પગ વગેરે લાંબા ટૂંકા કરવા)ની છૂટ માટે છે અને એકલઠાણામાં અંગોપાંગ હલાવવાના પણ નહિ, માટે એ આગાર નથી

૧. આયંબિલમાં ઘી વગેરે સ્નિગ્ધ (ચીકાશવાળું) દ્રવ્ય કલ્પે નહિ, અને પડુચ્ચમ૦ આગાર ઘી વગેરેથી કિંચિત્ મસળેલી રોટલી વગેરેના આહારની છૂટવાળો છે, માટે આયંબિલમાં એ આગાર ન હોય.

ભાવાર્થ:—ગાથાર્થવત્ સુગમ છે પરન્તુ વિશેષ એ છે કે—અહીં નીવિ તથા વિગઈમાં ૯ આગાર કહ્યા છે તો પણ પૂર્વે ૧૭ મી ગાથાના ભાવાર્થમાં કહ્યા પ્રમાણે નીવિમાં ૯ તથા ૮ આગાર પણ છે. ત્યાં પિંડવિગઈ અને દ્રવવિગઈ એ બન્ને સંબંધી નીવિમાં ૯ આગાર અને કેવળ દ્રવવિગઈ સંબંધી નીવિમાં ઉત્ક્ષિપ્તવિવેક વર્જીને શેષ ૮ આગાર જાણવા.

તથા જેમ નીવિમાં ૯ અને ૮ આગાર કહ્યા છે તેમ અહીં વિગઈના પચ્ચ૦માં પણ કેવળ પિંડવિગઈનું પચ્ચ૦ કરે તો ૯ આગાર અને કેવળ દ્રવવિગઈના પચ્ચ૦માં ઉત્ક્ષિપ્ત વિ૦ વર્જીને ૮ આગાર જાણવા.

અવતરણ:—આ ગાથામાં ઉપવાસ, પાણી, ચરિમ [illegible] નાદિ અભિગ્રહ એ ચાર પચ્ચક્ખાણોના આગાર [illegible]

अन्न सह पारि मह सव्व पंचखमण (व)ण छ पाणिलेवाई
चउ चरिमंगुट्ठाई-भिग्गहि अन्न सह मह सव्व ॥२५॥

અવતરણ :— પૂર્વે કહેલી ૨૦ મી ગાથાના પ્રસંગને અનુસરીને આ ગાથામાં તે વિગઈ અને તેના દ્રવવિગઈ આદિ ભેદ બતાવાય છે—

दुद्ध-महु-मज्ज-तिल्लं, चउरो दवविगइ चउर पिंडदवा ।
घय-गुल-दहियं-पिसियं, मक्खण-पक्कन्न दो पिंडा ॥२१॥

શબ્દાર્થ —

મહુ=મધ | ઘય=ઘૃત.
મજ્જ=મદ્ય. મદિરા | પિસિય=પિશિત. માંસ.

ગાથાર્થ —દૂધ-મધ-મદિરા-અને તેલ એ ૪ દ્રવવિગઈ તથા ઘી-ગોળ-દહિં અને માંસ એ ૪ પિંડદ્રવ છે, અને માખણ તથા પકવાન્ન એ બે પિંડ વિગઈ છે.

ભાવાર્થ :—અહિં દ્રવ એટલે ...
પ્રકારની વિગઈ તે દ્રવવિગઈ કહેવાય. અને પિંડ ...

છે, તેથી એકાશન કરતી વખતે કોઈ ગૃહસ્થ આવી પડે અને જો તે વધારે વખત ઊભો નહિ રહે તેમ જણાય તો મુનિએ હાલવાર ભોજન કરતાં અટકવું, અને વધારે વખત ઊભો રહેશે એમ જણાય તો ભોજન કરતાં કરતાં વચમા પણ ઊઠીને બીજે સ્થાને જઈ ભોજન કરે તો એકાશનનો ભંગ ન ગણાય તે કારણથી सागारिआगारेण એ આગાર રાખવામા આવે છે. તેવી જ રીતે જેની દૃષ્ટિ પડવાથી ભોજન ન પચી શકે અને અવગુણ કરે તેવી દૃષ્ટિવાળો મનુષ્ય આવી પડતા ગૃહસ્થ પણ એકાશન (ભોજન) કરતો વચમાં ઊઠીને [2]અન્ય સ્થાને જઈ ભોજન કરે. એ પ્રમાણે મુનિને તથા શ્રાવકને અંગે જે સાગારિક આગાર કહ્યો તે સાગારિકના ઉપલક્ષણથી (કેવળ સાગારિક જ નહિ પરંતુ) બન્દિ (ભાટ ચારણ આદિ)—સર્પ—અગ્નિભય—જળની રેલ—તથા ઘરનું પડવું ઇત્યાદિ અનેક આગાર (આ સાગારિ આગારમા) અન્તર્ગત જાણવા.

अवतरण :—આ ગાથામાં ૯—૧૦—૧૧—૧૨ એ ચારે આગારનો અર્થ કહે છે—

आउंटण–मंगाणं, गुरुपाहुणसाहु गुरु अभुट्ठाणं ।
परिठावण विहिगहिए, जईण पावरणि कडिपट्टो ॥२६॥

૨ તેવી દૃષ્ટિ સિવાયનો કોઈ અન્ય ગૃહસ્થ ભોજન વખતે આવે તો તેને જમવાની યથાયોગ્ય નિમંત્રણા કરે, અને નિમંત્રણા સ્વીકારે તો તેને વિવેકપૂર્વક જમાડે તેમ જ ગદાર યાચક વગેરે આવ્યા હોય તો તેઓને પણ યથાશક્તિ (કિંચિત્ માત્ર) આપે; પરંતુ સર્વથા નિરાશ કરી ન કાઢે, કારણ કે ગૃહસ્થનો દાન ધર્મ છે, માટે ભોજન વખતે અવંગુદ્વાર (ખુલ્લા દ્વાર) રાખવાનું કહ્યું છે. પરંતુ રખેને કોઈ આવી પડશે તો કાંઈક આપવું પડશે, એવા ભયથી બંધ-બારણે ભોજન કરવું તે ગૃહસ્થોને અંગે તો કૃપણતા અને એકલપેટાપણું ગણાય.

શબ્દાર્થ :—

आउंटण=આકુંચન પ્રસારણ (લાંબુ ટૂંકુ કરવું)
अंगाण=અંગોનું. હાથ પગ વગેરેનું
विहिगहिअ=વિધિપૂર્વક ગ્રહણ કર્યે છતે.

जइण=યતિને મુનિને
पावरणि=પ્રાવરણના (વસ્ત્રના) પચ્ચક્ખાણના
कडिपट्टो=કટિવસ્ત્ર—ચોળ-પટ્ટાનો આગાર

ગાથાર્થ —અંગને લાંબુ ટૂંકુ કરવું તે 'આકુંચન પ્રસારણ' આગાર. ગુરુ આવ્યે અથવા પ્રાહુણા સાધુ ([illegible]) આવ્યે ઊઠીને ઊભા થવું તે "ગુરુઅબ્ભુટ્ઠાણેણં" [illegible] પૂર્વક ગ્રહણ કરતા વધેલા આહાર પરઠવવા યોગ્ય [illegible] આજ્ઞાએ) વાપરવો તે "પારિટ્ઠાવણિયાગારેણં" [illegible] હોય છે. તેમજ વસ્ત્રના પચ્ચક્ખાણમાં [illegible] પણ યતિને જ હોય ॥ ૨૦ ॥

ભાવાર્થ —એકાશનમાં હાથ પગ [illegible] ઘણી વાર બેસી ન શકાય તો હાથ પગ વગેરે [illegible] આકુંચન કરતા એટલે [illegible] પસારતા—લાંબા કરતા એકાશનનો [illegible] આઉંટણપસારણ આગાર રાખવાનો [illegible]

[illegible]

આહાર વધ વધ્યો હોય તો એકલો આહાર ગ્રહણ કરવો [illegible] તે વધેલો આહાર વાપરીને (નિવિહારથી [illegible] [illegible] પ્રત્યાખ્યાન(?) કરી શકે છે.

ગાથાર્થ :—ક્ષીર (દૂધ,–ઘી–દહી–તેલ–ગોળ–અને પક્વાન્ન એ ૬ ભક્ષ્ય વિગઈ છે, તેમા ગાયનુ–ભેસનુ–ઊંટડીનુ–બકરીનુ અને ગાડરીનુ દૂધ એમ પાચ પ્રકારનુ દૂધ વિગઈ તરીકે ગણાય છે, અહ= અને ચાર પ્રકારનુ ॥ ૩૦ ॥ ઘી તથા દહી છે તે ઊંટડી વિનાનુ જાણવુ. તથા તલ–સર્ષપ (સરસવ)–અલસી–અને કુસુંબીના ઘામનુ તેલ એમ ચાર પ્રકારનુ તેલ (વિગઈ રૂપ) છે, તથા દ્રવગોળ અને પિંડગોળ એમ બે પ્રકારનો ગોળ વિગઈ તરીકે છે, અને તેલમા તથા ઘીમા તળેલુ એ બે પ્રકારનું પક્વાન્ન વિગઈરૂપ જાણવુ. ॥ ૩૧ ॥

ભાવાર્થ :—સુગમ છે. પરંતુ વિશેષ એ છે કે–દૂધ પાચ પ્રકારનુ છે, અને દહી તથા ઘી ચાર પ્રકારનું કહ્યુ છે, તેનુ કારણ એ છે કે—જેમ ભેસ વગેરેના દૂધનુ દહી તથા ઘી બને છે, તેમ ઊંટડીના દૂધનું દહી તથા ઘી બનતુ નથી. તથા સ્ત્રી વગેરેના દૂધ વિગઈ તરીકે ગણાતાં નથી. તથા ઉપર કહેલાં ચાર પ્રકારના તેલ સિવાય બીજાં એરંડિયું, ડોળિયુ, કોપરેલ ભોયસિંગનુ, કપાસિયાનુ, ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારના તેલ છે પરંતુ તે વિગઈ તરીકે નથી, તોપણ તે તેલને [1]લેપકૃત્ તો ગણવા જોઈએ, [જેથી આયંબિલાદિકમાં તેનો પણ ત્યાગ થાય છે, તેમ જ એ વિગઈરહિત તેલોના લેપથી લેવાલેવેણું આગાર રાખવો જોઈએ–ઇતિ તાત્પર્ય.

એ પ્રમાણે આ બે ગાથામા ૩ ભક્ષ્યવિગઈના ૨૧ ઉત્તરભેદ કહ્યા. અને ચાર અભક્ષ્ય વિગઈના ઉત્તરભેદ કહેવાના હજી બાકી છે, તે પહેલાં ચાલુ પ્રસંગમાં અનુકૂળતા જાણી ગ્રંથકાર એ છ વિગઈનાં જે ૩૦ નીવિયાતા થાય છે. એટલે એ વિગઈ તે અવિગઈ પણ થાય છે, તે અવિગઈનું સ્વરૂપ જ પ્રથમ દર્શાવશે.

— –

अवतरण :—દૂધ વગેરે ૬ ભક્ષ્ય વિગઈ જે વિકૃતિ સ્વભાવવાળી છે, તે વિકૃતિ સ્વભાવ જે રીતે દૂર થઈ અવિકૃતિ સ્વભાવવાળી બને

---

1 'शेषतैलानि तु न विकृतयः लेपकृतानि तु भवन्ति इतिधर्म' स. वृत्ति વચનાત્ તથા આ ભાષ્યની જ ૩૮ મી ગાથામા પણ એ તેલોને લેપકૃત કહેવામા આવશે.

છે. તે નિર્વિકૃતિ (નીવિયાતું) ગણાય છે. તેમાં પ્રથમ દૂધવિગઈનાં ૫ નીવિયાતાં કહેવાય છે—

पयसाडि-खीर-पेया-वलेहि-दुद्धट्टि दुद्धविगइगया ।
दक्ख बहु अप्पतंदुल. तच्चुन्नंबिलसहियदुद्धे ॥३२॥

શબ્દાર્થ —

पयसाडि=પયઃશાટી. દુગ્ધ-શાટિકા,
विगइगया=વિકૃતિગત. નીવિયાતાં

दक्ख=દ્રાક્ષ
तच्चुन्न=તેનું (તંદુલનું [illegible]
(ચોખા [illegible]
[illegible]

તથા જે દહીંમા ભાત મેળવ્યો હોય તે ભાતવાળુ દહીં કરમ્બ [illegible] દહીંનું પાણી કાઢી નાખવાથી રહેલા માવામા અથવા પા[illegible] [illegible] પણ ખાંડ નાખી વસ્ત્રથી છાણ્યુ ઘસીને ગાળ્યુ હોય તે શિખરિણી [illegible] હિંગ, લુણ (મીઠું) નાખીને મથન કરેલુ (હાથથી [illegible] દહીં તે સલવણ દધિ. વસ્ત્રથી ગાળેલુ દહીં તે [illegible] વડા નાખ્યા હોય તે ઘોલવડા અથવા ઘોલ નાખીને [illegible] ને પણ ઘોલવડાં કહેવાય, [એ પ્રમાણે દહીંના પાંચ નીવિયાતા [illegible] પાંચ અવિગઈ) તે નીવિના પચ્ચ૦મા કલ્પે છે.] ॥ ૩૩ ॥

ભાવાર્થ .—ગાથાર્થને અનુસારે સુગમ છે. વિશેષ [illegible] ી તથા દહીંના નીવિયાતા પણ પ્રાય [illegible] [illegible] તથા શ્રાવકને ઉપધાન [illegible] નીવિના [illegible] [illegible] નીવિના ન કલ્પે.

અવતરણ —આ ગાથામા તેલના પાંચ [illegible] નીવિયાતા કહેવાય છે—

तिलकुट्टी निब्भंजण. पक्कतिल पक्कुसहितरि [illegible]
महुर गुलपाणय. पाय खंड अद्धकढि [illegible]

પાકો ગોળ, ખાંડ અને અર્ધ ઉકાળેલો ઇક્ષુ (શેલડીનો) રસ, એ ગોળના પાંચ નીવિયાતાં છે ॥ ૩૪ ॥

ગાથાર્થ :—અહીં તિલકુટ્ટી સિવાયનાં ૪ નીવિયાતા જે તેલના કહ્યાં તે અને વિસ્પંદન સિવાયનાં ૪ નીવિયાતાં ઘીનાં તે બે બે સરખા નામવાળાં અને સરખા અર્થવાળાં છે, તો પણ અહીં તેલનાં પાંચે નીવિયાતાના અર્થ કહેવાય છે તે આ પ્રમાણે—

તલ તથા ગોળ (કઠિન ગોળ) એ બેને ભેગા કરી ખાડણીમાં ખાંડી એકરસ બનાવે છે તે तिलकुट्टी અથવા તિલવટી[1] કહેવાય છે, તથા પક્વાન્ન તળ્યા બાદ કઢાઈમાં વધેલું બળેલું તેલ તે निर्भंजन तेल તથા ઔષધિઓ નાખીને પકાવેલું તેલ તે पक्वतेल, તથા ઓષધિઓ નાખીને પકાવાતા તેલમાં ઉપર જે તરી વળે છે તે पक्वौषधितरित तेल, અને ઉકળેલા તેલની કિટ્ટિ–મેલ તે તેલની मली અથવા કિટ્ટિ. એ પ્રમાણે તેલનાં એ પાંચ નીવિયાતાં ગણાય છે.

તથા साकर કે જે કાંકરા સરખી હોય છે તે, તથા ગોળનું પાણી જે પૂડા વગેરે સાથે ખવાય છે તે गुलपानक–ગુલવાણી[2] તથા (पाय એટલે) ઉકાળીને કરેલો पाक्को गोळ કે જે ખાજાં વગેરે ઉપર લેપવામા આવે છે તે (ગોળની ચાસણી), તથા સર્વ પ્રકારની खांड, તથા (અર્ધક્વથિત =) અર્ધ ઉકાળેલો શેલડીનો રસ તે *अर्धक्वथित इक्षुरस એ પાંચ નીવિયાતા ગોળ વિગઈનાં જાણવાં.

---

[1] પ્રથમ તલને ખાંડીને ત્યારબાદ ઉપરથી ગોળ નાખવામાં આવે છે તે તલની સાણી કહેવાય છે, તથા આખા તલમા કાચો ગોળ ભેળવાય છે તે તલસાંકળી, એ બન્ને નીવિના પચ્ચ૦મા ન કલ્પે. કારણ કે એ બન્નેમાં કાચો ગોળ આવે છે, પરંતુ ગોળનો પાયો કરી (ગોળને ઉકાળીને પાકો ગોળ કરી) તલ ભેળવાય છે તે પાકા ગોળની તલસાંકળી નીવિયાતામા કલ્પનીય છે.

[2] ખાજા પુડામા ખાવા માટે ગોળનું પાણી ઉકાળવામા આવે છે તે ગળમાણું.

* સંપૂર્ણ ઉકાળવાથી ગોળ બની જાય છે, માટે અર્ધક્વથિત કહ્યો છે. એમ—અર્ધ ઉકાળેલા ઇક્ષુરસ અવિગઈ થાય, તો સંપૂર્ણ ઉકાળેલ-ઇક્ષુ-

અવતરણ.—આ ગાથામાં પક્વાન્ન વિગઈ કે જેનું બીજું નામ કડાહ વિગઈ છે તેના પાંચ નીવિયાતાં કહે છે—

पूरिय तवपूआ बो-अपूअ तन्नेह तुरियघाणाइ ।
गुलहाणी जललप्पसि-अ पंचमा पुत्तिकयपूओ ॥३५॥

શબ્દાર્થ —

પૂરિય=પૂરાયલી
તવ=તવી, કઢાઈ
પૂઆ=પૂડલાથી, પૂરીથી
બીઅપૂઅ=બીજો પૂડલો-પૂરી
તન્નેહ=તત્સ્નેહ, તેજ ઘી (માં)
અથવા તે જ તેલ (માં તળેલા)
તુરિય=ચોથા
ઘાણ=ઘાણ
ગુલહાણી=ગુળધાણી
જલલપ્પસિ=જળ લાપસી
પંચમા=પાંચમા નીવિયાતા
પુત્તિકયપૂઓ=પોતું [illegible]
[illegible]

તથા પક્વાન્ન તળી કાઢવા બાદ વધેલ ઘી પાછું કઢાઈને [illegible] તેમાં જે ચીકાશ વળગી રહી હોય, તે ચીકાશ ટાળવા માટે તેના કઢાઈને ખરડ (એટલે કકરીયાળો લોટ) શેકી ગોળનું પાણી રેડી ને જે ઠાણાબદ્ધ શીરો અથવા કંસાર જેવું બનાવાય તે [illegible] નીવિયાતું ગણાય એ જલલાપસીના ઉપલક્ષણથી [illegible] બીજી કઢાઈઓમાં બનાવાતા શીરા અને કંસાર [illegible] જાણવા, પરંતુ એ સર્વને ચૂલા ઉપરથી નીચે ઉતાર્યા [illegible] એક છાંટો નાખવામાં આવે તો તે નીવિયાતાના [illegible] ની આજુ બાજુ ચૂલા ઉપર જ રહેલી તપેલી તાવીના [illegible] બનાવવામાં આવે તો તે નીવિયાતાના ગણી શકાય.

એ પ્રમાણે ૬ ભક્ષ્ય વિગઈના ૩૦ નીવિયાતાં સંક્ષેપમાં આ પ્રમાણે—

દૂધનાં ૫	ઘીનાં ૫	દહીંના ૫
૧ પયઃશાટી	૧ નિર્ભંજન	૧ કરમ્બ
૨ ખીર	૨ વિસ્પન્દન	૨ શિખરિણી
૩ પેયા	૩ પક્વૌષધિ તરિત	૩ સલવણ દધિ
૪ અવલેહિકા	૪ કિટ્ટિ	૪ ઘોલ
૫ દૂગ્ધાટી	૫ પક્વઘૃત	૫ ઘોલવડા

તેલનાં ૫	ગોળનાં ૫	પક્વાન્નનાં ૫
૧ તિલકુટ્ટી	૧ સાકર	૧ દ્વિતીય પૂડલો
૨ નિર્ભંજન	૨ ગુલવાણી	૨ ચતુર્થ ઘાણાદિ
૩ પક્વતેલ	૩ પાક ગુડ (ગુડપાતિ)	૩ ગુડધાણી
૪ પક્વૌષધિ તરિત	૪ ખાંડ	૪ જલલાપસી
૫ તિલમલિ	૫ અર્ધક્વથિત ઇક્ષુરસ	૫ પોતકૃત પૂડલો

એ ૩૦ નીવિયાતાં સામાન્યથી મુખ્ય મુખ્ય કહ્યા, પરંતુ તે દરેક વિગઈનાં રૂપાન્તરથી થતાં બીજાં પણ અનેક નીવિયાતાં છે, તે બીજા ગ્રંથોથી જાણવાં.

જે પક્વ થાય તે अवगाहिम પણ એ પાંચ નીવિયાતાવાળી પકવાન્ન વિગઈનું જ નામ છે. એ અર્થ પ્રમાણે છેલ્લા ત્રણ નીવિયાતા ઘણા ડૂબાડૂબ ઘી, તેલમાં તળાતાં નથી તો પણ પોતે ચૂસી શકે એટલા ઘી-તેલમાં પણ તળાય વા શેકાય છે, માટે પકવાન્નના નીવિયાતામાં જ ગણાય વળી ચોમાસી પ્રતિક્રમણ વગેરે પ્રસંગે પકવાન્નનો કાળ કહેવામાં આવે છે, ત્યાં પકવાન્ન શબ્દથી ઘણા ડૂબાડૂબ ઘીમાં તળેલી ચીજોનો જ કાળ કહેવાય છે એમ નથી, પરંતુ શેકાવા જેવી ચીજોને પણ પકવાન્ન તરીકે ગણીને જ તેનો કાળ કહેવામાં આવે છે વળી પોતકૃત પૂડલાઓને પણ પોતું માત્ર દીધેલું હોવા છતાં પૂડા શેક્યા કહેવાતા નથી પરંતુ પૂડા તળ્યા કહી શકાય છે, માટે ડૂબાડૂબ ઘી વડે "તળવું" એમ અવગાહન જેટલા અલ્પ ઘી વડે "તળવું વા શેકવું" એમ કહેવાની પ્રવૃત્તિ છે. તે પ્રમાણે એ ત્રણે નીવિયાતાં પકવાન્નના નીવિયાતાં ગણી શકાય છે.

અવતરણ :—" નિવ્વિગઇ સંસટ્ઠાઇ [illegible] " એ આગાર [illegible] પૂર્વે [illegible] ગિલના રૂપે એવા દ્રવ્યો કહ્યા છે. અને હવે આ [illegible] [illegible] માંથી નીવિઆ તથા વિગઇના પચ્ચક્ખાણના [illegible] [illegible] [illegible] દ્રવ્યો કયા કયા ? તે દર્શાવાય છે

दुद्ध दही चउरंगुल, दवगुल घय तिल्ल पत्त भक्खम्मि ।
पिंडगुडमक्खणाणं, अद्दामलयं च संसट्ठं ॥३८॥

શબ્દાર્થ :—

વગેરે ઉપર ૧ અંગુલ ઊંચું ચઢ્યું હોય તો એ ત્રણ સંસૃષ્ટ દ્રવ્ય નીવિયાતામાં ગણાય.

તથા કઠિન ગોળને ચુરમા વગેરેમાં સંસૃષ્ટ-મિશ્ર કર્યો હોય, તેમજ કઠિન માખણને ભાત વગેરેમા મિશ્ર કર્યું હોય અને તે સર્વથા-સંપૂર્ણ એકરસ ન થયા હોય, પરંતુ તે ગોળ અને માખણના (આર્દ્રામલક જેવડા=) પીલુ અથવા શીણ વૃક્ષના મહોર જેવડા ઝીણા કણિયા ચુરમા તથા ભાત વગેરેમાં થોડા ઘણા રહી ગયા હોય તો પણ તે ગોળ તથા માખણ **संसृष्ट द्रव्य** કહેવાય અને નીવિયાતામા ગણાય, પરંતુ એથી મોટો એક પણ કણ રહ્યો હોય તો તે બન્ને દ્રવ્ય વિગઈમા ગણાવાથી નીવિના અને વિગઈના પચ્ચ૦માં કલ્પે નહિ.

એ પ્રમાણે એ ૭ વિગઈઓ કહેલી વિધિ પ્રમાણે સંસૃષ્ટ દ્રવ્ય ગણાય અને તે ગિહત્થસંસટ્ઠેણં આગારમાં આવી શકે છે, પરંતુ એમા માખણ વિગઈ તો અભક્ષ્ય જ હોવાથી નીવિયાતી થઈ હોય તો પણ વહોરવી કલ્પે નહિ.

अवतरण :—હવે દૂધ વગેરે દ્રવ્યો વિગઈ-વિકૃતિ સ્વભાવવાળા હોવા છતા નિર્વિકૃતિ સ્વભાવવાળાં કેમ થાય છે? તેમજ અન્ય આચાર્યોના અભિપ્રાયથી ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્યરૂપ નીવિયાતું કઈ રીતે થાય છે? તે પણ આ ગાથામાં દર્શાવાય છે—

दव्वहया विगई विगइ-गय पुणो तेण तं हयं दव्वं ।
उद्धरिए तत्तंमि य, उक्किट्ठदव्वं इमं चन्ने ॥३७॥

શબ્દાર્થ :—ગાથાર્થમાં કહ્યા પ્રમાણે

ગાથાર્થ —दव्व=અન્ય દ્રવ્યોથી हया=હણાયેલી विगइ=વિગઈ તે विगइगय=વિકૃતિગત એટલે નીવિયાતુ કહેવાય. पुण=અને तेण=તે કારણથી तं=તે हयंदव्वं=હતદ્રવ્ય કહેવાય. ॥॥ इति ગાથાના પૂર્વાર્ધનો અર્થ. ॥

च=વળી પશ્ચાત્ उद्धृत्ति=ઉદ્ધર્યા બાદ (=તળીને કાઢી લીધા બાદ) तत्र=ઉદ્ધૃત ઘી વગેરે तस्मि=તેને વિષે [ચૂલાથી ઉતારી ઠરી ગયા બાદ] જે દ્રવ્ય બનાવવામાં આવે તે પણ નીવિયાતું [કહેવાય] च=વળી इम=એ નીવિયાતાને अन्ने=બીજા આચાર્યો उत्कृष्टद्रव्य= ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્ય" એવું બીજું નામ આપે છે. ॥ इति गाथाना उत्तरार्धना अर्थ ॥ ૩૭ ॥

ભાવાર્થ—આ ગાથાના ભાવાર્થમાં આ ગાથાની જ અવચૂરિ અનુસાર અર્થ કહેવાય છે, તે આ પ્રમાણે—

છે તે આ પ્રમાણે—

दव्वहया विगइगयं, विगई पुण तीइ तं हयं दव्वं ।
उद्ध० उक्किट्ठ० ॥१॥

એ ગાથાની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે—દ્રવ્યથી હણાયેલી વિગઈ નીવિયાતું થાય છે, ક્ષીરાન્નવત્ (ખીરવત્), અને તે વિગઈ વડે તે દ્રવ્ય હણાયુ છતું મોદકની પેઠે વિગઈ થાય છે. વળી ત્રણ ઘાણ ઉપર ઉધ્ધૃત (=વધેલા) એવા તે તપ્ત ઘીમા જે પૂડલા વગેરે પકાવાય તો પૂડલા વગેરે નીવિયાતુ ગણાય, અને અન્ય આચાર્યો તો (એ નીવિયાતાને) उत्कृष्ट द्रव्य એવું બીજું નામ કહે છે. ॥ ૩૭ ॥ [એ અવચૂરિનો અક્ષરાર્થ કહ્યો.]

अवतरण.—પૂર્વે ત્રીસ નીવિયાતા દ્રવ્ય કહ્યાં, ત્યારબાદ ૩૬ મી ગાથામા સસૃષ્ટ દ્રવ્ય કહ્યાં, અને હવે આ ગાથામા ત્રીજા सरसोत्तम द्रव्य કહેવાય છે કે જે દ્રવ્યો નીવિમા કારણે કલ્પનીય કહ્યા છે.

तिलसक्कुलि वरसोला-इ रायणंबाइ दक्खवाणाई।
डोली तिल्लाई इय, सरसुत्तमदव्व लेवकडा ॥३८॥

શબ્દાર્થ·—ગાથાર્થને અનુસારે સુગમ છે.

ગાથાર્થઃ—તિલસાંકળી, વરસોલા વગેરે, રાયણ અને આમ્ર (કેરી) વગેરે દ્રાક્ષપાન (દ્રાક્ષનુ પાણી) વગેરે, ડાળિયુ અને (અવિગઈ) તેલ વગેરે, એ સર્વે સરસોત્તમ દ્રવ્યો અને લેપકૃત દ્રવ્યો છે. ॥ ૩૮ ॥

ભાવાર્થ.—તલ તથા ગોળનો પાયો કરી (પકાવીને) બનાવેલી હોય તે પાકી તિલસાંકળી (પરંતુ કાચી તિલસાંકળી કે જે કાચા ગોળ સાથે તલ ભેળવીને બનાવાય છે તે નહિ), તથા છેદ પાડી દોરા પરોવી હારડા રૂપે કરેલા ટોપરાં, ખારેક, શિંગોડાં વગેરે વસ્તુઓ

પક્વાન્ના કહેવાય, તથા (" વક્કાલાઈ " એ શબ્દના કહેલા [illegible] એટલે " આદિ " શબ્દથી) શાકના દ્રવ્યો તે શાક-ભાજી [illegible] ભાજી. શાકભિયા કાજુ વગેરે. તેમજ અંબાડ બદામ વગેરે [illegible] મેવા વગેરે દ્રવ્યો પણ (વક્કાલાઈ શબ્દથી [illegible] તેમજ ખાંડ વગેરેથી મિશ્ર કરેલા ગાયનું અને કેરી વગેરે [illegible] પાનાદિ એટલે દ્રાક્ષનું પાણી, નાળિયેરનું પાણી, [illegible] દ્રવ્યો (ની અંદર) ના અચિત્ત થયેલા (કરેલા) પાણી [illegible] એટલે નડ્ડાના બીજનું તેલ ન હોવું. [illegible] કુંકુમિયું વગેરે (વિગઈમાં નહિ ગણાતેલા) [illegible] નાના ઉત્તમ દ્રવ્યમાં ગણાય છે. [illegible] સ્વાદિષ્ટ આગળના વિગતવાળા દ્રવ્યો છે [illegible] મુનિને ક્યારેક-ભણવામાં ઉપયોગી છે તે આગળની [illegible]

અવતરણ — પૂર્વે કહેલા નિવિ [illegible] સર્વોત્તમ દ્રવ્યો નીવિયાતા પચ્ચક્ખાણમાં [illegible] ગણાય છે –

કહ્યાં તે) એ ત્રણ પ્રકારના દ્રવ્યો જો કે વિગઈ—વિકૃતિ રહિત છે. તો પણ નીવિના પચ્ચ૦મા કંઈ કારણ ઉત્પન્ન થયું હોય તો તે કારણ વર્જીને શેષ નીવિઓમા ભોગવવાં—ખાવાં કલ્પે નહિ, અર્થાત્ તથા—પ્રકારના પ્રબળ કારણ વિના એ દ્રવ્યો નીવિમા કલ્પે નહિ. જે કારણથી સિદ્ધાંતમા (નિશિથ ભાષ્યમાં) કહ્યુ છે કે—(એ સિદ્ધાતની ગાથા હવે દર્શાવાય છે).

માવાર્થઃ—ગાથાર્થને અનુસારે સુગમ છે, પરંતુ વિશેષ એ છે કે—અહીં કારણના સંબંધમા જાણવાનુ કે જે મુનિ યોગવહન કરે છે. પરંતુ વિશેષ સામર્થ્ય ન હોય અથવા દીર્ઘ કાળ સુધી નીવિની તપશ્ચર્યા ચાલતી હોય, અથવા યાવજ્જીવ વિગઈનો ત્યાગ હોય, બહુ તપસ્વી હોય, અથવા નીવિના તપ સાથે ગ્લાન મુનિ તથા ગુરુ તથા બીજા પણ સાધુઓની વૈયાવૃત્ય (કાયિક સેવા) કરનાર હોય અને તેવા મુનિઓની નીવિની તપશ્ચર્યા ચાલતી હોય, સર્વથા નીરસ દ્રવ્યોથી અશક્તિ પ્રાપ્ત થતા તે વૈયાવૃત્યાદિમાં વ્યાઘાત થતો હોય તો તેવા મુનિઓને ગુરુની આજ્ઞાથી નીવિમા એ ત્રણે પ્રકારનાં દ્રવ્ય કલ્પે. પરંતુ જિહ્વાના લોભથી અર્થાત્ આહારની રસિકતાથી તો એ દ્રવ્યો નીવિયાતા હોવા છતાં પણ નીવિમા લેવાં કલ્પે નહિ. કારણ કે એ દ્રવ્યો જો કે વિકૃતિ રહિત કહ્યા છે, તો પણ સુસ્વાદ રહિત તો નથી જ. (તેમજ સર્વથા વિકૃતિરહિત પણ નથી,) અને તપશ્ચર્યા તો સ્વાદિષ્ટ આહારના ત્યાગથી જ સાર્થક ગણાય. વળી તપશ્ચર્યા કરવી અને સ્વાદિષ્ટ આહાર કરવો એ તપશ્ચર્યાનુ ખરું લક્ષણ નથી. તપશ્ચર્યામા ઉજમાળ થયેલો આત્મા તો સ્વાદિષ્ટ આહારના ત્યાગ સન્મુખ વર્તનારો જ હોય, કારણ કે તપસ્વીનું લક્ષ્ય જેમ બને તેમ અંતે નીરસ આહારનો પણ ત્યાગ કરવા તરફ હોય છે, તો તેવા તપમા સ્વાદિષ્ટ આહારને અવકાશ ક્યાંથી હોય ! તથા એ વિગઈઓનાં નીવિયાતાં બનાવવા છતાં પણ વિગઈઓ સર્વથા વિકૃતિરહિત થાય છે એમ નથી, તે વાત આગળની જ ૪૦ મી ગાથામાં દર્શાવાશે.

અવતરણ :—પૂર્વે કહેલા ૩૦ પ્રકારનાં દ્રવ્યો નિર્વિ[illegible] [illegible]નિ[illegible])ના ગણવા છતાં નીવિના પચ્ચક્ખાણમાં [illegible] કારણ શ્રી નિશિથભાષ્યની ગાથા વડે કહે છે તે ગાથા [illegible]

विगइं विगईभीओ, विगइगयं जो उ भुंजए साहू ।
विगई विगइसहावा. विगई विगइं बला नेइ ॥[illegible]॥

શબ્દાર્થ :—

विगइं-વિગઈને
विगइ=વિગઈ (=દુર્ગતિ અથવા અસયમથી)
भीओ-ભીત, ભય પામેલો
विगइगयं-વિકૃતિગતને, નિર્વિકૃતિને, નીવિયાતાને
जो उ [illegible]
[illegible] (અથવા ઉ પૂર્તિ માટે)
[illegible]-ભોગવે, આહાર કરે, ખાય

विगई [illegible]
विगइ[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ગાથાર્થ :—વિગતિથી (એટલે દુર્ગતિથી અથવા અસંયમથી) ભય પામેલો જે સાધુ વિગઈને અને નીવિયાતાને (તથા ઉપલક્ષણથી સંસૃષ્ટ દ્રવ્યો તથા ઉત્તમ દ્રવ્યોને પણ) ભોગવે-ખાય, (તે સાધુને) વિગઈ તેમ જ ઉપલક્ષણથી નીવિયાતા આદિ ત્રણે પ્રકારની વસ્તુઓ પણ (અવશ્ય) વિગઈ-વિકૃતિના (ઇન્દ્રિયોને વિકાર ઉપજાવવાના) સ્વભાવવાળી હોય છે. માટે તે (વિગતિ સ્વભાવવાળી) વિગઈ વિગતિમા (એટલે દુર્ગતિમા અથવા અસંયમમા) બળાત્કારે લઈ જાય છે. [અર્થાત્ વિના કારણે રસના લોભથી વિગઈ વાપરનાર સાધુને તે વિગઈઓ બળાત્કારે દુર્ગતિમા પાડે છે, અને સંયમમાર્ગથી ભ્રષ્ટ કરે છે.]

ભાવાર્થ :—દૂધ, દહી આદિ વિગઈઓ જ્યા સુધી અન્ય દ્રવ્યો વડે ઉપહત ન થઈ હોય (=હણાઈ ન હોય) ત્યા સુધી તો સાક્ષાત્ વિકૃતિ સ્વભાવવાળી છે, એટલુ જ નહિ પરંતુ તે વિગઈઓને અન્ય દ્રવ્યો વડે તથા અગ્નિ આદિ વડે ઉપહત કરી તેના દૂધપાક, શિખંડ-આદિ નીવિયાતા બનાવ્યા હોય. તો તે નીવિયાતા જો કે વિગઈના ત્યાગવાળાને કલ્પે છે તો પણ એ ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્યો (=પૌષ્ટિક અને મધુર રસવાળા) છે, માટે તે ખાનારને મનોવિકાર ઉત્પન્ન કરે છે, અને વિગઈના ત્યાગવાળા તપસ્વીઓને એ ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્યો ખાવાથી ઉત્કૃષ્ટ નિર્જરા થતી નથી, તે કારણથી નિર્વિકૃતિક હોવા છતા પણ એ ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્યો (=નીવિયાતાં વગેરે) ખાવા નહિ, પરંતુ જે મુનિ વિવિધ તપ કરવાથી દુર્બળ-અશક્ત થયા હોય અને વિગઈનો સર્વથા ત્યાગ કરવાથી ઉત્તમ અનુષ્ઠાન તથા સ્વાધ્યાય અધ્યયન વગેરે ન કરી શકે તેમ હોય તો તેવા મુનિને વિગઈના ત્યાગમા તે નીવિયાતા આદિ ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્યો ગુરુની આજ્ઞા હોય તો કલ્પે છે, તેમા કોઈ દોષ લાગતો નથી. પરંતુ ઘણી કર્મનિર્જરા પ્રાપ્ત થાય છે. એ પ્રમાણે સાધુને નીવિયાતાં પણ [1]વિના કારણે અને ગુરુની આજ્ઞા વિના ખાવા કલ્પે નહિ. (પ્રવ૦ સારો૦ વૃ૦ ભાવાર્થ :)

[1] વિના કારણે વિગઈઓનો (= નીવિયાતા વગેરેનો) ઉપભોગ ન કરવા

અવતરણઃ—૨૯ મી ગાથામાં ૮ ભક્ષ્ય વિગઈ અને ૪ અભક્ષ્ય વિગઈ અને તેના ઉત્કૃષ્ટ નામવિના [illegible] ૩૦ થી ૪૦ ગાથા સુધીમાં ૮ ભક્ષ્ય વિગઈનું સ્વરૂપ [illegible] આદિ [illegible] વિસ્તારથી કહ્યું. [illegible] વિગઈનું સ્વરૂપ (તેના નામ અને તેના ઉત્કૃષ્ટ [illegible]) [illegible] કહેવાય છે—

કુત્તિય-મચ્છિય-ભામર. મહું તિહા કટ્ઠ પિટ્ઠ મજ્જ [illegible] ।
જલ-થલ-ખગમંસ તિહા. ઘયવ્વ મક્ખણ ચઉ [illegible] ॥

ગાથાર્થઃ—[1]કુત્તિયાનુ મધ, માખીઓનુ મધ, અને ભમરીઓનું મધ એમ મધ ૩ પ્રકારનુ છે. તથા કાષ્ટ (વનસ્પતિની) મદિરા અને પિષ્ટ (લોટની) મદિરા એમ મદિરા બે પ્રકારની છે, તથા જલચરનુ માંસ, સ્થલચરનુ માંસ અને ખેચરનુ માંસ એમ માંસ ૩ પ્રકારનું છે. ઘીની પેઠે માખણ ચાર પ્રકારનુ છે, એ પ્રમાણે ૪ અભક્ષ્ય વિગઈ જાણવી. ॥ ૪૧ ॥

ભાવાર્થ —ત્રણ પ્રકારનુ મધ જે ગાથામા કહ્યુ છે તે પ્રસિદ્ધ છે. તથા બે પ્રકારની મદિરામાં જે કાષ્ઠની મદિરા કહી છે તે काष्ट એટલે વનસ્પતિના અવયવ (સ્કંધ—પુષ્પ—તથા ફળ વગેરે) જાણવા, તે અવયવોને અત્યંત કોહોવરાવીને જે ઉન્માદક આસવ—સત્ત્વ ખેંચવામાં આવે છે તે મદિરા છે. ત્યા શેલડી વગેરેની મદિરા તે સ્કંધની, મહુડાં વગેરેની મદિરા તે પુષ્પની અને દ્રાક્ષ વગેરેની મદિરા તે ફળની મદિરા કહેવાય. એ રીતે બીજા અંગોની પણ काष्ट मदिरा યથાસંભવ જાણવી.

વિના કારણે સેવતા હોય છે ॥ ૪ ॥ તનના મોદક, તિલવટી, વરસોલા, નાળિયેરના (કોપરાના) કકડા વગેરે, ઘણું નોન, ખાર, ઘૃતપૂપ (પૂરાઓ) અને શાક વગેરે ॥ ૫ ॥ ઘીમા તળેલા માંડા વગેરે, દહીં દૂધના કરંબ વગેરે, તથા કુલેર, અને ચૂરમા વગેરે (એ નીવિયાતા ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્યો) ને કેટલાયે સાધુઓ વિના કારણે ભોગવે છે (ખાય છે), ॥ ૬ ॥ માટે યથોક્ત વિધિમાર્ગ પ્રમાણે ચાલનારા અને આગમની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનારા તથા જરા, જન્મ અને મરણ વડે ભયંકર એવા આ ભવસમુદ્રથી ઉદ્વેગ પામેલ ચિત્તવાળા સાધુઓને તે (અસાધુઓનું આચરણ) પ્રમાણ નથી ॥ ૭ ॥ જે કારણથી ઘણા દુઃખરૂપી દાવાનળ અગ્નિથી તપેલા એવા જીવોને આ સંસારરૂપી અટવીમા શ્રી જિનેશ્વરની આજ્ઞા સિવાય બીજો કોઈ પ્રતિકાર-ઉપાય નથી ॥ ૮ ॥ વિગઈ (તિ) પરિણતિ ધર્મવાળો મોહ જેને ઉદય પામે છે, તેને તે મોહ ઉદય પામે છતે મનને વશ કરવામા સારા ઉદ્યમવાળો સાધુ હોય તો તે પણ અકાર્યમા કેમ ન પ્રવર્તે ! ॥ ૯ ॥—ઇત્યાદિ પ્રવ૦ સારો૦ મા ઉદ્ધૃત ભાવાર્થ.

1. કુંતિના અથવા કુંતા તે જંગલમા ઉત્પન્ન થનારા ક્ષુદ્ર—નાના જંતુઓ છે.

[illegible] જુવાર વગેરેના પિષ્ટ એટલે લોટને [illegible]
[illegible]વામાં આવે છે તે પિષ્ટ મદિરા જાણવી.

તથા મત્સ્ય કાચબા વગેરે જળચર જીવોનું માંસ તે જળચર માંસ. મનુષ્ય, ગાય, બકરા વગેરે સ્થલચર જીવોનું માંસ તે સ્થલચર માંસ. અને ચકલી, મુરઘા વગેરે પક્ષીઓનું માંસ તે ખેચર [illegible]. અથવા શાસ્ત્રમાં રુધિર-ચરબી-અને ચર્મ [illegible] ત્રણ પ્રકારનું માંસ કહ્યું છે.

તથા ઘીની પેઠે માખણ પણ [illegible] ગણ્યું છે. કેમકે [illegible] નથી બનતા [illegible] બનતું નથી. માટે માખણને છાશથી [illegible] થાય છે.

તેને કરવું—કરાવવું—અનુમોદવું—(તથા [illegible]
કરાવવું-કરવું અનુમોદવું-અને કરાવવું અનુમોદવું-[illegible]
૧ ભાંગા એટલે) કરવું-કરાવવું-અનુમોદવું [illegible]
[illegible]ના થાય (તે સાથે ગણતા-ગુણતા [illegible]
[illegible]) તેને ત્રણ કાળ સાથે ગુણતા ૧૪૭ ભાંગા થાય [illegible]

ભાવાર્થ:—અહીં પચ્ચક્ખાણ લેનાર [illegible]
[illegible] ૧૪૭ પ્રકારે એમ બન્ને રીતે [illegible]
[illegible] અને ત્રણ કાળના [illegible]
[illegible] પ્રમાણે-

(પહેલું સપ્તક)
૧ મનથી કરુ નહિ.
૨ વચનથી કરુ નહિ.
૩ કાયાથી કરુ નહિ.
૪ મ૦ વ૦ થી કરું નહિ.
૫ મ૦ કા૦ થી કરુ નહિ.
૬ વ૦ કા૦ થી કરુ નહિ.
૭ મ૦ વ૦ કા૦ થી કરું નહિ.

(બીજુ સપ્તક)
૧ મનથી કરાવું નહિ.
૨ વચનથી કરાવુ નહિ.
૩ કાયાથી કરાવું નહિ.
૪ મ૦ વ૦ થી કરાવુ નહિ.
૫ મ૦ કા૦ ની કરાવુ નહિ.
૬ વ૦ કા૦ થી કરાવુ નહિ.
૭ મ૦ વ૦ કા૦ થી કરાવું નહિ.

(ત્રીજું સપ્તક)
૧ મનથી અનુમોદુ નહિ.
૨ વચનથી ,, ,,
૩ કાયાથી ,, ,,
૪ મ૦વ૦થી,, ,,
૫ મ૦કા૦થી,, ,,
૬ વ૦ કા૦થી,, ,,
૭ મ૦વ૦કા૦થી,, ,,

(ચોથું સપ્તક)
૧ મનથી કરુ નહિ કરાવુ નહિ.
૨ વચનથી ,, ,,
૩ કાયાથી ,, ,,
૪ મ૦વ૦થી ,, ,,
૫ મ૦કા૦થી ,, ,,
૬ વ૦કા૦થી ,, ,,
૭ મ૦વ૦કા૦થી ,, ,,

(પાંચમું સપ્તક)
૧ મનથી કરુ નહિ અનુમોદું નહિ.
૨ વચનથી ,, ,,
૩ કાયાથી ,, ,,
૪ મ૦વ૦થી,, ,,
૫ મ૦કા૦થી,, ,,
૬ વ૦કા૦થી,, ,,
૭ મ૦વ૦કા૦થી,, ,,

(છઠ્ઠું સપ્તક)
૧ મનથી કરાવું નહિ અનુમોદુ નહિ
૨ વચનથી ,, ,,
૩ કાયાથી ,, ,,
૪ મ૦વ૦થી ,, ,,
૫ મ૦કા૦થી ,, ,,
૬ વ૦કા થી ,, ,,
૭ મ૦વ૦કા૦થી ,, ,,

(સાતમું સપ્તક)
૧ મનથી કરું નહિ૦ કરા૦ નહિ અનુ૦ નહિ.
૨ વચનથી ,, ,, ,,
૩ કાયાથી ,, ,, ,,
૪ મ૦ વ૦ થી ,, ,, ,,

એ પ્રમાણે ૭ સપ્તકના ક્રમથી ૪૯ ભાંગા જાણવા અને તેને ત્રણ

૫ [illegible] ૮૦ થી ,, ,, ,, [illegible]

૬ [illegible] ૮૦ ની ,, ,, ,, [illegible]

[illegible] ૮૦ થી ,, ,, ,,

પ્રશ્ન —પ્રત્યાખ્યાન એ [illegible] [illegible] ના [illegible] વિષયવાળા [illegible], તો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પ્રત્યાખ્યાન કરવાનું [illegible]

ઉત્તર —ભૂતકાળના [illegible] [illegible], વર્તમાન કાળના [illegible] [illegible] ([illegible]), અને [illegible] કાળના [illegible] [illegible] પ્રત્યાખ્યાનમાં ભૂતકાળની [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible])

કરવાં (પરંતુ ભાંગવા નહિ), તથા પ્રત્યા૦ ના જાણ અને અજાણ પાસે પ્રત્યા૦ લેવા આપવાના ચાર ભાગામા ત્રણ ભાંગાને વિષે પચ્ચ૦ કરવાની આજ્ઞા છે (અને ચોથો ભાગો અશુદ્ધ છે.) ॥ ૪૩ ॥

ભાવાર્થઃ—પૌરુષી આદિ પ્રત્યાખ્યાનોના જે જે કાળ કહ્યા છે, તેટલા કાળ સુધી તે પચ્ચ૦નું પરમ આદરપૂર્વક રક્ષણ કરવું, પરંતુ કોઈપણ જાતના સાંસારિક સ્વાર્થ—લાભને ખાતર તેનો કાળ પૂર્ણ થયા પહેલાં ભોજન ઇત્યાદિ કરવુ નહિ, કારણ કે સંસાર વ્યવહારમાં પણ લીધેલી પ્રતિજ્ઞા અનેક લાભ ગુમાવીને પણ પાળનાર હોય તે જ અતિ વ્યવહારકુશળ કહેવાય છે, અને પર્યન્તે તેને જ મહાન્ લાભ થાય છે, તો મોક્ષમાર્ગ જેવા લાભને અર્થે કરેલી આત્મધર્મને પ્રગટ કરનારી પ્રતિજ્ઞાનો સાંસારિક તુચ્છ લાભોની ખાતર ભંગ કેમ કરાય?

વળી એ પ્રત્યાખ્યાનની જાણ અજાણ સંબંધી ચતુર્ભંગી આ પ્રમાણે છે:—

૧	પચ્ચ૦ કરનાર જાણ, અને કરાવનાર જાણ	શુદ્ધ
૨	,, ,, અને કરાવનાર અજાણ	શુદ્ધ
૩	પચ્ચ૦ કરનાર અજાણ, અને કરાવનાર જાણ	શુદ્ધ
૪	,, ,, અને કરાવનાર અજાણ	અશુદ્ધ

એ પ્રમાણે ચાર ભાગામા પહેલા ત્રણ ભાગા શુદ્ધ છે, કારણ કે પ્રત્યા૦ના આગાર—કાળ વગેરે સ્વરૂપના જ્ઞાતા પચ્ચ૦ કરનાર અને કરાવનાર બન્ને જાણ હોય તો તે પરમ શુદ્ધ છે, પરંતુ ગુરુ કદાચ અલ્પ ક્ષયોપશમવાળા અથવા વયમા લઘુ હોવાથી પચ્ચ૦ નું સ્વરૂપ ન જાણતા હોય તો પણ શ્રદ્ધાળુ શ્રાવક અથવા શિષ્ય ગુરુના બહુમાન માટે તેમ જ ગુરુસાક્ષી—એ જ પચ્ચ૦ કરવુ જોઈએ એવો શાસ્ત્રવિધિ સાચવવાને અર્થે તે અજાણ ગુરુ પાસે પ્રત્યા૦ ઉચ્ચરે તો પણ પોતે જાણકાર હોવાથી લીધેલા પ્રત્યા૦નું યથાર્થ પાલન કરી શકે છે માટે બીજો ભંગ પણ શુદ્ધ છે, તેમજ પચ્ચ૦ કરનાર અજાણ હોય પરંતુ કરાવનાર ગુરુ જો જાણ હોય તો તેને પચ્ચ૦નું સ્વરૂપ સમજાવીને પછી

પચ્ચ૦ આપે. અને તેથી તે પચ્ચ૦નું યથાર્થ પાલન થાય [illegible]
[illegible] ભાગ પણ શુદ્ધ છે. પરંતુ ચોથા ભાગમાં તો બંને [illegible]
[illegible]વાથી પચ્ચ૦નું સ્વરૂપ પણ સમજાય નહિ અને [illegible]
[illegible] નહિ માટે તે ચોથો ભાગ તો સ્પષ્ટ રીતે [illegible]
[illegible] આ ચતુર્ભંગીનું સ્વરૂપ સમજીને પચ્ચ૦ [illegible]
[illegible] સ્વરૂપ સમજવું અથવા તો ગુરુની પાસે [illegible]

अवतरण.—હવે પચ્ચક્ખાણ [illegible]
[illegible] પ્રકારની શુદ્ધિનું ૮ મું દ્વાર આ ગાથામાં [illegible]

फासिय पालिय सोहिय तीरिय किट्टिय आराहि[illegible]
पच्चक्खाणं फासिय. विहिणोचियकाले [illegible]

गाथार्थ

ક્ખાણુ ઉચ્ચરીને ત્યારબાદ પ્રત્યા૦ નો કાળ પૂર્ણ થતા પહેલા ગુરુને વદન કરી ગુરુ પાસે રાગ-દ્વેષ અને નિયાણા રહિત પચ્ચ૦ ગ્રહણ કરે, તે વખતે ગુરુની સાથે પોતે પણ અતિમદ સ્વરે પચ્ચ૦ ના આલાપકના અક્ષરો બોલે, એ રીતે લીધેલું પચ્ચ૦ સ્પર્શિત પચ્ચ૦ કહેવાય.

अवतरणः—પચ્ચ૦ની ૬ શુદ્ધિમાંની પહેલી શુદ્ધિનો અર્થ પૂર્વ ગાથામાં કહીને હવે આ ગાથામાં બીજી, ત્રીજી, ચોથી અને પાચમી શુદ્ધિનો અર્થ કહે છે—

पालिय पुणपुण सरियं, सोहिय गुरुदत्तसेसभोयणओ।
तीरिय समहिय काला, किट्टिय भोयणसमयसरणा ॥४५॥

શબ્દાર્થ:—

पुणपुण=વારંવાર
सरियं=સભાર્યું હોય
समहिय=કંઈક અધિક
काला=(પચ્ચ૦ના) કાળથી
सरणा=સ્મરણથી, સભારવાથી

ગાથાર્થ.—કરેલા પચ્ચક્ખાણને વારંવાર સભાર્યું હોય તો તે પાલિત (રક્ષિત) પચ્ચ૦ કહેવાય, તથા ગુરુને આપતા જે શેષ વધ્યુ હોય તે ભોજન કરવાથી પચ્ચ૦ શોધિત અથવા શોભિત (શોધ્યુ-શુદ્ધ કર્યું અથવા શોભાવ્યુ) કહેવાય. તથા (પચ્ચ૦ નો જે કાળ કહ્યો છે તે કાળથી પણ) અધિક કાળ કરવાથી[1] (=મોડુ પચ્ચ૦ પારવાથી) તીરિત (તીર્યું) પચ્ચ૦ કહેવાય, અને કરેલું પચ્ચ૦ ભોજન સમયે પુન સભારવાથી[2] કીર્તિત (કીર્ત્યું) પચ્ચ૦ કહેવાય.

ભાવાર્થઃ—ગાથાર્થવત્ સુગમ છે.

---

૧ પચ્ચ૦ નો કાળ પૂર્ણ થયો હોય તો પણ તે ઉપરાત કંઈક અધિક કાળ વીત્યા બાદ ભોજન કરવું તે.

૨ ભોજન કરવા બેસતી વખતે "મારે અમુક પચ્ચ૦ હતું તે પૂર્ણ થયું, માટે હવે ભોજન કરીશ" એના ઉચ્ચાર કરવાથી કીર્તિત કહેવાય (અવચૂરિ).

अवतरण — આ ગાથાના છટ્ઠી શુદ્ધિને [illegible] રીતે પણ ૬ શુદ્ધિ છે તે દર્શાવે છે -

इय पडियग्गियं आगम-हियं तु अहवा छ सुद्धि सद्दहणा ।
जाणण विणयऽणुभासण. अणुपालण भावसुद्धि त्ति ॥८६॥

શબ્દાર્થ.—

ઇય=એ રીતે	અહવા=અથવા બીજી રીતે
પડિયગ્ગિય=પ્રતિચરિત, આચરેલું	

છે, તે રીતે તે અવસ્થામા અને તે કાળે જ તે પ્રત્યા૦ કરવુ યોગ્ય છે, એવી જે શ્રદ્ધા રાખવી તે.

૨ ज्ञानशुद्धि—અમુક પચ્ચ૦ અમુક અવસ્થામા અમુક કાળે અમુક રીતે કરવું યોગ્ય છે અને અમુક રીતે કરવું અયોગ્ય છે એવા પ્રકારનું જે જ્ઞાન તે.

૩ विनयशुद्धि—ગુરુને વંદન કરવા પૂર્વક જે પચ્ચ૦ કરવું તે.

૪ अनुभाषणशुद्धि—ગુરુ પચ્ચ૦ ઉચ્ચરાવે તે વખતે મંદ સ્વરે પોતે પણ પચ્ચ૦નો આલાપક ગુરુ સાથે બોલવો—ઉચ્ચરવો તે. (અથવા ગુરુ પચ્ચક્ખાઇ કહે ત્યારે પચ્ચક્ખામિ અને વોસિરઈ કહે ત્યારે વોસિરામિ કહેવું તે).

૫ अनुपालनशुद्धि—વિષમ સંકટ પ્રાપ્ત થતાં પણ પચ્ચ૦ ભાંગવું નહિ પરંતુ સમ્યક્ પ્રકારે પાલન કરવું તે.

૬ भावशुद्धि—આ લોકમાં ચક્રવર્તી આદિના સુખની ઇચ્છા તથા પરલોકમા ઇન્દ્રાદિકના સુખની અભિલાષા રહિત (=એટલે નિયાણા રહિત) તેમજ બીજા કોઈપણ પ્રકારના [2]રાગદ્વેષ રહિત થઈ પચ્ચ૦ પૂર્ણ કરવું તે.

કારસહિયનો ચહણકાળ સૂર્યોદય પહેલાં અને પૂર્ણ કાળ સૂર્યોદયથી ૧ મુહૂર્ત બાદ ઇત્યાદિ રીતે પણ પ્રત્યેક પચ્ચક્ખાણનો યથાસંભવ કાળ જાણવો.

એ ત્રણ વિષયોને અવચૂરિમાં સંક્ષેપથી કહ્યા છે તે આ પ્રમાણે— "अहवा" इति यत्साधुश्रावकविषय मूलोत्तरगुणप्रत्याख्यानं यत्र जिनकल्पादौ यत्र सुभिक्षदुर्भिक्षादौ काले च तथा श्रीसर्वज्ञैरुक्तं तत्तत्र तथा श्रद्धत्ते इति श्रद्धानशुध्धिः ॥

૨. ગુરુને પોતાના તરફ રાગી બનાવવા માટે, લોકોને પોતાના ભક્તિભાવવાળા બનાવવા માટે, કોઈ પ્રિય વસ્તુનો વિરહ થતા તેને પુન પ્રાપ્ત કરવા માટે (બાધા આખડીના સ્વરૂપમા એ પ્રત્યાખ્યાન લોકપ્રસિદ્ધ છે) ચમત્કારી શક્તિઓ ઉત્પન્ન કરવા માટે અને આ ભવ પરભવનુ સુખ મેળવવા માટે જે તપશ્ચર્યા કરવી તે સર્વ रागसहित પ્રત્યાખ્યાન કહેવાય, તથા

અવતરણ.—હવે આ ગાથામાં પચ્ચ૦ કરવાથી આ [illegible] ને પરલોકનું ફળ એમ બે પ્રકારના ફળનું [illegible] [illegible] છે.

पच्चक्खाणस्स फलं, इहपरलोए य होइ दुविहं तु ।
इहलोए धम्मिलाई, दामन्नगमाइ परलोए ॥४[illegible]॥

શબ્દાર્થ—સુગમ છે.

ગાથાર્થ—આ લોક ફળ અને પરલોક [illegible] પ્રકાર છે. ત્યાં આ લોકને વિષે ધમ્મિલકુમાર [illegible] થયું, અને પરલોકમાં દામન્નક વગેરેને [illegible]

ભાવાર્થ—સુગમ છે, પરન્તુ બે [illegible] [illegible]

ધમ્મિલકુમારનું દૃષ્ટાન્ત [illegible]

[illegible]

પ્રાપ્તિ થશે એમ જાણી અત્યંત ધર્માશધનમા કાળ વ્યતીત કરે છે, કેટલેક કાળે પુત્રનો જન્મ થયો તેનું ધમ્મિલ એવુ નામ સ્થાપ્યું. તે અનુક્રમે મોટો થતા અનેક કળાઓમા નિપુણ થયો. સાથે ધર્મશાસ્ત્ર પણ શીખ્યો અને ધર્મક્રિયામા અત્યન્ત પ્રીતિવાળો થયો. માતાપિતાએ એ જ નગરના ધનવસુ શેઠની યશોમતિ નામની કન્યા પરણાવી, કે જે એક જ જૈન ગુરુ પાસે ભણતા ધમ્મિલ પ્રત્યે અનુરાગવાળી થઈ હતી. બન્ને જણ પોતાનો સંસારવ્યવહાર સુખપૂર્વક ચલાવે છે. પરતુ થોડે કાળે ધમ્મિલકુમાર ધર્મવૃત્તિમા અને અધ્યાત્મરસમાં બહુ રસિક થવાથી સસારવ્યવહારથી વિરક્ત જેવો થયો, નવપરિણીત સ્ત્રીને પણ માયા-જાળ સરખી ગણવા લાગ્યો. યશોમતિએ પોતાના પતિની વિમુખતા અને પોતાના દુઃખની વાત સખીઓને કહી. અને સખીઓ પાસેથી ધમ્મિલની માતાએ પણ તે વાત જાણી શેઠને કહી. શેઠને પણ ચિંતા થઈ કે પુત્ર વ્યવહારમાર્ગ જાણતો નથી અને લોકમા પણ તે મૂર્ખ ગણાય છે. ત્યારબાદ તેના ઉપાય માટે શેઠની ઘણી મના છતા શેઠાણીએ સસારકુશળ થવા માટે ધમ્મિલને જુગારીઓને સોંપ્યો. તેમાથી અનુક્રમે વેશ્યાગામી થયો. માતા વેશ્યાને ત્યા દરરોજ ધમ્મિલના મગાવ્યા પ્રમાણે ધન મોકલે છે. અતે ઘણે કાળે માતાએ પુત્રને તેડવા મોકલ્યો છતા ઘેર ન આવ્યો માતાપિતા પુત્રના વિયોગમા ને વિયોગમા જ મરણ પામ્યાં. અને યશોમતિને માથે સર્વ ઘરભાર આવી પડ્યો. પોતાના પતિ ધન મગાવે તે પ્રમાણે મોકલતા યશોમતિ પણ સર્વથા નિર્ધન થવાથી પિયર ચાલી ગઈ.

હવે ધનપ્રાપ્તિ બધ થવાથી વસતતિલકા પુત્રીનો અતિપ્રેમ છતા વસંતસેના વેશ્યાએ (અક્કાએ) ધમ્મિલને દુર્દશા કરી ઘરમાથી કાઢી મૂક્યો. તેને ભમતા ભમતા શ્રી અગડદત્ત મહામુનિ મળ્યા. તેમણે પોતાનું સવિસ્તર ચરિત્ર કહીને તે દ્વારા ઉપદેશ આપ્યો, તેથી પ્રતિબોધ પામ્યા છતા ધમ્મિલકુમારે ગુરુ મહારાજને કહ્યુ કે—હે ગુરુ મહારાજ! મને હજી સસારસુખની ઇચ્છા રહેલી છે, તે પૂર્ણ થાય એવો ઉપાય બતાવો. પછી આપ કહેશો તેમ કરીશ. ગુરુએ કહ્યું–

પકડવા કહ્યું તો પણ જાળમાં જે મચ્છ આવે તેને છોડી મૂકે, એમ ત્રણ દિવસ સુધી કર્યું. અન્તે સુનંદ અણસણ કરી મરણ પામી માંસ પચ્ચ૦ ના પ્રભાવે રાજગૃહ નગરમા દામન્નક નામનો શ્રેષ્ઠિપુત્ર થયો. ત્યાં આઠ વર્ષનો થતાં સર્વ કુટુંબ મરકીના રોગથી મરણ પામ્યુ. ત્યારે સુનંદ એ જ નગરમાં સાગરદત્ત નામના શેઠને ત્યા રહ્યો. ત્યા ભિક્ષાર્થે આવેલા સાધુઓમાં મોટા સાધુએ સામુદ્રિક શાસ્ત્રના જ્ઞાનથી " આ દામન્નક શેઠના ઘરનો માલિક થશે." એમ બીજા સાધુને કહ્યુ તે શ્રેષ્ઠિએ સાંભળવાથી તેને ચંડાલો પાસે મારી નાખવા મોકલ્યો પરંતુ ચંડાલોએ નાની આંગળી છેદી તેને નસાડી મૂક્યો, તે નાસીને એ જ શેઠના ગોકુલવાળા ગામમા ગયો. ત્યા ગોકુલના રક્ષક સ્વામીએ તેને પુત્રપણે રાખ્યો. કેટલેક વર્ષે ત્યાં આવેલા સાગર શેઠે તેને ઓળખી ફરીથી મારી નખાવવા કાગળમા " વિષ આપજો " એમ લખી તે લેખ સાથે પોતાને ઘેર મોકલ્યો, પરંતુ થાક લાગવાથી તે જ નગરની બહાર દેવમંદિરમાં તે સૂતો છે, તેટલામાં ત્યાં આવેલી તે જ શેઠની વિષા નામની કન્યાએ તે દામન્નક પર મોહ પામવાથી પાસે રહેલા પત્રમા " વિષ " ને બદલે " વિષા " સુધાર્યું, જેથી ઘેર જતા તેને શેઠના કુટુંબીઓએ શેઠની વિષા કન્યા પરણાવી. શેઠ ઘેર આવતા અનર્થ થયો જાણી પુનઃ મારી નખાવવાનો ઉપાય રચ્યો, પરંતુ વિધિના યોગે તેને બદલે શેઠનો પુત્ર જ હણાયો. એટલે સાધુનું વચન અસત્ય નહિ થાય એમ માની શેઠે તેને ઘરનો માલિક કર્યો. અનુક્રમે રાજાએ પણ નગરશેઠની પદવી આપી. તે નગરમાં ગુરુ પધાર્યા જાણી વંદના કરવા ગયો. ત્યા ધર્મદેશના સાંભળી પૂર્વભવનું માંસનુ પચ્ચ૦ સ્મરણના આવ્યું, તેથી સમ્યક્ત્વ પામી ધર્મારાધન કરી દેવલોકમા ગયો. ત્યાંથી મહાવિદેહમા ઉત્પન્ન થઈ મોક્ષપદ પામશે. ॥ इति दामन्नक दृष्टान्तम् ॥

अवतरण—હવે આ પ્રત્યાખ્યાનભાષ્યની સમાપ્તિના પ્રસંગે પચ્ચક્ખાણ કરવાથી જે ઉત્તમોત્તમ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે તે દર્શાવે છે, અને તે સાથે આ ભાષ્ય સમાપ્ત થાય છે.

पच्चक्खाणमिणं से-विऊण भावेण जिणवरुद्दिट्ठं ।
पत्ता अणंत जीवा, सासयसुक्खं अणाबाहं ॥८८॥

શબ્દાર્થ —

इणं=આ
उद्दिट्ठं-ઉદ્દિષ્ટ, કહેલ
पत्ता=પામ્યા

सासयसुक्खं=શાશ્વત [illegible]
[illegible]
अणाबाहं=અનાબાધ, [illegible]
[illegible]

(વ્યક્ત) પણ પ્રત્યાખ્યાન ધર્મ જ્યાં સુધી પ્રાપ્ત નહિ થાય ત્યા સુધી આત્માની મુક્તિ પણ નહિ જ થાય એવી સમ્યક્શ્રદ્ધા તો અવશ્ય રાખવી.

॥ પ્રત્યાખ્યાન ધર્મ સંબંધી લૌકિક કુપ્રવચનો ॥

વળી પ્રત્યાખ્યાન ધર્મની સન્મુખ થયેલા ધર્મી જીવોએ પ્રત્યા૦ ધર્મથી અને તેની ભાવનાથી પણ પતિત કરનારાં જે લૌકિક કુપ્રવચનો છે, તે જાણી સમજીને તેનો ત્યાગ કરવો યોગ્ય છે, તે કુપ્રવચનો આ પ્રમાણે[1]—

૧—મનની ધારણા માત્રથી ધારી લેવુ તે પચ્ચક્ખાણ જ છે, હાથ જોડીને ઉચ્ચારવાથી શું વિશેષ છે?—એ કુપ્રવચન.

૨—મરૂદેવા માતાએ ક્યાં પચ્ચક્ખાણ કર્યું હતું? છતાં ભાવના માત્રથી મોક્ષે ગયા, માટે ભાવના ઉત્તમ છે—એ કુપ્રવચન.

૩—ભરત ચક્રવર્તી છ ખંડનુ રાજ્ય ભોગવતા પણ વ્રત નિયમ વિના ભાવના માત્રથી કેવળજ્ઞાન પામ્યા—એ કુપ્રવચન.

૪—શ્રેણિક રાજાએ નવકારસી જેવુ પચ્ચક્ખાણ ન કરવા છતાં પણ પ્રભુ ઉપરના પ્રેમ માત્રથી તીર્થંકર ગોત્ર બાંધ્યુ, માટે પચ્ચ૦ થી શુ વિશેષ છે?—એ કુપ્રવચન.

---

૧ આ કુપ્રવચનોમા કેટલાક વચનો શાસ્ત્રોક્ત પણ છે, પરંતુ શાસ્ત્રમા તો તે વચનો જીવોને ધર્મ સન્મુખ કરવાની અપેક્ષાએ કહ્યા છે, છતા એ જ વચનો પ્રત્યા૦ ધર્મ હલકો પાડવા માટે બોલાતા હોવાથી કુપ્રવચનો કહેવાય

* મરૂદેવા માતા ભરતચક્રી અને શ્રેણિકરાજા ઇત્યાદિ જીવો જો કે વ્યક્ત (લોકદૃષ્ટિમા આવે એવો) પ્રત્યા૦ ધર્મ પામ્યા નથી, તો પણ શાસ્ત્રદૃષ્ટિએ તો વ્રતનિયમાદિ અવ્યક્ત પણ પ્રત્યાખ્યાન ધર્મથી જ મોક્ષ ઇત્યાદિ ભાવ પામ્યા છે, તો પણ પાચ ઇન્દ્રિયોના વિષયમા પરાધીન બનેલા, અને તેથી જ વિષયો ત્યાજ્ય છે એવી માન્યતારૂપ શ્રદ્ધામાર્ગમા નહિ આવેલા જીવો જ એવા પ્રવચનો પ્રગટ કરી પ્રત્યાખ્યાન ધર્મને હલકો પાડે છે, પોતાની વિષયાધીનતાનો બચાવ કરે છે અને ભક્ષ્યાભક્ષ્ય જેવા વિવેકમા ન આવ્યા છતા પણ આત્મધર્મીપણું દર્શાવવા પ્રયત્ન કરે છે.

૫—દાન, શીલ, તપ અને ભાવના આ ચાર ધર્મમાં [illegible]-
પ્રધાન કર્યો છે. પરન્તુ દાનાદિક નહિ—એ કુપ્રવચન.

૬— વ્રત નિયમ પચ્ચક્ખાણ એ તો ક્રિયા કષ્ટ છે. [illegible]
જ્ઞાનની હાની છે, માટે જ્ઞાનાદિકરૂપ ભાવના ઉત્તમ છે [illegible]
નિયમાદિ ક્રિયા ઉત્તમ નથી એ કુપ્રવચન.

૭ —[illegible]
[illegible]
[illegible]

સમાપ્ત થવા સાથે ચૈત્યવંદન ભાષ્ય, ગુરુવંદન ભાષ્ય અને પચ્ચક્ખાણ ભાષ્ય એ ત્રણેય ભાષ્ય પણ સમાપ્ત થયા. એ ત્રણે ભાષ્યના અર્થમાં મતિદોષથી જે કોઈ ભૂલચૂક થઈ હોય તેનુ મિથ્યાદુષ્કૃત હો અને સજ્જન વાચકવર્ગ તે ભૂલચૂક સુધારીને વાંચે એવી અમારી નમ્ર વિજ્ઞપ્તિ છે.

इति श्री महिसानाख्य-नगरनिवासी—सद्गतश्रेष्ठिवर्य-श्रीयुत वेणीचन्द्र-सुरचन्द्र संस्थापित-श्री जैनश्रेयस्करमंडला-ख्यसंस्थायाः सत्प्रेरणातः भृगुकच्छनिवासि-श्रेष्ठिवर्य-श्रीयुताऽनुपचन्द्र-विद्यार्थी-चंदुलाल-लिखितः श्री प्रत्याख्यानभाष्य-भावार्थः समाप्तः

પકડવા કહ્યું તો પણ જાળમા જે મચ્છ આવે તેને છોડી મૂકે, એમ ત્રણ દિવસ સુધી કર્યું. અન્તે સુનંદ અણસણ કરી મરણ પામી માસ પચ્ચ૦ ના પ્રભાવે રાજગૃહ નગરમાં દામન્નક નામનો શ્રેષ્ઠિપુત્ર થયો. ત્યાં આઠ વર્ષનો થતાં સર્વ કુટુંબ મરકીના રોગથી મરણ પામ્યુ, ત્યારે સુનંદ એ જ નગરમા સાગરદત્ત નામના શેઠને ત્યા રહ્યો. ત્યાં ભિક્ષાર્થે આવેલા સાધુઓમા મોટા સાધુએ સામુદ્રિક શાસ્ત્રના જ્ઞાનથી "આ દામન્નક શેઠના ઘરનો માલિક થશે" એમ બીજા સાધુને કહ્યુ. તે શ્રેષ્ઠિએ સાંભળવાથી તેને ચંડાલો પાસે મારી નાખવા મોકલ્યો પરંતુ ચંડાલોએ નાની આંગળી છેદી તેને નસાડી મૂક્યો; તે નાસીને એ જ શેઠના ગોકુલવાળા ગામમા ગયો. ત્યા ગોકુલના રક્ષક સ્વામીએ તેને પુત્રપણે રાખ્યો. કેટલેક વર્ષે ત્યાં આવેલા સાગર શેઠે તેને ઓળખી ફરીથી મારી નખાવવા કાગળમા "વિષ આપજો" એમ લખી તે લેખ સાથે પોતાને ઘેર મોકલ્યો, પરંતુ થાક લાગવાથી તે જ નગરની બહાર દેવમંદિરમા તે સૂતો છે, તેટલામાં ત્યાં આવેલી તે જ શેઠની વિષા નામની કન્યાએ તે દામન્નક પર મોહ પામવાથી પાસે રહેલા પત્રમા "વિષ" ને બદલે "વિષા" સુધાર્યું, જેથી ઘેર જતાં તેને શેઠના કુટુંબીઓએ શેઠની વિષા કન્યા પરણાવી. શેઠ ઘેર આવતાં અનર્થ થયો જાણી પુન. મારી નખાવવાનો ઉપાય રચ્યો, પરંતુ વિધિના યોગે તેને બદલે શેઠનો પુત્ર જ હણાયો. એટલે સાધુનુ વચન અસત્ય નહિ થાય એમ માની શેઠે તેને ઘરનો માલિક કર્યો. અનુક્રમે રાજાએ પણ નગરશેઠની પદવી આપી. તે નગરમાં ગુરુ પધાર્યા જાણી વંદના કરવા ગયો. ત્યા ધર્મદેશના સાંભળી પૂર્વભવનુ માસનુ પચ્ચ૦ સ્મરણમા આવ્યું. તેથી સમ્યક્ત્વ પામી ધર્મારાધન કરી દેવલોકમા ગયો. ત્યાંથી મહાવિદેહમા ઉત્પન્ન થઈ મોક્ષપદ પામશે. ॥ इति दामन्नक दृष्टान्तम् ॥

अवतरण—હવે આ પ્રત્યાખ્યાનભાષ્યની સમાપ્તિના પ્રસંગે પચ્ચક્ખાણ કરવાથી જે ઉત્તમોત્તમ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે તે દર્શાવે છે, અને તે સાથે આ ભાષ્ય સમાપ્ત થાય છે.

पच्चक्खाणमिणं से-विऊण भावेण जिणवरुद्दिट्ठं ।
पत्ता अणंत जीवा, सासयसुक्खं अणाबाहं ॥४८॥

શબ્દાર્થ.—

ઇણં-આ
ઉદ્દિટ્ઠ-ઉદ્દિષ્ટ, કહેલ
પત્તા-પામ્યા

સાસયસુક્ખં=શાશ્વત સુખને
અણાબાહં=અનાબાધ, પીડા રહિત

(વ્યક્ત) પણ પ્રત્યાખ્યાન ધર્મ જ્યા સુધી પ્રાપ્ત નહિ થાય ત્યા સુધી આત્માની મુક્તિ પણ નહિ જ થાય એવી સમ્યક્શ્રદ્ધા તો અવશ્ય રાખવી.

॥ પ્રત્યાખ્યાન ધર્મ સંબંધી લૌકિક કુપ્રવચનો ॥

વળી પ્રત્યાખ્યાન ધર્મની સન્મુખ થયેલા ધર્મી જીવોએ પ્રત્યા૦ ધર્મથી અને તેની ભાવનાથી પણ પતિત કરનારાં જે લૌકિક કુપ્રવચનો છે, તે જાણી સમજીને તેનો ત્યાગ કરવો યોગ્ય છે, તે કુપ્રવચનો આ પ્રમાણે[1]—

૧—મનની ધારણા માત્રથી ધારી લેવું તે પચ્ચક્ખાણ જ છે, હાથ જોડીને ઉચ્ચારવાથી શું વિશેષ છે?—એ કુપ્રવચન.

૨—મરૂદેવા માતાએ ક્યાં પચ્ચક્ખાણ કર્યું હતુ ? છતાં ભાવના માત્રથી મોક્ષે ગયાં, માટે ભાવના ઉત્તમ છે—એ કુપ્રવચન.

૩—ભરત ચક્રવર્તી છ ખંડનુ રાજ્ય ભોગવતા પણ વ્રત નિયમ વિના ભાવના માત્રથી કેવળજ્ઞાન પામ્યા—એ કુપ્રવચન.

૪—શ્રેણિક રાજાએ નવકારસી જેવુ પચ્ચક્ખાણ ન કરવા છતાં પણ પ્રભુ ઉપરના પ્રેમ માત્રથી તીર્થંકર ગોત્ર બાંધ્યુ, માટે પચ્ચ૦ થી શું વિશેષ છે?—એ કુપ્રવચન.

---

૧ આ કુપ્રવચનોમા કેટલાંક વચનો શાસ્ત્રોક્ત પણ છે, પરંતુ શાસ્ત્રમા તો તે વચનો જીવોને ધર્મ સન્મુખ કરવાની અપેક્ષાએ કહ્યા છે, છતા એ જ વચનો પ્રત્યા૦ ધર્મ ધક્કો પાડવા માટે બોલાતા હોવાથી કુપ્રવચનો કહેવાય

* મરૂદેવા માતા ભરતચક્રી અને શ્રેણિકરાજા ઇત્યાદિ જીવો જો કે વ્યક્ત (લોકદૃષ્ટિમા આવે એવો) પ્રત્યા૦ ધર્મ પામ્યા નથી, તો પણ શાસ્ત્રદૃષ્ટિએ તો વ્રતનિયમાદિ અવ્યક્ત પણ પ્રત્યાખ્યાન ધર્મથી જ મોક્ષ ઇત્યાદિ ભાવ પામ્યા છે, તો પણ પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયમા પરાધીન બનેલા, અને તેથી જ વિષયો ત્યાજ્ય છે એવી માન્યતારૂપ શ્રદ્ધામાર્ગમા નહિ આવેલા જીવો જ એવા પ્રવચનો પ્રગટ કરી પ્રત્યાખ્યાન ધર્મને ધક્કો પાડે છે, પોતાની વિષયાધીનતાનો બચાવ કરે છે અને [illegible] જેવા વિવેકમા ન આવ્યા છતા પણ આત્મધર્મીપણું દર્શાવવા પ્રયત્ન કરે છે.

સમાપ્ત થવા સાથે ચૈત્યવદન ભાષ્ય, ગુરુવંદન ભાષ્ય અને પચ્ચક્ખાણ ભાષ્ય એ ત્રણેય ભાષ્ય પણ સમાપ્ત થયાં. એ ત્રણે ભાષ્યના અર્થમાં મતિદોષથી જે કોઈ ભૂલચૂક થઈ હોય તેનું મિથ્યાદુષ્કૃત હો અને સજ્જન વાચકવર્ગ તે ભૂલચૂક સુધારીને વાચે એવી અમારી નમ્ર વિજ્ઞપ્તિ છે.

इति श्री महिसानाख्य–नगरनिवासी—सद्गतश्रेष्ठिवर्य–श्रीयुत वेणीचन्द्र–सुरचन्द्र संस्थापित–श्री जैनश्रेयस्करमंडला–ख्यसंस्थायाः सत्प्रेरणातः भृगुकच्छनिवासि–श्रेष्ठिवर्य–श्रीयुताऽनुपचन्द्र–विद्यार्थी–चंदुलाल–लिखितः श्री प्रत्याख्यानभाष्य–भावार्थः समाप्तः

૪૩	૨૩	પોરસી	પોરિસી
૪૩	૨૪	પોરસી	પોરિસી
૪૫	૮	પ્રાઘુણિંક	પ્રાઘુણિંક
૪૬	૮	ιतल्ल	तिल्ल
૪૮	૮	विगइ	विगइ
૬૩	૧૩	વદ્દન	વ દ્દન
૬૯	૧૨	આધકારો	અધિકારો
૮૫	૮	साठएहिं	सठिएहिं
૮૭	૨	दावि	दोवि
૯૧	૧૧	मणेगतं	मणेगत्तं
૯૩	૨૩	ह्टिआ	हिआ
૧૨૨	૨	આધકારની	અધિકારની
૧૨૬	૨૩	નિવારતા નથી	નિવારતા નથીં પરંતુ "તેવી આચરણા પણ પ્રભુની આજ્ઞા જ છે"
૧૫૭	૧૬	वारसावत्तं	वारसावत्त
૧૫૯	૨૧	पडिवत्ता	पडिवत्ती
૧૮૪	૧૫	उवाठ्ठए	उवट्ठिए
૧૯૯	૯	मच्छुव्वत्त	मच्छुवत्त
૨૦૬	૨૧	सुयवम्मा	सुयधम्मा
૨૩૭	૬	૮૧	૧૦
૨૮૮	૧૪	तरिया=	तरिय=
૨૯૧	૩	वो–	वी–
૨૯૩	૨૬	पक्वान्न	पक्वान्न
૩૦૦	૭	मावार्थ	भावार्थ

તા.ક. આ સિવાય પ્રેસદોષને અંગે કોઈ કોઈ જગ્યાએ ટાઈપ ઊડી ગયા હોય તે સુધારી લેવા ભલામણ છે.